

W.M. van der Schouw

Dese heerlicke Stadt

Een zeventiende-eeuwse kroniek van Dordrecht

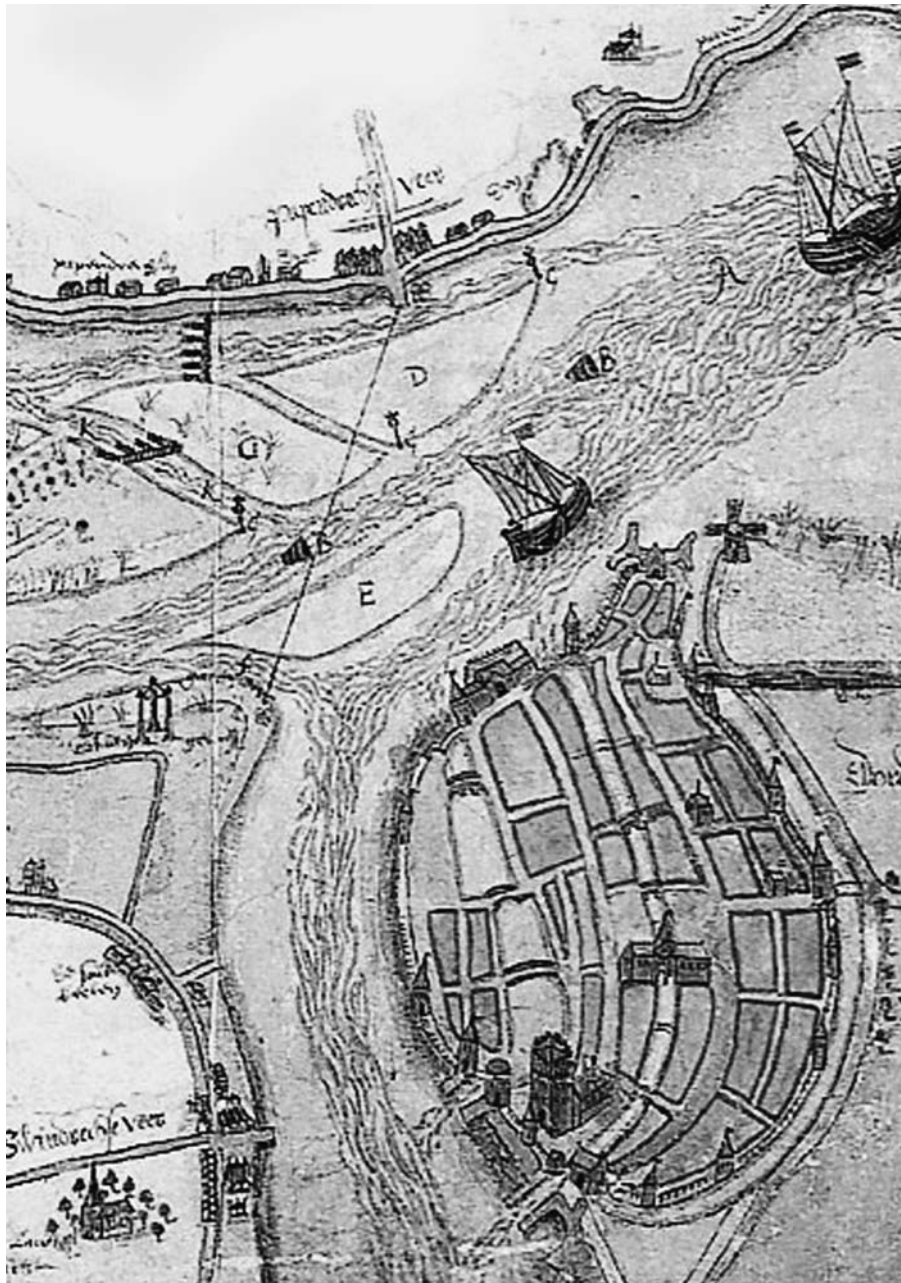
door

Pieter Govertsz. van Godewijck
(1593-1669)

DORDTSE BRONNEN 1

Dese heerlicke Stadt

Dordrecht en de regio in de 17e eeuw.

DORDTSE BRONNEN 1

Dese heerlicke Stad

Een zeventiende-eeuwse kroniek van Dordrecht

door

Pieter Govertsz. van Godewijck
(1593 - 1669)

diplomatische uitgave met woordverklaring,
commentaar en tekstkritische aantekeningen
door

W.M. van der Schouw

Stadsarchief Dordrecht / Vereniging Oud-Dordrecht 2006

Afbeelding omslag:

Gezicht op Dordrecht - Jan van Goyen (circa 1650). Koninklijk museum van Schone Kunsten - Brussel

Redactie:

Herman A. van Duinen / Cees Esseboom

ISBN-10: 90-805497-8-9

ISBN-13: 978-90-805497-8-4

Uitgeverij: Vereniging Oud-Dordrecht 2006

Opmaak: Herman A. van Duinen

Druk: RAD - Dordrecht

Brochage: Binderij Van Strien - Dordrecht

© Stadsarchief Dordrecht / Vereniging Oud-Dordrecht

De uitgeefster heeft getracht alle rechthebbenden van de afbeeldingen te benaderen. Personen die menen ten onrechte niet te zijn benaderd, worden verzocht contact op te nemen met de uitgeefster: Postbus 1124 - 3300 BC Dordrecht.

Niets uit deze publicatie mag worden gereproduceerd in welke vorm ook zonder schriftelijke toestemming van de uitgeefster.

No part of this publication may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Ten geleide	7
Voorwoord	9
Inleiding	13
Kroniek	21
Register jaartallen	184
Register onderwerpen	185
Register persoonsnamen	191
Register topografische namen in Dordrecht	194
Register geografische namen buiten Dordrecht	195
Literatuur	197
Bijlage 1	199
Bijlage 2	200

3

505 b

Beschrijving der Stad
Dordrecht. MS.

—
waaraan is toegevoegd het
houten boek en eenige houtskild.
—
samen gedrukte stukken, & pasquilles.

—
Staat waarschijnlijk verzameld door Matthys Berck, ontrent
het midden der 17de eeuw functionaris van Dordrecht enz. enz.

—
Beschouwen op den 10^{den} January 1837 door Mevrouw
de Redactrice Berck geboren Sellman aan
—
haar neef Jonckheer C. van Goor. Pl. Th. Litt. H. Acad.

Ten geleide

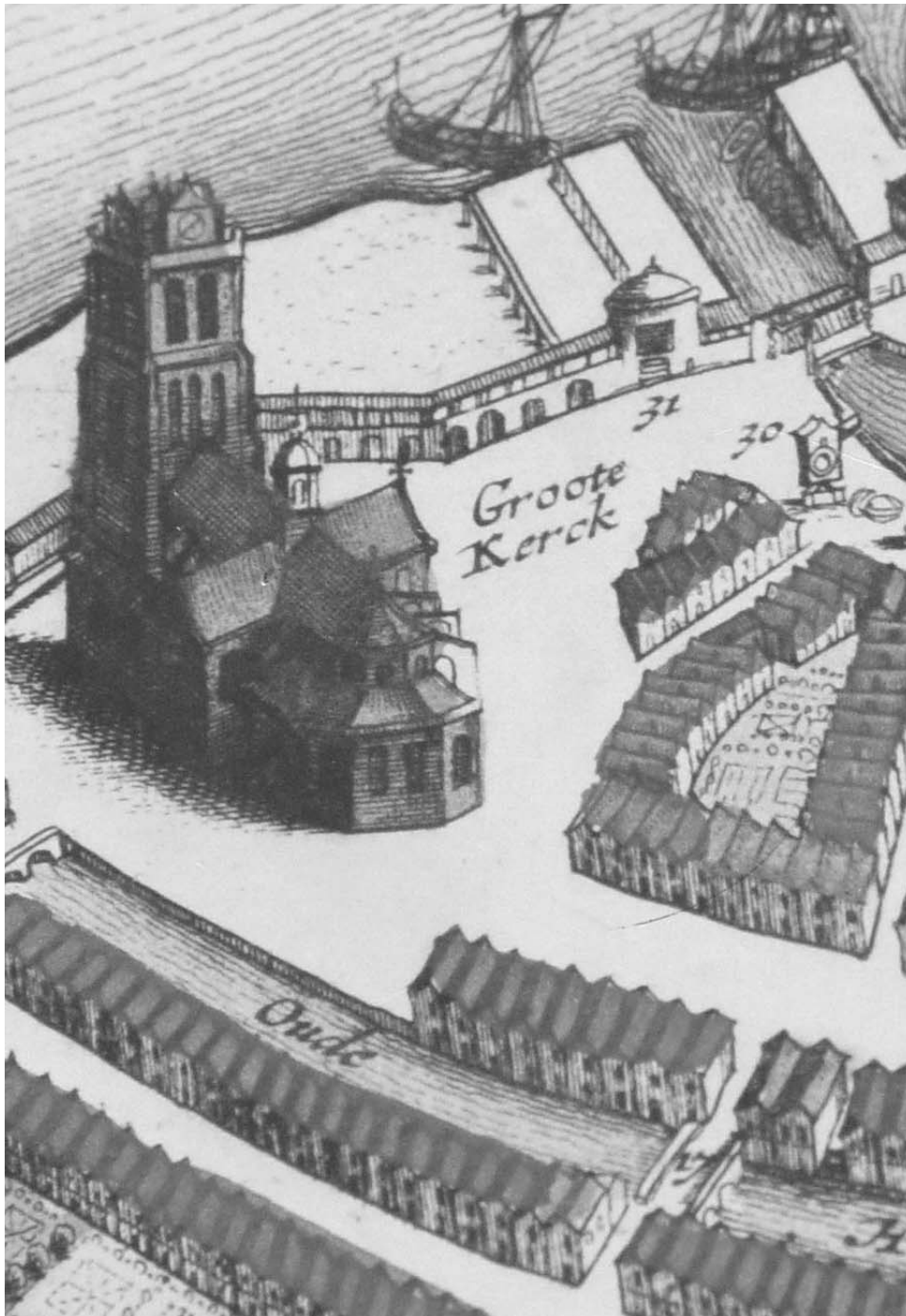
Het verleden is per definitie onbereikbaar. De historicus die het verleden wil begrijpen, is aangewezen op de sporen die de geschiedenis heeft nagelaten. Hoe talrijk en volledig de nagelaten sporen ook mogen zijn, ze zijn nooit in staat om het verleden volledig te vangen. Het is de historicus die, door de sporen op vakkundige wijze te gebruiken, een beeld creëert van de gebeurtenissen uit het verleden. De sporen die uit het verleden bewaard zijn gebleven, vormen voor de historici van vandaag dan ook de bronnen van kennis over dat verleden. Ooit, in de negentiende eeuw, was een van de idealen van de toenmalige archivariissen zoveel mogelijk bronnen uit te geven. Dat zou de historici op betrekkelijk eenvoudige wijze aan grondstof voor hun wetenschappelijke werk helpen. Echter alleen al vanwege de omvang van het bronnenmateriaal een hopeloze onderneming. Toch mogen we ons verheugen dat er soms nog historici en archivariissen zijn die wel de tijd nemen om zich te zetten tot het monnikenwerk van het transcriberen van een lang niet altijd eenvoudig te lezen handschrift waardoor het geschrift plotseling voor een veel bredere kring toegankelijker wordt. Helemaal mooi is het wanneer de bezorger de transcriptie voorziet van een uitgebreid notenapparaat waardoor tal van tekstfragmenten betekenis krijgen ook voor de geïnteresseerde lezer die minder thuis is in de tijd waarover de bron handelt.

In de zogeheten Handschriftenverzameling van het Stadsarchief in Dordrecht berust onder inventarisnummer 1389 een geschrift met de titel *Beschrijvinghe van Dordrecht*. Het is een kroniek, geschreven door een auteur die door de bezorger van dit handschrift wordt geïdentificeerd als de geboren en getogen Dordtenaar Pieter Govertsz. van Godewijck (1593-1669). Zoals de meeste kronieken beschrijft ook deze kroniek, min of meer in chronologische volgorde, de gebeurtenissen die in Dordrecht zijn voorgevallen vanaf de vroegste tijd tot en met de periode waarin de auteur in de stad woonde en leefde. Veel van de vroege geschiedenis waarover de auteur verhaalt, is al uit andere bronnen bekend, bijvoorbeeld uit de *Beschryvinge der Stad Dordrecht* uit 1677 van de hand van de beroemde Dordtse historieschrijver Matthijs Balen. Ofschoon beide auteurs uit ongeveer dezelfde periode stammen, is het zeker de moeite waard te zien hoe ze in sommige opzichten op elkaar lijken, maar ook hoe ze soms verschillen. Het meest interessante en oorspronkelijke deel van de kroniek van Van Godewijck wordt gevormd door het gedeelte waarin hij schrijft over zijn eigen tijd. We lezen over de vele belangrijke personen die de stad met een bezoek veerden, de feesten die er werden gehouden, de gebouwen die werden gebouwd, verbouwd en afgebroken, over de rampen die de stad soms in alle hevigheid troffen: de ontploffing van een vuurwerkhuis en kruittoren, de pest en de overstromingen.

Dankzij het doorzettingsvermogen van de bezorger van deze kroniek, W.M. van der Schouw, is deze *Beschrijvinghe van Dordrecht* een makkelijk toegankelijke bron geworden. Hij heeft zich in de kroniek vastgebeten tot deze tekst voor hem nauwelijks nog geheimen bevatte. Door de uitgebreide annotatie heeft de bezorger die kennis voor een belangrijk deel doorgegeven aan de lezer.

Het Stadsarchief Dordrecht heeft samen met de Vereniging Oud-Dordrecht het initiatief genomen een reeks te starten van bronpublicaties. De *Beschrijvinghe van Dordrecht* vormt de eerste publicatie in wat het begin zal zijn van een onregelmatig verschijnende, maar hopelijk gestaag groeiende reeks van bronpublicaties. Deze bronpublicaties zullen na enige tijd ook via de website van het Stadsarchief beschikbaar gesteld worden. Het is immers de bedoeling dat deze sporen van het verleden op een zo ruim mogelijke schaal als bronnen van kennis van dat verleden gebruikt zullen worden.

Charles Jeurgens
gemeentearchivaris

Detail van plattegrond van Dordrecht, circa 1645. In 1649 werd de 'gaelderij' (31) afgebroken om plaats te maken voor de Korte Engelenburgerkade.

Voorwoord

Als men een zeventiende-eeuwse kaart van Dordrecht bekijkt en deze vergelijkt met een plattegrond uit onze tijd, valt op hoe klein de stad eigenlijk was, althans naar onze begrippen. Geklemd tussen de rivier vanaf de Riedijkspoort tot de Vuilpoort en, aan de zuidkant, de 'Stadsgrachten' - de huidige Spuihaven - , lag daar in de Gouden Eeuw één der belangrijkste steden van Holland.

Dordrecht is in de zeventiende eeuw sterk van aanzien veranderd. In 1609 werd de Wolwevershaven gegraven, in 1647 het Maartensgat en in 1655 de Kalkhaven; de Groot-hoofdspoort werd herbouwd - in Renaissancestijl - in 1618/19 en wederom in de periode 1692-1697, toen het gebouw verminkt werd door het aanbrengen van de lelijke gladde koepel die wij nu nog kennen in plaats van het oorspronkelijke zadeldak. De 'Gaelderij' bij de Grote Kerk werd afgebroken en tal van nieuwe woningen verrezen, waarvan de bekendste zijn het huis *Bever-Schaap* aan de Korte Engelenburgerkade en het huis *De Onbeschaamde* in de Wijnstraat, beide gebouwd door Pieter Post voor leden van de bekende familie Van Beveren.

Er is veel gebeurd op dit stukje grond. Deze kroniek, die te vinden is in het Stadsarchief in Dordrecht in archief 150, inventarisnummer 1389, verhaalt ervan: gewichtige zaken als de Opstand tegen de Spanjaarden, de Reformatie, de Synode van 1618-1619, ontvangsten van vorsten en andere hoogwaardigheidsbekleders, maar ook de gruwelijke bestraffing van een stel seriemoordenaars in 1538, het plaatsen van verzamelbakken voor huisvuil aan de vesten, havens en grachten in 1639, de geboorte van een wanschepsel, een dominee die uitvaart tegen het 'lang hayr der mannen', een aardbeving in onze stad, hoe Dordrecht aan zijn stadswapen zou zijn gekomen, de 'menichte van Soetelaars' die in de zomer van 1646 hun waren aanprijzen met leuzen als 'Rotterdams bier als speck voor onsen beck', 'broot als koeck in desen hoeck', een negenjarige jongen die een 'schrickelijcke ende grouwelycke moort' pleegt en nog veel meer. Maar er zijn ook zaken die onbesproken blijven, zoals de Eerste Vrije Statenvergadering in Dordrecht in 1572, de ernstige conflicten tussen stadsbestuur en gilden over de zogenaamde Achtenkwestie in de jaren 1647 en 1648, en de gevangenzetting van Jacob de Witt en anderen door Willem II in slot Loevestein in 1650. Wilde Van Godewijck zijn vingers niet branden aan politieke kwesties? De vriendelijke woorden over Willem II in regel 2956 tot en met 2970, waarin hij de vierentwintig jaar jonge Oranjetelg aan de goede God aanbeveelt, vormen een van de zeer weinige passages met een verwijzing naar de politiek. Hij hoopt dat de prins zal zijn 'een gesegent Instrument om de geunieerde Provincien in desen eeuwigen vrede, die sy met Spaengien besloten hebben, in eendracht en alliantie te behouden'. Dit, terwijl bekend was dat de prins het liefst de oorlog met Spanje had willen voortzetten. Verder snijdt Van Godewijck geen heikele kwesties aan in de kroniek. Vanwaar deze terughoudendheid? Men weet niet aan welke kant Van Godewijck stond: die van de regenten of de Oranjes, als hij al partij koos. Met de eersten stond hij op goede voet, vooral met de familie De Witt¹, maar anderzijds heeft hij (en ook zijn dochter Margaretha met wie hij een innige verstandhouding had getuige de gedichten die zij voor haar vader schreef) lofdichten opgedragen aan leden van het huis van Oranje-Nassau.

¹ Jacob de Witt (de vader) had in het conflict tussen Maurits en Van Oldenbarnevelt achter de eerste gestaan, zelfs toen Maurits in 1618 drie regenten, onder wie Hugo de Groot, in Loevestein gevangen liet zetten. 'Dordrecht was nu eenmaal voor de prins, de familie De Witt ook'. Panhuysen p. 89. Later veranderde dit: Johan was voor de republikeinse staatsvorm en een der felste tegenstanders van de Oranjes, wat hem (en zijn broer Cornelis) uiteindelijk het leven zou kosten.

Wat ook opvalt bij het lezen van deze kroniek is hoe de hele stad betrokken was bij belangrijke gebeurtenissen, zoals de begrafenis van burgemeester Van Teresteyn in 1643, de ‘vergaderingh van Chrysch volck’ in 1646 en de terugkeer van Cornelis de Witt na Chatham in 1667.

Ergens in het Dordrecht van de zeventiende eeuw, misschien wel aan zijn schrijftafel in de Illustre School, boekstaafde Pieter Govertsz. van Godewijck de geschiedenis van zijn stad, zoals Johan van Beverwijck dat voor hem had gedaan en Matthys Balen dat na hem zou doen. Net als zij - en de meeste Dordtse burgers - hield Van Godewijck van ‘dese heerlicke Stadt’.

De literaturopgave bestaat uit titels die over het algemeen vrij gemakkelijk te raadplegen zijn in bibliotheken. Voor een prettig leesbare inleiding tot de geschiedenis van Dordrecht kan men o.a. het prachtig geïllustreerde *Ach Lieve Tijd, 800 jaar Dordrecht en de Dordtenaren* raadplegen, een uitgave van uitgeverij Waanders te Zwolle en het Stadsarchief van Dordrecht uit 1986, alsook de onvolprezen *Wandelingen door Oud-Dordrecht* van C.J.P. Lips (Zaltbommel, 1974). Voor wat steviger kost wordt de lezer verwezen naar de drie delen van de *Geschiedenis van Dordrecht* (Hilversum, 1996-2000) en de twee delen met gelijkkluidende titel van J.L. van Dalen (Dordrecht, 1931-1933).

De noten zijn slechts bedoeld als wegwijzer bij het lezen. Zij zijn verdeeld in drie categorieën: **W** (woordverklaring: een ‘vertaling’ van mogelijk onbekende woorden en uitdrukkingen), **T** (tekstverklaring: een korte verklaring van de geschiedkundige achtergrond of een verwijzing naar een boek) en **H** (handschrift: hierin worden verschrijvingen, bijzondere spellingen enz. vermeld). Waar mogelijk worden genoemde personen nader gepreciseerd, maar van personen van wie in de tekst functie of afkomst wordt vermeld, is geen nadere aanduiding gegeven. Een aantal namen is niet nader verklaard, omdat over de betrokken personen geen gegevens te vinden zijn in de naslagwerken. De afzonderlijke registers van jaartallen, persoonsnamen, topografische namen in Dordrecht, geografische namen buiten Dordrecht en onderwerpen dienen om het zoeken naar bepaalde passages te vereenvoudigen.

Mijn dank geldt in de eerste plaats Emile Havers, medewerker van het Stadsarchief te Dordrecht. Hij heeft tijdens zijn cursussen ‘Oud Schrift’ mijn enthousiasme gewekt voor het zeventiende-eeuws, en vooral voor de kroniek in het handschrift. Het simpele zinnetje ‘Waarom geef je ‘m niet uit?’, uitgesproken tijdens een toevallige ontmoeting op een mooie zomeravond op het prachtige Grotekerksplein in Dordt - toen het gesprek onvermijdelijk kwam op de kroniek - was het begin van het ontstaan van dit boek. Altijd was hij bereid mij te laten meegenieten van zijn grote kennis op dit gebied. Nauwgezet heeft hij het notenapparaat doorgenomen en mij tijdens een serie aangename - en voor mij zeer leerzame - sessies tal van waardevolle suggesties aan de hand gedaan, die dit boek alleen maar ten goede zijn gekomen. Anderen die mijn dank verdienen zijn Jan Alleblas, eveneens medewerker van het Stadsarchief, die mij attent maakte op het lofdicht van Van Godewijck achterin het boek van Van Beverwijck. Dick Wortel van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie te Leiden, dank ik voor de vele malen dat hij heeft geholpen met lastige zinswendingen in de tekst, Marcel Kroon van het Maritiem Museum te Rotterdam, deskundige op het gebied van zeevaarttermen, Marietje d’Hane-Scheltema voor het vertalen van een aantal van de Latijnse teksten, en Kees van Haften die weer andere teksten voor zijn rekening nam, mijn goede vriend Piet Nibbeling voor zijn notitie over de heude, Herman van Duinen voor de vele uren die hij in de opmaak heeft gestoken en vooral Cees Esseboom, die het pad heeft geëffend voor de uitgave van de kroniek als eerste deel van de reeks *Dordtse Bronnen*, een voorbeeld van voortreffelijke samenwerking tussen het Stadsarchief

en de Vereniging Oud-Dordrecht. Ook ben ik hem zeer erkentelijk voor de wijze waarop hij mij als beginnend auteur heeft begeleid. Dan, last but not least, mijn vrouw, die - alleen in de woonkamer - mij vele uren aan het bureau in mijn werkkamer wist. Hen allen wil ik hartelijk danken.

Onvolkomenheden in dit boek komen geheel voor mijn rekening.

Ik hoop met *Dese heerlicke Stadt* voor liefhebbers van de geschiedenis van Dordrecht die het zeventiende-eeuws (nog) niet zo vlot kunnen lezen een interessante bron te hebben ontsloten.

W.M van der Schouw
Dordrecht, augustus 2006

Gerardus Johannes Vossius (1577-1649), rector van de Latijnse School te Dordrecht van 1600 -1615.

Inleiding

In deze inleiding zal duidelijk worden dat van drie kandidaten: Matthijs Berck, Johan van Beverwijck en Pieter Govertsz. van Godewijck, alleen de laatste in aanmerking komt als de auteur van de *Beschrijvinghe van Dordrecht*, hier kortweg ‘de kroniek’ genoemd, onderdeel van een handschrift in het Stadsarchief van Dordrecht, archief 150, inventarisnummer 1389.

Pieter van Godewijck

Van Godewijck was een geboren en getogen Dordtenaar. Hij werd op 5 februari 1593 gedoopt en overleed op 11 augustus 1669. Zijn begrafenis, in de Augustijnenkerk, vond plaats op 15 augustus. Hij bezocht de Latijnse School in Dordrecht tijdens het rectoraat van de befaamde Gerardus Vossius, zelf ook oud-leerling van de school, en legde zich toe op de oude talen. De financiële middelen van zijn ouders lieten niet toe dat hij een universiteit bezocht en hij vestigde zich in Dordrecht als onderwijzer. In 1619 werd hij aan zijn oude school, waar hij vijftig jaar zou lesgeven, benoemd tot ‘duytse meester’, d.w.z. leraar Nederlands; ook bracht hij de lagere klassen de beginselen van het Latijn bij. In het Archief van de curatoren van het Gymnasium te Dordrecht (Stadsarchief Dordrecht, archief 98, inventarisnummer 1; Notulen 1627-1794) vinden we onder de aanhef ‘Françoische Schoolmrs die den behoorlicken eedt ghedaen hebben op d’Ordonnantie ende bij provisie¹ toegelaeten werden’, op p. 21: ‘Pieter Gouaertsz J.g². out 25 iaerē woneñ by syne moeder Jannen Rochus in den dweersganc tusschen de Nieustrate eñ Her Manthys strate’. Van Godewijck woonde in die tijd dus midden in wat nu de binnenstad is: in de Dwarsgang tussen de Nieuwstraat en de Kolfstraat (vroeger de Heer Matthijsstraat), dichtbij de Latijnse school, die zich bevond in de Nieuwstraat op de hoek van de Augustijnenkamp. Hij trouwde op 26 april 1626 met Sara Cornelis Pijpelaersdr.³ In die tijd woonde hij bij de weduwe van Frantz van Bonckelwaert, en zijn bruid bij haar ouders in de Korte Breestraat in een huis genaamd *De toren van Remunde*.

Zij kregen twee dochters, Margaretha en Cornelia, van wie de oudste later bekendheid zou genieten als dichteres. Hij onderwees haar zelf in het Italiaans, Frans en Engels, alsook in de rekenkunde, wiskunde en sterrenkunde.⁴ Zij beheerste het Latijn schriftelijk en mondeling, was muzikaal en beoefende de schilderkunst uit liefhebberij.⁵ Zij werd geprezen door mensen als Johan van Beverwijck en Matthys Balen, in wiens *Beschrijvinge van Dordrecht* een sonnet van haar is opgenomen.

Van Godewijck werd een gewaardeerd lid van de Dordtse samenleving. Hij telde Johan en Cornelis de Witt tot zijn leerlingen en kende de familie goed.⁶ Hij behoorde tot de kring waarvan ook dr. Johan van Beverwijck, de vermaarde geneesheer en vele malen lid van het stadsbestuur⁷, en Matthys Balen, de kroniekschrijver, deel uitmaakten. Hij verwierf bekendheid als dichter in de trant van Vader Cats, hetgeen zeker blijkt uit zijn bekendste dichtwerk *Remedie voor de Pest* uit 1636. Hij is ook de auteur van *Wittebroots kinderen of bedorve jongelingen*. *Bly-eynde spel*, een komedie speciaal geschreven voor leerlingen van

¹ *bij provisie*: voorlopig, tijdelijk

² *J.g.*: jong geselle

³ *dr.*: dochter

⁴ Esseboom (2003): p. 190 noot 48

⁵ De emblemata in haar Latijnse gedichtenbundel getuigen echter niet van al te grote vaardigheid met het penseel

⁶ H.H. Rowen: John de Witt, Grand Pensionary of Holland, p. 12

⁷ Van Beverwijck was raad in 1627-1628, 1631-1632 en schepen in 1635-1636, 1639-1640 en 1644-1645.

de Latijnse School.⁸ G.D.J. Schotel, in zijn uitgave van *Wittebroodskinderen of Bedorve Jongelingen* uit 1867 - zijn handgeschreven afschrift van het spel bevindt zich in het Stadsarchief van Dordrecht - , roemt Van Godewijck en zijn dochter in zijn inleiding: 'Gode-wyck was een man van veel omvattende kennis, bezielde met een brandende zucht voor kunsten en wetenschappen. Zijne woning was de verzamelplaats van jeugdige geleerden, dichters en schilders, en zijn strelendste verlustiging zich met hen in de uren van verpoozing te onderhouden. [...] Niet weinig werd zijn levensgenot verhoogd door het bezit zijner dochter Margaretha, als kunstenaressen en dichters door sommigen bij Anna Maria van Schurman vergeleken, een 'parel der parelen' genoemd, naar wier vriendschap de beroemdste mannen van haren tijd dongen, en die met vele geleerden in briefwisseling was.'

Het handschrift

Zoals opgemerkt bevindt het handschrift zich in de handschriftenverzameling van het Stadsarchief te Dordrecht. De kroniek beslaat de bladzijden 5 recto⁹ tot en met 80 recto van dit zeventiende-eeuwse boek van zo'n 560 bladzijden, kwartoformaat. Een gedrukte aantekening uit een veilingcatalogus op een los stukje papier dat aan de binnenzijde van de kaft voorin het boek is geplakt, vertelt ons het volgende: 'Dordrecht. - Geschiedenis der stad Dordrecht tot 1652. Waarschijnlijk door Matthijs Berck, pensionaris der stad (1634). Achteraan: Keur- en Privilegeboek der stad. Fraai 17e eeuwse hs van ± 550 blz met verschillende handen geschreven. Hrn. Bd. 4°.' Hieronder staat met een kleinere letter: 'Uit de boekerij van Pieter Godewijck, den bekenden rector¹⁰ der Latijnsche school te Dordt, blijkens inschrift: 'Sum Petri Godewyck. Deus nostrum asylum. Deus mihi vicus.' Daaronder staat, op de kaft zelf, de met potlood geschreven opmerking 'vervolgd tot 1668'.

Dan volgen vier vrij nieuwe, onbeschreven schutbladen, aangebracht tijdens een restauratie; op het eerste blad is een los velletje papier geplakt, waarop een moderne inhoudsopgave staat. In het vierde blad bevindt zich een watermerk met de tekst 'Eendragt maakt macht.' Daarachter treft men een oud schutblad aan met op de achterzijde de met fraaie krullen geschreven en reeds geciteerde tekst: 'Sum Petri Godewyck. Deus nostrum asylum. Deus mihi vicus.'¹¹ Er volgt een leeg blad met onderaan in potlood bladnummer 2 en vervolgens blad 3 met bovenaan een oud archiefstempel waaronder het nummer 505 b en een beschrijving van het handschrift uit 1837. Blad 4 is leeg en op blad 5 - in deze uitgave 5 recto - begint de kroniek.

Het boek is waarschijnlijk pas ingebonden na 1668, de laatste datum in de kroniek. Van Godewijck en de mogelijk andere handen zullen hun tekst op losse katernen hebben geschreven, die later, tezamen met de overige in de inhoudsopgave genoemde titels, tot het boek zijn gebonden dat we nu kennen. De band bestaat uit houten platten die met perkament zijn overtrokken.

Argumenten voor Van Godewijck als auteur van de kroniek

Wie nu op de website van het Dordtse Stadarchief het handschrift opzoekt, krijgt het volgende te lezen: 'Berck, Matthijs (toegeschreven aan) Beschrijvinghe van Dordrecht tot

⁸ Esseboom (2003): p. 160-161. Volgens Esseboom en ook Erik Geleijns van de Koninklijke Bibliotheek is dit toneelstuk een bewerking van een werk van Cornelius Schonaeus getiteld *Dyscoli*. Dat werk is op zijn beurt een bewerking van *Rebelle* (1539) van Georgius Macropedius (pseudoniem van Joris van Lancvelt). Zie verder de aantekening in bijlage 2 met betrekking tot dit spel en voor meer titels van werken van Van Godewijck.

⁹ recto = voorzijde.

¹⁰ Van Godewijck is nimmer rector geweest van de Dordtse Latijnse School.

¹¹ De zinspreuk waarmee Van Godewijck zijn gedichten ondertekende was *Tot Gode wijck, Tot Gode is ons wijck*: Deus mihi vicus, Deus nostrum asylum. Zie Molhuysen.

1650, aangevuld tot 1668 door Pieter van Godewijck; bevattende chronologische beschrijving tot 1668 [...]; afkomstig uit de boekerij van P. van Godewijck, in 1837 door de weduwe Berck-Silliman geschonken aan haar neef C.E. van Goor; voorin moderne inhoudsopgave.⁷

De onderstaande argumenten pleiten voor toeschrijving van het auteurschap van de kroniek aan Pieter van Godewijck.

1. Bij Molhuysen en Van der Aa¹² vinden we respectievelijk: ‘G. beoefende ook de geschiedenis van Dordrecht en liet bij zijn dood aantekeningen daarover na, welke volgens Schotel door Balen voor diens *Beschrijvinge der Stad Dordrecht* werden gebruikt en waarvan een afschrift in zijn tijd nog ‘in goede handen berustende was’, p. 479, en: ‘De geschiedenis van Dordrecht werd mede door van Godewijck beoefend, en zijne keurige aantekeningen daarover door den verdienstelijken Balen bij het zamenstellen zijner stadsbeschrijving gebruikt, zijn nog voorhanden’, p. 232.
2. In de moderne inhoudsopgave vindt men: ‘p. 5-80. Chronologische beschrijving van de geschiedenis van Dordrecht van ‘het begin’ tot 1668, door P. Godewijck?’ Kort geleden heeft een onbekende, met potlood, de toeschrijving aan Van Godewijck gewijzigd in Johan van Beverwijck met de raadselachtige opmerking ‘vgl. p. 17 met 353 bij B.’ Als gevolg hiervan vindt men op een andere plaats in de website van het archief (‘gebeurtenissen in 1572 en 1573’) bij Archief 150, inventarisnummer 1389: ‘Geschiedenis der stad Dordrecht uit de bibliotheek van Pieter van Godewijck. *Het eerste deel is waarschijnlijk van de hand van Johan van Beverwijck*’.
3. Matthys Balen zegt in zijn *Beschrijvinge der Stad Dordrecht*: ‘[Pieter van Godewyk] Heeft mede begonnen op te stellen eenige Aanteykeningen, dienende tot een Beschrijvinge van Dordrecht, niet voltoyt’ (p. 224).
4. In een exemplaar van Van Beverwijcks *T Begin van Hollant in Dordrecht*, afkomstig uit de bibliotheek van Van Godewijck staat een gedicht in zijn handschrift. Dit schrift lijkt identiek¹³ aan de hand waarin de kroniek tot en met regel 2984 is geschreven.

Ad 1:

Als in een gezaghebbend biografisch woordenboek als van Molhuysen of Van der Aa Van Godewijck wordt genoemd als de auteur van de *aantekeningen* over de geschiedenis van Dordrecht, kan men daar niet zonder meer aan voorbijgaan.

Ad 2:

Er staat weliswaar een vraagteken achter Van Godewijcks naam, maar de auteur van deze opmerking zag in hem toch de mogelijke schrijver, anders had hij de naam wel weggelaten.

De argumentatie voor de toeschrijving aan Johan van Beverwijck moet men kennelijk zoeken in de opmerking ‘vgl. p.17 met 353 bij B’, een opmerking die de verwachting wekt dat er een grote overeenkomst bestaat tussen de twee bladzijden. Vergelijkt men echter p. 17 (17 recto in de kroniek) met p. 353 in *T Begin van Hollant in Dordrecht* van Van Beverwijck, dan vindt men op p. 17 van de kroniek de namen van een aantal docenten van de zojuist opgerichte Latijnse School: Adrianus Marcellus, Johannes Polyander, Gerardus Vossius e.a. Op p. 353 bij Van Beverwijck lezen we over het beleg van Schoonhoven door Lumey, een soort strafexpeditie van ‘die van Dordrecht, met hulpe van die van Gorcum,

¹² Zie literatuuropgave.

¹³ Het is zeer moeilijk handschriften, zeker zeventiende-eeuwse, met elkaar te vergelijken en tot een feilloos oordeel te komen, temeer omdat iemands handschrift in de loop van zijn leven ook nog verandert.

Bommel, Buren, Goude, ende Schoonhoven' naar 'de Clundert', de Provinciale Synode van 1574 en nog enkele andere zaken. De twee bladzijden zijn dus totaal verschillend wat inhoud betreft.

De lezer wordt in dit verband verwezen naar het hoofdstukje 'Bronnen' in deze Inleiding, waar aandacht wordt besteed aan de vele overeenkomsten tussen de tekst van het eerste deel van de Kroniek en Van Beverwijcks boek.

Men kan zich ook afvragen waarom Van Beverwijck in gedeeltelijk dezelfde bewoordingen naast zijn boek *'T Begin van Hollant in Dordrecht*, dat eindigt in het jaar 1617, nog een kroniek van de stad zou willen schrijven. Men zou eerder een vervolg op zijn boek verwachten, vanaf 1617.

Ad 3:

De opmerking van Matthys Balen wordt nog eens ondersteund door wat hij schrijft op p. 879-880: 'Op welke Begraafnis¹⁴ wierden geteld over de twee duyzend, en drie honderd Menschen, die ter Lijk-Stacy¹⁵ mede gingen, en die Uytvaard volgden: volgens *Pieter van Godewijcks Schriftelijke Aanteykeningen*, tot een *Beschrijvinge der Stad Dordrecht*.' Als leden van de sociale bovenlaag in de kleine gemeenschap die Dordrecht was, kenden Balen en Van Godewijck elkaar goed, wat ook blijkt uit de gedichten die Margaretha, Van Godewijcks dochter, heeft opgedragen aan Matthijs Balen o.a. op diens verjaardag. Daar komt bij dat de twee mannen een passie voor de geschiedenis van hun stad deelden. Hun levens overlaptten elkaar ruimschoots, Balen was 58 toen Van Godewijck op 76-jarige leeftijd stierf. Balens woorden 'niet voltoyt' geven aan dat ook hij wist dat de kroniek onaf was. Was deze onvoltooide staat te wijten aan tijdgebrek of ziekte? Van Godewijck was inmiddels bijna 75 jaar. Het feit dat de kroniek niet voltooid is, zal de reden zijn dat zij niet is uitgegeven in een tijd waarin veel stadsgeschiedenissen het licht zagen in Holland; alleen in Dordrecht al vinden we de werken van Johan van Beverwijck (1640), Jacobus van Oudenhoven (*Beschrijvinghe van Oud- en Nieuw Dordrecht*, 1666) en Matthijs Balen (1677); Cornelis van Somerens *Beschrijving der Stad Dordrecht* (eind 17e eeuw) is wel voor de druk gereed gemaakt, maar niet uitgegeven. Als Balen, een tijdgenoot én een goede bekende van Van Godewijck, de kroniek, die hij ongetwijfeld zag groeien en later gebruikte voor zijn *Beschrijvinge van Dordrecht*, aan hem toeschrijft blijft er weinig ruimte voor twijfel.

Ad 4:

Het staat vast dat één van de exemplaren van *'T Begin van Hollant in Dordrecht* van Johan van Beverwijck die aanwezig zijn in het archief, heeft toebehoord aan Pieter van Godewijck. Voorin staan, aan de binnenkant van de kaft, zijn zinspreuken 'Deus mihi vicus' en 'Deus nostrum asylum'. Op het eerste schutblad staan vier regels met eronder de naam Cicero¹⁶ en achterin het boek is een handgeschreven lofdicht te vinden van Van Godewijck aan Van Beverwijck, waarboven staat: 'Op dit jegenwoordige werck, aen de Maeght van Dordrecht'.¹⁷ Aan het eind van het gedicht staat zijn naam en de Nederlandse versie van één van zijn zinspreuken: 'PETRUS GODEWYCK, Dordrecht-Batavus. Tot GODE is ons WYCK'. Dit gedicht is zonder twijfel van Van Godewijcks hand. Het geeft aan hoe goed hij en Van Beverwijck elkaar kenden - zij scheelden slechts een jaar en waren bovendien collega's op de Latijnse School -, maar belangrijker is dat de hand waarin dit gedicht en

¹⁴ Wederom de begrafenis van burgemeester Van Teresteyn.

¹⁵ Lijkstaatsie: plechtige teraardebestelling.

¹⁶ Volgens prof. J. Booth van de Universiteit van Leiden is het citaat niet van Cicero. De laatste twee regels zijn uit Ovidius, Ex Ponto 1.9.36-37; de eerste twee zouden een spreekwoord kunnen zijn.

¹⁷ Zie bijlage 1.

de hierboven vermelde zinspreuken geschreven zijn, een zeer sterke overeenkomst vertoont met die in het overgrote deel van de kroniek. Dit is vooral zichtbaar in de passages in het humanistenschrift, zoals de chronogrammen en de korte Latijnse tekstjes. Ook de zinspreuken voorin de kroniek zullen zeker van zijn hand zijn. De gevolgtrekking dat Van Godewijck de eerste 2984 regels van de kroniek eigenhandig heeft geschreven lijkt dan ook gewettigd. Daar komt nog bij dat het schrift in de catalogus van de toenmalige stadsboekerij in het vroegere Mariënbornklooster, waarvan Van Godewijck beheerder was - zeker dat van de Latijnse opdracht aan burgemeester Jacob de Witt aan het begin - ook grote gelijkenis toont met het schrift in de kroniek. Van Godewijck vervaardigde de catalogus van deze bibliotheek in 1640 in opdracht van Jacob de Witt. Volgens Lia van Gemert¹⁸ werd deze catalogus samengesteld door Van Godewijck én Van Beverwijck; de laatstgenoemde was ook volgens de kroniek (r. 3100) 'Bibliothecarius' en men mag inderdaad veronderstellen dat Van Godewijck en hij samen de catalogus hebben geschreven, maar onder de Latijnse opdracht staat alleen Van Godewijcks naam.

De toeschrijving aan Matthijs Berck¹⁹ lijkt slechts gebaseerd te zijn op het feit dat het manuscript tot 1837 in het bezit van het geslacht Berck is gebleven. In dit verband zij ook nog gewezen op een bladzijde voorin het boek, waar men leest in een negentiende-eeuwse hand: 'Beschrijving der stad Dordrecht. MSS.²⁰ Waaraan is toegevoegd het houteboek en eenige hoogstzeldzame gedrukte stukken & pasquillen. Hoogst waarschijnlijk bijeenverzameld door Matthijs Berck, omtrend het midden der 17de eeuw pensionaris van Dordrecht enz. enz. Geschonken op den 18 Januari 1837 door Mevrouw de Weduwe Berck geboren Silliman aan haren neef Constant E. van Goor, Ph. Th. Lett. H. Cand'. De eerdere opmerking over Matthijs Berck is kennelijk op deze aantekening gebaseerd. Zijn candidatuur voor het auteurschap van de kroniek is echter uiterst dubieus.

Op de binnenkant van de kaft onder het reeds genoemde stukje papier met de inhoud van het manuscript, staat de met potlood geschreven opmerking 'vervolgd tot 1668'. Het gaat hier kennelijk om een haastige krabbel uit het eind van de 19e of uit de 20ste eeuw. Een voor de hand liggende verklaring is dat het hier een aantekening betreft ten behoeve van een veilingcatalogus, zoals Peter Horsman, een vroegere medewerker van het archief, veronderstelt. De oorspronkelijke samensteller had zich kennelijk verkeken op de jaartallen: hij heeft - waarschijnlijk bij een vluchtig doorbladeren - gezien dat het boek begint met de *Beschrijvinghe van Dordrecht* en eindigt met gebeurtenissen die plaatsvonden in de periode juli 1651 tot juli 1652, en daarbij het jaartal 1652 aangezien voor de laatste datum van de *Beschrijvinghe*. Hijzelf of een collega heeft dit ontdekt en in allerijl de fout gecorrigeerd. Om meer te zoeken achter deze krabbel lijkt verspilde energie, immers het boek heeft zijn huidige vorm sinds de zeventiende eeuw: er is twee, drie eeuwen later niets aan toegevoegd. Dat men in de aantekening op het losse stukje papier wat onzorgvuldig te werk is gegaan, blijkt ook uit de opmerking dat Van Godewijck *rector* was van de Latijnse School. En juist hier vindt men de toeschrijving aan Matthijs Berck...

De auteur en de schrijvers

De kroniek verhaalt de geschiedenis van Dordrecht vanaf 'het begin' tot en met 18 januari 1668. Wat opvalt is hoe verzorgd het handschrift er, vooral in het eerste gedeelte, uitziet.

¹⁸ Lia van Gemert is hoogleraar Oudere Nederlandse letterkunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Zij heeft een bloemlezing samengesteld uit Van Beverwijcks *Schat der gezondheid, Schat der ongezondheid en Heelkunst* onder de titel *De schat der gezondheid*, Querido, Amsterdam, 1992. Zie ook *Gesch. Ddt II* p. 260-261.

¹⁹ Matthijs Johansz Berck, 1591-1655, Vrijheer van Goidschalksoord; was schepen in 1621; zoon van Johan Diercxsz Berck.

²⁰ MSS: lees *manuscripten*. Inventarisnummer 1389 bestaat uit meerdere handschriften.

Emile Havers wees mij erop dat dit eerste gedeelte, van r. 1 tot en met 2859 wel eens in één keer gekopieerd zou kunnen zijn van losse aantekeningen, een zeer aantrekkelijke hypothese. Alles wijst erop dat de schrijver de tekst in het net aan het schrijven was. Zo wordt de plaats van de eerste en de laatste regel per bladzij zorgvuldig aangeduid met een puntje of een streepje. Tijdverzen, Latijnse tekstjes e.d. worden als het ware in een keurig kadertje van 'witregels' geplaatst. Woorden die dubbel geschreven zijn (wat kan gebeuren als men iets overschrijft en de gedachten even afdwalen) worden onderstreept en niet *doorgestreept* (op een enkele uitzondering na: r. 2185), zoals na r. 2859 wel gebeurt. Het laatste woord of woorddeel van een vorige bladzij - dit staat dan los geschreven rechts onderaan - wordt consequent op de volgende bladzij herhaald, alweer op een enkele uitzondering na.

Dan het schrift zelf: dit maakt, zoals gezegd, een zeer verzorgde indruk: duidelijk, regelmatig, met flinke spaties tussen de verschillende passages. Dit alles zou erop kunnen wijzen dat Van Godewijck zijn *Beschrijvinghe* aan het gereedmaken was voor een drukker. Hierin past ook zijn opmerking na een passage met betrekking tot het jaar 1588 die hij heeft ingelast na 1619: 'Dese Sectie vant Jaer 1588, moet volgen 't Jaer 1587'. Ook het ontbreken van persoonlijke ervaringen zou kunnen betekenen dat Van Godewijck deze kroniek uiteindelijk wilde laten uitgeven.

Wanneer Van Godewijck dat eerste gedeelte heeft geschreven, is niet duidelijk. We vinden op blz. 31 verso²¹ een passage over een 'groote huysinge', waarmee de huidige *Gulden Os* wordt bedoeld, waar een opmerking tussen haakjes bij staat: '(nu toe behoorende d'heer Jan van Meeuwen Raet)'. Johan van Meeuwen was raad in 1637, schepen in 1649 en 1654 en burgemeester in 1657-1658. Hij zal tot 1649 naar het laatst beklede ambt als 'raad' bekend hebben gestaan, maar ook daarna, want een oud-lid van het Dordtse stadsbestuur mocht deel uitmaken van de oudraad en als zodanig 'raad' genoemd worden.²² Gezien het riante huis dat hij bewoonde, zal Van Meeuwen dit waarschijnlijk wat later in zijn leven hebben verworven, toen zijn inkomen steeg door de hogere en beter betaalde functies die hij bekleedde. Men mag hieruit afleiden dat Van Godewijck het eerste gedeelte vermoedelijk schreef na 1658.

Het tekstgedeelte van r. 2860 tot en met 2984 is iets minder zorgvuldig geschreven, het laatste woord(deel) van de vorige bladzij wordt niet meer herhaald, de bladzij is voller, maar de hand lijkt nog dezelfde. Een duidelijke verandering in het schrift is te bespeuren vanaf regel 2985, zodat men mag aannemen dat hier sprake is van een andere hand. De pagina-indeling verandert ook: de tekst wordt per bladzij langer, het schrift kleiner, individuele letters worden anders geschreven zoals de *ch*, *d*, *e*, *I*, *J*, *M*, *P*, om er enkele te noemen, en de marges verdwijnen bijna volledig. De lange haal aan de letters *v*, *w*, *y* en met name de *d* valt op. Ook wordt de chronologische volgorde in de jaartallen verstoord: bij r. 3050 zou men verwachten dat het jaar 1655 aan de beurt is, maar in plaats daarvan volgen enkele kortere passages die betrekking hebben op de jaren 1631, 1636, 1637, 1643, 1644, 1647 en (sic) 1645. Deze passages voegen iets toe aan wat eerder beschreven staat onder deze jaartallen en kunnen dus opgevat worden als een correctie of een aanvulling. Dit kan natuurlijk door Van Godewijck zelf aangegeven zijn, maar van in het net schrijven is geen sprake meer. Na 1645 volgt een doorgehaalde maar nog leesbare passage met betrekking tot 1655 en pas daarna wordt de chronologische volgorde weer aangehouden tot het eind van de kroniek. Bij r. 3316 lijkt weer sprake te zijn van een andere hand en wederom bij r. 3429 en r. 3448. Ondanks de duidelijk verschillende handen in het laatste gedeelte blijven de stijl en de toon

²¹ verso = achterzijde.

²² Ik dank deze gegevens aan Emile Havers. Hij verwees in dit verband naar het overzicht van stadsbestuurders dat vrijwilligers onder leiding van Eric Palmen hebben gemaakt en dat op het Stadsarchief toegankelijk is als *Stadsbestuur van Dordrecht, 1572-1813*.

vanaf r. 2012 tot het eind van de kroniek gelijk. Dit gedeelte lijkt ontsproten aan één brein. Dit wettigt de veronderstelling dat de auteur nog steeds Van Godewijck is, die anderen de tekst liet schrijven die hij dicteerde of die zijn aantekeningen liet kopiëren omdat hij zelf wellicht door ziekte of tijdgebrek niet in staat was dit te doen. Indien hij ziek was, kan dit ook het abrupte einde na 18 januari 1668 verklaren. Balens woorden ‘niet voltoyt’ komen weer in onze gedachten, en ditmaal zouden we ze kunnen lezen als: ‘Pieter van Godewijck heeft de *Beschrijvinghe* helaas niet kunnen voltooien’.

Bronnen

Voor de eerste paar honderd regels heeft Van Godewijck veelvuldig gebruik gemaakt van de *Beschrijvinghe van alle de Nederlanden anderssins gheuoemt Neder-Duytslandt* door M. Lowijs Guicciardini, Edelman van Florencen,²³ uitgegeven in Amsterdam in 1612. De beschrijving van Dordrecht vindt men op p. 194 tot bovenaan p. 197, met een plattegrond van Dordrecht tussen p. 194 en 195.²⁴ Ook kan Van Godewijck voor de vroegste jaartallen het een en ander hebben gehaald uit de Rijkroniek van Melis Stoke.²⁵ Hij heeft ook veel ontleend aan *T Begin van Hollant in Dordrecht* (1640) van Johan van Beverwijck, een boek dat hij, zoals we gezien hebben, zelf bezat. Hij schrijft enkele passages bijna letterlijk over, hoewel hij ze vaak, ongeduldig lijkt wel, bekort. Het meest heeft hij geput uit het gedeelte op p. 300 tot en met 360 getiteld *Gedenckwaerdige geschiedenissen in Dordrecht*. Een enkel voorbeeld: Van Beverwijck p. 166 (4e regel van onder) tot onderaan p. 167 vinden we terug in r. 276 tot en met 323; de eerste alinea op p. 173 in r. 484 tot en met 511; p. 286 van r. 15 tot het eind in r. 574 tot en met 599; de passages over de kloosters (r. 334-483) vindt men grotendeels terug in hoofdstuk 9 bij Van Beverwijck. Als men de kroniek nauwgezet vergelijkt met Van Beverwijcks boek, dan zal men nog meer overeenkomsten aantreffen. Tegenwoordig zou men dit plagiaat noemen, in Van Godewijcks tijd getuigde het overnemen uit andermans werk van respect voor die schrijver en we hebben reeds gezien hoezeer hij Van Beverwijck waardeerde.

Een geheel andere mogelijkheid is dat zowel Van Godewijck als Van Beverwijck uit eenzelfde, tot nu toe onbekende, bron hebben geput.

Het laatste jaartal in Van Beverwijcks boek is 1617, dus een en vijftig jaar voor de einddatum van de kroniek. Voor de jaren na 1617 is mogelijk ook het een en ander ontleend aan de *Hollandsche Mercurius*, en stellig is Van Godewijck zelf getuige geweest van tal van gebeurtenissen die hij beschrijft, zoals de dijkbreuken op 23 januari 1610 in de omgeving van Dordrecht - hij was toen bijna 17 jaar - , de pest in 1636-1637, de aardbeving van 4 april 1640, de ‘vergaderingh van Chrysch volck’ met al wat daarbij hoorde in juni en juli 1646, het graven van de Kalkhaven in 1655 (over het graven van de Wolwevershaven in 1609 leest men niets in de kroniek), het wanschepsel, het bezoek van Maria de Medici, de begrafenis van burgemeester Van Teresteyn. Bovendien zal hij, doordat hij ook bij de De Witten thuis kwam, wel het een en ander van hen hebben gehoord. In dit verband is de opmerking in regel 1445 e.v. interessant: ‘Vele Oudelieden hebben ons verhaelt, dat ...’. De beschrijving van de brand van Londen is hoogstwaarschijnlijk gebaseerd op brieven en verslagen, of kranten, die leden van de ‘Engelsche Court’ - Engelse kooplieden, de zogenaamde Merchant Adventurers, die lange tijd kantoor hielden in Dordrecht - uit Londen ontvingen. In regel 3459-3462 staat namelijk: ‘Desen brandt volgens het waerachtich schrijvens uyt Londen, heeft verteert ende inde asschen geleijt over de twaliff duijsent

²³ Guicciardini wordt expliciet genoemd in r. 117.

²⁴ Van dit boek van Lodovico Guicciardini is in 1968 een facsimile uitgave verschenen.

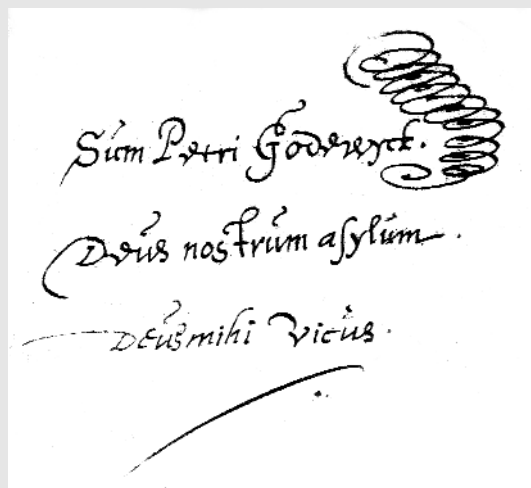
²⁵ In handschrift 1389 bevinden zich op p. 82-85 en 269-283 extracten uit de oude rijk-kroniek van Holland m.b.t. Dordrecht.

huysen: Ja het seekerste dat daer na gekomen is verhalen, helaes! wel van veertigh duysent huysen.' Het is ook mogelijk dat Van Godewijck er over gehoord heeft van Samuel van Hoogstraten, die hij goed kende, en die ten tijde van de brand in Londen verbleef. De kroniek bestaat dus eigenlijk uit twee gedeelten: het gedeelte vóór 1617, dat zoals vermeld voornamelijk bestaat uit informatie die Van Godewijck heeft overgeschreven, en het gedeelte na 1617, uit de tijd die Van Godewijck zelf heeft meegemaakt. Dit laatste deel heeft een veel grotere historische waarde, want via hem zijn we getuige van allerlei gebeurtenissen. Het is deze directe verslaggeving die het belang van dit deel van de kroniek zo groot maakt.

Deze uitgave

Deze uitgave is een zogenaamd diplomatisch afschrift, wat wil zeggen dat zij de tekst van het origineel zo nauwkeurig mogelijk weergeeft, dus zonder oplossing van afkortingen en zonder normalisering van de i, j, u, v, w, de y en de ij; ook hoofdletters zijn weergegeven zoals ze in het handschrift voorkomen, hoewel men zich vaak afvraagt of een bepaalde letter wel of niet als hoofdletter moet worden gelezen. Fouten in het handschrift zelf zijn niet gecorrigeerd, maar worden wel, evenals oorspronkelijke correcties in de tekst, in de noten (onder *H*) vermeld. De tekst volgt de bladnummering en de regellengte van het handschrift, vandaar dat tegen het eind kleinere lettertypen zijn gebruikt. De regelnummering is speciaal voor deze uitgave aangebracht. De nummering onderaan de bladzijden van het kroniek-gedeelte in deze uitgave wijkt af van de nummering in het handschrift. Om nazoeken in het manuscript te vergemakkelijken, is bovenaan de bladzijden de nummering van het handschrift aangebracht, zij het dat in het handschrift alleen de voorzijde van een blad een nummer draagt. Deze nummers stammen uit de 19e of begin 20ste eeuw en zijn met potlood geschreven; dit geldt voor het gehele boek, niet alleen voor de kroniek. Slaat men het boek open, dan ziet men dus alleen boven de rechterbladzij een bladnummer staan, de linkerbladzij is ongenummerd. In deze uitgave vindt men in plaats van bijvoorbeeld nummer 17 op de voorzijde van een blad: 16 ^{verso} op de linkerbladzij en 17 ^{recto} op de rechterbladzij; 17 ^{verso} vindt men dan aan de achterzijde van 17 ^{recto}. De met potlood aangebrachte nummers in het handschrift corresponderen dus altijd met de nummering op de voorzijde van het blad ofwel de recto's in deze uitgave. Namen worden in het handschrift meestal met een iets 'mooiere' letter weergegeven, in de transcriptie zijn zij cursief gedrukt.

KRONIEK

5 Beschryvinghe van Dordrecht.

Dordrecht is een oude
stede, gelegen op de Meere.

Men aengesien dat dese vloedt
sijde vooroverk neemt vanden Rijn,
5 vande Maas, 3 vande Linga, die
sijde door Loosden: so willen sommige
seggen, dat de Stadt op viden vloed
den gelegen is: 3 hebben dit na gards
eygen verdenkinge wt gegeven mer
10 dese na volgende verken, ten tijde
als Coninck Philips sijde Rijn vloed
inrompste heeft gedaen, in den Jaer
1549:

15 Me Mosu, et Walis, cum Linga
Merrique cingunt,
Aeternam Batava virginis ecce fidem.

Het is genoegh bekend dat Dordrecht

5 recto

Beschrijvinghe van Dordrecht.

Dordrecht is een seer oude Stadt, gelegen op de Merwe:

Maer aengesien dat dese vloedt
synen oorspronck neemt vanden Ryn,
5 vande Mase, & vande Linge, die
hier door loopen: so willen sommige
seggen, dat de Stadt op vier vloeden
gelegen is: & hebben dit na hare
eygen verdenckinge wt gegeven met
10 dese navolgende veersen, ten tijde
als Coninck Philips hier syn blyde
incompste heeft gedaen, in het Jaer
1549:

15 *Me Mosa, et Walis, cum Linga
Mervaque cingunt,*

Æternam Batavæ virginis ecce fidem

Het is genoegh bekend dat Dordrecht

W 9 *verdenckinge*: overdenking, overweging; *wt gegeven*: kenbaar gemaakt, onder woorden gebracht. **11-12** *blyde incompste*: plechtige en feestelijke intocht en ontvangst van een vorst of een ander hooggeplaatst persoon. **14-16** *Mij omringen Maas en Waal met Linge en Merwe. Ziedaar het voortdurend vertrouwen van de Bataafse maagd.*

T 11 *Coninck Philips*: Filips II, zoon van Karel V, heeft Dordrecht in september 1549 bezocht, maar hij aanvaardde het bestuur over de Nederlandse gewesten pas op 25 oktober 1555. Zie ook r. 1364-1421. **14-16** Bij De Nijs (1) p. 10-11, en Sicking p. 281-282, vinden we nadere informatie over de ‘Bataafsche mythe’ die inhield dat men geloofde ‘dat de door Tacitus genoemde Bataven de directe voorlopers waren van de Hollanders’.

H 8 &: lees *ende*.

5 verso

is tot een Eylandt geworden tussen
dese wateren, & dat niet langer ge-
20 leden dan van het Jaer 1421 ter
tijd als de Wale de Mase & de
Zee ingenomen hebben den ganschen
boesem, die te vooren vast lant
was, gevoeght met Brabant: waer
25 door twee en tseventich schoone Dor-
pen, & meer dan hondert duysent
mensen met al heur vee & goederen
jammerlicken ondergegaen & verdron-
ken syn. Van welck verloren lant
30 namaels een deel allenskens wederom
gewonnen & ingedyckt is, & wordt noch
alle Jaer meer ingenomen, met beschey-
denheijt, & na het gebruyck van dese
Landen. Dese vloedt quam op Sinte
35 Elisabeths nacht en is niet alleen de
Stadt Dordrecht van het vaste
Landt geruckt, maer oock byna ge-
heel Zuythollant ondergevloeyt.
Den grooten Waert van Zuyt Hollant
40 synde een schoon vruchtbaer weylant,
daer 72 Parochij kercken in lagen,
werde

W 23 *boesem*: breed water. **30** *namaels*: later, naderhand; *allenskens*: langzamerhand, allengs. **32-33** *bescheydenheijt*: deskundigheid, oordeelkundigheid; *na*: overeenkomstig, volgens. **41** *daer ... in*: waarin.

T 20 *1421*: in de nacht van 18 op 19 november 1421 zette de beruchte Sint-Elisabethsvloed de Grote Waard, die zich uitstrekte van Strijen tot Heusden, onder water. In de afgelopen tien jaar heeft archeologisch onderzoek door Bureau Monumentenzorg en Archeologie van de Gemeente Dordrecht uitgewezen dat de gevolgen van de vloed aanmerkelijk minder ernstig waren dan altijd is aangenomen. Zo was er, op de eerste paar dagen na, geen sprake van een 'blanke Zee' (zie r. 217) rondom Dordrecht, maar veeleer van een wadden- en gorzengebied waarvan een gedeelte bij eb droogviel. Het aantal verdronken dorpen (72, een getal dat volgens Mark Spanjer van hetzelfde Bureau MZA van bijbelse oorsprong is) en het aantal slachtoffers (100.000) worden hier schromelijk overdreven. Volgens de Tielse Kroniek kwamen er zo'n 2.000 mensen om het leven, maar ook dit aantal is zeker te hoog. Veel boeren verlieten het gebied omdat het land onder water stond of te drassig was en daardoor onbruikbaar. Het was in eerste instantie de zee die voor het water zorgde, daarna waren het de rivieren die de nattigheid in stand hielden en het gebied veranderden in een zoetwater-getijdengebied.

H 18 Voor het woordje *is* staat een klein vertikaal streepje waarmee Van Godewijck aangeeft waar zijn eerste regel moet komen. Eenzelfde streepje als markering van de laatste regel op deze bladzij staat onder *daer* in r. 41. Zie Inleiding. **28** *jammerlicken*: *-en* vormt hier een adverbiale uitgang; zie ook r. 291, 541, 1011 en 1578. **35** Tussen *nacht* en *en* zijn twee (onleesbare) letters doorgehaald boven de regel; *en* i.p.v. *ende*.

6 recto

werde met veel Heeren Huysen & Sloten
daer door geheel vernielt,. Sommige
meenen dat dit bestelt is door eenen boo-
45 sen boer, die den dijck soude doorge-
steken hebben. Andere dat door groot
onweder, & vresselicke storm van winden
die op die tijt oock te Petten & in ande-
re plaetsen, als oock in Zeelant, Vries-
50 lant, Vlaenderen groote schade deden,
den Dyck tusschen Geertruydenbergh
& Dordrecht door gebroken is. Dan de
waerschylickste oorsaeck wort geleyt,
op het placcaet van Hartogh *Willem*
55 *van Beijeren*, waer by hy den Heer van
Sevenbergen toe staet, het Water
geley te openen, & te sluyten,
sonder kennisse van Dyckgraef ofte
Heemraden. Wy sullen 't selve alhier van
60 worde tot worde by vougen.

*Willem, Hertoge in Beyeren, Gra-
ve van Hollant &c:* Doen condt
allen luyden: Want wy verstaen
hebben

W 44 *bestelt*: geregeld. **47** *onweder*: onstuimig, guur weer. **54** *placcaet*: gewaarmerkte schriftelijke toestemming. **56-57** Met *Water geley* wordt vermoedelijk een sluis bedoeld. **58** *kennisse*: het bekend zijn met: *zonder dat de dijkgraaf of het heemraadschap hiervan op de hoogte was*.

T 44-46 Het verhaal van de 'boose' boer berust niet op waarheid. Zie ook Renting, p. 34. **48** Bij Petten werden de duinen over een lengte van ruim 5 km weggeslagen. Kort na 1421 heeft men daar de Hondsbosse Zeewering aangelegd, genoemd naar het verdronken dorp Hondsbosch. **54-55** *Willem van Beyeren*: Graaf Willem VI, 1404-1417, de vader van Jacoba van Beieren.

H 43 De combinatie , . komt 30 maal voor in het handschrift. **44** Hs heeft *besteelt*, tweede *e* doorgehaald.

6 verso

65 hebben, dat een Zijl & watergangh gelegen
is in den Ambochte van Wieldrecht inde
Achthoven, diemen tot veel tyden toe plach
te houden (alsoo dat het water synen loop
niet hebben en mochte) daer by wy, & veel
70 onser goeder luyden grootelicx by bescha-
dich worden, & niemant by geholpen noch
gevordert en was. Soo ist, dat wy
daerom, & overmits bede willen ons lieven
getrouwen des Heeren van *Sevenbergen*, die
75 een Ambochtsheer aldaer is, gegeven &
geconsenteert hebben, geven & consen-
teren mits desen Brieven onsen goede
luyden Wieldrecht inde Achthoven
voorsch. geseten, datse ten eeuwigen da-
gen de voorsch. Zyl op houden sullen, &
80 dat water synen gangh daer deur sullen
laten hebben, tot allen tyden als hen
des geneucht & oirbaer dunckt, sonder
onsen Dyck Grave ofte Heemraet,
als die nu syn, oft namaels wesen sul-
85 len, ofte yemanden van onsen wegen,
hem des te bewinden in eeniger wijs.
Ende want wy voor ons, & onsen erven
onsen goeden luyden voorschreven,
&

W 64 *Zijl*: uitwateringssluis; *watergangh*: gang, loop, doorstroming van het water (in een rivier e.d.).

65 *Ambochte*: rechtsdistrict, elke plattelandse afdeling, die door een afzonderlijke schout berecht en beheerd werd. **66** *toe*: gesloten. **67** *alsoo dat*: zodat. **68** *niet hebben en mochte*: een ontkenning bestaat in het Middel-Nederlands en het 17e eeuws meestal uit een ontkenning woord plus het partikel *en*; zie o.a. r. 70-71: *noch gevordert en was* r. 159-160: *geen ... en*; r. 204 en 229: *niet ... en*; *mochte*: kon. **71** *gevordert*: gebaat. **72** *overmits*: dientengevolge; *bede willen*: verzoeken. *Opmerking*: men vindt in het Middelnederlands en het 17e eeuws vaak paren van synoniemen als hier 'daarom en dientengevolge'; zie ook r. 90, 180-181, 1332, 1436-1437, 2408, 2810 en 3424. **74** *Ambochtsheer*: de heer die door de landsvorst met de rechtsmacht in een ambacht beleend is en de daaraan verbonden rechten en voordelen uitoeft of geniet. **75** *geconsenteert*: toegestaan. **78** *voorsch.*: *voorschreven*: bovenvermelde. **79** *op*: open. **81-82** *als hen des geneucht en oirbaer dunckt*: als hun dit gewenst en nuttig voorkomt. **83-84** *ofte, oft*: of. **86** *hem des te be-winden*: zich hiermee te bemoeien / bezig te houden.

T 66 *Achthoven*: een buurtschap onder Wieldrecht, ontstaan tijdens de bedijking van het westelijke gedeelte van de Grote Waard in het laatste kwart van de 13e eeuw. Wieldrecht lag toen iets ten oosten van het huidige Strijen. *Achthoven* betekende dat zich in de nieuwe polder acht hoeven bevonden. Uit diezelfde tijd stammen namen als Zevenhoven, Elfhoven, Twaalfhoven.

H 78 *voorsch.*: de laatste letter van de afkorting *voorschz* lijkt op een -z- en is daarom hier zo weergegeven, maar het gaat om een algemeen afkortingsteken. Zie ook r. 79, 89, 1671, 1840, 1842, 1845 en 2722. **88** *voorschreven*: het woord staat hier voluit.

7 recto
 90 & onse erven onse goede luyden voorschz.
 & heure nacomelingen, dat vaste & gestade
 houden willen hebben tot eeuwegen dagen:
 soo hebben wy in kennisse hier of desen
 Brief besegelt &c: Gegeven inden
 Hage den 20 dagh in Februario, Int
 95 Jaer ons Heeren 1414.

De sorge vande Zyl aldus Dyck Graef
 & Heemraden benomen synde, is, se-
 ven jaer daer na, door sorgeloosheyt vande
 huysluyden, het water des nachts int
 100 landt geloopen. Hier van leestmen
 dit tydt vers.

WieLdreCht MaCh Water beCLagen.

Door dese gelegentheden vant water werden,
 ontrent Dordrecht in de voorseyde Merwe,
 105 boven verscheyden andere goede visschen,
 groote menichten van Steuren & Salmen
 gevangen, syn oock hier rontom veel vogel
 koyen, daer in groote menichte van endt
 vogels gevangen worden. Dordrecht is
 110 gelegen vander Goude vier mylen, &
 van

W 90 *gestade*: gestaag. 97 *benomen*: ontnomen. 98 *sorgeloosheyt*: onzorgvuldigheid. 99 *huysluyden*: boeren. 102 *beclagen*: klagen over. 103 *gelegentheden*: ligging, loop van de rivieren. 108-109 *endt vogels*: eenden. 110 *vander Goude*: van Gouda.

T 102 Bij een chronogram of tijdvers telt men de Romeinse cijfers bij elkaar op. De W telt als V+V, dus tien. Men komt hier uit op 1421, het jaar van de Sint-Elisabethsvloed. Renting p. 38. 110 *mylen*: waarschijnlijk gaat het hier om Hollandse mijlen van 2.000 Rijnlandse roeden van elk 3,7674 m. Vier mijl zou dus neerkomen op ongeveer 30 km.

H 89 Deze regel herhaalt, in een iets andere spelling, een gehele zinsnede van de vorige bladzijde i.p.v. een enkel woord(deel). *voorschz*: H78. 90 *vaste & gestade* is een voorbeeld van een synoniemenpaar. 97 *2x is*, het eerste doorgehaald. 107 *gelyc vangen*: *lyc* doorgehaald. 109 Spatie voor *Dordrecht*.

7 verso

& van Vtrecht seven. Lowys Guicciardyn schrijft Dat Dordrecht is, een groote, schoone, rijke & machtige Stadt, met groote & lustige huysen verciert.
115 Heeft een hoofd kercke, seer schoon boven maten, gewijt ter eere onser Lieve Vrouwe. Dus verre Guicciardyn.

Durdrecht, of soo andere schrijven *Dordrecht*, is de outste stadt van Hollant, hebbende oock de præminentie, & het voorsitten inde Staten van Hollant, in harer Ed. vergaderinge, onder de ses groote Steden, jn het representeren der Staten vande Landen.

Durdrecht wert also genoemd, gelyck sommige
125 mejnen, als de Coopstadt van Duretus,. Want het woordeken Drecht (soo *Hadrianus Junius* meijnt) heeft by de Voor Ouders beteeckent even het selve dat by de Latynen *Forum*, niet soo seer om datmen daer recht dede, maer om dat daer goederen te coop, als tot een Marckt gebracht werden.
130 Gelyck wy sien verscheyden Steden vande Latijnen alsoo genaemt te syn, als
Forum

W 114 *lustige*: mooie, schone. **120** *præminentie*: bevoorrechte positie, voorrecht.

T 111-112 Lodovico Guicciardini, 1521-1589; Italiaans geschiedschrijver. De titel van de Nederlandse vertaling van een zijner boeken, voorzien van fraaie kaarten o.a. van Dordrecht, luidt: *Beschrijvinghe van alle de Nederlanden*, 1612. Zie Inleiding. **119** De oudste stad van Holland was eigenlijk Geertruidenberg, dat pas later bij Brabant is gaan behoren. Panhuysen hfdst. 2 noot 22. **119-120** *hebbende ... het voorsitten*: op grond van hoger aanzien voor anderen mogen zitten: het recht als stad het eerst het woord te voeren. **122** *de ses groote Steden*: Dordrecht, Haarlem, Delft, Gouda, Leiden en Amsterdam. **125** *Duretus*: een fantasienaam? Zie Esseboom (2003) p. 15. **126-127** *Hadrianus Junius*: 1511-1575, geboren als Adriaen de Jonghe; arts, schrijver en dichter, de 'grootste geleerde na Erasmus'. Een aantal jaren rector van de Latijnse School te Haarlem. Was ook de officiële geschiedschrijver in dienst van de Staten van Holland.

H 112 Na de komma doorgehaald: *een groot*, erachter staat nog een losse -e-. **119** Na *out is -ste* boven de regel ingelast. **131** Tussen *Marckt* en *gebracht* is een *b* doorgehaald.

8 recto

135 *Forum Varronis, Forum Cornelij, & andere*
meer. Wt dusdanigen oorspronck oock
andere Plecken in Hollant den naem
voeren, als Haestrecht, Moerendrecht,
Papendrecht, Barendrecht, Swindrecht
& Slydrecht, beneffens Durdrecht
140 leggende.

Dese Stadt was eertijts bewoont
by den Wilten, een natie der Slaven,
uijt Slavonien, door de welke oock
Vtrecht doen ter tijt Wiltenborgh oock
145 genaemt was. De selve Stadt seer
bequaem liggende, in een seer vrucht-
bare contreije, een wel geboude
& vercierde Stadt by lanckheijt van
tyden geworden: alwaer de hullinge
150 der Graven van Hollandt voortijts plach
te geschieden, van de selve Graven
enietende vele Privilegien, beneffens
het Stapelrecht der wijnen, & de
Granen, tot groot voordeel der Borgerye
155 & Scheepvarende luyden.

De voorseyde Stadt is door een se-
ker

W 139 *beneffens*: naast. 142 *by*: door. 146 *bequaem*: aangenaam. 147 *contreije*: landstreek. 148 *vercierde*: verfraaid met gebouwen, tuinen, beelden e.d. 149 *hullinge*: inhuldiging. 150 *voortijts*: eertijds, vroeger.

T 142 *Wilten*: aan deze theorie wordt thans geen waarde meer gehecht. Van Herwaarden (1) p. 15. 144 Zie Burgers p. 169. 153 *het Stapelrecht*: ingesteld in 1299, hield in dat alle goederen die langs de Lek en de Merwede werden aangevoerd in Dordrecht op de markt moesten worden gebracht. 154 *Borgerye*: voor het begrip 'borger' en 'borgerye' zie Prak p. 175 e.v.

H 143-144 2x *oock* in deze zin.

- 8 verso
- ker Privilegie een *Asylum* oft vrye
 plaetse, voor die gene die overlast
 van hare Crediteuren, tot geen re-
 160 dinge van hare schulden en connen ge-
 raken, & der halven voor stricke
 gevangnisse vreesen. Dese haren
 toevlucht tot Dordrecht mogen nemen,
 & haer aldaer onthouden, aldaer hare
 165 Creditueren beroepende om met
 haer te accorderen: ten ware dat
 die schulden binnen Dordrecht ge-
 maect waren: want dan haer dese
 Privilegie ontseijt wort.
- 170 Beneffens desen heeft Dordrecht
 door ordonnantie der landtsheeren het
 Recht vande Munte, boven alle ande-
 re Steden van Hollandt (hoewel dat
 sommige andere Steden tot een mishag-
 175 gen van dese Stadt, buten oude
 Octroyen wel souden bestaen sulcx
 te doen) wesende aldaer verordent
 een geswooren Munt Meester, die op
 behoorlyck essay, syn munte moet na
 180 den keur oprecht leveren, op pene
 &

W 157-158 *vrye plaetse*: vrijplaats. Esseboom (2003) p. 21. **158** *die overlast van*: die onder druk staande van. **159-160** *redinge*: eigenlijk 'voorziening', inlossing → vereffening. **161-162** *stricke gevangnisse*: strenge gevangenschap. **164** *haer onthouden*: zich ophouden. **164-165** *hare Creditueren beroepende*: hun schuldeisers oproepende. **166** *te accorderen*: tot een akkoord te komen. *ten ware*: 't en ware: tenzij. **171** *door ordonnantie der*: op bevel van de. **171-172** *het Recht van de Munte*: het recht van muntslag. **176** *bestaen*: wagen, aandurven. **177-180** *wesende ... leveren*: en er is aldaar (in Dordrecht) een beëdigd muntmeester benoemd, die na een deugdelijk onderzoek naar het goud- of zilveragehalte, zijn munt volgens het merk van keuring (een waarmerk voor het gehalte) juist (d.w.z. volgens de gestelde eisen) moet afleveren. **178** *geswooren*: beëdigd. **179** *essay*: essaai: onderzoek naar het gehalte van gouden of zilveren voorwerpen. **180-181** *oprecht*: juist, waar; *op pene & straffe*: op straffe (van), synoniemenpaar.

H 174 Na de *-e-* van *sommige* volgt nog een *-e-*; deze is doorgehaald.

g recto

& straffe daertoe staende: waer toe hem bequame huysingen & wooningen syn geordonneert.

185 Binnen Dordrecht syn veel oude timmeragien, seer bequaem gebouwt met verwelfde kelders, geheel diep & koel, gerieffelyck voor den Coopman uijt Duytslandt comende nederwaerts den Ryn af met Rynsche wynen, die hy aldaer vers, koel, & welsmakende by de Amen, Vaten, groote & kleijne maten vercoopen mach tot yders geryf, oft elders van daer na syn believen vervoeren, het Stapelrecht voldan hebbende. Waer door dit een welvarende Stadt is.

200 Daer en boven wort hier Coophandel op Brabant gedreven. Oock mede aldaer goede vordering & voorspoet inde Brouwerye Neringe, van waer het Bier in andere Quartieren vervoert wert, alwaer de Brouwerije Neringe overmits t'onbreken van soet water soo gemeyn

W 184-185 *timmeragien*: bouwsels, gebouwen. **185** *bequaem*: doelmatig. **191** *Amen*: een *aem* of *aam* is een houten vat met een inhoudsmaat van circa 150 liter. **193-194** *na syn believen*: volgens eigen goeddunken. **200** *Neringe*: bedrijf. **201** *Quartieren*: streken, gewesten. **202-203** *overmits*: ten gevolge van.

T 189 De wijnhandel betrof voornamelijk Rijn- en Moezelwijn.

H 194-195 *voldan* i.p.v. *voldaen*.

9 verso
 205 meyn niet en is, het welck men met water
 schepen tot Dordrecht gemackelick can
 bekomen.

Eenige der Burgerye generen haer
 met het bedijcken vande verdroncken
 Landen, die rontsom Dordrecht int Jaer
 210 1421 onderliepen op Sinte Elisabeths
 nacht, als voorseyt is, wt wysende
 het Carmen van *Hadrianus Junius*.

*DVrdreChto InCVbVIIt, VIIs atroX
 InCIIta VentIs,
 215 Vrbs qVa dIssILVIIt protInVs haVsta
 MarI.*

Door dies rontom Dordrecht de blancke Zee
 haer verthoonde, alleenlick de Stadt
 220 uijten wateren behouden, aensiende &
 aenhoorende aller wegen alle de groote
 ellende der Inwoonderen, daer bij oock
 groote & onuytsprekelicke schade wa-
 ren lydende, die haer God de
 225 Heere in andere dingen gerecompen-
 seert heeft, & oock staende dese
 troubelen

W 203-204 *gemeyn*: algemeen. **204-205** *water schepen*: schepen waarmee men vers water kon vervoeren. **205 tot**: te. **207** *generen haer*: houden zich bezig. **211** *als voorseyt is*: zoals al eerder te berde is gebracht. **212** *Carmen*: gedicht, vers. **213-216** *Een woest geweld, opgejaagd door winden, heeft Dordrecht getroffen, waardoor de stad terstond is geteisterd, opgeslokt door de zee*. **217** *Door dies*: Doordat volgens het voorgaande Latijnse vers, rondom Dordrecht ... **224-225** *gerecompenseert*: gecompenseerd. **225** *staende*: tijdens.

T 212 *Hadrianus Junius*: T126-7. **213-216** Dit tijdvers levert het jaartal 1421 op als men de *D* van *DVrdreChto* niet meetelt. Men kon vanaf de Spuiport over de ‘blanke zee’ Geertruidenberg zien liggen (T20). Er bevindt zich (nu nog) tegenover het belastingkantoor aan de overkant van het water een gevelsteen die hierop duidt: ‘Tlandt en water datmen hier siet waren 72 prochien chronickx bediet / Geinundeert deur t water craēhtich int iaer 1421 waer achtich.’ (*na chronickx bediet*: volgens de verklaring van de kroniek, zoals de kroniek verhaalt. Welke kroniek bedoeld wordt, is niet duidelijk). Deze steen was oorspronkelijk ingemetseld in de Spuiport, en is, helaas met een rare hoek, op de huidige plaats terechtgekomen na ook nog een school aan de Hellingen te hebben versierd. Zie ook Balen p.770.

H 222-223 *warende*: -de doorgehaald.

10 recto

troubelen die vloedten haer tot voordeel
geweest syn, soo dat de Spaenjaert
geen Meester geen Meester te water
wesende, dese Stadt niet en heeft
230 connen overwinnen. Hoewel dat de sel-
ve niet sonder schroomen was, als
Crimpen by den Spaenjaert wert
in genomen: gelyck sy haer verblyden
als het de Hollanders weder veroveret
235 hadden.

Soo dat dese heerlicke Stadt in
fleur & welvaren is gebleven, by
haer eygen Ingeboorne geregeert, staende
240 onder haren Borgemeester, als het
Hooft der Stadt, op alles goede acht
nemende, onder goede Stadts Politien,
& Justitien: waer uyt een yder recht
gedaen wort na behooren, & alles by
goede Ordinantien wel onderhouden
245 & geregeert tot wel varen der Stadt
& der Gemeynte.

De cierlickheyt deser Stadt onstaet,
soomen

W 226 *troubelen*: de woelingen ontstaan tijdens de Opstand tegen de Spanjaarden. **231** *schroomen*: vrees. **236** *heerlicke*: uitblinkend door schoonheid en voortreffelijkheid. **241** *Stadts Politien*: stadsbestuur. **244** *Ordinantien*: verordeningen.

T 232 *Crimpen*: Krimpen aan de Lek, dat in 1575 door de Spanjaarden werd bezet, maar het jaar daarop weer door de Prins van Oranje werd bevrijd.

H 228 Na *geen Meester* volgt, onderstreept, nogmaals *geen Meester*. Waarschijnlijk een 'nette' manier van doorstrepen, mogelijk bedoeld voor een toekomstige drukker. Zie ook r. 962 en 1525 en Inleiding.

10 verso

soomen afnemen can aen de reparati-
tien der selver & heerlicke opbou-
250 wingen der Stadts Poorten aldaer
vande welcke eene seer magnifycke-
lyck & heerlyck toe gemaect is, int
Jaer 1619, doen d'Heer *Cornelis Adriaen-*
sz. Teresteyn, Out Borgemeester
255 alhier Thesaurier was; Int voor-
hoofd van dese Poorte staet in witte
Steen uijthouwen de Maeght van
Dordrecht, staende aen d'een syde
Mars & aende ander syde *Pallas*, &
260 int midden van die twee dit Latyn-
sche vers jn gulde letteren.

O. Flos nobilis Vrbium,
Semper te bona Pax amet,
Et te semper amantibus
265 *Cedant omnia rectè.*

Daer syn noch andere treffelike Stads
wercken wel verordent, conform de
oude cierlickheden: alst blyckt
aen hare twee doorgaende Straten,
&

W 248 *soomen*: lees *soo men*; *afnemen* ... *aen*: afleiden uit. **252** *heerlyck*: bijw.: op luisterrijke wijze; *toe gemaect*: bewerkt. **255** *Thesaurier*: functionaris belast met de financiën der stad. **255-256** *Int voorhoofd*: aan de rivierzijde. **257** *uijthouwen* i.p.v. *uijtgehouden*. **262-265** *O edele bloem der steden, moge de goede Vrede jou altijd liefhebben, en moge alles goed verlopen voor hen die jou altijd liefhebben*. **266** *treffelike*: belangrijke. **267** *verordent*: gebouwd.

T 251 *eene*: bedoeld wordt de Groothoofdspoort, die in 1618 in Renaissancestijl is herbouwd, of eigenlijk: over de oude poort heen is gebouwd. **255-258** De Dordtse Maagd of 'Stedenmaagd' dateert van vóór 1618, evenals de wapens van de vijftien steden (Naarden, Muiden, Medemblik, Grotebroek (NH), Leerdam, Weesp, Hoorn, Schoonhoven, Geertruidenberg, Vlaardingen, Monnikendam, Enkhuizen, Asperen, Heusden en Schiedam); in stadsrekeningen uit 1554 worden zij al genoemd. Van Duinen en Esseboom p. 95. **262-265** Deze regels werden gevolgd door de nu nog bestaande regels: *Pax civium et concordia / Tutissime urbem muniunt / Custos esto mihi Deus Jehova* (Vrede en eendracht onder de burgers / Vormen de veiligste bescherming van een stad / Wees Gij o God mijn Heer en Herder), Van Duinen en Esseboom p. 95. **269** *twee doorgaende straten*: de twee 'voorstraten', d.w.z. de belangrijkste straten: de huidige Voorstraat en de Wijnstraat, die toen nog die naam droeg vanaf de Grote Kerk tot aan het Groothoofd.

11 recto

270 & door loopende waterstroomen, hebbende elcke vloet versch water, tot geref der Borgerije, & Scheep varende Luyden.

275 Haer treffelickeijt kanmen oock speuren & bemercken aende twee Parochy kercken. De groote is gesticht ter eeren vande H. Maget *Maria*; de andere is toe geeijgent *S. Nicolaes*. De-se plagh eertijts veel grooter te wesen, als sy tegenwoordich is. Want als de selvige int Jaer 1568. den 22 Januarij op *S. Vincents* dagh, verbrande, so is daer na maer een stuck gelyckmen tegenwoordigh siet wederom op gebouwt.

285 De groote kerck is een seer treffelick, en uytermaten konstigh werck, heeft syns gelycke naeuwelycx in de seventhien Provincien, staet aen't eynde vande Stadt, was voor de veranderingh

290 vanden Godsdienst, met 47 Autaren, & ontelbare schilderijen sonderlingen verciert.,

W 274 *treffelickeijt*: aanzien. **285** *treffelick*: schoon; rijk. **291** *sonderlingen*: bijzonder, buitengewoon.

T 270 *door loopende waterstroomen*: enerzijds de Voorstraatshaven en anderzijds de Nieuwe Haven (gegraven in 1410) met de Wolwevershaven (gegraven in 1609). **276** *De Grootte*: de Grote of Onze-Lieve-Vrouwekerk. De Nieuwkerk was gewijd aan Sint Nicolaas. **280-282** Een schilderij van deze brand, toegeschreven aan Jan Doudijn, is te vinden in het Museum Van Gijn. Een kopie door J. Bisschop hangt in de raadzaal van het stadhuis te Dordrecht. Een afbeelding vindt men in De Boer p. 220. **287-288** *seventhien Provincien*: de naam voor de gewesten die door Karel V in de zogeheten Bourgondische Kreits - één van de gebieden waarin het Duitse Rijk was verdeeld - werden samengebracht. Van noord naar zuid omvatte het gebied: Groningen, Friesland, Drente, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Holland, Zeeland, Brabant, Limburg, Vlaanderen, Artesië, Picardië, Henegouwen, Namen, Luik en Luxemburg. **289-290** *de veranderingh vanden Godsdienst*: de Alteratie, d.w.z. de overgang van het katholicisme naar het protestantisme in 1572.

H 291 Voor de uitgang *-en* zie r. 28, 291, 541, 1011 en 1578.

11 verso

Is beginnen te bouwen int Jaer 1064. &
den Toren (diemen meende met een
295 hoogh spits te maken, gelyck de mo-
delle noch in de kerck hanght, uyt wyst,
dan uyt vreesse vande swackheyt des
gronts onvolmaeckt gebleven is) langh
daerna, te weten 1339, gelyck onder
300 inden Toren met oude Latynsche lette-
ren in blaeuwe steen ingehouden staet.

*Fundata sum anno Hiesu 1339. Iunij 16.
Jncensa sum cum alijs 1457. Iunij 28.*

Dat is.

305 *Ick ben gebout in 't Jaer ons Heeren
1339. den 16 Junij.*

*Ick ben met andere verbrandt 1457
Junij 28.*

Recht daer tegen over int Zuyden staet
in een andere Steen.

310 *Ann. XPI 1421 Novembris 18 sub-
mersæ manserunt 72 villæ continuæ
Dordracō.*

Dat is

W 297 *onvolmaeckt*: onvoltooid. **300** *ingehouden*: hypercorrecte vorm voor *ingehouwen*.

T 300 Men vindt ook *ingehouden* bij Van Beverwijck p. 167, r. 11-12.

H 292 Het laatste woord van 11 recto wordt hier niet herhaald.

12 recto

Dat is.

315 *Int Jaer ons Heeren 1421. op den 18
Novembris, syn 72 dorpen vast aen
Dordrecht leggende verdroncken.*

Ende noch.

*Era Christi 1489 Iunij 4.
Vicit Dort in Lecca. Alleluia.*

320

Dat is.

*Int Jaer 1489. op den 4 Junij, heeft
Dordrecht gewonnen inde
Leck. Alleluia.*

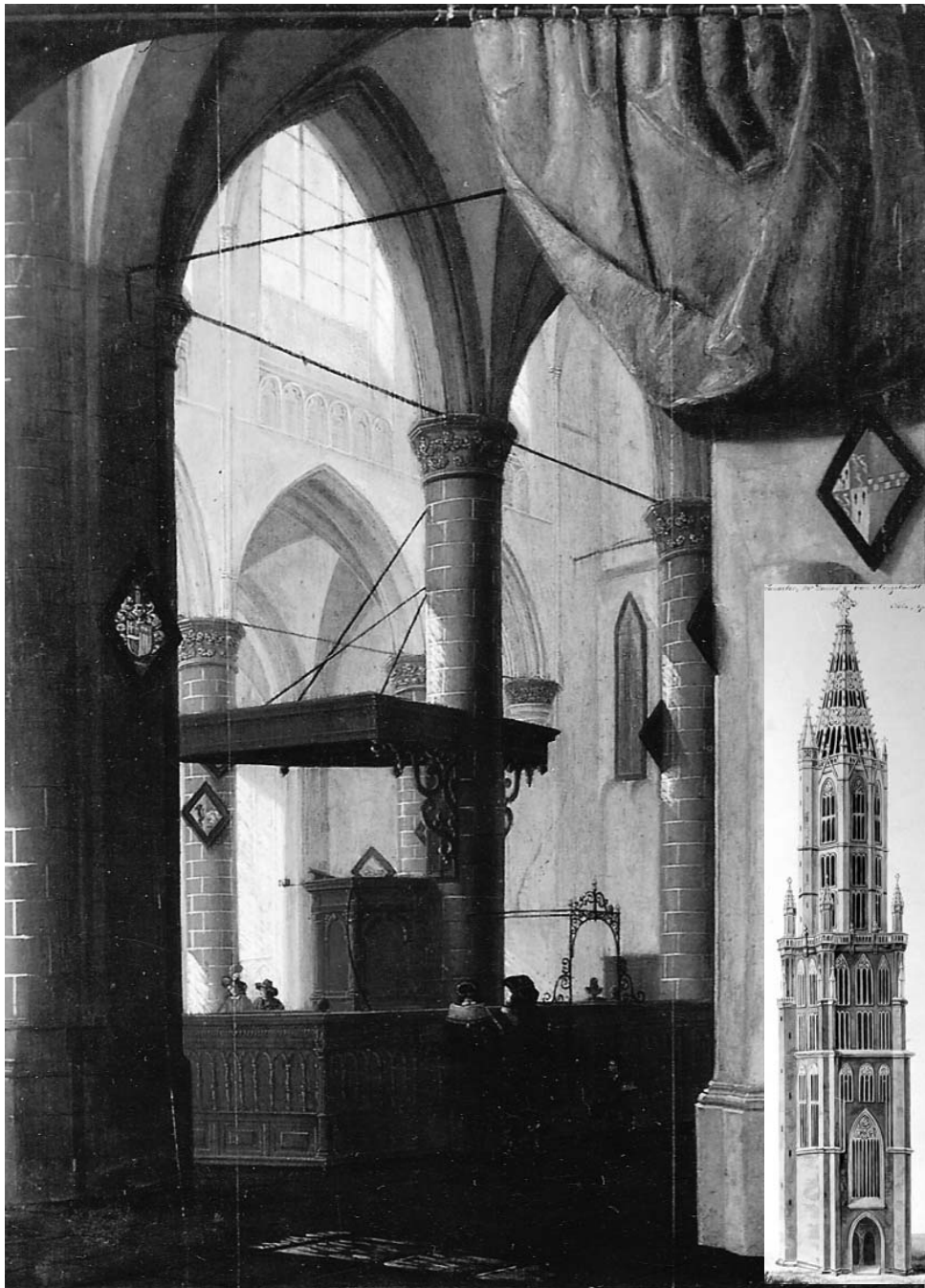
325 Waer mede te kennen gegeven wert de
Scheeps strydt, die doen ter tyt die
van Dordrecht vande Cabeljausche
party tegen eenige Steden wonnen.

330 De fondatie van de Grootte kerck wert
toe geschreven eener Maget Soter
genaemt, de middelen waer door sy die
gebout

W 328 *fondatie*: stichting.

T 321-323 Deze strijd, tussen Rotterdam en Dordrecht, wordt door Van Beverwijck geplaatst in 1488. Van Beverwijck p. 325, 1e kolom. **326-327** *Cabeljausche party*: voor de Hoekse en Kabeljauwse twisten zie T761-781. **329** *Maget Soter*: Sint Sura. De legende vertelt ons dat een Dordts meisje drie muntjes bezat, waarmee zij drie werklieden huurde om een kerk te bouwen. Haar beurs vulde zich iedere dag op onverklaarbare wijze met drie kopkens, het loon voor de werklui. Dezen, denkende dat het meisje rijk was, vermoordden haar om haar geld. Zij werden ter dood veroordeeld, maar gered door het meisje, dat uit de dood was herrezen. De kerk werd daarna door de drie werklieden voltooid. Lips p. 143-144.

H 327-328 Tussen deze twee regels is een regel doorgehaald: 'gelyck hier na breder sal werden'. Na *wonnen* staat een doorgehaalde komma, die vervangen is door een punt i.v.m. de weggevalen regel.

Grote Kerk, gezicht richting middenschip met kansel, geschilderd door Daniël de Blicq (?-1673) in 1654. Tegen de torenmuur hangt de geschilderde voorstelling van de toren met de nooit afgebouwde spits. Ingevoegd: kopie van het schilderij.

Is beghinnde te bouwen in't Jaer 1064. O'
 den Toren (die mede medende met den
 Joogh Witte te maken, gelijck de Mo-
 delle nog in de kerck hangt, in't wyf,
 van in't vrede se vande swartheit de
 groonten onvolmacht gebledde in lang-
 daerna, te weten 1339, gelijck onder
 inden Toren met vnde Latynsche Let-
 300 ken in blaetwe- Felde ingefonden staet.

Fundata sum anno hiesu 1339. Junij 16.

Incensa sum cum alijs 1457. Junij 20.

Dat is.

305 {
 Ich ben gebout in't Jaer ons Heeren
 1339. den 16 Junij.

Ich ben met andere verbrandt 1457
 Junij 20.

310 {
 D'ijst duer tege- en vnde int zinden staet
 in een ander's stede.

Ann. XPI 1421 Novembris 10 sub-
 mensa manserunt 72 villae continuae
 Dordraci.

Dat is

12 verso

gebouwt heeft, dewyle sy fabeuselick
inde Chronijck verhaelt werden, sullen
wy die hier voorby gaen.

335 Binnen Dordrecht syn voor den trou-
bel geweest, twee Mannen & vier
Vrouwen Cloosters.

Het Minder-Broeders Clooster van *S.*
Franciscus ordre, diemen Graeuwe
Monicken, ofte Bervoeten in Hollant
340 noemde, plachte staen in de Vriesestraet,
daer nu een oude Mannen huys gebout is.
Plagh den *Broers* te heeten, & wert al
vermeldt inde Thresoriers rekeningh vant
Jaer 1311. Is gereformeert na de oude
345 discipline 1502. Van welcken tijt aldaer
gewoont hebben de Monicken diemen
noemde van d'ordre *de observantia*, tot
1572. doen de Stadt de Geusen inna-
men. Indit Clooster overleet *P. Matthys*
350 *Wenssen* geboren tot Dordrecht, & was
Commissaris

W 331 *fabeuselick*: op verzinsels berustend. **334-335** *den troubel*: W226. **348-349** *doen de Stadt de Geusen innamen*: toen de stad de Geusen binnen haar muren toeliet. Bij Van Beverwijk komt dezelfde passage voor (p. 168-169), maar hij gebruikt het enkelvoud: 'Doen de Stadt de Geusen (op die tijt soo geseyt) innam.' De opmerking tussen haakjes heeft betrekking op de eigenlijke betekenis van Geus, bedelaar, van het Franse gueux, een naam die tot partijnaam werd gekozen. Zie Jansen (1971) p. 78. **349** *P.*: Pater

T 332 Het is niet duidelijk of dit algemeen bedoeld is of dat verwezen wordt naar een bepaalde kroniek. **338-339** *Graeuwe Monicken*: zij droegen een grijze pij. **339** *Bervoeten*: zij gingen barrevoets. **341** De fraaie poort van dit *oude Mannen huys* uit 1624 is van de hand van Jan Adriaensz. Vermeulen en is nog altijd te bewonderen in de Vriesestraat; Lips p. 434. **347** *d'ordre de observantia*: de Observanten waren aanhangers van de hervormingsbewegingen binnen de kloosterorden die een terugkeer naar de oorspronkelijke strenge regels inhielden. **348-349** Men vindt in de kroniek wel vaker een enkelvouds- of meervoudsvorm van een werkwoord waar men dit niet verwacht, vgl. ook r. 816-817, 820, 1000, 1227, 1660, 1792, 3202, 3395. **349-353** *Matthys Wenssen*: stamde uit een aanzienlijk Dorchts geslacht; hij trad in in de orde der Minderbroeders. In 1542 werd hij pater generaal der gehele cismontaanse orde; hij overleed in 1543 in Dordrecht. Molhuysen deel V kolom 1108. Balen p. 204 geeft 1547 als zijn sterfjaar.

H 343 *Thresorier*: een veel voorkomende spelling naast *Thesaurier*.

13 recto

Commissaris Generael vande
Ordre over dese syde vant Ge-
berghte.

355 Het Clooster vande Augustiner -
Monicken is op de selfde tijt begon-
nen, dan eerst voltrocken 1523. geven-
de den goede *Grave Willem* daertoe
het Erve. Ende int Jaer 1512 by
360 ongeluck verbrant synde, is onlancx
daer na wederom van nieuws op getim-
mert. Hier leijt slecht begraven
Frans van Brederoede, inden Scheep
stryt ontrent Dreysscher by die van
Dordrecht gevangen, & op Puttox toren
365 van syn quetsuren inde fleur van syn
leven gestorven, 1490. Indese
kercke staen twee Capellen van-
de Drenckwaerten, eertijts met koste-
lycke Autaren, & taeffereelen ver-
370 ciert, waer van nu alleen eenige teyc-
kenen

W 356 *voltrocken*: voltooid. 358 *Erve*: perceel, grond. 360-361 *getimmert*: gebouwd. 361 *slecht*: een-
voudig. 365 *fleur*: bloei.

T 352-353 *over dese syde vant Geberghte*: ten noorden van de Alpen. (T349-353: cismontaans =
cisalpijns). 354-355 De Augustijnen beschikten in 1283 over een gebouw in Dordrecht waarvoor
het terrein hun was geschonken door Floris V (1256-1296). Zie Van Dalen p. 739-740. 362 *Frans
van Brederoede*: zoon van Reinout van Brederode en Jolente van Lalaing; 1466-1490. Hij is op
20 juli 1490 bij het Brouwershavense Gat na een felle strijd gevangen genomen en naar Dordrecht
gevoerd. Hij zou zeker terechtgesteld zijn ware hij niet aan zijn verwondingen bezweken tijdens
zijn gevangenschap. Vgl. r. 1145-1161. 363 *Dreisscher*: Dreischor op Schouwen-Duiveland. 364
Puttoxtoren: een middeleeuwse gevangenis naast de Groothoofdspoort. Deze toren viel in 1607
om door ouderdom en verwaarlozing. Van Duinen en Esseboom p. 93. 367-368 *twee Capellen
vande Drenckwaerten*: Lips p. 288.

H 354 De haal van de *-d-* in *vande* is gevlekt, of de schrijver heeft dwarsstreepjes (die men wel vaker
bij een *-d-* ziet, ook in deze kroniek) weg willen werken; er staat een streepje achter *Augustiner*
om regellenge te compenseren.

13 verso

kenen in de gebackten glazen overigh
syn. Maer en connen naulix treffe-
lycker geweest hebben, als de Ca-
pelle die onlanghs van Marber, toet-
375 steen, & albast verciert is door Heer
Cornelis Van Beveren, Ridder &c:
synde de begraeffnisse van syn
Ed: Vader & Groot vader, *Willem*
& *Pieter Van Beveren*, alle drye
380 Borgemeesters van Dordrecht. Recht
hier over is de Begraeffenis, met
een kostelicke inscriptie, & beelt
van Heer *Johan Berck, Ridder*, Pen-
sionaris van Dordrecht, & extraordina-
385 ris Ambassadeur aen de Coningen
van Engelant & Denemercken,
als oock ordinaris aen de Republyc-
ke van Venetien. Hier was int
Jaer 1516. Prior Broer *Hendrick*
390 *Van Zutphen*, die 1524 te Mel-
dorp in Diethmaersen, om de leere
van Luther gedoot werde.

Het eerst Nonnen Clooster is ge-
sticht

W 371 *gebackten glazen*: gebrandschilderde ramen. **371-372** *overigh syn*: over zijn, resteren. **374** *marber*: marmer. **377** *begraeffenis(se)*: graf. **384-385** *extraordinaris*: buitengewoon.

T 371-372 de glas-in-lood ramen zijn in de 18e eeuw vervangen door gewone ramen met houten kozijnen en stijlen. **374-375** De prachtige gedenksteen van Dinantse toetssteen is ook nu nog te bewonderen in de Van Beverenkapel. *Opmerking*: WNT: *toets(steen)*: ‘in de 16e en 17e eeuw benaming voor een of meer soorten van in de ornamentiek gebruikte steen, van zwarte of andere donkere kleur, misschien zwart marmer’. **389-392** *Hendrick van Zutphen*: van 1516 tot 1519 prior van het Augustijnenklooster te Dordrecht. Studeerde na zijn priorschap in Dordrecht theologie bij Luther in Wittenberg. Hij werd in 1524 in Meldorf in de Kreis Dithmarschen in Noord-Duitsland tot de vuurdood veroordeeld door een omgekochte rechter en op beestachtige wijze om het leven gebracht. Van Duinen (2004).

H 379 -P- doorgehaald voor *Beveren*.

- 14 recto
- 395 sticht ter eeren van de H. Maget *Maria*,
& daer van *Marien born* genoemd. & is
int Jaer 1572. doen de Religie veranderde,
& de Bagynen vertrocken, verandert in een
Weeshuys. Eenige weesen te vooren
gehouden wesende int huys, daer nu de
400 Brouwery vant Rijplandt is.
- Het Reguliers Nonnen Clooster van-
de beslotene Susters van *S. Agniet*,
van de ordre van *S. Augustyn*, wert al
405 vermeldt 1326. & vernieuwet 1492. Stont
onder het Capittel generael vant Clooster
van *Windesheym*, eertijts hebbende
gelegen by Swol int Landt van Overysel.
410 Hier plegen eertijts vele Edele Joff-
vrouwen inte gaen, onder de welke
bevonden werde een Dochter van Heer
Jan van Vlissingen, Bastaert's Graven
415 van Hollant

W 395 *born*: bron. **399** *te vooren*: daarvoor.

T 395 In de tuin van het klooster bevond zich een bron, vandaar de naam. Mariënborn was het oudste vrouwenklooster in Dordrecht. Het gebouwencomplex bevond zich op een terrein aan en nabij de huidige Mariënbornstraat. Verhoeven (2) p. 334-7. **400-401** *De Brouwery vant Rijplandt* bevond zich op de Voorstraat tegenover de Pelserbrug. Van Dalen p. 648. **402-404** Het Agnietenklooster strekte zich uit van het Steegoversloot tot de Korte Nieuwstraat, tussen de Museumstraat en de Vest. Van Dalen p. 766 e.v. **408** *Windesheym*: in 1386 werd in Windesheim bij Zwolle een gemeenschap van reguliere kanunniken gevormd; Verhoeven (2) p. 337 e.v. 'Windesheim gaf zijn naam aan een in 1395 door paus Bonifatius IX goedgekeurd kapittel, een kloosterfamilie die zich zeer snel een grote populariteit verwierf.' Het kerkelijke leven was tegen het einde van de middeleeuwen sterk in verval. Geert Groote (1340-1384) keerde zich hiertegen en hij was het die met zijn Moderne Devotie een geestelijk klimaat schiep dat leidde tot de stichting van de Congregatie van Windesheim. **409** *Swol*: Zwolle

14 verso

Hollandt, & andere wt den geslachte
van *Rommerswael, Ruychrock, Castille*.
Hier is tegenwoordigh het *Heyligh* —
Geesthuys.

420 Het derde Clooster was vande Grauwe Susters, vanden derden regel van *S. Franciscus*. Dit is mede vande Magistraet 1579. verandert in de *Latijnsche Schole*.

425 Het vierde Clooster wert genoemt *Bethlehem*, mede vande Ordre van *S. Augustyn*, stont inde Breede - straet, & is nu meest vergaen.

430 Hier syn mede vyf Gasthuysen, van 't *H. Sacrament*, van *S. Jan*, *S. Jacob*, *S. Pieter* ende *Pauwels*, & 't gene genoemt wert *Blinde-Luyden gasthuys*. & noch eenige Capellen

Recht buyten Dordrecht by de
Riviere

W 423 *Magistraet*: de stedelijke overheid: de burgemeesters, de schepenen en de raad. **429** *Gasthuysen*: ziekenhuizen voor onvermogensden.

T 418-419 *Het Heyligh Geesthuys*: het Heilige Geest- en Pesthuis bood onderdak aan armen en zieken. Er bevond zich een dergelijk instituut zowel in de parochie van de Grote Kerk als in die van de Nieuwkerk. De katholieke naam werd ook na de Alteratie gehandhaafd. **420-424** Het klooster van Sint Clara, of het Clarissenklooster, is kort vóór 1512 van de Breestraat naar de hoek van de Augustijnenkamp en de Nieuwstraat verhuisd. Het werd opgeheven in 1572. In 1579 werden de gebouwen toegewezen aan de Latijnse school. Deze kwam tot grote bloei onder de rectoren Gerard Vossius en Isaack Beeckman en werd later verheven tot *Illustre school*, een soort hogeschool waar enkele leraren de titel Professor mochten voeren. Van Dalen p. 763 e.v. Esseboom (1998-2) p. 321: 'Hoewel er door de stad ook enige professoren aan de Latijnse school werden benoemd om de gevormde Illustre school voldoende aanzien te geven, blijkt het geheel een schimmenspel te zijn geweest. De betreffende Oudraadresolutie vermeldt: 'De Outraedt vindt goet omme quasi te erigeren (te stichten - vdS) een scholam illustrem.' De omzetting in een Illustre school was slechts een naamswijziging; wezenlijk veranderde er niets binnen de Latijnse school'. In 1865 werd op deze plek de HBS opgericht onder dr. J.C. van Deventer, zoals de ingebeitelde tekst rechts naast de ingang weergeeft. Lips p. 501. Zie Esseboom (2003) voor de geschiedenis van het klassiek onderwijs in Dordrecht. **421-422** De derde regel van Sint Franciscus was de gelofte van armoede. **425-428** *Bethlehem*: dit was het Klooster van de Brood-, Celle-, of Zwarte Zusters, genaamd Bethlehem. Het kloostergebouw stond in de Raamstraat, de kerk in de Lange Breestraat. Het is afgebroken in 1628. Van Dalen p. 769-770.

H 433 *Capellen*: een kleine -c- verbeterd in een hoofdletter -C-? **434** Voor de -d- in de H354.

15 recto

- 435 Riviere *Dubble*, heeft eertijts ge-
staen *Thiedrades kercke*, vermeld
in een Gift brief van *Burchard*,
Bisschop van Vtrecht, int Jaer
1101. Ende in een ander gift brief
440 van Bisschop *Godebold* int Jaer
1126. *Tiezelius kercke* gelegen
onder syn jurisdictie, in Hollant (soo
lyuden de woorden) dat is inden
grooten Waert, mede met d'ander
445 Parochyen 1421 verdroncken. Heeft
noch recht buyten de Vuylpoort ge-
staen *St. Adriaenskerck*, inden
troubel om geworpen.
- 450 Inden selfden Waert heeft een
Reguliers Clooster geweest by
de Riviere Eem, genoemd Eem-
steyn, gesticht int Jaer 1380.
door een seer Ryck treffelick
Borger van Dordrecht, genaemt
455 *Reynout Minnebode*, die alleen
1397. de reyskosten betaelde van
Mr. Gerard van Bronckhorst,
Canonyck

W 447-448 *inden troubel*: tijdens de opstand tegen Spanje. **453** *treffelick*: aanzienlijk.

T 447 De Sint Adriaenskerk werd in 1572 afgebroken om, zoals Lips het stelt op p. 374, 'de vijand een veilig onderkomen in de voorstad te onthouden.' Met de voorstad wordt dan het *Adriaensgebuerte*, een buurtje buiten de Vuilpoort, waar zich nu de Prinsenstraat bevindt, bedoeld. **449-452** Klooster Eemstein lag in de Grote Waard en verdween in de Sint Elisabethsvloed van 1421 onder water. De bewoners werden opgenomen door andere kloosters. Van Dordrecht kregen zij behalve het poortrecht*) ook vermindering van belastingen. Het was het eerste klooster in de Noordelijke Nederlanden waar werd samengeleefd volgens de idealen van Jan van Ruusbroec (1293-1381), een bekend mysticus en de prior van het klooster Groenendael bij Brussel. Bij de stichting van Eemstein speelde ook Geert Groote, de voorman van de Moderne Devotie (T408), een belangrijke rol. Verhoeven (2) p. 337-343. In 1430 werd het klooster verplaatst naar de Zwijndrechtse Waard. Daar vond nog een aantal overstromingen plaats, en een brand, in 1538. Op 14 juni 1572 werd Eemstein in brand gestoken door een groep geuzen. **455-460** Verhoeven (2) p. 337: 'Reinoud Minnebode bekostigde de reis die meester Gerard van Bronkhorst naar Rome maakte om de pauselijke goedkeuring voor de vorming van het kapittel te verkrijgen.'

*) Het poorterschap hield tal van privileges, maar ook verplichtingen in. Van Dalen p. 498-499.

15 verso

Canonyck t'Vtrecht, die van't gene-
rael Capittel der Reguliers ordre
460 na Romen wert gesonden. Als den
grooten Waert 1421. inbrack, is
het Clooster Eemsteyn in den
Swyndrechtschen Waert by de
Lindt wederom van nieus ge-
465 bouwt: & in Junio 1572. vande
Guesen uijt den Briel verbrant,
soo datter nu naulicx eenen steen
vande fundamenten te vinden is.

Int gemelte Jaer 1421. des vrydaghs
470 nae Lamberti, soo was dat Gods
huys van Eemsteyn (dit syn de origi-
nele woorden) Poorter ontfaen vander
Stede van Dordrecht, om hem &
hoeren goeden te beschudden. Ende
475 men schout hen quyt, den kroon's jaers,
om Gods wil, dat sy voor de Stede
bidden souden. Dit geschiede on-
der *Wouter van Genderen*, doen
hy Borgemeester was, ter beden,
480 & begeerten Hertoges *Jan van*
Beyeren met synen besezegelden
brieve

W 458 *Canonyck*: kanunnik, een geestelijke die lid was van een kapittel. **461** *inbrack*: d.w.z. de dijken begaven het. **466** *Guesen*: Geuzen (de *-eu-* wordt wel vaker als *-ue-* geschreven, zie ook r. 165, 617 en 1112). **474** *hoeren goeden*: hun goederen, bezittingen; *beschudden*: beschermen (beschutten). **475** *schout ... quyt*: schold ... kwijt. **479** *ter beden*: op dringend verzoek (van).

T 470 *Lamberti*: de heiligendag van deze 8e-eeuwse bisschop viel op 17 september. **478** *Wouter van Genderen*: wordt door Van Beverwijck als schepen genoemd voor de jaren 1393, 1394, 1396, 1398, 1399, 1400, 1401, 1403, 1407. Bij Van Beverwijck staat hij niet als burgemeester vermeld, bij Balen slechts in 1402 als burgemeester van 's heren wege. Bij Van Herwaarden (4) p. 142 wordt Van Genderen genoemd als schepen, en op p. 155 als iemand die in de woelige jaren tussen 1390 en 1415 toch lang, van 1393 tot 1408, een van de hoogste stedelijke functies (burgemeester?) bekleed heeft.

H 481 *besezegelden*: verschrijving voor besegelden of bezegelden

16 recto

brieve, die hy der goeder Stede op die tijt sende.

485 Het oude Stadthuys van Dordrecht
plach te staen op ende neffens
de Tollebrugh, soo datmen over de
Brugh daer onder door gingh, & hadde
een seer ouden Toren, af gebroken on-
490 trent den Jare 1540. uijt vreesse
dat hy van ouderdom soude omgevallen
hebben. Ende het Stadthuys
is doen gebracht op de Hall (alsoo
eertijts genoemt) int Jaer 1382.
495 gebouwt tot gerief van vremde Coop-
luyden, de welcke ontrent dien
tijt de vermaerde Coopstadt
van Brugge in Vlaenderen verla-
ten hadden, vermits de Inlandtsche
500 Oorloghen, die de Bruggelingen
tegen haren Grave voerden.
Is een fraey & sterck werck, voor
op de Sale comende, siet men de
vierschare aende slinckerhant
het wacht huys, & vervolgens de
Secre-

W 498 *vermits*: wegens, door. **503** *vierschare*: rechtbank; *slinckerhant*: deze spelling was normaal zeventiende-eeuws spraakgebruik.

T 486-491 De afbraak werd aanbesteed in 1544; Lips p. 97-98. **493** In 1383, niet 1382 (Lips p. 96), is de koopmanshal of Vlaamse Hal gesticht voor de Vlaamse kooplieden die vanwege de slechte economische toestand in Vlaanderen naar Dordrecht kwamen. In 1544 werd de hal ingericht als stadhuis. Het stadhuis kreeg zijn huidige neoclassicistische uiterlijk tijdens de 'verbouwing' van stadsarchitect G.N. Itz in de jaren 1835 tot 1841, toen men nog geen oog had voor de schoonheid van middeleeuwse gebouwen.

16 verso

505 Secretarie, recht uijt is de Richtcamer,
rontsom met groen laken & schilderyen
behangen, daer aen compt het vertreck
daer de Borgemeesters dryemael s Jaers
verkoren werden, aen de rechterhant is
510 Stadts Cantoir, & achter de Weeskamer
met tapijten, & contrefeytsels verciert.

De Magistraet der Stadt Dor-
drecht altyt in alle treffelickheyt uyt-
gemunt hebbende, & wel bewust synde,
515 hoe vele datter int wel varen van hare
Borgery gelegen was aende Geleert
heijt, heeft na de veranderinge van
Regeringe, & Religie om in geen duy-
sterheijt te vallen, & den tegenwoordi-
520 gen Staet door de geleertheijt te
onderstutten, int Jaer 1579. van
het Grau Susteren Clooster een
groote Schole oprecht alwaer de
Jonckheyt de Latynsche & Griec-
525 sche talen, als oock de beginselen vande
Philosophie soude leeren. Hier heeft
eertijts de hoog-geleerde *Franciscus*
Nansius, synde uyt Vlaenderen ge-
vlucht

W 505 *Richtcamer*: Rechtkamer: vertrek waarin rechtszittingen of vergaderingen van bestuurscolleges gehouden werden. **511** *contrefeytsels*: schilderijen, in het bijzonder portretten. **513** *in alle treffelickheyt*: in alle eer en deugd. **523** *oprecht*: opgericht.

T 512-526 Voor de oprichting van de Latijnse School, zie Esseboom (2003) *passim*. **522** Voor het *Grav Susteren Clooster* zie ook r. 420-424. **527-528** *Franciscus Nansius*: 1520-1595. Was respectievelijk raadsheer, schepen en burgemeester van Brugge. Werd in 1592 docent, d.w.z. 'Voorzitter der Griekse Taal', aan de Latijnse School te Dordrecht. Voor een overzicht van rectoren en conrectoren zie Esseboom (2003) p. 153 en 158.

17 recto

530 vlucht, daer hy Raetsheer vant Vrye was
de Griecsche Letteren, als Professor
geleert, & na hem *Adrianus Marcellus*,
Doctor inde Medicine, syn mede aldaer
Lessen gedaen inde Philosophie
535 met gedruckte *Theses*, door den E
Johannes Polyander, doen Predicant, & tegen-
woordich Doctor, & de eerste Professor
der Godheijt in de Hooghe Schole
tot Leyden. Dan de meeste
540 luyster heeft de Dordrechtsche
Schole getrocken uyt den naem &
faem vanden onuijtsprekelicken hoogh
Geleerden Mr. *Gerardus Vossius*,
die inde selvige oock, & met hem den
545 wijt vermaerden *Erycius Puteanus* als
mede *Ianus Rutgersius*, te voren de
fondamenten geleijt hadden van hare
Geleertheijt, waer over nu de ge-
heele werelt door verwondert is.
Is mede alhier Rector geweest,
550 de Hooghgeleerde *Anthonus Æmylius*,
Primarius Professor in de Hooghe Schole
van Vtrecht. Is tegenwoordigh in
dit loopende Jaer Rector alhier
de seergeleerde *Johannes Rampius*
wtnemende

W 534-535 den E *Johannes Polyander*: den Edelen Johannes Polyander. **535** doen: toen.

T 529 *Vrije*: het ‘Brugse Vrije’ was een uitgebreid landelijk gebied rond Brugge dat vanuit Brugge werd bestuurd. **531** *Adrianus Marcellus*: week na de overgave van Antwerpen aan Parma in 1585 uit naar Dordrecht, waar hij in 1591 rector werd van de Latijnse School. Hij stierf in 1600. **535** *Johannes Polyander*: Johannes Polyander a Kerckhoven, (1568-1646). 1591 Waals predikant in Dordrecht; woonde in 1618-1619 de Synode te Dordrecht bij als afgevaardigde van de Staten van Holland en werd gekozen tot een der vertalers van het Oude Testament ten behoeve van de Statenvertaling. **542** *Gerardus Vossius*: T420-424. Vossius (1577-1649) kwam in 1583 naar Dordrecht en werd leerling op de Latijnse School. Hij kreeg les van o.a. Adrianus Marcellus en Franciscus Nansius. Was rector te Dordrecht van 1600 tot 1615. **544** *Erycius Puteanus*: Hendrik van der Putten, 1574-1646. Was leerling op de Latijnse School te Dordrecht, kreeg les van Vossius en Nansius. Hij was een beroemd geleerde maar doceerde niet in Dordrecht. **545** *Ianus Rutgersius*: Janus of Joannes Rutgers, 1589-1625, geboren te Dordrecht. Wordt hogelijk geprezen door Balen (p. 210-212). Was staatsman, verbleef veel in het buitenland (Frankrijk, Zweden) en schreef neo-latijnse verzen. **550** *Anthonus Æmylius*: 1589-1660. Studeerde in Leiden en Heidelberg. Volgde in 1615 Vossius op als rector van de Latijnse School te Dordrecht. Werkte mee aan de stichting van de stadsbibliotheek te Dordrecht. Vertrok in 1619 naar Utrecht. **554** *Johannes Rampius*: Volgde Adrianus Caspar Parduyn op als rector van de Latijnse School te Dordrecht. Hij was het die Margaretha, de dochter van Pieter van Godewijck, ‘t latijn ook suiver leerde spreekken’. Zij getuigde dat hij het Grieks sprak als een geboren Griek. Dit lijkt een wat curieuze uitspraak, omdat het om oud-Grieks ging.

H 541 *onuijtsprekelicken*: voor de uitgang -en vgl. r. 28, 291, 1011 en 1578.

17 verso

555 wtnemende ervarende inde Griec-
sche tale. De welcke wiert inde
plaetse gesurrogeert van *Casparus*
Parduyn, & die quam in de plaets van
den hoogh Geleerden *Mathematicus*
560 & *Philosophus Isaacus Beeckman*.

Te voren plachten de Priesters de
kinderen Latyn te leeren, gelyck
noch vele oude luyden heucht.
565 Bevinde dat al inden Jare 1403.
met kloekslagh verkondicht is.
Dat men geen Schole houden en sal
van knechten binnen die Groote
Parochije, dan ter grooter Schoole,
& dat niemant geen Scholieren aen
570 en neme vander Grooter Parochie
dan by des Rectors gemoede van der
Grooter Schole, op drie pont son-
der verdragh.

575 Na eenige Jaren is tot gerief vande
geleerde Borgerije, & toenemende
Jonckheijt, door de Geleertheyt
lievende Magistraet opgerecht
een

W 557 *gesurrogeert*: als plaatsvervanger aangesteld. **571** *gemoede*: toestemming. **572** *pont*: een Vlaams pond, dat veel als rekenmunt gebruikt werd in Holland, was zesmaal zoveel waard als een Hollands pond. **572-573** *sonder verdragh*: zonder ontheffing of uitstel.

T 557-558 *Casparus Parduyn*: 1594-1644. Op aanbeveling van Jacob Cats in 1637 benoemd tot rector van de Latijnse School te Dordrecht. **560** *Isaacus Beeckman*: 1588-1637; T420-424. Werd in 1627 rector te Dordrecht en verwierf faam als geleerde en als rector van de Latijnse School. Was bevriend met Descartes. **561-599** Deze passage is, als vele andere, terug te vinden in Van Beverwijck, p. 286. **564-573** Naast de stadsscholen bestonden er ook 'bijscholen', particuliere instituten die door de ouders op straffe van aanzienlijke boetes moesten worden geweerd. Al op 6 augustus 1403 werd de keur *Vander Schoelen* afgekondigd: 'datmen gheen scholen houden en sal van knechten (= jongens) binnen die grote prochie dan ter groter scolen, ende dat niemant gheen scholieren aen en neme vander groter prochie dan bi des rectoers ghemoede vander groter scholen op drie pont sonder verdrach'. Esseboom (2003) p. 37. *Opmerking*: de 'grote school' behoorde bij de Grote Kerk; hij stond aan de rand van het toenmalige kerkhof. Van Godewijck heeft duidelijk gebruik gemaakt van deze tekst. **565** *met kloekslagh*: d.w.z. er werd een openbare mededeling gedaan vanaf het bordes van het stadhuis, nadat een voor dat doel bestemd klokje was geluid. Deze keur werd daarna opgenomen in het 'klepboek'.

H 555 *wtnemende ervarende*: een verschrijving voor *uitnemend ervaren*?

18 recto
 een Bibliotheke, van Boecken in
 alderhande talen, konsten & we-
 580 tenschappen ryckelick versien.
 Het is onmogelyck, dat elck int byson-
 der alle Boecken can hebben, &
 daerom synder van allen tyden van
 outs gemeene Bibliotheken ge-
 585 weest. De outste geheugenisse
 hier van vintmen in Egypten
 vergadert te syn, in sonderheijt by
 den Coningh *Ptolomeus Philadelphus*,
 die de vermaerste in de Stadt
 590 van Alexandryen gesticht heeft.
 Het selve is te Athenen gedaen
 door *Pisistratus*, te Roomen eerst
 door *Asinius Pollio*, & daer na door
 den keyser *Augustus*, & andere.
 595 Op dese tijt heeft noch in vele
 Steden van Italien de Duytsche
 Natie haer gemeene Bibliotheken,
 als oock te Orleans in
 Vranckrijck. De magistraet van
 600 Dordrecht hebben hare Biblio-
 theke doen ordonneren & stellen
 inde

W 580 *versien*: voorzien. **581-582** *elck int bysonder*: ieder (mens) afzonderlijk; ieder individu. **601** *stellen*: hier: onderbrengen .

T 588 *Ptolomeus Philadelphus*: Ptolemaeus II Philadelphus, 309-246 v. Chr. Koning van Egypte van 286-246 v. Chr. Hij begon de bouw van de bibliotheek van Alexandrië, die uiteindelijk 700.000 boekrollen zou herbergen. Tijdens het beleg van Alexandrië door Julius Caesar in 50 v. Chr. is zij gedeeltelijk uitgebrand. **592** *Pisistratus*: circa 600-527 v. Chr., zoon van Hippocrates. Hij stelde zijn grote particuliere bibliotheek open voor iedereen. **593** *Asinius Pollio*: ca 75 v. Chr. tot 5 na Chr. Romeins generaal en staatsman. Na zijn politieke carrière stichtte hij in 29 v. Chr. de eerste openbare bibliotheek in Rome. **594** *Augustus*: regeerde van 27 v. Chr. tot 14 n. Chr.; hij heeft veel gedaan om de culturele, in het bijzonder de literaire, ontwikkeling in Rome te bevorderen. **599-605** Van Godewijck was beheerder van de Stadsboekerij in het voormalige klooster Mariënborn. Zie Inleiding.

H 599 Achter *Vranckrijck* kan men een boogje interpreteren als een komma, zodat er dan ; zou staan.

18 verso

inde Clooster kerck vanden
Marien Born, synde voortyts
geweest een Nonnen Cloo-
605 ster.

De Historien getuijgen ons Dor-
drecht een seer oude Stadt te
wesen uyt de welcke wy bevinden
dat in deselve grooten handel ge-
610 dreven is geweest: door dien dat
Grave *Dirck* de vierde van die
name, & de vyfte Grave van
Hollant soo wanneer hy ontkomen
& ontvluucht was het gewelt vande
615 Overlandsche Heeren, die aen hem
wilde wreecken de doot vanden
Broeder des Bisschops van Cuelen,
die de Graef by ongevallen in een
Tournoijspel doot gesteken hadde)
620 tot Dordrecht gecomen, & om dat
de Graef grootelick by die van
Ceulen & Luyck verongelyckt was,
dede hy alle haer Schepen die
te Dordrecht lagen aen brant
steken,

W 608 *uyt de welcke wy bevinden*: waarin (d.w.z. in de Historien) wij lezen. **609** *in deselve*: in Dordrecht. **622** *verongelyckt was*: onrecht was aangedaan.

T 602-605 T395. **606-608** *getuijgen ons Dordrecht een seer oude Stadt te wesen*: hier is de invloed van het Latijn merkbaar in de accusatief met infinitiefconstructie, die in het Nederlands alleen voorkomt bij werkwoorden als zien en horen (Ik zag/hoorde hem de deur sluiten). **611** *Grave Dirck de vierde*: T640-654. **615** *Overlandsche Heeren*: Overlanders of Bovenlanders: bewoners van Westfalen en de Rijnprovincie. **617** *Cuelen*: Keulen.

H 619 Wel afsluitend haakje, maar geen openingshaakje, tenzij men de lange haal onder het &-teken in r. 613 zo interpreteert. **620** Voor & staat een dikke punt: een mislukt begin van het teken &?

19 recto

625 steken, & vele coopluyden gevangen stellen. Waer over die tweee Bisschoppen vele volcx vergaderden, onder het beleijt vanden Mar-
 Grave van *Brandenborgh*, die den
 630 Rhyn afkomende onversiens, & by nacht, de Stadt overvielen.
 Grave *Dirck* daer niet verre van daen synde, is mede met veel krijghsvolck door beleijt van Heer
 635 *Gysbert van Putten* by nacht hey- melick in de Stadt gecomen. Daer viel midden op de merckt een dapper gevecht, soo datter wel vier-
 hondert Edel lieden doot bleven.
 640 *Grave Dirck* vermoeijt vanden strijt synde, gingh hem des morgens wat vertreden op de plaets, die-
 men doen des *Stads-boom* noemden, & comende in een naeuw
 645 straetjen, werde wt een venster vant huys (noch Hollant genaemt) schuyns daer over staende, met een vernynde pyl, van een der verbor-
 gene vyanden, in syn dye geschoten,
 waer

W 628 *beleijt*: bevelvoering. **630** *onversiens*: onverhoeds. **634** *door beleijt van*: door toedoen van. **637-638** *dapper*: hevig. **648** *vernijnde*: vergiftigde.

T 640-654 *Grave Dirck*: Dirk IV is in 1049, niet in 1048 in de buurt van Dordrecht om het leven gekomen. Jansen (1979). Hij regeerde van 1039-1049, als opvolger van zijn vader Dirk III (993-1039), en werd zelf opgevolgd door zijn broer Floris I (1049-1061), die op zijn beurt weer werd opgevolgd door zijn zoon, Dirk V (1061-1091). **643** *Stads-boom*: de ingang van de haven werd afgesloten met een boom, een zware balk, nadat ook de stadspoorten waren gesloten. Het woord boom vindt men nu nog terug in Boomstraat, Boombrug. **644-645** *een naeuw straetjen*: deze straat heet nu nog Gravenstraat en er tegenover ziet men in de Wijnstraat, op nummer 146/148, een huis, van veel later datum, met een gevelsteen waarop te lezen staat: ‘t Huys genaemt Hollant.’

H 626 *tweee*: er staat, onduidelijk geschreven, *-eee*. **644** Men heeft een *-o-* boven een dichtgelopen *-o-* in het woord *noemden* geschreven.

19 verso

- 650 waer van hy na twee dagen storf,
Ende de Straet hout noch tegen-
woordigh de *Grave-straet*,
daer van haren naem. Dit
was int Jaer 1048.
- 655 Int Jaer 1058 is by Dordrecht een
groote veltslagh geschiet, tusschen
Grave *Floris* de eerste aen de
een syde & de Luyckschen & Cuel-
schen aen d'ander syde. De Graef
660 vernemende dat des vijants leger
in confusie quam, heeft de plaet-
sen terstont doen besetten, datter
geen uytcomst en was, & is doen
op syn vyanden dapper aengevallen.
- 665 De slagh geleeck meer een slach-
tinge, als een geveght, soo dat by
na het geheele leger bleef.
Want men schrijft, datter veertigh
duysent man verslagen, & seven
670 en twijntigh duysent in de putten
versmoort syn, die sy listelick ge-
graven hadden. Diergelycke neder-
lage

W 661 *confusie*: verwarring. **663** *uytcomst*: ontsnapping(smogelijkheid). **667** *bleef*: sneuvelde.

20 recto

lage en is hier te lande noijt in eenen
slagh geschiet, het sy datmen het ge-
675 tal in sie, ofte de Oversten. Daer
bleef des Bisschops van Luycx
Broeder, & de Graef van Hene-
gouwen, *Lambert* de Graef van
Loven, & *Wichart* de Vooght van
680 Geldre wierden gevangen.
Dit geschiede op *S. Odulfs* dagh,
smorgens in den dageraet.

Int Jaer 1203. Graef *Dirck*
de sevende, na dat hy met syn
685 Broeder versoent was is te Dordrecht
sieck geworden & aldaer gestorven.
nalatende een ongeluckige Dochter
Ada: die korts daer na, door wille
van haer Moeder, getrouet is met
690 *Lodewyck* Grave van Loen.
Twelck de Edelen mishagende,
werde sy met haren Man verjaeght,
& *Willem* haer Oem wiert als
Graef van Hollant aengenomen.

695 Int Jaer 1241. *Alit* Coningh
Willems

W 674-675 *het sy ... Oversten*: of men nu het aantal (gesneuvelde) soldaten in beschouwing neemt of de (gesneuvelde) bevelhebbers.

T 679 *Loven*: Leuven. **681** *S. Odulfs dagh*: Sint Odulfusdag viel op 12 juni. **683-684** Dirk VII (1190-1203) was de zoon van Floris III; hij trouwde in 1086 met Aleida van Kleef. **685** *Broeder*: Dirks jongere broer, de latere graaf Willem I. Janse p. 96-97. **688** *Ada*, de dochter van Dirk VII, werd in 1203 door haar moeder overhaast uitgehuwelijkt aan Lodewijk II, graaf van Loon. Haar opvolging werd betwist door haar oom, Willem I, in de Loonse Successieoorlog (1203-1213), waarin zij het onderspit delfde. Na veel problemen had Willem in 1213 het graafschap stevig in handen; Janse p. 96-97. **695** *Alit*: Aleidis, zuster van Willem II en echtgenote van Jan van Avesnes. **695-696** *Coningh Willem*: graaf Willem II (1234-1256) zoon van Floris IV, was tevens rooms-koning van 1247 tot 1256. T1110-1111.

20 verso

Willems Suster, troude met grooter
Feest & Staet binnen Dordrecht,
aen *Jan van Avenes*, Sone van
Bouchard & Margriet, Gravinne
700 van Vlaenderen & Henegouwen. Van
welck houwelick quam *Jan van*
Avenes, Grave van Henegouwen
& van Hollant.

‘T Jaer 1245 is de Stadt Dort
705 een droevigh Jaer geweest. Want
eenige hondert Borgers met haren
Grave *Willem*, tegen de weder-
spannige Vriesen getrocken synde,
werden allegader, behalven ontrent
710 drye hondert van die selvige, uyt
hare rietbosschen springende, met
den Coningh selve deerlick ver-
slagen, ontrent het Dorp Hooghwou-
de in West Vrieslant.

715 Int Jaer 1296 wiert Graef *Floris*
de Vyfde door verscheyden groote
Heeren verraden & omgebracht,
vele van die selve wierden gevan-
gen & in de Steden verdeelt. Die
van

W 706 *Borgers*: burgers, inwoners.

T 699 *Bouchard & Margriet*: Margaretha II van Constantinopel (1202-1280), gravin van Vlaanderen (1244-1278) en gravin van Henegouwen (1244-1280), trad in 1212 in het huwelijk met Burchard van Avesnes, een huwelijk dat door paus Innocentius III in 1215 ongeldig werd verklaard, omdat Burchard tot de geestelijke stand zou hebben behoord. In 1222 verliet Margaretha Burchard en trouwde in 1223 met Willem van Dampierre. Haar kleinzoon uit haar eerste huwelijk, Jan van Avesnes, zoon van Jan van Avesnes en Aleidis, volgde haar in 1280 in Henegouwen op. Van 1299 tot 1304 was hij als Jan II graaf van Holland. **704-714** Hier wordt verwezen naar de desastreuze veldtocht van Willem II (1234-1256) in januari 1256; Janse p. 75. Willem II ligt begraven in de Koorkerk van de Abdij van Middelburg. **715-717** *Floris de Vyfde*, zoon van Willem II, regeerde van 1256 tot 1296; zie voor de mogelijke toedracht van de moord op Floris V: Stoke r. 6295 t/m 6313.

H 711 Aan het eind van de regel, na *met*, staat een *-d-* met een mislukte *-e-*.

21 recto

720 van Dordrecht cregen *Huge van Baerlant*, die sy deden voor de Waegh, synde doen het Raethuys, onthooffden. De oorsaeck van dit verraet, wert meest geleyt op de ontschakingh van
725 *Gerrit van Velsens* huysvrouw.

Int Jaer 1323. wasser groote onlust tusschen *Edward de 2.* Coningh van Engelandt, & de Coninginne *Isabella* syn huysvrouw. Als sy gevlucht was by
730 den Coninck van Vranckrijck *Charles de IV.* haer Broeder, & daer weijnich bystant crijgende, nam sy haren toevlucht by Graef *Willem* de derde,
735 in Hollandt, want syn vrouw haer rechte nichte was, alwaer sy groote hulpe creegh; want al de Hollanders vergaderden te Dordrecht met het gansche heirleger, & gingen aldaer schepe, quamen geluckelick in Engelant.

740 Int Jaer 1336. wiert de Baillou van Zuyt Hollant die te Dordrecht woonde, te Valencijn in Henegouwen onthalst

W 724 *de ontschaking van ...*: WNT: 'het schaken van eene vrouw, meest gevolgd door onteering'.
725 *huysvrouw*: echtgenote. 739 *geluckelick*: voorspoedig.

T 720-721 Hugo van Baarland, van wie verder niets bekend is, werd volgens Stoke (r. 6710-6711) in Dordrecht geradbraakt. 722 *synde doen het Raethuys*: de Waag werd gehouden op de begane grond van het huis Scharlaken in die tijd. Op de eerste verdieping vonden vergaderingen plaats van het stadsbestuur. Van Dalen p. 577. 723-725 De moord op Floris V, door Gijsbrecht van Amstel, Herman van Woerden en Gerard van Velzen, was het gevolg van een politiek complot. 726-739 Er waren grote spanningen tussen Edward II en zijn vrouw Isabella en toen zij de kans kreeg, vertrok Isabella in maart 1325 naar haar broer, Karel IV van Frankrijk, ogenschijnlijk om een geschil bij te leggen tussen Edward en haar broer. Zij was echter niet welkom door haar liaison met Roger Mortimer, graaf van March, en zocht haar toevlucht bij Willem III (1304-1337, zoon van Jan II), wiens vrouw een volle nicht van haar was. Willem wilde zijn dochter uithuwelijken aan prins Edward, de latere Edward III, en stelde Isabella op haar verzoek een leger ter beschikking om Edward II van de troon te stoten. Dit gelukte, ook al omdat Edward - een zeer zwak koning - in Engeland vele vijanden had. Hij werd afgezet en in september 1327 in opdracht van Isabella en Mortimer vermoord. Zijn praalgraf is te zien in Gloucester Cathedral. Voor verdere bijzonderheden zie McKisack p. 79 e.v. 740 *Baillou*: de baljuw was een landsheerlijke functionaris, die buiten stedelijke zaken stond. Baljuws hadden, evenals drosten, schouten en ruwaards een slechte pers, o.a. doordat zij een belangrijk deel van hun inkomsten uit boetes haalden, waardoor 'sommigen van deze heren hun inhaligheid de vrije teugel lieten', Panhuysen p. 221. 741 *Zuyt Hollant*: het gebied dat nu het zuidelijke gedeelte van de provincie Zuid-Holland beslaat.

*De moord op graaf Floris V op 28 juni 1296.
Gravure (detail) uit Montanus' vertaling van Pontanus, Historische Beschrijvinge..., 1614.*

700 Willlem Dierck, vriende met grooten
 Fierck & Staet binnen Dordrecht,
 van Jan van Ardenne, Sone van
 Bonhard & Margriet, Travinne
 van Vlaenderes & Henegouwen. Van
 werck souwelich quam Jan van
 Ardenne, Trav. van Henegouwen
 & van Holland.

705 In Jaer 1248 is de Stadt Dort
 van droevig Gasr gevloest. Want
 denighe jonckw. & Borgder met Janen
 Trave Willlem, volgen de weder-
 wannige vueren getvorhen tijde
 werden alle gaden / besneert ontrent
 710 drie fondel van die selve tijde, niet
 faren niet dorstsen & ringende, mer de
 den Coning selve dierlich ver-
 slagen, ontrent sel Doye Joogfrou-
 de in best vriendlant.

715 In Jaer 1200 vieldt Graef Flor-
 is die vyfde door vuer-jandij groote
 heere verrad & omgebract,
 veld van die selve vuer-jandij gevan-
 gen & in de Stadt vieldt. Die
 van

21 verso

onthalst, omdat hy een huysman in
het dorp Hendrick yden ambocht in
745 Zuijt hollant een schoone koe ont
stolen hadde, & hadde een ander in-
de plaets gebracht van het selve
hajjr. Den huysman clachtich vallende
aen Graef *Willem* de derde, die
750 doen te Valencyn sieck te bedde
lagh, heeft de Schout van Dor-
drecht met synen neve den Bail-
jou ontboden. Hij dede om dese misdaet
de Baillouw nederknielen, & liet
755 een Bichtvader comen, toogh het
swaert selve uyt, & gaf het den
Scherprichter, die hem den kop
afsloegh, & den Schout reysde
weder met het doode lichaem van
760 syn neve na Dordrecht.

Int Jaer 1348. & daerna 1351. ge-
viel de groote slagh & strijt
tusschen de keyserinne *Margriete*,
& *Willem* haren Soon, dese scheeps
765 stryt geschiede op de Maes
tusschen den Briel & Grave-
sande

W 743 *huysman*: boer. **748** *hajjr*: kleur vacht; tekening. **748-749** *clachtich vallende aen*: die zijn beklag deed bij. **749** *aen*: aen den.

T 750 *Valencyn*: Valenciennes. **751** *Schout*: de schout was de vertegenwoordiger van de graaf in de stad en vooral belast met het handhaven van de openbare orde. Van Dalen p. 133, Van Herwaarden (3) p. 106 e.v. Zie ook overzicht organisatie stadsbestuur: Schotel p. 22. **758-760** Panhuysen p. 24: 'Als teken van triomf had het volk het hoofdloze lichaam in een kist aan de kraan Rodermond gehangen, waarna het werktuig zijn naar bloed verwijzende naam had ontvangen.' De kraan Rodermond stond aan de Houttuinen dicht bij de Engelenburgerbrug, ongeveer op de plaats waar zich nu het beeld van de giraffe bevindt. Het is onwaarschijnlijk dat het verhaal van de baljuw en de boer op waarheid berust. Zie ook Van Beverwijck p. 307-308 en Balen 735-736. **761-781** Graaf Willem IV van Holland (1337-1345, zoon van Willem III) sneuvelde in 1345 bij Stavoren tijdens een veldtocht tegen de Friezen. De grafelijke macht ging over op zijn zuster Margaretha (1345-1354, troonstrijd), echtgenote én zuster van de Duitse keizer Lodewijk van Beieren. In 1349 draagt zij het graafschap over aan haar zoon die de titel *Verbeider* ontving. Er ontstond een conflictsituatie, doordat Willem in 1351 door een aantal edelen als graaf werd erkend. Dit vormde het begin van een burgeroorlog: de Hoekse en Kabeljauwse twisten (1351-1492), waarbij Willem tot de Kabeljauwen en Margaretha tot de Hoeken behoorde. In juli 1351 werd Margaretha op de Maas bij Zwartewaal verslagen door haar zoon. Willem werd in 1358 krankzinnig (gevolg van de familieband tussen zijn ouders?) en liet de regering over aan zijn broer Albrecht van Beieren, die hem na zijn dood in 1389 opvolgde en tot 1404 regeerde. Zie ook r. 788-804.

H 750 Verschrijving in de *-l-* in Valencyn. **762** Tussen *de* en *groote* doorgehaald *-go-*.

22 recto

sande, was soo vreeslick tegen malcander, dat de Maes noch drye dagen lanck daerna op & af liep heel root van bloet
770 synde. In desen Strijt moest de keyserinne de vlucht nemen, & daer bleef Heer *Floris van Haemstede*, met veel andere Edelen. Veel Borgers van Dordrecht waren hier Hertogh *Willem*
775 te hulpe gecomen: waerom gelooft wert dat de Stadt daer van haer wapen gekregen heeft, wit & root; overmits dattet bloet aen beyde syden van de Maes vloeyde, & in de
780 midden den stroom des waters wast witachtigh. Want al langh te voren jnt Jaer 1064., had de Stadt haer wapen gecregen van *Willem* de 12 Bisschop van Vtrecht, te
785 weten een kercke, met een contre Zegel een Roos van hem, als synde een Soon van *Willem van Geldre*. Desen twist tusschen de keyserinne, & haren Soon, is
790 d'eerste oorsaeck & beginsel geweest van de jammerlycke party-schappen der Houcksche, die het met

W 771 *bleef*: sneuvelde. **778** *overmits*: aangezien. **780** *wast*: was het.

T 781-788 Voor de valse oorkonde van 1064 en Willem, bisschop van Utrecht van 1057 tot 1076 zie Verhoeven (1) p.303 e.v. **785-786** *contre Zegel*: zegel op de keerzijde van het eigenlijke zegel, tot bekrachtiging van dat laatste; tegenzegel.

22 verso

- met de moeder hielden, & de Cabel-
jauschen die den Sone volghden.
- 795 Dese Oorlogen syn als erffelicken
van de Ouders op de kinderen ge-
comen, so datse wel 140 Jaren
duerden tot groote schade & verwoe-
stinge vant lant. De Cabeljau-
sche plegen te dragen grauwe
- 800 Bonnetten, de Houcksche roode, &
die de overhant hadden, snede d'an-
der de lever uyt, dat is de kruyn
van den hoet.
- 805 Int Jaer 1352. wasser een tornoj
spel te Dordrecht, alwaer de
Soon van Heer *Jan van Arckel*
gequest werde daer hy van sterf.
- 810 Int Jaer 1354 quamen de Ooster-
sche coopluyden, om eenigh geschil
dat se met de Vlamingen hadden van
Brugge te Dordrecht wonen.
- Int Jaer 1411, als d'oneenicheijt noch
duyrde

W 801 *Bonnet*: muts zonder stijve rand. **808** *gequest*: verwond, gekwetst.

T 791-794 Voor de Hoekse en Kabeljauwse Twisten zie Janse p. 98-100. **799-804** 'De hoed was ook niet zomaar iets. De hoed verbond iedereen met elkaar. [...] Iemand die van zijn stand hield, hield van zijn hoed. Het afnemen was door zijn theatraliteit echter een vorm van onderwerping', Panhuysen p. 53. Uit deze regels wordt duidelijk hoe vernederend het uitsnijden van de 'kruyn' van de hoed was. **809-810** *Oostersche*: afkomstig uit de Oostzeelanden, d.w.z. kooplieden uit de hanzesteden.

23 recto

815 duyde tusschen den Heere *Van Arckel*, & Hartogh *Willem van Beijeren*, *Aelbrechts Sone*; meenden eenen genaemt *Foyken*, den 11 January snachts de Stadt Dordrecht onversiens te verrasschen, twelck hem
820 misluckten,. Ende werden sanderen daeghs eenige Poorters, die van den aenslagh wisten, haer leven langh op den hals uytgebannen, & twee wierden voordien
825 Tolbrughs Toren onthalst.

Int Jaer 1415. Als de Coningen van Vranckryck & Engelandt in oorlogh tegen malkanderen waren, soo quam den keyser *Sigismond van Lutsenborgh* te Dordrecht, om te reysen
830 naer Engelant, & den vrede te maken. Hy logeerde int huys *Brandenborgh*, het welck eertijts gestaen heeft bij wyncoopers *Cappelle*, & hadde twee torens,
835 dan is ontrent over tachtentich Jaer vervallen door ouderdom. Dewyl

W 816 *meenden*: hadden het voornemen. **818-819** *onversiens*: onverhoeds. **823-824** *op den hals uytgebannen*: d.w.z. bij terugkeer zouden zij onthoofd worden. **836** *ontrent over tachtentich Jaer*: ongeveer tachtig jaar geleden. **837-838** *dewyl*: terwijl.

T 814-815 *den Heere Van Arckel*: Jan van Arkel kwam uit een zeer oud geslacht dat heerlijkheden bezat in een gebied dat zich uitstreckte van de Merwede tot over de Lek. **815-816** *Willem van Beijeren*: graaf Willem VI, 1404-1417, vader van Jacoba van Beieren, raakte in strijd met Jan van Arkel, die hij overwon. **817** *Foyken*: Van Herwaarden (4) p. 152-153. **829-830** *Sigismond van Lutsenborgh*: Sigismund van Luxemburg, 1368-1437. Was vanaf 1410 rooms-koning en sinds 1433 keizer van het Duitse Rijk. T1110-1111. **832-835** Het huis Brandenburg en (later) de Wijnkoperskapel bevonden zich in de Wijnstraat niet ver van het huidige Scheffersplein.

23 verso

- wyl den Keyser hier was, & met
Hartogh *Willem* (die hem in Enge-
840 landt geleyde) op syn vertreckt
stont, werde hem vande Schip-
pers aengeseijt, dat het meer-
der als tijt was schepe te
comen, alsoo het water veel ge-
845 vallen was, daer by doende het
getije en wil niet wachten. Daer
op de keyser al lachende antwoorde.
*Was is das fur ein keerl, wolt
ir nair im keyser nicht wachten?*
- 850 Int Jaer 1417. was Vrouw *Jacoba*,
na aflyvigheyt van Hartogh *Willem*
haer vader met groote Staet te
Dordrecht gehult voor Gravinne
van Hollandt, noch maer seshien Jaer
855 out synde, waerdoor sy te meer on-
derworpen was de partijschap die
int land was.

Int selve Jaer is Hartogh *Jan
van*

W 843-844 *schepe te comen*: aan boord te komen. **851** *na aflyvigheyt van*: na het overlijden van. **853** *gehult voor*: ingehuldigd als. **856** *partijschap*: verdeeldheid, tweedracht.

T 848-849 Zie ook Van Beverwijck p. 310; Balen p. 764: ‘Wat is dat voor een kerel, wil hij niet op zijn keizer wachten?’ **851** Willem VI stierf aan de gevolgen van een hondenbeet en zijn enige dochter, *Jacoba*, vijftien jaar oud en reeds weduwe, werd gravin van Holland. *Jacoba* werd door alle steden gehuldigd en ontvangen. Dordrecht keerde zich al snel tegen *Jacoba* en erkende haar oom, Jan van Beieren, als graaf. *Jacoba* verklaarde in december 1417 de Dordtenaren tot haar vijanden. Van Herwaarden (5) p. 157 e.v., Janse p. 101 e.v. **853** *Jacoba* werd op aandringen van Jan van Beieren niet ingehuldigd te Dordrecht. Van Dalen p. 152. *Opmerking*: de huwelijkspolitiek vereiste dat kinderen uit vorstenhuizen vaak op zeer jonge leeftijd werden uitgehuwelijkt.

H 840 *vertreckt*: verschrijving voor *vertreck*, vgl Van Beverwijck p. 310. **843** tweemaal *was*, het eerste is doorgehaald.

24 recto

860 *van Brabant*, met Vrou *Jacoba* die hy
getrouet hadde met een groot heijr af-
gekomen, & heeft Dordrecht bele-
gert, maer die van Dordrecht syn
dagelycx wtgevallen, & hebben eyndelick Har-
togh *Jan van Brabant* op geslagen,
865 hy syn leger in brant stekende is
naer Geertruyden Bergh vertrocken.
Hy verloor meest al syn schepen &
kostlickheijt, die binnen Dordrecht
gebracht werden, door de haven die
870 recht op de molen, achter het Ba-
gyn hoff by de Vriese Poort staen-
de plach te loopen, gelyck inde
oude caert te sien is, & noch aen
eenen boogh in de Staetsmuer
875 staende daermen onder door voor
by het Bagynhoff tot voor de
merckt voer.

Een History schryver, die int Jaer 1475
noch leefde, verhaelt in syn Latynsche
880 Chronyck van Nederlant, dat geduy-
rende

W 864 *op geslagen*: verslagen, op de vlucht gedreven. **865** *leger*: kamp. **868** *kostlickheijt*: kostbare zaken.

T 859-866 De Hoeken, onder *Jacoba* (1401-1436) en haar man, *Jan IV van Brabant* (1403-1427), belegerden het Kabeljauwse Dordrecht tevergeefs in 1418 (zij waren tijdens het beleg respectievelijk zeventien en vijftien jaar oud. *Jacoba* liet het huwelijk in 1421 ongeldig verklaren). Aan de rivierzijde van de Groothoofdspoort bevindt zich een gevelsteen, afkomstig uit de vroegere Spui-poort, met de tekst: TIAER · 1418 · BELEGER- / DE · HIER DESE · STADT · / FIER · HERTOCH IAN VA[N] / BRABANT · MACTICH · / MAER DEUR GODS HA[N]T · VER-DREVE[N] · CRACHTICH / · SOLI · DEO · GLORIA · **873** *oude caert*: bedoeld wordt de kaart van *Jacob van Deventer* uit 1545; zie *Van Wijk* e.a. (1995) p. 86 en 87. Op de kaart van *Blaeu* op p. 87 is de *boogh* in de stadsmuur goed te zien, even links van de molen. Via deze doorlaat stroomde het water (niet ingekleurd) van het riviertje de *Thure*, dat men iets hoger naast het bomenveldje ziet lopen; dit is de haven waarvan in r. 869 sprake is. **878** e.v. Min of meer dezelfde passage komt ook voor bij *Van Beverwijck* (p. 312 eerste kolom onderaan) en *Balen* p. 767 (tweede kolom onderaan), maar ook zij vermelden slechts ‘Een History-schrijver’, zonder de naam te noemen. Van ‘s mans leven is inderdaad niets bekend, net zo min als van zijn naam. Hij wordt dan ook *Anonymus Latinus* genoemd. De kroniek van zijn hand is *Chronica de Hollant et eius comitatu*. *J. Romein* p. 88-90.

H 863 *wtgevallen*: boven de regel tussengevoegd. **874** *Staetsmuer*: verschrijving voor *Stadtsmuer*.

24 verso

rende dit beleg die van Dordrecht,
eenige Schepen vol van eetbare & an-
dere waren lieten dryven, sonder datter
yemant op was, in der voegen of die
885 schepen door onweder ofgedreven, &
haer tegen danck ontvaren waren: &
dat de Brabanders sulcx siende, &
meenende dat het voor haer buyt sou-
de wesen, trachten die schepen te
890 bekomen; dan die van Dordrecht de
selve met dicke touwen onder twater
vast gemaect hebbende, als de
Brabanders daer in waren, de sche-
pen met menichte van volck na de
895 Stadt toe trocken, die alsoo ge-
lyck de visschen met lock aes
gevangen wierden. Dit Beleg
hanght te Dordrecht in de raetkamer
van Stadthuys afgemaelt. Bovenae
900 staet dit Jaergetal.
*Anno 1418. ontrent S. Laurens dagh.
Was damen 't beleg voor Dordrecht
van*

W 884 *in der voegen of*: alsof. **885** *onweder*: slecht weer. **886** *haer*: d.w.z. die van Dordrecht. **902** *damen 't*: dat men het.

T 899 De exacte tekst aan de bovenkant van dit schilderij luidt: 'Anno, M, CCCC, XVIII, Ontrent Sint Laurens Dach Wast datme[n] 't beleg voor Dordrecht va[n] Hartoog Jan va[n] Brabant op breken sach.' Het origineel - van een onbekend schilder - dateert uit de vijftiende eeuw en behoort tot de collectie van Museum van Gijn. Het verkeert in slechte staat. Dit was al het geval toen Johan van Beverwijck het tussen 1626 en 1636 liet kopiëren. Deze kopie, van Anthony Otten van der Laen, hangt in het stadhuis. Deze maakt deel uit van een collectie die beheerd wordt door het Dordrechts Museum. Sint Laurensdag viel op 10 augustus.

H 881 *beleght*: de -t- is doorgehaald.

25 recto

van Hertogh Jan van Brabant op breken sagh.

905 Int Jaer 1420 Is Hartogh *Jan van Beyer*en getrocken met syn leger veel bestaende uyt Borgers van Dordrecht na Leyden, & veel Sloten daer ontrent verbrant hebbende, be-
910 leyde de Stadt van Leyden die hy oock met accoordt in creegh.

Int Jaer 1430. Heer *Sweer* van Culenborgh, Bisschop van Vtrecht verjaeght synde begaf hem binnen Dordrecht,
915 met derthien Canonicken. Woonde int laetste & hooge huys by de Groote kerck, genoemt *Crucenborgh*, tegen woordigh beseten by *Thomas Baudixius*, getrouwt hebbende Joffr. *Cornelia de Witth*. Dochter van *Jacob Franssen Wittens* Borgemr. van s' Heeren wegen.
920

Int Jaer 1457. verbrande wel ses hondert huysen binnen Dordrecht, vande

W 909-910 *beleyde de Stadt*: belegerde de stad. **911** *met accoordt in creegh*: bij verdrag innam/in zijn macht kreeg.

T 905-906 *Jan van Beyer*en: 1374-1425, bijgenaamd *Jan zonder genade*, speelde een belangrijke rol in de Hoekse en Kabeljauwse Twisten. Hij behoorde zelf tot de Kabeljauwen. In 1420 sloeg hij het beleg voor Leiden; toen hij de stad na twee maanden innam, werd de Hoekse burggraaf van Leiden, Filips van Wassenaar - die loyaliteit betuigd had aan Jacoba van Beieren - gedwongen al zijn rechten en ambten over te dragen aan zijn Kabeljauwse zoon. **911-912** tussen deze regels hoort eigenlijk de beschrijving van de Sint Elisabethsvloed van 1421 te volgen, maar zie r. 17-101. **912** In 1423 waren er twee kandidaten voor het bisdom Utrecht: Zweder van Culemborg en Rudolf van Diepholt. De laatste kreeg steun van graaf Filips de Goede en Zweder vestigde zich in Dordrecht in het huis Groot Cruysenburg, op de plaats waar zich nu de jazzsociëteit bevindt, op de hoek van de Grotekerksbuurt en het Grotekerksplein. Verhoeven (1) p. 304-305. **921-922** Men kende *burgemeesters van 's heren wege* en *burgemeesters van der gemeente wege*: de eersten werden jaarlijks aangesteld door de landsheer. De burgemeester der gemeente werd vanuit de stedelijke gemeenschap gekozen. Deze post moet men beschouwen als het eigenlijke burgemeesterambt. Van Herwaarden (3) p. 110 e.v., Van Dalen p. 159-161. **923** e.v. Voor de grote brand van Dordrecht, die op 28 juni 1457 uitbrak in het huisje van Arien Danckertz in de Kleine Spuistraat, zie Van Herwaarden (5) p. 166 e.v. en Lips p. 149-150.

25 verso

925 vande Vuylpoort tot aen het Sacraments Gasthuys, 'twelck oock verbrande, als mede de Hall, (nu het Stadthuys), & de groote kerck met den Toren. De huysen waren doen

930 meestendeel van hout, dan syn daer na frayer & meerder, & van steen wederom op getimmert.

935 Int Jaer 1468. na overlyden van Hertoge *Philips van Bourgongien*, is hem syn Sone *Carel van Bourgongien* in alle syn heerlicheden gevolght, & te Dordrecht met grooten Staet van des Landts Staten tot *Grave van Hollandt* gehult.

940 Item Int Jaer 1471. was binnen Dordrecht grooten onlust tusschen de Magistraet & den Schout *Jacob P Pot* van Antwerpen, die sy oock gevangen deden setten op

945 Puttox toren.

Int Jaer

W 939 *gehult*: ingehuldigd.

T 927 *De Hall*: de Lakenhal, later stadhuis; T493. **934** *Philips van Bourgongien*: Filips de Goede, 1419-1467. Zijn zoon en opvolger, *Carel van Bourgongien*, 1467-1477, is bekend geworden als Karel de Stoute. **942-945** De Schout Jacob Pot weigerde zijn ambt op te geven; de Dordtse magistraat besloot daarop hem 'op verdenking van het achterhouden van brieven die van vitale betekenis waren voor de veiligheid van de stad' gevangen te zetten in de Puttoxtoren. Van Herwaarden (5) p. 172 e.v. Voor de Puttoxtoren: T364.

H 942-943 *Jacob P Pot*; Van Beverwijck heeft *Jacob Pot*, p. 315; Balen heeft *Jakob Pot*, p. 781.

26 recto

Int Jaer 1477. onstont onder de Borgerije binnen Dordrecht een oproer, de Borgers liepen na het Stadthuys, alwaer de Magistraet na gewoonte vergadert was, roepende dat sy van allen lasten & schattingen, daarmede sy nu ontrent thien jaren onder Hertogh *Carel* seer waren beswaert geweest, wilden bevrydt syn. Want de gemelde Hartoge, dewyl syn landen niet genoegh en conde op werpen, om de groote kosten tot syn Oirlogen te verdragen, soo hadde hy alle syn Onderdanen soo wel Geestelicken als wereltlycken swaerlick geschadt. Ende als de Magistraet haer begeerte begeerte toe stont, soo riefen de oproerige dat sulcx noch niet genoegh en waer; maer dat sy oock rekeningh wilden hebben van al de voorleden excysen & Schattingen & van der Stede middelen, die sy ontfangen hadden. Ende als de Magistraet dat beloofde te doen soowouden

W 955 *dewijl*: omdat. **956** *op werpen*: opbrengen. **960** *swaerlick geschadt*: zwaar belast, d.w.z. hij had zeer hoge belastingen geheven. **961-962** *begeerte*: wens; eis. **964-965** *rekeningh*: verantwoording. **965-966** *voorleden excysen & Schattingen*: eerder geheven accijnzen en belastingen.

T 952-953 *Carel*: na de dood van Karel de Stoute (hij sneuvelde op 6 januari 1477 bij Nancy) kregen de Hoeken weer de overhand in Dordrecht. **961-977** In april van dat jaar werden, op instigatie van de gilden, alle (Kabeljauwse) stadsbestuurders gegijzeld in de Puttoxtoren wegens vermeend financieel wanbeleid.

H 962 Het tweede woord *begeerte* is onderstreept; H228.

26 verso

970 wouden noch de Dekens vande Gilden
hen luyden in hoede & vasticheyt hebben
ter tijt toe dat sy haer rekeninge gedaen
hadden om dat sy niet ontcomen soudent.

975 De Magistraet voor erger vreesende
heeft mede sulcx toe gestaen, &
syn meerder als veertigh Magistraets
personen bij de Gildens gevangen.

980 Int Jaer 1478. quam Vrouw *Maria van*
Bougongien, Hertoge *Carels* Doch-
ter & eenige erfgenaem, met
haren Man Hertogh *Maximiliaen van*
Oostenryck, keyser *Fredericx*
985 Soon binnen Dordrecht & werden
aldaer vande Magistraet & Bor-
gerye seer treffelick ingehaelt
& getracteert den 5 April.

990 Int Jaer 1479. namen die van
Dordrecht met de Hoecksche de
Stadt Oude water in met be-
hendicheyt.

Int

W 970 *noch*: bovendien. 971 *in hoede en vasticheyt*: in verzekerde bewaring. 972 *ter tijt toe dat*: tot aan de tijt dat. 973 *om dat*: opdat. 977 *bij*: door. 986 *getracteert*: als gast ontvangen, in het bijzonder onder het aanbieden van spijs en drank; onthalen. 989-990 *behendicheyt*: list.

T 978-986 *Maria van Bougongien*: hertogin van Bourgondië (1457-1482: zij stierf na een val van haar paard), enige dochter van Karel de Stoute. In 1477 trouwde zij met Maximiliaan van Oostenrijk, zoon van keizer Frederik III van het Duitse Rijk.

H 971 *-en in hebben* niet goed leesbaar.

27 recto

Int Jaer 1480. Als op dese tijt Heer
Jan van Egmont, die daer na
d'eerste Grave wiert, diemen
uyt smaetheyt *Mancke Jan* noemde,
995 om dat hy wat manck ginck, dese
lagh te Gorrichom als Caste-
leyn, tegen den aenloop der Gel-
dersen, & by hem hebbende de Ca-
bellausche ballingen van Dordrecht;
1000 soo werden hem aengebracht, dat
Adriaen Jansen, Schout van Dordrecht,
eenige schandelicke woorden tot synen
nadeel gesproken hadde. Waerop de
Heer van Egmont onboodt, dat hy syn
1005 Stede wel bewaren soude: alsoo hy
van meenige was tot Dordrecht te
comen, by schonen dage, & niet by nacht,
& doen hem reden geven, van't gene
hij hem naegeseijt hadde. Dan de
1010 Schout dat inde wint slaende, werde
de Stadt qualicken bewaert. Heer
Jan van Egmont dede heymelick toe
maken twee lange Maes schepen,
geladen met rys, daer onder in lagen
1015 ontrent 150 Engelschen, onder Capi-
teyn *Sir Thomas Aurits*, & voorts
eenige

W 996-997 *Casteleyn*: slotvoogd. **997** *aenloop*: aanval. **1000** *aengebracht*: bericht, gemeld. **1004** *onboodt*: te kennen gaf; *hy*: Adriaen Jansen. **1005** *wel*: goed; *bewaren*: beschermen, verdedigen. **1006** *van meeni(n)ge was*: voornemens was. **1007** *by schonen dage*: op klaarlichte dag. **1009** *naegeseijt*: naeseggen: iets ongunstigs van iemand vertellen. **1011** *qualicken*: nauwelijks, slecht. **1012-1013** *toe maken*: uitrusten, vaarklaar maken. **1014** *rys*: rijshout.

T 991 Deze passage gaat over de verrassing van Dordrecht in 1481 door Jan van Egmond (1438-1515), de Kabeljauwse slotvoogd van Gorinchem. Dit vormde de inleiding tot een Kabeljauws bewind. Van Egmond was een der voormannen van de Kabeljauwen; hij kreeg in 1486 van keizer Maximiliaan de titel graaf en werd benoemd tot stadhouder van Holland en Zeeland. **1015** *Engelschen*: soldaten waren veelal buitenlandse huurotroepen. Zie Prak p. 80-81.

H 1006 *meenige*: lees *meeninge*. **1011** *qualicken*: voor de uitgang *-en* zie ook r. 28, 291, 541, 1011 en 1578.

27 verso

eenige andere knechten. Hadde noch
by hem Jonch^r. *Anthonis, B. sone*
van wylen *Philips*, Hertoge van Brabant,
1020 Jonchr. *Michiel*, Heeren Jans jonger
Broeder van Bergen op Zoom, *Otto*
van Egmont namaels Heere van ke-
nen burgh & veel ballingen vande Ca-
beljausche Parthye, die sedert het
1025 Jaer 77. uyt Dordrecht geweken
waren, onder anderen *Saris van*
Slingelant, Sarissz. Gingen
's avonts den 5 april 1481, schepe,
& quamen 's morgens ten seven uyren
1030 te Dordrecht voor 't groote Hooft,
gelyck of se de oude haven hadden
willen in varen. Den een Schip-
per *Jan Matthyssen* was te Dor-
drecht wel bekend, & gevraeght synde
1035 vanden Schout, die daer doen op 't hooft
was, wat hy geladen hadde, gaf tot
antwoorde Rys, & alderley goet, dat ick
haest sal lossen. De Schout inde
Stadt gegaen synde, werde de lose
1040 gegeven, die was, *Vierjarigh rys,*
ryst op in Godes naem; ende daer
mede

W 1017 *knechten*: soldaten, voetvolk. **1018** *B. sone*: bastaardzoon. **1032-1033** *Den een Schipper*: de ene schipper. **1037** *Rys*: hout, bies. **1038** *haest sal lossen*: snel moet lossen. **1039** *lose*: leus.

T 1018-1019 *Anthonis. B. sone van wylen Philips*: Filips de Goede had tientallen bastaardkinderen, van wie er velen hoge bestuurlijke posities bekleedden. **1022-1023** Het kasteel Kenenburg stond in Schipluiden; het was gebouwd door Filips de Blote in 1411. Het dankt zijn naam aan de Keen, een oude waterloop. **1026-1027** *Saris van Slingelant, Sarissz.*: Na de verrassing van Dordrecht op 6 april 1481 werd hij er schout.

H 1037 Voor *Rys* staat een mislukte *R*.

28 recto

mede de verborgene Soldaten oprysende, syn snellick wel gewapent de Stadt ingelooopen, hebbende elck een witte
1045 neusdoeck om den armen, & quamen al voort Stadthuys, dat boven op de Tollebrugh stont, eer sy wederstant vonden, De Overste vande Stadt dit vernemende, brachten de Borgers terstont
1050 inde wapenen, & trocken haer vyanden tegen om de selve wederom wt te slaen. De Borgemeester *Gillis Adriaensen*, hadde wt haesticheynt in plaets van een helmet, een koperen
1055 pot op syn hoofd geset, & komende gelooopen tegen Heer *Jan van Egmont*, seyde hem: *Mancke Jan wat maeckt ghy in myn Stadt?* Dan werde daer op, met den Onder Schout verslagen;
1060 het welck de moet de verliesen, soodat elck vluchte, & om een goet heencomen sagh. De Stadt aldus vermeerstert synde sant Heer *Jan van Egmont*, terstont een bode, aen Heer *Philips B. van*
1065 *Brabant*, capiteyn van Rotterdam, om drie oft vierhondert knechten, die over den geluckigen aenslagh synde verwondert,
hem

W 1043 *wel gewapent*: goed bewapend. **1059** *verslagen*: gedood. **1060** *de*: deed, vgl. Van Beverwijck p. 319. **1063** *sant*: zond. **1066** *knechten*: voetvolk. **1067** *geluckigen*: geslaagde.

T 1048 *Overste*: meervoud? **1052-1059** Burgemeester van gemeentewege Gillis Adriaanszoon vond in de schermutselingen de dood. Op 7 april werd Jacob van Minnebeke tot zijn opvolger benoemd, zie r. 1088-1091.

H 1047 Een punt met ervoor een streepje aan het eind van de zin.

De verrassing van Dordrecht (1481) door Jan van Egmond, bijgenaamd 'Manke Jan'. (linksboven: met zwaard en schild). Rechts, met rode mantel en koperen pot burgemeester Gilles Adriaensen. Detail van gebrandschilderd raam in de Grote Kerk van Dordrecht (foto: H.A. van Duinen).

mede de vandenborghen Goldatke vorkyden
 de, syn inellich wyl gewaxden de Stadt
 ingelboorden, ghebende elck den wille
 1045 n den doerth om den vanden, Sy quamden al
 voort Stadt ghy, dat boorden op de Colles
 Brugg Font, den syn wieden fant boorden,
 de Crachten vanden Stadt dit vanden
 melnde, brachten de vanden telt font
 1050 inde waxende, Stronten jaer vanden
 tegen om de seve wederom wt te
 sluden. De vanden Melckel Gillis
 Adriaensen, jadede wt jaer Kirgelyt
 in elcke van den selmet, den vanden
 1055 vort op syn goot getet, s' komende ge
 loorden tegen hede Jan van Zgmont
 teijde selm: Meanche Jan vort maeket
 ghy in myn Stadt? Dan vanden dars
 op, met den vanden vort vort vort;
 1060 set vort de moet de vort vort, vort
 elck vort, om den goet selm
 vort vort. De Stadt al dars vort
 vort vort vort vort vort vort vort
 1065 vort vort, vort vort vort vort, om
 vort off vort vort vort vort, die vort
 den gel'rhigen adert lags vort vort vort,
 selm

28 verso

- hem by na al de knechten bestelden, die
hy hadde, van welckers compste Heer
1070 *Jan* seer verblijt was, & nu gesterckt
synde, dede hy gevangen setten meer als
twee hondert Borgers vande Hoecksche
partije, beneffens *Adriaen Jansen*
Schout & *Dirck Govertsz. van Beau-*
1075 *mont*. Op het Innemen van Dor
drecht is dit Jaer geschrift gemaect.

EgMont CLarVs VI et sVbtLLIs
CaepIt DordreCht sexta aprLLIs.

- 1080 De Eerts-hertoge ondertusschen van
Breda te Dordrecht comende, verander-
de den 28 April de Wet, & koos an-
dere negen Schepen, & Vyf raden,
hoewel den tijt niet om en was, & eerst
den 29. September behoorde geschiet
1085 te syn, volgende de nieuwe hant
vest, gegeven int Jaer 1477. *Saris*
van Slingelandt, werde doen vereert
met het Schoutampt, *Jacob Damissz*
van Minnebeeck, die mede ballingh was
1090 geweest, & hem soo langh te Heusden
onthouden

W 1068 *al de knechten bestelden*: al het voetvolk verschaft. **1090-1091** *hem te Heusden onthouden hadde*: zich te Heusden had opgehouden.

T 1074-1075 *Dirck Govertsz van Beaumont*: schepen 1457 en 1459, burgemeester augustus 1477. Aanhanger van de Hoekse partij. Hij werd na de verrassing van Dordrecht van 6 april 1481 met schout Adriaen Jansz. Westfaling gevangen genomen en naar Den Haag gevoerd, waar zij op 2 augustus werden onthoofd, waarschijnlijk uit partijhaat. **1077-1078** *Het Jaer geschrift* (Van Beverwijck: *jaerschrift*, p. 320; Balen: *laar-schrift*, p. 793) of tijdvers klopt hier niet, want men komt, evenals bij Van Beverwijck, uit op 1471, reden temeer om aan te nemen dat Van Godewijck Van Beverwijck als bron heeft gebruikt. Balen schrijft de X in *sexta* als hoofdletter, en komt dus uit op 1481. Van Beverwijck en Balen schrijven ook *caepit* i.p.v. *cepit*. De vertaling luidt: *Egmond, beroemd om zijn kracht, en (een) listig (man), nam Dordrecht in op de zesde dag van april*. **1079** *De Eerts-hertoge*: Maximiliaan van Oostenrijk (van het huis Habsburg), sedert 1477 echtgenoot van Maria van Bourgondië. **1082** *Schepen* (H1082) rechter en bestuurder (tot de Franse tijd bestond er geen scheiding tussen rechtspraak en bestuur). In Dordrecht vormden de negen schepenen het rechterlijk college onder voorzitterschap van de schout; deze Dordtse schepenbank was een belangrijk rechtslichaam. De schout werd aangesteld door de landsheer. Van Herwaarden (3) p. 108 e.v. Zie overzicht organisatie stadsbestuur in Schotel p. 22. **1088-1091**: *Jacob Damissz van Minnebeeck*: T1052-1059. *Opmerking*: Na 1481 sleten langzamerhand de partijverschillen weg en 'werd de Dordtse politiek niet meer door Hoek en Kabeljauw beheerst'. Van Herwaarden (5) p. 177.

H 1075 Geen afbrekingsteken na *Dor*. **1078** De *-s-* in *Aprilis* doorgehaald en een andere *-s-* erboven geplaatst. **1081** Doorhaling tussen *koos* en *an* -. **1082** *Schepen*: lees *Schepenen*.

29 recto

onthouden hadde, werde Borgemeester.
Den gevangen Schout & Borgemeester
syn in den Hage gevoert, & aldaer by hare
partydige Rechters ter doot verwesen, &
1095 op den 8 Augusti onthalt. Alle de an-
dere Hoecksche soo van Dordrecht, als
van andere Steden syn den lande uyt-
gebannen.

1100 Int Jaer 1482. hadden de ballingen van
Dordrecht, eenen aenslagh op de Stadt
Dordrecht met hulpe van die van Vtrecht,

& quamen 800 sterck de Leck af, wel
gewapent tot voor Dordrecht; dan alsoo
het getije verlopen was, en konden sy
1105 niet aencomen, maer voeren de Maes
op tot voorby Vlaerdingen, & haer
voornemen wiert gesteuyt.

1110 Int Jaer 1486. op den 16 februarij wer-
de Hartoge *Maximiliaen* te Franckfoort
vande Keurvorsten gekoren tot een Rooms
Coningh. Van daer reysden hy met syn
vader Keyser *Frederick* op Cuelen, &
quam vandaer te Heusden, & soo op Gor-
com,

W 1103 *alsoo*: omdat. **1105** *aencomen*: aanleggen. **1107** *gesteuyt*: verijdeld, verhinderd, (gestuit).

T 1110-1111 *Rooms Coningh*: de tijdens het leven van de keizer door de keurvorsten gekozen opvolger van het Duitse Rijk.

H 1111 Tussen *met* en *syn* staat een verloren *-d-*.

- 29 verso
- 1115 com, alwaer hy opt Casteel syn middich-
mael gehouden hebbende, trock voort
op Dordrecht, treffelick ingehaelt
synde door Heer *Jan van Egmont*, &
Heer *Jan Lannoij*. De Heer van *Eg-*
mont hadde gansche wegh langhs, van
1120 Gorcom tot Dordrecht, synde vier
mylen, laten stellen pecktonnen, die
op synen tijt aen gesteken wierden,
soo dat het de geheele reys die 's avonts
viel, gansch licht was. Die van Dor-
1125 drecht beschoncken den Coningh met
eenen Os van ongeloofflicke groote,
& vetticheyt, & eenen levenden steur
vijf ellen langh. Hy slough te Dordrecht
Ridders wt den Hollantschen Adel *Ge-*
1130 *rard van Abbenbrouck*, *Cornelis Dorp.*,
Cornelis Croesingh, *Jan van Noortwyck*
& meer anderen, & uytten Zeeuschen
Jan Catz.
- 1135 Int Jaer 1488 op den 4 Juny slougen die
van Dordrecht dapper tegen de Rotter-
dammers, die de nederlage cregen, &
lieten vele dooden achter, d'ander na-
men de vlucht opt lant, behalven vier
d'halfhondert

W 1121 *stellen*: plaatsens, neerzetten. **1125** *beschoncken ... met*: schonken. **1134-1135** *slougen ... dapper*: stredden hevig, leverden hevig slag. **1138-1139** *vier d'halfhondert*: 350.

T 1119 *hadde gansche weg langhs*: Van Beverwijck 324: hadde de gansche weg langhs. **1120-1121** *vier mylen*; ongeveer 30 km, T110. **1121** Jensma: 'de pecktonnen langs de weg van Gorkum naar Dordrecht [lijken] lichtelijk overdreven'. Hij citeert Balen en ergert zich eraan dat deze (en zijn navolgers) nooit hun bronnen vermelden. Men vindt bij Van Beverwijck ook de pecktonnen (*Pecktonnen*) vermeld, p. 324 onder 1486 - overigens ook zonder bronvermelding - en hierboven bij Van Godewijck. Uit de rest van de tekst is duidelijk dat Van Godewijck de passage heeft overgenomen van Van Beverwijck, en Balen van één van deze twee, of van allebei.

H 1114 *middich* i.p.v. *middach*.

30 recto

1140 d'halfhondert, die te Dordrecht gevangen gebracht wierden.

1145 Int Jaer 1490. quam Heer *Jan van Egmont*, Stadthouder van Hollant synde heymelick met eenen hoop volcx van Montfoort te Dordrecht, & seyde na Jonckheer *Frans van Brederode*, die in Zeelant niet en dede als branden en rooven, met de welke hy eenen dapperen waterslagh hadde, daer Jonchr. *Frans* seer gequetst wiert, & gevangen te Dordrecht gevoert synde, sterf corts daerna van syn wonden op Puttox toren by 't Groote Hooft, & werde sonder Staet in de Augustyne kerck slechtelick begraven, maer 1155 24 Jaren out synde. Hij was de 2e. Soon van Heer *Reijnout van Brederode* Heer van Vijanen Ridder vant Gulde Vlies & van Vrouw *Jolente de Laleingh*, dochter Heeren *Willems*, 1160 Stadthouders van Hollant.

Int

W 1148 *dapperen*: hevige. **1154** *Staet*: praal, luister. **1155** *slechtelick*: eenvoudig.

T 1141-1142 Graaf Jan van Egmond was stadhouder van Holland en Zeeland, T991. **1145-1146** Jonker Frans van Brederode, de Hoekse leider, had Rotterdam veroverd en wist het een jaar te behouden. In 1490 werd hij door Jan van Egmond verslagen, waardoor er een einde kwam aan de zogeheten Jonker-Fransenoorlog. Ook Jan van Montfoort, die een jaar na Van Egmond Dordrecht op eenzelfde wijze had willen verrassen, werd onderworpen. Zie ook r. 361-366. Sicking p. 269. **1148** De *waterslagh* vond plaats in het Brouwershavense Gat bij Dreysscher (Dreischor). **1152-1153** *Puttox toren*: T364. **1159-1160** *Jolente de Laleingh*: zij behoorde tot een bekend Waals geslacht (Lalaing). **1160-1161** *Heeren Willems, Stadthouders* ...: genitiefconstructie: van Heer Willem, Stadhouder ...

30 verso

- Int Jaer 1502. *Willem van Alblas*,
Heeren *Jansz.* Borgemeester synde
werde opde straet inde Groote
1165 Kercks buert van een Priester
uijt het geslacht *vander Does*,
in Zuyt hollant, door steken, om dat
gelyck hy seyde, de Borgemeester
hem een proces hadde doen ver-
1170 liesen, & dat hy sulcx oock pooghde
te Hove, daer het gebracht was
te wege te brengen. Hy werde
gevangen, & ontwijjt synde, voor het
Stadthuys onthalst. Hierop is
1175 goet gevonden, dat de Borgemee-
sters, om buyten gevaer te syn,
souden gevolght worden van
Hellebaerdiers.
- Int Jaer 1507. wiert Keyser *Maxi-*
1180 *miliaen* te Dordrecht vande Bor-
gers seer treffelick in gehaelt,
De geheele straet vant Groote
Hoofd, daer syn Majesteijt in quam,
tot de Groote kerck was met
alder

T 1162-1178 Vgl. Van Beverwijck p. 326. **1171** *te Hove*: d.w.z. voor het rechterlijk lichaam waaron-
der men ressorteerde.

H 1181 Een komma aan het eind van de zin.

31 recto

1185 alderhande bloemen bestroijt,. De
huysen aen beyde syden met tapij-
ten behangen, & groene tacken
besteken, behalven de eere die
1190 hem publyckelick vande Ma-
gistraet bewesen wiert.

Int Jaer 1522 was te Dordrecht
een seker Priester, die heymelick
eenige levende crabben op 't Groot
kerckhof settede, aende sijde wasse
1195 kaersiens al brandende geplackt
hadde. Dewelke alsoo tusschen de
graven copen, soo scheen het 's nachts
een schrickelick spoocksel, & men vant
niemant die daer ontrent dorste
1200 comen. Als het volck hier over seer
verschrickt was, soo riep de Priester
van Stoel, dat het Zielen waren van-
de af gestorvene, de welcke baden
om door missen, eñ aelmoessen van
1205 haer pyn verlost te syn. Het bedrogh
quam uyt, datter twee drie crabben
met de caersiens onder ruyght gevon-
den wierden, die de Priester ver-
geten hadde op te nemen.

Int

W 1194-1195 *wasse kaersiens*: waskaarsjes. **1198** *vant*: vond. **1199** *ontrent*: in de buurt. **1199-1200** *dorste comen*: eigenlijk: *dorst te comen*. **1201-1202** *riep ... van Stoel*: verkondigde vanaf de kansel. **1204** *eñ*: lees *ende*. **1207** *ruyght*: struikgewas.

T 1191 e.v. Van Godewijck heeft het verhaal van de priester *woordelijk* overgenomen van Van Beverwijck p. 335. Deze zegt, onder het jaartal 1528, het verhaal te hebben ontleend aan een brief van Erasmus ('het 22. boeck van sijn Latijnsche brieven'). Bij Van Beverwijck volgt nog een verhaal over de onfortuinlijke priester die, voor spook spelend, een flink pak rammel oploopt, waarna Van Beverwijck opmerkt: 'hy is voorwaer waerdigh, dat hy noch over de hondert jaer alhier belacht wert'. Bij Balen p. 809-810 vinden we: 'In 't voorsz Jaer 1518. heeft de Hooggeleerde Erasmus van Rotterdam, (zeyd d'Heer J. van Beverwijk,) eenen Brief geschreven an Johan Bisschop, noch te zien in 't 22. Boek van zijn Latijnsche Brieven, in de welke hy een kluchtige geschiedenis verhaald, van zeker Priester, en is gebeurd te Dordrecht, ...'. Daarna volgen de verhalen van de krabben en het 'spook'. Bij Balen speelt dit alles zich af in 1518.

H 1194 Doorhaling tussen *aende* en *sijde*.

31 verso

- 1210 Int jaer 1524. Als *Christiaen*
Coningh van Denemarcken, syn lan-
den niet als Coningh, maer als een
Tyran negen jaren wreedelick ge-
regeert hadde, werdt hy door hulpe
1215 van de Lubeekers, uijt syn ryck ver-
jaeght, & quam met vrouw, (die Key-
ser Carels Suster was) & drie
kinderen in Hollant. Te Dordrecht
langhs straet gaende, & siende dat
1220 recht over de Vissebrugge, de groote
huysinge van *Aerdt Jonge* Sche-
pen, van blauwen arduyn, (nu toe
behoorende d'heer *Jan van Meeuwen*
Raet) gemaectt werde. Ey! seyde
1225 hy, hebben de luyden noch soo veel
moet, dat sy dencken om huysen te
timmeren! Den Tyran geloofden,
dat syn ongeluck alle menschen soo
na behoorden te gaen, dat sy daer door
1230 van alle dingen mosten afgetrocken
werden.

Int Jaer 1536. quamen eenige Fran-
sche roovers, met twee oirlogh
schepen

W 1221 *huysinge*: huis. **1221-1222** *Schepen*: rechter/bestuurder (T1082). **1222** *arduyn*: een harde blauwgrijze natuursteen. **1224** *Raet*: een van de functies in het stadsbestuur; *gemaectt werde*: in aanbouw was. **1226** *moet*: geneigdheid, lust. **1227** *timmeren*: bouwen, onverschillig welk materiaal gebruikt werd; *Den Tyran geloofden*: De tiran geloofde. **1228-1229** *alle menschen soo na behoorden te gaen*: zo'n indruk op iedereen behoorde te maken. **1230-1231** *mosten afgetrocken werden* (andere dingen) moesten nalaten.

T 1210 *Christiaen*: Christiaan II, 1481-1559, Koning van Denemarken, Noorwegen en Zweden. Na het 'Stockholmse bloedbad', waarbij hij tal van edelen liet ombrengen, en de opstand in Denemarken (1523), vluchtte hij met zijn vrouw Isabella van Oostenrijk (1501-1526), een zuster van Karel V, naar Holland. **1215** *Lubeekers*: de inwoners van de hanzestad Lübeck, indertijd een van de belangrijkste Duitse Oostzeehavens. **1220-1222** Het hier bedoelde huis met een grote gotische trapgevel van blauwe arduinsteen, uit circa 1523, heet tegenwoordig *De Gulden Os*. In de jaren dertig van de vorige eeuw, toen het ingericht werd tot restaurant Americain, zijn de ramen ver-groot. Nu is er een deel van de gemeentebibliotheek in ondergebracht. Van Dalen p. 637-638. **1221** *Aerdt Jonge*: wordt bij Van Beverwijck genoemd als schepen tussen 1495 en 1527. **1223-1224** *d'heer Jan van Meeuwen, Raet*: zie Inleiding.

H 1216-1217 Er staat *Keysers Carels suster*: de -s achter Keysers is met twee dunne lijntjes doorgehaald.

32 recto

- 1235 schepen langs de strant van Hollant, meenende aldaer eenige Dorpen te plonderen, & de lantlieden gevangen te nemen, maer alsoo daer goede wacht gehouden werde, soo en conden sy niet bedryven. Dan sy bleven evenwel onder 't lant.
- 1240 het welck die van Dordrecht vernemende, soo synse met haer vyftigen in een stercke heude getreden, & seyl- den de Mase uyt, om de roovers te soecken. Sy hadden sacken met stroo gevult, & die in haer ganghboort geleyt, als off het wolsacken geweest waren, & daer en bleeff niemant boven opt schip, als den schipper & synen knecht. D'ander stonden allegader
- 1250 binnen, al gereet met haer geweer, om op te springen wanneer de schipper het teycken soude doen. Ende de taeffelen van de dennen waren soo wankel gestelt, datse lichtelick conden vallen,
- 1255 als men die roerde. Komende aldus ontrent de Franschen, soo veynsde hem de schipper recht of hy voor haer vervaert was, & hielt wat verre van haer af, maer als de Franschen het schip sagen
riepen

W 1234 *strant*: kust. **1234-1235** *meenende*: van plan zijnde. **1237** *alsoo*: aangezien. **1238** *niet bedryven*: niets uitrichten. **1239** *evenwel*: niettemin; *onder 't lant*: bij de kust. **1240** *die van Dordrecht*: de Dordtenaren. **1241-1242** *in ...getreden*: aan boord gegaan. **1242** *heude*: soort beurtschip. **1249** *D'ander*: de anderen; *allegader*: met zijn allen. **1254** *gestelt*: geplaatst, aangebracht. **1255** *roerde*: aanraakte; *ontrent*: in de buurt van. **1256-1257** *soo veynsde hem de schipper*: de schipper deed alsof. **1257** *recht*: helemaal; *haer*: de Franschen; *vervaert*: bang. **1259** *als*: zodra, toen.

T 1234-1235 De rovers bevonden zich vermoedelijk in het waterrijke gebied tussen Dordrecht, Brabant en Zeeland. Zie ook r. 1770-1778. **1252-1255** Marcel Kroon, bibliothecaris van het Maritiem Museum te Rotterdam vergelijkt de *stercke heude* met het turfschip van Breda. Hij wijst erop dat een 'denneboom' volgens het Zeilvaart Lexicon van J. van Beylen is 'een langsscheeps luikhoofd, in het bijzonder op binnenvaartuigen, dat over de gehele lengte van het luik de bescherming tegen golfslag en regenwater vormt, voorzien is van het nodige beslag om de luiken vast te maken en tevens de drager van de luiken vormt'. De 'taeffelen' zijn vermoedelijk de luiken zelf. De mannen zouden dan 'binnen', d.w.z. in het ruim, hebben gestaan; *wankel gestelt* betekent vermoedelijk dat de luiken in dit geval niet vastzitten opdat ze gemakkelijk konden worden verwijderd.

H 1249 Aan het eind van de regel is een komma doorgehaald.

32 verso

- 1260 riepen sy den schipper toe dat hy stry-
ken soude, & aen boort comen soude.
De schipper hier op naderende, badt haer
dat sy hem doch wilden laten varen,
want hy een arm man was, & anders niet
1265 in de werelt en hadde, dan dat hy syn
broot soude moeten bidden, indien sy hem
dat schip benamen. Doen riepen de
Fransoyschen te meer: comt hier aen
boort of wy sullen het schip door nage-
1270 len & u laten verdrencken. Waerop
die schipper aen boort leyde. Sommi-
ge vande roovers clommen over, & meen-
den de wolle aen te tasten. Met dien
dede de schipper een teycken, soo
1275 dat de knechten wt de dennen
sprongen, een ijgelyck een bloot ge-
weer in de handt hebbende & vielen op
de Fransoysen, die daer op niet ver-
sien en waren & slougense al doot
1280 die sy opt schip vonden. Haer maets
vant ander schip dat siende, vloten
na t landt: & die van Dordrecht na-
men beyde haer schepen, & brochten
die na de Stadt. De niuwe
mare

W 1262 *badt haer*: smeekte hen. **1263** *doch*: toch. **1266** *bidden*: bedelen. **1267** *benamen*: ontnamen. **1268** *te meer*: des te meer, des te harder. **1269-1270** *door nagelen*: aangezien het om oorlogssche-
pen ging, hadden de Fransen zeker kanonnen aan boord van verschillend kaliber. Volgens het
'Zeilvaart lexicon' van J. van Beylen (Weesp, 1985) was *doornagelen* hetzelfde als *doorschieten*:
'een schip of tuigage zo zwaar beschieten dat ze geheel met gaten doorboord en grotendeels of
geheel onbruikbaar zijn.' Ik dank deze gegevens aan Marcel Kroon van het Maritiem Museum
Rotterdam. **1271** *aen boort leyde*: langs zij kwam liggen. **1272-1273** *meenden*: stonden op het
punt. **1273** *aen te tasten*: in bezit te nemen, te stelen. **1275** *knechten*: soldaten, jonge mannen. **1276**
een ijgelyck: iedereen. **1276-1277** *bloot geweer*: getrokken sabel of degen. **1278-1279** *op ... ver-*
sien: op ... verdacht; *al*: allen. **1281** *vloten* (o.v.t. van *vlieden*): vluchtten. **1283** *beyde haer sche-*
pen: allebei hun schepen. **1284-1285** *de niuwe mare*: het nieuwtje.

33 recto

1285 mare liep terstont 't geheele lant
door, elck een hem verwonderende
over de vromicheyt vande Borgers
van Dordrecht.

1290 Int Jaer 1538. op den 25 October
is by rechtveerdich vonnis vanden
Heeren van den Gerechte van
Dordrecht straffe gedaen, over
een *Neeltgen Jan*, geboren int lant
van Schouwen, weduwe van eenen
1295 *Jan Smit* van Tilburgh in Brabant,
& doen woonende & herbergh houden-
de binnen Dordrecht, & over haer
beyder Dochter *Maey* genoemt, &
haer lieder Soon *Andries*; by de
1300 welke, & by haren voornoemden vader,
op verscheyden tyden, soo by d'een als
by d'ander, ofte met hulp & kennis van
hen allen, vermoort syn geweest der-
thien menschen, te weten acht binnen
1305 Dordrecht & vyf, soo in Brabant, als
elders, daer sy gewoont hadden, heb-
bende den vermoorden de goederen ge-
rooft, & de doode lichamen in haer
huys

W 1286-1287 *elck een hem verwonderende over*: en iedereen stond verbaasd over. **1287** *vromicheyt*: dapperheid, moed. **1299** *haer lieder Soon*: hun zoon. **1302** *ofte*: of.

T 1290 Voor de vonnissen of 'sententien' zie Van Beverwijck p. 341-345, Balen p. 823-827. **1303-1304** *derthien menschen*: Balen geeft op p. 819-820 iets meer details over de slachtoffers.

33 verso

1310 huys (,synde de Brouwery, daer het
Anckertgen korts uyt hingh) onder
d'aerde in een kelder gegraven, welcke
schrickelicke misdaden, door kloeck be-
leyt, & neerstigh ondersouck van
1315 den Schout *Jan van Drenckwaert*
ontdeckt, & aenden dagh gecomen
syn nadat al eenigen tijt, van
wegen het vermisen der gener,
die daer thuys gelegen hadden,
1320 de mompelingh onder het volck ge-
weest was. Nadat dese moorde-
naers de moorden beleden hadden,
wierden sy voort Raethuys op
een hoogen verheven rolwagen
gestelt, & gevoert langs de
1325 twee voorstraten, & wierden
met de gloeyende byl of instru-
ment, daer sy de moorden mē ge-
daen hadden derthien litteeckenen
op haer naeckte lyf gegeven
1330 voor elcke brugh, & wierden
doen aen een staeck gestelt
& voort Stadhuys gesenght &
verbrant

W 1310 *Anckertgen*: (een uithangbord met een) Ankertje; *korts*: kort geleden. Van Godewijck zal hier niet vanuit zijn eigen tijd rekenen, maar een bron citeren. Zie ook Van Beverwijck p. 339. **1312-1313** *beleyt*: (wijze van) optreden. **1313** *neerstigh*: zorgvuldig. **1314-1320** *nadat al eenigen tijt [...] de mompelingh onder het volck geweest was*: nadat er al enige tijd [...] geruchten in omloop waren. **1315** *ontdeckt*: aan het licht gebracht. **1318** *die daer thuys gelegen hadden*: die daar geloogerd hadden (WNT: thuis liggen: 'bij anderen inwonen'). **1323** *rolwagen*: een wagen met wielen, in tegenstelling tot een sleepwagen met glijders. **1324** *gestelt*: gezet, geplaatst. **1327** *mē*: mede. **1331** *aen een staeck*: d.w.z. de staak op de brandstapel; *gestelt*: hier: vastgebonden. **1332** *gesenght*: verbrand.

T 1316-1320 *nadat al geweest was*: deze passage is in Van Godewijcks eigen exemplaar van Van Beverwijcks boek *'T Begin van Hollant in Dordrecht* aangestreept (p. 339). **1324-1325** *de twee voorstraten*: de twee hoofdstraten, d.w.z. de huidige Voorstraat en de Wijnstraat (met Grotekerksbuurt en Groenmarkt). **1332-1333** De schrijver vergist zich hier; hij heeft de gewoonte het laatste woord of deel van het woord van de vorige bladzij bovenaan de volgende bladzij te herhalen, maar hier staat onderaan p. 33 verso *verbrant* en bovenaan 34 recto *gebrant*, overigens ook een synoniem van *gesenght*.

H 1309 Het haakje lijkt per ongeluk voor de komma te zijn geplaatst. **1311** *d'aerde*: de eerste -e- aanvankelijk vergeten en boven het woord geschreven. **1324** na *gestelt* lijkt een; te staan, maar de punt is vermoedelijk een inktspatje. **1330** Tussen *voor* en *elcke* is *de* doorgehaald.

- 34 recto
- & gebrant, totter doot, & haer licha-
men wierden gevoert op galghoort
1335 & aldaer gestelt gelyckmen dieven &
moordenaers is gewoon te doen. Het
dooode krengh van *Jan Smit*, (die al
voren overleden was, seer ongerust
in syn laetste synde, & dickwils
1340 in de mont hebbende *Moort, Moort.*)
is op genomen vant kerckhof, & in
een stercke kist geslagen, & over de
Stadt aen galghoort op een radt geset,
daer aen hangende twaelf klippels,
1345 mits dat den laetsten na syn doot
vermoort was, volgens syn vonnisse.
- Int Jaer 1540, nadat Keyser Karel,
de oproerige Gentenaers, waer-
om hy wt Spaengien gecomen was,
1350 gestraft hadde, quam over Zeelant
den 21 July te Dordrecht, versel-
schapt van *Adolf van Bourgoigne*
Heere van *Beveren*, & synen Soon
Maximiliaen & andere Grooten, hy
1355 werde seer statelick ingehaelt van de
Magistraet

W 1333 *totter doot*: tot de dood. **1335** *gestelt*: hier: opgehangen. **1336-1337** *het doode krengh*: (sma-
delijk gebezigd voor) het dode lichaam. **1337-1338** *al voren*: al eerder; *ongerust*: onrustig en ang-
stig. **1339** *in syn laetste*: kort voor zijn dood. **1342-1343** *over de Stadt*: tegenover de stad. **1344**
klippels: korte stukken brandhout. **1345** *mits dat*: omdat. **1355** *statelick*: plechtig.

T 1334 *galghoort*: een terrein op de hoek van de Noord, waar (ook reeds gedode) misdadigers wer-
den opgehangen. **1344** *De klippels* werden wellicht gezien als symbool voor de vuurdood die men
hem levend zou hebben opgelegd. Voor elke moord die Smit had begaan, werd er een klippel aan
het rad gehangen. *Opmerking*: Door de aandacht die kroniekschrijvers aan (extreme) doodstraffen
bestedden, zou men de indruk kunnen krijgen dat vroeger iedereen die iets op zijn kerfstok had
werd onthoofd, verbrand of op een andere wijze ter dood gebracht. Dit was geenszins het geval:
de doodstraf werd alleen toegepast bij zeer ernstige misdrijven. **1347-1350** Het betrof hier een
diepgaand conflict tussen Karel V en zijn geboortestad Gent. Karel V streefde naar centralisatie
van de macht, waartegenover het stedelijk particularisme stond. De directe aanleiding tot de Gent-
se opstand was de weigering van de stad mee te betalen aan de oorlog tegen Frankrijk. Karel legde
de stad een zware boete op en liet een aantal oproerkraaiers terechtstellen. Ook werden de
Gentenaars gedwongen op een vernederende wijze de keizer publiekelijk om vergiffenis te sme-
ken. Tot slot kreeg Gent een nieuwe 'grondwet', die de stad degradeerde tot een politiek onmon-
dige provinciestad. **1352** Adolf van Bourgondië, heer van Beveren en Vlissingen, behoorde tot de
aanzienlijkste geslachten uit die tijd en verkeerde in de hoogste kringen aan het keizerlijke hof te
Brussel. Hij is de vader van Maximiliaan van Bourgondië.

H 1347 Karel: de -r- eerst vergeten en later boven het woord geschreven.

34 verso

- Magistraet & Borgeren. Bleeff aldaer twee nachten,. gelogeert inde groote huysinge van *Blijenborgh*, & de twee naeste gelegen, door geslagen synde, den Asynhoff, & het huys boven de Waegh, alwaer noch overgebleven syn de wapenen des keyzers, & vande Rycken van Spaengien.
- 1360
- Int Jaer 1549. heeft keyser
- 1365 *Karel* goet gevonden synen Sone *Philips* uyt Spaengien te ontbieden, de welcke den eersten April te Brussel gecomen synde, is aldaer gehult tot Hartoge van Brabant,
- 1370 & soo voort elders tot Grave van Vlaenderen, Henegouwen & Zeelānt. Ende is den 25 September te schepe te Dordrecht ingehaelt, alwaer met groote costen op gericht waren veel
- 1375 vertooginge & vertooningen, Schilderyen, Poorten, & Triumphaelboogen. Logeerde daer syn Heer Vader voor dese 't huys gelegen hadde, gelyck terstont

W 1359-1360 *door geslagen synde*: bij (het huis Blijenburg) getrokken door scheidingsmuren weg te breken. **1362** *wapenen*: hier zullen wapenschilden of blazoenen bedoeld worden. **1363** *Rycken*: gebiedsdelen. **1369** *gehult*: ingehuldigd. **1375** *vertooginge*: versieringen; *vertooningen*: afbeeldingen; *Schilderyen*: geschilderde voorstellingen. **1376-1378** *Logeerde ... hadde*: hij logeerde daar waar zijn heer vader voorheen had verbleven. **1378-1379** *terstont*: zojuist, zoëven.

T 1357-1360 Het huis Blijenburg, ook het Reuzenhuis genoemd, was verenigd met het huis Azijnhof en het bovengedeelte van het huis Scharlaken. Karel V logeerde hier in 1540 en, samen met zijn zoon Filips, in 1549. Van Dalen p. 577.

H 1371 Streepje boven de *-a-* van *Zeelānt*, waarschijnlijk omdat de *-n-* niet goed leesbaar is door de hoofdletter I op p. 34 recto.

- 35 recto
- 1380 stont verhaelt is. Des anderen daeghs hebbende in de Grootte kercke misse gehoort, werde hy van de Heeren Staten van Hollant ontfangen, & gehult in tegenwoordigheyt van Vrouw
- 1385 *Maria van Oostenryck* Coninginne van Hongarijen, Gouvernante vande Nederlanden, *Emanuel*, Hartogh van *Savoyen*, *Ferdinando de Toledo*, *Hertogh van Alva*, beijde namaels Gouverneurs, *Willem van*
- 1390 *Nassau Prince van Oraengien*, *Maximiliaen van Bourgongien*, *Marck Grave vander Vere ende Vlissingen*, de *Prince van Ascoli*, de *Marck-Grave van Astorgo*, Spaengiaerts,
- 1395 de *Marc Grave van Pescara*, Italiaen, *Lamorael Grave van Egmont*, *Philips van Montmorancij*, *Grave van Hoorn*, de *Marck Grave van Bergen op den Zoom*, *Charles de Brimeux*, *Grave van Megen*, Don
- 1400 *Antonio de Toledo*, & meer andere grootte Heeren, Hovelingen, & Huysgenoten vanden Princen *Philips* & die

W 1389 *namaels*: later.

T 1384-1386 Maria van Hongarije, koningin van Hongarije en Bohemen (1505-1558), een zuster van Karel V en landvoogdes van de Nederlanden van 1530 tot 1555. **1386-1387** Emmanuel Philibert van Savoye (1528-1580) landvoogd van de Nederlanden van 1555 tot 1559. **1387-1388** *Ferdinando* ...: Fernando Alvarez de Toledo, hertog van Alva (1508-1583) was gouverneur der Nederlanden van 1567 tot 1573. Margaretha van Parma, een onwettige dochter van Karel V, was landvoogdes van 1559 tot 1567 en Luis de Requesens was landvoogd van 1573 tot 1576. Zie Jansen (1971) p. 254. **1391** Maximiliaan van Bourgondië: T1352; hij was o.a. *Marc Grave* ofwel Markies van Veere. **1396-1398** Lamoraal, Graaf van Egmond en Filips de Montmorency, Graaf van Horne, werden in 1568 op bevel van de Raad van Beroerten (ingesteld door Alva om diegenen te straffen die hadden meegedaan aan de beeldenstorm van 1566) te Brussel onthoofd. De Raad van Beroerten (Beroerten = onlusten) heette in de volksmond de Bloedraad. Voor een beschrijving van de executie zie Nijhoff p. 79-85. **1399-1400** Karel van Brimeu, graaf van Megen was Stadhouder van Friesland (1568-1572).

35 verso

- 1405 die van synen Rade, als onder anderen,
de President *Viglius van Zuychem*, &
Doctor *Everard Nicolay*. Daer wier-
den gouden & silvere penningen te
grabbelen geworpen. Dese huldin-
ge geschiede by de Tollebrugge,
1410 daer de oude *Wage* stont, int Jaer
1549, & dese *Waegh* wiert afgebro-
ken int Jaer 1594. Op de Grootte
Sael vanden *Azynhof* voorsz. heeft
de *Coningh*, & meest al de *Grooten*
1415 met haer eijgen hant int glas geschre-
ven, gelyck op huyden noch te te
sien is. De Hertoge van *Alve* was
gelogeert in de huysinge over de *Wyn-*
brugh, tegenwoordigh bewoont & beseten
1420 by d'Heer *Pieter de Roevre* Baillou
van *Zuyt-Hollant*.-
- Int Jaer 1559. De *Coningh* in Spaen-
gien gereijst synde, & syn Suster
Margriete, hertoginne van *Parma* voor
1425 Gouvernante der Landen gestelt
hebbende

W 1416 *op huyden*: nu.

T 1405 *Viglius van Zuychem*: Wigle van Aytta van Zwichem (1507-1577), Fries humanist en een der meest vooraanstaande juristen van het toenmalige Europa. Hij was voorzitter (President) van de Raad van State. **1406** *Everard Nicolay*: genoemd Everard Nikolay van Middelburg (1498-1561), licentiaat in de rechten; was enige tijd advocaat in Den Haag. **1409** *de Tollebrugge*: bevond zich op de plaats van het huidige Scheffersplein, in het verlengde van de Tolbrugstraten. In de Toltoren werd indertijd tol geheven van de passerende schepen. **1410** *de oude Wage* was gevestigd op de begane grond van het huis Scharlaken (bouwjaar circa 1225), dat als waag werd gebruikt tot de sloop in 1594. Zie ook T722. **1424** *Margriete, hertoginne van Parma*: T1387-1388

H 1416 tweemaal *te* in handschrift. **1417** *Alve*: de -v- verbeterd boven het woord.

36 recto

- hebbende, als vele vande Inwoonders,
door den omganck vande vremde koop-
luyden, & verborgene predicanten,
als oock door het schandelick leven
1430 van vele Geestelicke, smaeck
cregen inde Gereformeerde re-
ligie, soo is op de selve neerstigh
ondersocht, & betrapt synde, werden
strengelick met vuyr, swaert &
1435 galge gestraft. Het welck na langh
gedult het gemeen volck soo dul &
rasende gemaect heeft, dat Int
Jaer 1566. meest het geheel lant
deur de Beelden bestormt syn.,
1440 Dan sulcx is te Dordrecht voorcomen
& belet door het beleyt insonderheyt
van de Schout, Borgemeester &
Magistraet. Maer en conden even
wel niet beletten, dat de religie
1445 aldaer niet toe en nam. Vele Oude-
lieden hebben ons verhaelt, dat de
ongeregeltheijt vande Geeste-
lycke binnen Dordrecht mede soo groot
was op die tyt, dat het naulicx an-
1450 ders, als tot veranderingh, conde wt-
vallen

W 1436-1437 *dul & rasende*: *dul* betekent razend; een synoniemenpaar. **1450** *veranderingh*: de Al-
teratie, d.w.z. de overgang van het katholicisme naar het protestantisme.

T 1442 De burgemeester was Arend vander Myle (burgemeester van der gemeente wege), de schout
Adriaan van Blyenborch. Van der Mijle is begin 16e eeuw geboren en 1580 gestorven te Delft,
waarheen hij na 1572 was vertrokken; hij was rooms- en koningsgezind, maar wel fel tegen de
kettervervolging. Hij is nimmer teruggekeerd naar Dordrecht. **1446-1448** Van Beverwijck p. 347
gaat in op de 'ongeregeltheijt vande Geestelycke' wanneer hij een Bisschop Lindanus (die hij een
Dortsman noemt) laat getuigen dat hij in zijn bisdom Roermond 'naulicx een priester vont sonder
bysit!'

H 1439 *bestormt*: er stond *gestormt*, de -g- is doorgehaald en de -b- erboven geplaatst. Bij Van
Beverwijck, p. 347, komt dezelfde passage voor als hier, r. 1422-1459, met enkele kleine verschil-
len, waaronder *ghestormt* in plaats van *bestormt*. De verschrijving van Van Godewijck lijkt erop
te wijzen dat hij Van Beverwijck als bron heeft gebruikt.

36 verso

vallen. Twelck de namen die haer vant volck gegeven wierden mede genoegh aenwijsen, als *Wittge*, *Schapeschoertgen*, Heer *Jan Beutel*, die droncken
1455 synde gemeenlick vande vest beutelde, *Slampamp*, die dickwils op stoel riep, dat het de Stadt noyt aen gelt of goet, maer wel aen wyse Mannen soude ontbreken.

1460 Int Jaer 1567. quamen binnen Dordrecht *Pieter vander Werve Adriaensz.* van Leyden & *Joriaen Epessoon* Predicant, gesonden in Hollant vanden Prince van

1465 Oraengien om int heymelick gelt te vergaderen tot den oirlogh tegens den Hartogh van *Alva*, alwaer sy een merckelicke somme ontvingen & vele Borgers van Dordrecht aen

1470 des Princen syde cregen.

Int Jaer 1570. op Alderheijligen dagh

W 1455 *vest*: stadswal. **1456-1457** *op stoel riep*: vanaf de kansel verkondigde. **1466** *vergaderen*: inzamelen, vergaren. **1468** *merckelicke*: aanzienlijke.

T 1453-1456 *Wittge*, *Schapeschoertgen*, *Jan Beutel* en *Slampamp* zijn kennelijk (scheld)namen die het volk gaf aan ontspoorde katholieke geestelijken. Voor *Wittge* zie T1658. In *Slampamp* kunnen wij ook nu nog het scheldwoord *slampamper* herkennen en *Beutel* is duidelijk buitel, hier verwijzend naar zatlappen die geregeld omvielen. **1467** De oorlog was tegen *Alva* en niet tegen Filips II gericht, immers: 'Den Coninck van Hispaengien / Heb ick altijt gheeert' (Nieu Geusen Liedt boexken: Wilhelmus van Nassauwen). **1471-1480** De Allerheiligenvloed van 1 november 1570 bezorgde nog meer schade dan de Sint Elisabethsvloed voor Nederland als geheel. Er vielen duizenden doden. Een groot deel van Dordrecht stond 'een knie diep' onder water. Van der Ham, p. 61.

37 recto

dagh was 't geheele Landt door een schrickelicke hooghe water-vloet, soo datmen met schuyten te
1475 Dordrecht over de straten voer. De hooghte daer van staet geteyckent voor de gevel vande huysinge gebouwt by *Meynaerd van Segwaert*, Schepen, tegenwoordigh synde
1480 het West Indisch huys. Hier staet mede aengeteyckent Pontiaens vloedt & andere vlooden.

Int Jaer 1572. syn te Brussel op den 14 January by den Bloetraet op de galge gebannen uyt alle des Coninghs Landen met confiscatie van alle hare goederen, dese volgende Borgers van Dordrecht. *Jacob Cornelissz. Adriaenken Andries* syn
1485 huysvrouwe, *Aelken Jacobs, Ifken Fergels, Adriaen Jacobsen, Jacob Andriessen, & Maeyken Pieters* syn huysvrouwe, *Pieter Andriessz. & Maryken Pieters* syn huysvrouwe,
1490 *Pieter*

T 1478 *Meynaerd van Segwaert*: deze man wordt bij Balen als raad vermeld tussen 1580 en 1588, als schepen tussen 1593 en 1609. **1480** In 1621 werd de West-Indische Compagnie opgericht. In 1623 kocht de stad opslagruimte voor de WIC aan het eind van de huidige Wolwevershaven. Het West-Indisch huis stond aan de Wijnstraat. T3081-3087. **1481-1482** *Pontiaens vloedt*: deze overstroming, evenals de Sint Elisabethsvloed genoemd naar een heilige, vond plaats in 1522. Hij trof onder meer het Oude Land van Strijen en het Land van Altena. Van der Ham, p. 61. **1483-1765** Van Godewijck beschrijft wat er alzo plaats vond in 1572: de val van Den Briel, hoe het stadsbestuur van Dordrecht onder druk van de Watergeuzen en de eigen bevolking de kant van Willem van Oranje kiest, maar hij rept niet over de eerste Vrije Statenvergadering die op 15 juli begon met vertegenwoordigers van twaalf steden. De reden waarom de vergadering van de Staten van Holland in juli 1572 bijeenkwam, was de wens van Willem van Oranje de geuzen niet de leiders van de opstand te laten worden. Van Deursen (2005) p. 76. **1484-1485** *Bloetraet*: De Raad van Beroerten, in september 1567 opgericht door Alva om voorstellen uit te werken tot berechting van personen die betrokken waren geweest bij de Beeldenstorm. T1396-1398.

H 1490-1491 *Ifken Fergels*: Van Beverwijck p. 348 en Balen p. 839: *Jisken Fergels*.

37 verso

- 1495 *Pieter Andriessen, Jacob Jansen & Hendrixken* syn Dienstmaeght. *Adriaen Hugens, Dirck Jansen, & Hester Govers*. Ende noch twee andere te weten *Andries Pieters Bye*, met een schipper *Calfs vel* genoemt. Maer die quamen der noch wel af dat sy alles latende het Leven behielden.

- 1505 Int selve Jaer wiert binnen Dordrecht gevangen, als voor een ketter aengebracht synde, een man van onbesproken leven en wandel, met namen *Jan van Cuyck Woutersz.* een konstich glaesschrijver, & Schilder. De Magistraet wel siende hoe het onder het volck gestelt was, en haesten niet seer om syn proces te maecken. De Schout *Jan van Drenckwaert Boudewynsz.* die noch Jonck & ongebaert was liet hem van hem wtschilderen int wesen van Salomon daer hy syn eerste vonnis uijt spreeckt.

Dan

W 1509 *glaesschrijver*: glasschilder, glazenier.

T 1514-1515 *Jan van Drenckwaert Boudewynsz.*, naamgenoot en familie van de schout genoemd in r. 1314, was de laatste schout vóór de Opstand. Hij was ten tijde van de verbranding van Jan van Cuyck, een Mennoniet, 29 jaar oud. Volgens Lips, p. 51-52, had hij Jan van Cuyck met tegenzin gevangen genomen en probeerde hij de terechtstelling, die door de Bloedraad van Alva geëist werd, zo lang mogelijk uit te stellen, maar kon deze uiteindelijk niet voorkomen. Volgens anderen was hij fel Spaansgezind en anti-ketters. Volgens Lips liet hij zich door Van Cuyck schilderen als Koning Salomon om tijd te winnen, volgens anderen maakte hij misbruik van Van Cuycks talenten. Toen Dordrecht in 1572 'om' ging, vertrok hij. Hij stierf in 1606 te Brussel, 63 jaar oud. T1559-1560.

H 1503 Tussen *L-* en *-e-* in *Leven* is een *-i-* doorgehaald. **1504** *wiert*: de *-t-* staat boven de regel.

38 recto

- 1520 Dan de Monicken deden niet als heftich preken op dese slappicheijt, & dorsten wel van Stoel roepen, dat hy hem maer gevangen had, om dat hij hem soude voor hem doen schilderen. Soo dat den
- 1525 armen man na veel na veel pynigen om syne meesters & meesters te weten, den 28 Meert op 't Nieuwerck, met een vrouw van Molenaersgraef *Adriaenken Jans* verbrant is, niet sonder groote weersien van vele omstanders, die onlangs daarna de Monicken wel verleerden haer ongeschick preken.
- 1530
- 1535 Int selve Jaer van 72, Doen den Hertogh van *Alva* den Briel verloos op den 1 April, quamen de Spaenjaerts, verlatende het Eylandt van Voorn, nat & beslickt voor Dordrecht, daer sy
- 1540 meenden in te comen. Dan alsoo de mare gestroijt was, dat de Spaenjaerts wilde in de Stadt wesen, om den
thienden

W 1531 *weersien*: afgrijzen; weerzin. **1532** *onlangs daarna*: kort daarna. **1534** *ongeschick*: onbehoorlijk. **1540** *meenden*: van plan waren.

T 1528 *'t Nieuwerck*: hiermee wordt bedoeld het gebied dat ontstond na het graven van de Nieuwe Haven in 1410. Er lag hier al een zandplaat die samen met de uitgegraven grond van de haven een soort landtong vormde. Nu vindt men er de Hoge Nieuwstraat en de Binnen en Buiten Walevest.

H 1522 *de* doorgehaald en *hy* erboven. **1525-1526** *na veel pynigen* gedeeltelijk herhaald en onderstreept. H228. **1533** *haer*: niet duidelijk leesbaar.

38 verso

thienden penninck af te dringen, soo
is de Borgerye in roeren gerocht &
1545 syn de poorten als voor vyanden geslo-
ten. Ende als geseyt werde dat
eenige haer deden voeren aenden
Riedyck om inde Stadt te comen, quam
eenen ketelboeter wt syn huys loopen
1550 met eenen blooten degen in elcke
handt, & alsoo de Magistraet die
vant Stadhuys quam, ontmoetede,
riep dat hy geen Spaengiaerts
begeerde in te hebben. De Ma-
1555 gistraet om het volck te stillen,
was genootsaeckt aenden Grave
van *Bossu* haer te ontschuldigen,
door de Heer *Arent vander Myle*,
Borgemeester, & d'Heer *Corne-*
1560 *lis van Beveren* Raet, dat hy om geen
oproer inde Stadt te maecken, doch
wilde buijten blyven. De Grave
die bootschap qualick nemende keerde
hem wat na syn volck, & siende op den
1565 grijsen baert vanden Borgemeester,
seyde overluyt int Fransoys, *Desen*
ouden is mede den Coningh ontrouw;
waer

W 1543 (*den*) *thienden penninck*: een belasting van tien procent over de verkoop van alle waren. **1544** *in roeren gerocht*: in opstand gekomen. **1549** *ketelboeter*: hersteller van ketels en ander koperwerk, ketellapper. **1551** *alsoo*: aldus. **1555** *stillen*: tot kalmte brengen.

T 1556-1557 De graaf van Bossu was van 1567 tot 1573 stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht. **1558** Zie T1442. **1559-1560** *Cornelis van Beveren*: 1524-1586; raad: 1570-1572, burgemeester: 1572-1573, 1578-1581, 1585-1586. Heer van Strevelshoek. De jonge schout Jan van Drenckwaert vervolgde 'afvalligen' fanatiek; Van Beveren was ruimdenkend en mild tegenover andersdenkenden en liet zijn vrouw en dochter diegenen die door de schout bedreigd werden in stilte waarschuwen. Molhuysen deel III kolom 107. T1514-1515.

H 1552 *ontmoetede*: verschrijving voor *ontmoedte* (ontmoette).

39 recto

- waer op syne Ed. antwoorde mede
int Frans. Dat hij de Stadt nu oock wel,
1570 gelyck hy dickwils, & langh gedaen hadde,
sonder Soldaten in gehoorsaemhey
vanden Coningh soude bewaren.
De Spaenjaerts niet tegenstaende
haer alle nooddruft volkomelick bestelt
1575 werde, syn met veel dreijgementen
na Rotterdam vertrocken, daer sy haren
toornigen moet met het bloet van de
Ingesetenen wreedelicken coelden.
Hetwelke de Borgers van Dordrecht niet
1580 en dede berouwen dat se de Spaen-
jaerts wt gehouden hadden.

- De rivier by Dordrecht was ondertussen
seer onvry, soo vande Spaenjaerden als
vande Watergeusen. De Magistraet
1585 hier in willende voorsien, hebben ses
oirlogh schepen tegerust: maer het
volck thoonden wel haest met wien sy het
hielen,. want als inde maendt van Ju-
nius de Watergeusen het Clooster
1590 Eemsteyn, onder Capiteyn *Dirck*
Wor van Dordrecht in brant staken,
&

W 1573-1575 *De Spaenjaerts ... bestelt werde*: ondanks het feit dat de Spanjaarden rijkelijk van voedsel en drank werden voorzien (door de autoriteiten van Dordrecht). **1581** *wt*: buiten de stadspoorten. **1583** *onvrij*: d.w.z. men genoot (op de rivier) niet zijn volle vrijheid. **1586** *tegerust*, lees *toegerust*: Van Beverwijck p. 349: *toegerust*. **1587** *wel haest*: weldra.

T 1588-1591 Dit vond plaats op 14 juni 1572.

H 1578 *wreedelicken*: voor de uitgang *-en* zie ook r. 28, 291, 541, 1011 en 1578.

39 verso

& de Spaenjaerts haer vervolghde,
soo hebben sy uijt de schepen op desel-
vige soo geschoten, dat sy gedwongen
1595 waren wederom nae Rotterdam te
keeren. Want van langerhant hadden
twee Dekens, haer Gilde Broe-
ders, & andere, tegen de regerin-
ge van den Hartoge van *Alva* op ge-
1600 maeckt, soo datter niet en onbrack,
als de gelegentheijt om haer te open-
baren. Ende als des Princen volck
den 21. de Stadt Goude ingenomen
hadden, door gebreckt datter was, soo
1605 hebben die van Dordrecht daer aller-
handen nooddruft nae toe gesonden, alwaer
het dat sy haer noch niet opentlyck voor
den Prins verklaert hadden.

Ondertusschen waren de Water-
1610 geusen uijt den Briel, met eenige
schepen, & Galeijen voor Dordrecht
gekomen, & ankerden by Papendrecht,
voorgevende de Spaenjaerts wt Rotter-
dam te willen jagen. Dan hebben
heymelick

W 1596 *van langerhant*: sinds langere tijd. **1599-1600** *op gemaect*: opgehitst, opgeruid. **1601** *haer*: zich. **1606** *nooddruft*: levensmiddelen. **1606-1607** *alwaer het*: al ware het; Balen p. 842 *al was het*. **1611** *Galeijen*: een galei was een lang en smal oorlogsvaartuig dat door tientallen roeiers werd voortbewogen.

T 1609-1614 De Watergeuzen waren op verzoek van twee schippers, Henrik van Hazeldonk en Balthen Fransz, ‘met last van de Prins van Oranje’, buiten medeweten van het stadsbestuur, naar Dordrecht gekomen met een vloot van bijna dertig schepen onder leiding van Bartholt Entens van Mentheada. Ze legden aan in Papendrecht onder het voorwendsel de Spanjaarden uit Rotterdam te willen verjagen.

H 1604 *gebreckt*: verschrijving voor *gebrec(c)k*: Van Beverwijck p. 349 *gebreck*, Balen p. 842 *gebrek*.

40 recto

- 1615 heijmelick verstant met vele Schippers & Schutters binnen de Stadt, waer van eenige vant Groote hoofd 's nachts afvarende met de selvige int wilgen bosch buyten de Vuylpoort gesproken, & gedroncken hadden, terwyl
- 1620 een jongh Raetspersoon den ganschen nacht aende poort vant Groothoofschiltwacht hiel. Hierop quamen juyst brieven vanden Prins wt Dillenburgh
- 1625 aenden Borgemeester & Magistraet, haer bedanckende van haer schryven, over de goede genegentheyt tot de gemeene saeck, & beloovende haest met macht over te comen om
- 1630 de tyrannij vanden Hartogh van *Alva* te weeren. De Borgemeester over dien Brief seer ontstelt synde liet hem lesen inden Out Raedt, seggende daer van verwondert te wesen,
- 1635 alsoo aen Syn Excellentie van Stads wegen niet geschreven en was. Als elck het hoofd schudden, soo sprack een Out Schepen recht uyt, dat hy aen syn Excellentie geschreven

W 1615 *verstant*: overeenkomst, afspraak (d.w.z. tussen de Geuzen, de Schippers en de Schutters).
1629 *haest*: spoedig; *met macht*: met een troepenmacht. **1635** *alsoo*: daar, omdat.

T 1621 *een jongh Raetspersoon*: Jakob Muys van Holy, Pieters zoon. Zie Balen p. 843. **1631** Deze burgemeester was Arend van der Mijle. Zie ook T1442 en Schotel p. 15-19. **1638** *Out Schepen*: hiermee wordt Adriaen van Blijenburg jr. (1532-1582) bedoeld; dit staat ook te lezen in Balen p. 843. Hij maakte in de Oudraad bekend dat hij in contact stond met Prins Willem van Oranje. Zowel bij Balen als bij Van Beverwijck zien we dat Adriaen van Blijenburg (wederom) tot schepen werd gekozen op 16 december 1572 in plaats van Adriaen van Moesienbroeck, een 'glipper' (vgl. r. 1715). Hij stierf in 1582.

H 1623 *wacht*: klein boven de regel geschreven. **1635** De *-c-* staat los boven het woord *Excellentie* geschreven.

40 verso

- 1640 ven hadde, & trock noch eenen anderen Brief wt syn sack, die hy eyde van Syn Excellentie aen hem int bysonder aen hem geschreven te syn. Elck sat hier over verbaest, syn vader insonderheyt die seyde ongeluckigh te wesen, soodanigen Sone voortgebracht te hebben. Een man die om de vervolgin niet te moeten handhaven syn officie
- 1650 wel verlaten hadden, maer even wel by de Roomsche Catholycken kerk bleef. Dan de Soon hadde te Geneven smaeck gecregen in de Gereformeerde Religie, &
- 1655 thuys comende, als hy om syn geleertheit & verstant by een ijgelyck gepresen werde, soo en mocht sulcx niet wel lyden Heer *Witgen*, hier voor vermelt, die hem smadelick verachten. Den anderen vol heet bloet synde, en conde sulcx niet wel verdragen, maer gaf Heer *Witgen* in seecker geselschap een degelicken oorbant. Ende wel wetende dat die

W 1649 *officie*: ambt, functie. **1650-1651** *evenwel*: niettemin. **1663-1664** *een degelicken oorbant*: een flinke slag om de oren.

T 1658-1659 *Witgen, hier voor vermelt*: zie r. 1453; Witgen was een rooms-katholiek priester. Balen p. 843.

H 1642-1643 *Verschrijving*: tweemaal *aen hem*. **1648** *vervolgin*: lees *vervolginge*.

41 recto

- 1665 dat die Broeders niet en plegen te
vergeten als weldaet, stont mede
op syn verset, & nu de gelegentheit
voorhanden synde, dat de water
geusen voor de Stadt lagen, soo tradt
1670 hy het Stadhuys achter af, gevolgt
vanden voorsch Raetspersoon, & lieten
haer aen boort setten vande Water-
geusen, met dewelcke sy corts daer
na wederom in quamen. Het welck sy
1675 onbevrees begonnen, vermits de
meeste Schutters & Borgers op
haer syde waren. Waer van vele
gewapent opt Stadhuys quamen,
& een dorst de Magistraets Camer
1680 intreden & begeeren datmen de
Geusen soude in laten. De Schout
hem siende vraeghde wie hem soo coen
maeckte om sonder verlof binnen te
comen,. Waer op hy antwoorde. *Ick,*
1685 *& die gene, die daer voorstaen.*
De deur geopent synde, sagen al t ge-
wapent volck, waer over door vreesse
van erger, sy haer stil hielen. De
mare was al door de Stadt dat al
de

W 1665 *niet*: niets (anders). **1666-1667** *stont ... op syn verset*: bleef op zijn hoede. **1682** *coen*: vrijpostig, brutaal.

T 1665 Het woord *Broeders*, hier denigrerend gebruikt, verwijst ook naar het feit dat *Witgen* een katholiek geestelijke was. **1670** *achter af*: de trap af aan de achterkant, d.w.z. aan de Voorstraat-zijde, want de ingang van het stadhuis was indertijd aan de Groenmarkt. **1681** Deze schout was Jan Boudewijnsz. van Drenckwaert; T1514-1515 en T1559-1560.

H 1671 *voorsch*: H78. **1675** *vermits*: de -m- boven het woord geschreven.

41 verso

- 1690 de Heeren op 't Stadthuys vermoort waren. Als de Geuse Schepen nader aen de Stadt, by de Vuylpoort quamen sacken, soo geboodt de Schout daer op los te schieten, waer op een vande Schutters
- 1695 seyde, . *Soo ghy na buyten schiet, soo sullen wy na binnen schieten.* De saecke droegh hem soo toe dat d'Heer *Cornelis van Beveren*, Raet, benefens de Dekens vande Gilden aen boort varende met
- 1700 een Vriesch Edelman *Bartholt Entes van Mentheda*, Overste Luytenant van de *Grave vander Marck* die voor de Stadt lagh, overkomen syn, haer mede onder het Gouvernement van den Princen van Orangien te
- 1705 begeven, & den Hartoge van *Alva* voor vyant te verklaren.
- Hierop is de voorschreven *Entes* inde Stadt getrocken met een
- 1710 Compagnije van tweehondert kloecke Mannen, waer van sommige met gerooffde casuyffels

T 1696 e.v. In de jaren zestig van de 16e eeuw was Dordrecht in een ernstige economische crisis terechtgekomen, die brede lagen van de bevolking trof. Er heerste grote hongersnood. 'De preciaire omstandigheden veroorzaakten grote onvrede [...] en voedden de opstandigheid en de drang naar vernieuwing bij vele jongeren. Het gevolg was dat de stad zich in juni 1572 bijzonder gemakkelijk, zonder slag of stoot, aan de kant van de opstandige watergeuzen schaarde', Nusteling p. 81-82. **1697-1698** Raad Cornelis van Beveren en burgemeester Arent van der Mijle weigerden Bossu en zijn mannen de toegang tot de stad, zie r. 1535-1581. **1700-1701** *Bartholt Entes van Mentheda*: T1609-1614. **1702** *de Grave van der Marck* is dezelfde als admiraal Lumey, die berucht was om zijn wreed optreden. Zijn grootste wreedheid betrof de moord op negentien katholieke geestelijken, die bekend zijn geworden als 'de martelaren van Gorcum', in juni 1572.

H 1702 Een doorgehaalde -t- achter *Marck* .

42 recto

- casuyffels gekleet waren, genoegh tegens den danck vande Magistraet, waer van vele de Stadt verlieten, ende daerom
- 1715 *Glippers* genoemt wierden, geloovende dat het spel niet langh duyren en soude, & datse door de macht van soo grooten Coninck wel haest wederom herstelt soudent werden.
- 1720 Terstont is gevangen *Pieter Quarebbe*, edelman van Loven, Gouverneur vande Stadt, die daer na te Bueren in de gevanckenis gestorven is. Als oock Br. *Franciscus Mierbecanus*, Guardiaen vande Minnebroeders, & Broeder
- 1725 *Johannes Crabbius*. Prior vande Augustiner monicken. Binnen 15 maenden dat sy gevangen waren, verdedighden sy de Misse tegens vier Predicanten *Joh. Geroboldus*, *Gerard Martini* van Vtrecht,
- 1730 *Barthold Wilhelmi*, eñ *Johan. Lippius*. Werde mede versekert *Pieter Cornet*, uijt Brabant Pensionaris, dan den Prins heeft hem mede doen ontslaen. Sant oock aldaer tot Gouverneur Heer
- 1735 *Maximiliaen de Hornes*. Heer van Boxtel.

De

W 1718 *haest*: spoedig. 1723-1724 *Guardiaen*: Gardiaan, overste van een Franciscaner klooster. 1731 *versekert*: gevangen genomen, opgesloten. 1733 *ontslaen*: vrijlaten; *Sant*: zond.

T 1720 *Loven*: Leuven. 1725 In hedendaags Nederlands zou er een komma in plaats van een punt staan achter *Crabbius*.

42 verso

- De eerste Predicatie van de Gereformeerde geschiede onder den Lindeboom int St. Joris Doel alwaer nu onlancx een
- 1740 Schiethuys geset is, ende hief het eerste kint, dat aldaer gedoopt werde, de Gemelte Heer *Cornelis van Beveren*, & heeft noch onlancx geleeft geleeft te weten *Corelis van Gesel*.
- 1745 Maer het en duerde niet langh, dat sy haer aldus wilden behelpen. Want weijnich maenden daer na nam de Stadt Geuseknechten in, doen wierden de
- 1750 Beelden wt de kercken gedaen, de Autaren wierden afgebroken, de Bagynen (alsoomen in haer Cloosters de Ruyters paerden bracht) syn verlopen, & is alsoo de gereformeerde religie in gevoert.
- 1755 Op 't leste van September heeft de Grave *vander Marck* langh versocht synde by die van Hollandt, Schoonhoven belegert & in genomen. Aldaer queten die van Dordrecht haer vromelick.
want

W 1748 *Geuseknechten*: Geuzensoldaten. 1751 *alsoomen*: lees: *alsoo men*. 1752-1753 *verloopen*: vertrokken, heengegaan. 1758-1759 *queten ... haer*: gedroegen zich. 1759 *vromelick*: dapper, kloek.

T 1738 Deze lindeboom had een enorme omvang en was eeuwen oud. Hij stond op het Stek op een verhoogde stenen voet en werd door de hier genoemde eerste godsdienstoefening van de hervormden nog beroemder dan hij al was. Lips p. 530. 1744 Deze *Cornelis van Gesel* was dus het eerste kind dat door de Gereformeerden, en wel door Cornelis van Beveren, *Raet*, werd gedoopt. 1751 Lips p. 433: 'Na 1572 hoort men van het Bagijnhof niet veel meer. De bewoonsters werden door niemand lastig gevallen en bleven rustig in hun huisjes.' 1756 *Grave vander Marck*: Lumey, admiraal van de Watergeuzen. T1702.

H 1738 *-b-* in *Lindeboom* boven het woord verbeterd. 1743-1744 tweemaal *geleeft* 1744 *Corelis*: lees *Cornelis*. 1750 *autaren*: de *-r-* hier wijkt af van de gebruikelijke *-r-*, zie ook r. 1880. 1758 *belegert*: er stond *belegeert*, maar de 2e *-e-* in de derde lettergreep is doorgehaald.

43 recto

1760 want sy belettende met haer oirlogh-
schepen, datter door de leck niet in
gebracht en konde worden & schoten
met haer stucken op het volck van
1765 *Bossu*, de de Stadt pooghden te
onsetten.

Int Jaer 1573. Syn die van Dor-
drecht, met hulpe van die van Gor-
com, Bommel, Buren, Goude,
1770 eñ Schoonhoven vijfthien hondert man
sterck getrocken na 't eylandt van
de Clundert, Fynart, & Ruygenhil
(alwaer daer na Willemstadt, by den
Prince doen bouwen) is, het welcke
1775 Hollant van Seelant scheyde, & waer
wt de soldaten met haer roof schepen
veel schade deden, om de Walen die
daer in guarnisoen lagen, onversiens
uyt den nest te lichten.

1780 Int Jaer 1574. den 16 Junij wiert
binnen Dordrecht een Provinciael
Synode ofte byeencompste der Ge-
formeerde kercken van Hollant &
Zeelandt gehouden.

Int

W 1761-1762 *datter door de leck niet in gebracht en konde worden*: dat men via de Lek niet de haven in kon varen.

T 1771-1773 Deze plaatsen lagen op eilanden in een soort binnensee. De polder Ruigenhil werd in 1565 drooggelegd. Prins Willem van Oranje liet het daarna ontstane dorp Ruigenhil in 1583 tot een vesting ombouwen. In 1584 werd de naam Ruigenhil vervangen door Willemstad.

H 1764 *de de Stadt*: verschrijving voor *die de Stadt*. **1773** (... *by den Prince doen bouwen*) is,...: verschrijving voor (... *by den Prince doen bouwen is*),... Vergelijk Van Beverwijck p. 353. **1781-1782** *Geformeerde*: verschrijving voor Gereformeerde.

43 verso

- 1785 Int Jaer 1575. in October heeft den Grooten Commandeur hem seer gesterckt ontrent Krimpen by Dordrecht, met veel schepen, schuyten, & samoreusen, dede oock veel schepen, & schuyten binnens lants brengen,
- 1790 om die over ijsel te doen komen, om hem meester vande Leck, & Isel te maecken, hy meenden oock met geweld in den Dordrechtsen Waert te comen, & die in te nemen. Maer
- 1795 de Prince van Oraengien wel wetende, hoeveel hier aen gelegen was dede alle neersticheijt om sulcx te betten, & bracht daer een en twyntigh vaendelen Soldaten, met hondert paerden & wel drije duysent boeren by den
- 1800 anderen. Sant *Fredrick Ottens* om te doen schanssen, soodat de Waert genoegsaem beschermt bleeff.
- 1805 Int Jaer 1578 den 2. Juny, hebben die vande Gereformeerde Religie tot Dordrecht gehouden een Nationael Synode der Nederlandtsche

W 1788 *samoureus*: binnenvaartschip, T1788. **1797** *dede alle neersticheijt*: spande zich zeer in. **1799** *vaendel*: onder één vaandel staande afdeling voetvolk (100 à 200 man). **1799-1800** *paerden*: ruitery. **1802** *schanssen*: schansen aanleggen.

T 1785 *den Grooten Commandeur*: de opvolger van Alva, Don Luis de Requesens y Zuniga (1528-1576). **1788** *samoreusen*: een veel voorkomend binnenvaartschip in de 17e en 18e eeuw, een lang en plat vaartuig dat voornamelijk werd gebruikt om zware en lange balken stroomafwaarts te voeren. Adam Willaerts schilderde in zijn panoramisch gezicht op Dordrecht uit 1629 vele schepen, waaronder een *samoreus* met een lading gebluste kalk (aan het linkereind van de palissade) en een *chaloupe* (er schuin rechts voor). Dit schilderij bevindt zich in het Dordrechts Museum. De Groot p. 72-73. Volgens het WNT is de naam *samoreus* afkomstig van een verbinding van de riviernamen Sambre en Meuse. **1793** Volgens Valentine Wikaart van het Biesbosch Museum in Werkendam stelde de Dordtse Waard in die tijd niet veel meer voor dan het eiland van Dordt zelf. Vóór 1421 behoorde het gebied tussen Dordrecht en Werkendam, met in het noorden de Merwede en in het zuiden de Maas en de Dubbel, tot de Dordrechtse Waard. Na 1421 bleef van dit gebied alleen een smalle strook over aan de bovenkant met daarin Houweningen, Kort- en Lang Ambacht, Ambacht van der Merwede, Sliedrecht en Crayesteyn en het eiland van Dordrecht. Zij neemt aan dat in de tekst alleen het Eiland van Dordt bedoeld wordt. **1801-1803** De Prins zond Ottens als Commissaris Generaal om schansen aan te laten leggen in de Riederwaard (het oostelijke deel van het huidige IJsselmonde) tegenover Krimpen aan de IJssel en hij 'stopte' de Lek door het afzinken van grote schepen. Dit was effectief: het werd de Spanjaarden onmogelijk Holland te onderwerpen. Voor deze passage zie Van Beverwijck p. 353 linker kolom. Van Beverwijck heeft deze gegevens waarschijnlijk van Pieter Christiaensz Bor: *Oorsprongh, begin, ende vervolgh der Nederlansche Oorloghen*, Leiden en Amsterdam, 1621-1634. **1804-1809** De eerste Nationale Synode van de gereformeerde kerk werd in 1578 in Dordrecht gehouden.

- 44 recto
sche, Duytsche & Walsche kercken,
soo wel Inlandsche, als uytlantsche.
- 1810 Int Jaer 1585. Is by de Magistraet
van Dordrecht goet gevonden
twaelf vaendelen wt de
Borgerye op te rechten, volgens
dese Resolutie. Wy Borgemeester
1815 Schepenen, Raden, Outraden, & goe-
de luyden van den Achten der Stede
van Dordrecht. Doen kont eenen ijge-
lycken, dat hoewel wy ten meesten
bewaernissen, defensie & conservatie
1820 deser Stede hoognoodigh bevondigh hebben
of te rechten twaelf vaendels ofte Com-
pagnien wt den Borgers & Inwoonders
deser Stede, dat nochtans t selve ge-
daen & geresolveert is op de verklaringe
1825 & toeseegginge dat 't selve is & sal wesen
onvermindert, & sonder prejuditie,
vercortinge ofte verminderinghe van
de drye Schutteryen deser Stede,
& de digniteyten, gerechticheden,
1830 coustuymen gebruycken & usantien van-
de selve Schutterijen die in alles
in wesen & waerden blyven sullen, soo
van hare wedden te ontfangen, hare
verga-

W 1819 *bewaernissen*: bescherming. **1826** *prejuditie*: nadeel, schade. **1830** *coustuymen*: gewoonten.

T 1810-1814 Het stadsbestuur achtte in 1585 het oprichten van twaalf vendels (elf vanaf 1589) noodzakelijk vanwege de ligging van Dordrecht: grensstad van de Republiek. Een vendel (= vaandel, met een vaandrig als vlaggendrager) was een compagnie voetvolk. Zo had men het 'vendel van de Groenmarkt' of het 'vendel van de Rie(t)dijk', enz. De mannelijke bevolking was verplicht dienst te doen in een van de elf compagnieën om de veiligheid van de stad te garanderen en de stad te verdedigen tegen eventuele aanvallers. De burgers deden dit naast hun gewone werk. In Dordrecht kwam een vendel een etmaal op en ging tien etmalen af, aangegeven op een jaarrooster. De elf vendels vormden een 'stadsleger'. Esseboom (2001-1) p. 17. Zie ook r. 2543-2547. **1815-1816** *goede luyden van den Achten*: de Achten hielden als vertegenwoordigers van de gilden mede toezicht op de stadsfinanciën. Zij woonden de vergadering van de Oudraad bij en stemden mee met de voordracht en de benoeming van de burgemeesters. De dekens van de gilden stelden een lijst op van 24 personen, zes uit elk kwartier van de stad, waaruit het landsheerlijke gezag er acht koos. Nusteling p. 22. De inrichting van het lokale bestuur in Dordrecht was democratischer dan in menige andere stad. Prak p. 185 e.v.

H 1814 Spatie als inleiding tot de tekst van de resolutie. **1820** *bevondigh*: verschrijving voor *bevonden*, waarschijnlijk door verwarring met *hoognoodigh*; zie Van Beverwijck p. 354, 2e kolom. **1821** *of te rechten*: lees *op te rechten*; zie Van Beverwijck p. 354, 2e kolom.

44 verso

1835 gaderinge van Maentschutten, verkie-
singen van Dekens, begravingen van
dooden te houden ende te plegen, &
alle anderen, sulcx de selve Schutte-
ryen voor dato van de troubbelen, & tot
1840 noch toe, voor de oprechtinge vande
voorschz vaendels geobserveert & ge-
pleecht hebben gehadt: Daer van
wy de Dekens vande voorschz drye
Schutterijen op haer lieden versouck ver-
gunt hebben dese Acte. Des t'oircon-
1845 den hebben wij ter sake voirschz. 't Zegel
deser Stede hier onder aen doen hangen.
Op den 12. Januarij 1585. Onderstont
PAULI.

1850 Int Jaer 1586. op den 29 December
is de Grave *Robrecht van Ley-*
cester, als Gouverneur Generael
over t Engels krijschvolck te Dordrecht
seer heerlyck ontfangen & ingehaelt van
de Magistraet & Borgerij die in de
1855 wapenen was. Mr. *Joost Mennin*
Pensionaris hiet hem welkom met een
deftich gespreck.

Int

W 1833-1834 vergaderinge: het bijeenkomen. **1834 Maentschutten:** 'maen(t)schut' was 'een onderlinge schietwedstrijd die tussen beloken Pasen (de zondag na Pasen) en Sint-Bavendag (1 oktober) maandelijks plaats had', Knevel p. 39. **1844-1845 Des t'oirconden...**: om dit tot een rechtsgeldige oorkonde te maken ... **1853 heerlyck:** zoals past bij een voornaam heer. **1857 deftich gesprek:** waardige rede, toespraak.

T 1847-1848 Onderstont Pauli: Van Beverwijk: *Onder stont Pavli*; Balen p. 863: *ende was onderteekent J. Pauli*. Volgens Van Deursen (2000) p. 51, was Johan Pauli burgemeester van Dordrecht. In Balen en Van Beverwijk wordt Jan/Ian Pouwelsz genoemd niet als burgemeester, maar als schepen in de jaren 1575, 1576, 1579, 1580, 1583, 1584, 1587 en 1588, dus niet 1585. Pauli is de gelatiniseerde vorm van de naam Pouwelsz. **1850-1851 Robrecht van Leycester:** Robert Dudley, graaf van Leicester (1533-1588), een gunsteling van Elisabeth I, werd door haar als de 'grote redder' naar de Nederlanden gestuurd met een troepenmacht van 8.000 man om de Spanjaarden te verdrijven. Zijn missie liep uit op een fiasco. Hij kwam met de Hollanders, onder anderen Johan van Oldenbarnevelt, op drie punten in conflict: de handel, de godsdienst en het bestuur. Op het gebied van oorlogvoering was hij zo goed als onkundig. In december 1587 gaf hij er de brui aan en vertrok definitief uit de Nederlanden. Van Deursen (2005) p. 116-123. **1855 Joost Mennin:** Balen p. 356: '1584. Mr Ioos van Meenen, gezeyd de Menin, staande beschuldigd tegen de Staat gezondigd te hebben, en zijnde by 't Hof van Holland 1594, gesteld *in Reatu*, werd door de Overheyd van Dordrecht, om eenige ondiensten, zoo zy verstonden, hare Stad aangedaan, den 15. April 1595, zijn Ambt ontzeyd, sterf 1596' (*in reatu*: in staat van beschuldiging).

H Het laatste woorddeel op de vorige bladzij is *verga-*, het eerste bovenaan deze bladzij *gaderinge*. **1840** en **1842 voorschz:** H78. **1844-1845 oirconden** is een werkwoord; *t'oirconden*: lees *te oirconden*. **1845 voirschz:** H78. **1847 1585:** later boven de regel geschreven.

45 recto

- Int Jaer 1587. den 6 July is de Grave van *Leijcester* wederom wt Engelandt te Vlissingen aen gekomen met veel Engelsche Soldaten, alwaer hy wel ontfangen is, & korts daer aen gewelkomt vande Staten Generael, die hy tot Dordrecht bescheyden heeft tegen 25 Augusti, op welcke tijt hy hem daer oock liet vinden, seer vriendelick vande Magistraet onthaelt synde, die het meest met hem hielden, daer vele andere Steden weijnigh vertrouwen op hem hadden, om syn vremde manieren van doen. De saecke int Landt dus verwart staende, soo heeft *Leycester* den 6 Septemb. seeckere Remonstrantie in duytsch en fransoys laten uytgaen, welcke hy 's anderen daeghs heeft gepresenteert aende Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden, die doen binnen Dordrecht vergadert waren.

Int Jaer 1588. De Soldaten in Geer-

W 1862 *wel*: goed. **1864-1865** *die hy tot Dordrecht bescheyden heeft*: die hij te Dordrecht heeft uitgenodigd. **1866-1867** *hy hem daer oock liet vinden*: hij daar ook aanwezig zou zijn. **1868-1869** *de Magistraet [...]* *die het meest met hem hielden*: die het meest vriendschappelijk met hem omging. **1874** *Remonstrantie*: memorandum. **1875** *duytsch*: Nederlands (diets).

H 1874 *September*: afgekort d.m.v. een -b- met een streepje erboven. **1880** *waren*: een ongebruikelijke -r-; vgl. *Autaren* in r. 1750.

45 verso

Geertrudenbergh veel ten achteren
synde, stelden haer seer qualick aen,
eyschten eenen dertich maenden,
1885 betalinge, togen de vendels van de
stangen, trocken de contributien van
Brabant, en haelden aen de schepen
tusschen Hollant & Zeelant varende.
Jae thoonden haer soo wederspanningh,
1890 dat sy voor gaven eet gedaen te hebben
aenden Grave van *Leycester* van
wegen de Coninginne van Engelant,
& de Staten niet te kennen, over
sulcx alleen te willen handelen met
1895 den Baender Heere van *Willugby*,
als Overste der Engelsche.
Dreijghden anders indien men haer niet
en wilde betalen, dat sy wel wisten
waer sy haer betalinge soude vinden.
1900 De Magistraet der Stadt Dordrecht
door de naeste gelegentheijt by Geer-
trudenberghe, meest aende behou-
denisse der selver Stadt gelegen synde,
wende all vlyt aen, op dat hier in
1905 versien mochte werden. Hierop quam
de gemelte *Willugby* tot Dordrecht,
&

W 1882-1883 *veel ten achteren synde*: veel soldij tegoed hebbende. **1883** *stelden haer seer qualick aen*: gedroegen zich zeer afkeurenswaardig. **1886** *trocken de contributien*: eigenden zich de schattingen (belastingopbrengsten) toe. **1887** *haelden aen*: d.w.z. zij gingen over tot aanhouden van. **1893** *kennen*: erkennen. **1901** *de naeste gelegentheijt*: de meest nabije ligging.

T 1895 *den Baender Heere van Willugby*: Lord Willoughby, die na het gedwongen vertrek van Leicester het bevel over de Engelse troepen overnam.

H 1902 Na de komma *da* doorgehaald.

- 46 recto
 & sont aen haer den Ridder *Johan Winfelt*, syn Swager, den Oversten Wachtmeester vande Engelsche natie *Thomas Wilfoort*, & den Secretaris van den Raedt van Staten *George Gelpin*, met den Pensionaris van Dordrecht Mr. *Joos de Menin*, & wt den Achten 1910
Dirck Stoop Gerbrantsz. die 1915
 de saeck soo verre brachten dat sy beloofden eenige Gesanten tot Dordrecht te senden, gelyck sy deden den 11 Meij. Dan al 't werck liep 1920
 onvruchtbaer af, & de Stadt wierde daer nae aenden vijant vercocht, & de Bergh vercoopers die gecregen wierden, wierden opgehangen, hadden geen quartier.
- 1925 Int Jaer 1607. wiert de Heer Mr. *Johan Berck*, Raet Pensionaris van Dordrecht na syn Conincklicke Majesteijt van Engeland gesonden, & aldaer wel ontfangen, & Ridder geslagen.
- 1930

Int

W 1924 *quartier*: hier: genade.

T 1907-1908 *Ridder Johan Winfelt*: Sir John Wingfield, commandant van de troepen in Geertruidenberg en zwager van Willoughby. **1912** *George Gelpin*: George Gilpin, de Engelse secretaris van de Raad van State. In ruil voor de steun die Elisabeth I verleende, mocht zij o.a. twee Engelse leden benoemen in de Raad van State. Van Deursen (2005) p. 118. **1913-1914** *Joos de Menin* werd om 'eenige ondiensten hare Stad aangedaan' op 15 april 1595 uit zijn ambt ontzet; T1855. **1920-1922** ... *de Stadt wierde daer nae aenden vijant vercocht*: in 1589 kreeg Parma Geertruidenberg in handen door verraad. Van Deursen (2000) p. 48 e.v. **1921-1922** Na *vercocht* eindigt de zin bij Van Beverwijck p. 355. **1922** de Bergh *vercoopers*: zie Van Deursen (2000) p. 49. **1926** *Johan Berck*: reisde op verzoek van koning Jacobus I, de opvolger van Elisabeth I, naar Engeland om 'volkomen kennisse van de gelegentheyt te hebben', d.w.z. Jacobus I wilde trachten een 'eynde te maken van den ellendige oirlogh', Van Beverwijck p. 357. *Raet Pensionaris*: 'De pensionaris was geen bestuurder maar een ambtenaar in onze zin van het woord. Hij vertegenwoordigde de stad in processen en was de centrale figuur in de afvaardiging van de stad naar de Staten van Holland. Hij was de belangrijkste stedelijke ambtenaar.' Schotel p. 22.

46 verso

- Int Jaer 1608. op den 30 Januarij,
quamen te Dordrecht over 't ijs
van Geertruydenbergh, hondert
en 't negentich sleden, synde doen
1935 een seer harden winter, met dese
sleden quamen de Ambassadeurs
vande Ertshartoghen af gesonden
om den vrede te voltrecken.
De Ambassaeurs waren dese.
1940 de Marquys *Ambrosius Spinola*,
Prince van *Sanseverijn* Velt Over-
ste vant leger des Conincks
van Spaenjen, De President
Richardot, den Audiencier *Ver-*
1945 *reycken*, den Secretaris
Mancidoor, den Pater
Commissaris Generael *Johan*
Neij.
- Int Jaer 1610 den 23 Januarij
1950 vloeyden de Merwe soo hoogh
dat het water sedert den Alder-
heyligen vloedt, soo hoogh niet ge
weest

W 1944 *Audiencier*: WNT: 'kanselarijbeambte, inzonderheid voor de behandeling van verzoeken en verzoekschriften.'

T 1937 *Ertshartoghen*: bedoeld worden Isabella, een dochter van Filips II, en haar man aartshertog Albrecht van Oostenrijk. Zij was landvoogdes van de Spaanse Nederlanden van 1621 tot 1633.

1940 *Ambrogio Spinola* (1569-1630) was een Italiaans generaal in Spaanse dienst. Hij behaalde grote militaire successen, o.a. de verovering van Breda in 1625, tegen Frederik Hendrik. Bekend is het schilderij *Las Lanzas* van Velazquez, waarop de overgave te zien is.

H 1936 De *-u-* in *Ambassadeurs* is onduidelijk geschreven. **1946** Voor *Mancidoor* is van doorgehaald.

47 recto

1955 weest en hadde, het welcke tot groote schade geschiede vande Lantman, dewijl datter veel dycken ontrent Dordrecht doorbraken.

1960 Int selve Jaer quam te Dordrecht een Ambassadeur vande Coninck van Maroco. & heeft ontom de Stadt besichticht, als oock mede 's Landts Amonitie huijs.

1965 Int Jaer 1611. Den 29 October quamen te Dordrecht van Geertruydenbergh de Princesse van Condé, synde een Dochter vanden Hartogh van *mommorancij* (wiens eenige Soon voor weijnigh Jaren te Tholouse onthalt is) Connestapel van Vranckrijck, met haer Schoonmoeder wt den Doorluchtigen huuse van Tremouille, & de
1970 Princesse van Oraengien des Princes van *Conde* Suster, verselschapt met *Philips Willem, prince van oraengien*, die int Jaer 1567 te Loven daer

W 1954-1955 *Lantman*: boer; **1955** *dewijl*: omdat

T 1960-1961 's *Landts Amonitie huijs*: 's Rijks Magazijn of Arsenaal (aan de Houttuinen), ook genoemd 's *Landts Magasijn van oirlogen*, zie r. 2258 **1965-1966** *den Hartogh van mommorancij*: Henri I de Montmorency (1534-1614), *connétable de France* (opperbevelhebber van het Franse leger). **1973-1979** De oudste zoon van Willem van Oranje, Filips Willem, werd op 13-jarige leeftijd door Alva van Leuven, waar hij student was, naar Spanje overgebracht, deels als gijzelaar, maar vooral om hem tot een goed katholiek en trouw onderdaan op te voeden, die, mocht de koning daartoe besluiten, tot prins van Oranje benoemd kon worden in plaats van zijn vader, die van zijn titel en bezittingen vervallen was verklaard. Israel p. 170. Filips Willem zou zijn vader nooit meer zien; hij kwam in 1596 terug naar de Zuidelijke Nederlanden.

H 1959 *ontom*: verschrijving voor *rontom*.

47 verso

- 1975 daer hy studeerde, door den Hartogh van *Alva* van daer genomen wiert, & tegen de privilegie vande Hooge School, gevanckelick naer Spaenjen gevoert wert. Prins *Maurits van Nassou, Emanuel Prince van Portugael*, & andere Groote Heeren, die al te samen beleeft & heerlyck van de E. Magistraet onthaelt synde, vertrocken na den Hage.
- 1985 Int Jaer 1612. quam in april te Dordrecht Grave *Philips van Hanau*, die getrouet hadde *Catharina van Nassau Prince Willems* dochter, vertrock van hier na Engelant om het houwelick te versoucken van des Coninghs Dochter *Elisabeth*, voor *Frederick de V. Pals Grave & Keurvorst*. Het welck soo wel wtviel dat sy het volgende Jaer trouden.
- 1990

Int

W 1975 *daer*: waar

T 1984-1986 Catharina (Belgica) van Nassau (1578-1648) was een dochter van Willem I en Charlotte de Bourbon; zij trouwde Filips Lodewijk II van Hanau-Münzenberg (1576-1612).

- 48 recto
- 1995 Int Jaer 1613. op den 29 April, trock de Pals Graef *Frederick* de V. met syn Conincklicke Princesse *Elisabeth* wt Engelant op Vlissingen, & van daer op Middelborgh, & quam den j Mey te Dordrecht, alwaer hy vande Magistraet & Borgerij seer treffelick is ingehaelt & getracteert.
- 2000 Heeft hier besien de Grootte kerck & andere deftighe gebouwen, als oock het huys daer syn vrouw Moeder *Loyse Iuliane* des Princen van Orangiens Dochter int Jaer 1576 in geboren is.
- 2005 Ende is het grootte Huys vande Heer Pensionaris *Berck*.
- 2015 Int Jaer 1614. 15. 16. & 17. isser onder de Leeraren van de Gereformeerde kercken, vande Vereenichde Provincien verscheydenheijt, verschil ontstaen & grooten twist over het gevoelen vande

W 2003 *in gehaelt*: plechtig en feestelijk ontvangen; *getracteert*: als gast onthaald. **2005** *deftighe*: belangrijke, voornamen. **2013** *Leeraren*: predikanten. **2015-2016** *verscheydenheijt*, *verschil*: beide woorden betekenen: meningsverschil.

T 2010 *het grootte Huys* is de nog bestaande Berckepoort op de hoek van de Nieuwstraat en de Hofstraat. Willem van Oranjes vierde echtgenote, Charlotte de Bourbon, beviel hier van haar dochter Louise Juliana. Bij Van Dalen p. 633, lezen we: ‘De Berckepoort, oorspronkelijk het huis de Lombard, gebouwd c. 1550 door Huybert Tack, en daarna bewoond door zijn schoonzoon Matthijs Berck, wijnverkooper. Verblijf van aanzienlijke personen, als de hertog van Alva, de Prins en de Prinses van Oranje, enz.’ **2012** e.v. Het gaat om de strijd tussen de aanhangers van Arminius en die van Gomarus met betrekking tot hun opvattingen over de predestinatie. Arminius stelde dat menselijk handelen van invloed was op de uitverkiezing na de dood, Gomarus deelde deze mening niet. Voor een bondige beschrijving van deze twisten zie Van Deursen (2000) p. 227.

H 2009 Cijfer doorgehaald midden in het jaartal 1576.

48 verso

de leere vande Predestinacij
het welcke hoe langer hoe hooger
2020 gingh met predeken & schryven
tegens malcanderen, soo dat de
een Stadt na d'ander begon om te,
sien malkanderen weynich betrouwende,
het Landt aen 't hollen was, som-
2025 mige Steden namen waertgelders
aen, weynich Steden waren van
dese factie bevrydt, Daer van
Dordrecht een was daer dit on-
heyl niet en wert bevonden, want
2030 de Eendrachticheyt der Leeraren,
de voorsichtige regeringe der Ma-
gistraten, & de liefde der
Borgeren tot het wel varen
van haer Stadt, hiel de Ar-
2035 miniaensche factie buyten.

Int Jaere 1618. op den 13 November
is te Dordrecht begonnen het
Synode Nationael, eenpaerlick
by alle de Provincien ingewillight.
2040 Tot het gemelte Synode Nationael
waren

W 2024 *aen 't hollen was*: in opwinding verkeerde. **2025** *waertgelders*: huurlingen die op waardgeld (voorlopige bezoldiging) worden aangeworven in tijdelijke dienst voor het handhaven van orde en rust. **2027** *factie*: roerige politieke groep. **2027-2028** *Daer van Dordrecht een was daer dit ...*: van welke steden Dordrecht er een was waar dit ... **2038** *eenpaerlick*: op eendrachtige wijze. **2039** *ingewillight*: goedgekeurd, overeengekomen.

T 2036 e.v. De Synode werd gehouden in de Kloveniersdoelen in de Doelstraat. Het gebouw is helaas in 1856 gesloopt. Op deze Synode werden de *Dordtse Leerregels* opgesteld, die bestaan uit de Vijf Artikelen tegen de Remonstranten (of Arminianen of 'rekkelijken'). Tevens werd het besluit genomen tot een officiële bijbelvertaling; deze Statenbijbel verscheen in 1637. Van Lieburg (2004).

49 recto

- waren geroepen verscheyden Theologanten & God Geleerden, de welcke verschenen binnen Dordrecht, als wt Engelant, wt het Ceurvorstendom Pals, wt het Furstendom van Hessen, wt de vier Gereformeerde Cantons van Switserlant, wt de Wetterausche republycke, wt de kercke van Geneven, wt de Republijcque van Bremen, wt het Graefschap van Embden, & dan oock wt de respectyve kercken vande vereenighde Provincien. Dese Byeencompste of vergaderingh wiert gehouden op den Doel, met bequame gestoelten daer toe geappropri-eert ~
- 2045
- 2050
- 2055
- 2060 Int Jaer 1619 quam te Dordrecht vrouw *Brabantina van Nassauw*, (dochter van *Willem*, Prince van Oraengien, & van vrouw *Loyse van Bourbon*, uijt Conincklicken bloede) die int Jaer 1598

W 2041-2042 *theologanten*: theologen. **2057-2058** *geappropriert*: geschikt gemaakt.

T 2048 Bedoeld wordt Nassau-Wetteravia. De stad Wetterau ligt in het tegenwoordige Hessen. Het Duitse Rijk was een los verband van vele ministaatjes. **2059** Volgens Lips, p. 352, bezocht Brabantine van Nassau haar geboortehuis op de hoek van de Voorstraat en de Kleine Spuistraat op 13 september 1617.

H 2042 *-ten*, aanvankelijk vergeten en later tussengevoegd boven de regel; er stond *Gods Geleerden*: de *-s-* is doorgehaald. **2052** *dat* verbeterd in *dan*.

49 verso

- 2065 1598 getroudt hadde *Claude*, Hertoge van *Trimouille*, & *Thouars*, Prince van *Thalamont*, Oom vanden Prince van *Condè*, & de Princesse van *Oraengen*, quam den 13 September te Dordrecht met haren Sone & Dochter,
- 2070 & gingh noch besien de Camer & t huys, daer sy geboren was, doen beseten met de andere vande naeste kleyne Speustraet, by *Jan van Wesel*, *Thomassen*,
- 2075 Schepen, & behoort nu aen *Jan Vijgeboom*.

- 2080 Int selve Jaer op den 9 Meij is binnen Dordrecht geeyndicht & afgehandelt het Synode Nationael, & syn alle de Gecommitteerde op 't voorsz. Synode vertrocken, soo Politijcken als Theologanten, na dat sy malkanderen minnelick bedanckt hadden.

Int

W 2072-2073 *beseten* ... *by*: eigendom van, in bezit van.

T 2077 Op 9 mei 1619 vertrokken de buitenlandse waarnemers: de sluiting van de synode vond plaats op 29 mei. Van Lieburg (2004).

H 2077 *Meij* later tussengevoegd. **2079-2080** De *-o-* in *Nationael* verbeterd boven een mislukte *-o-*.

- 50 recto
- 2085 Int Jaer 1588. op den 27 Februarij, is binnen Dordrecht, een vrouw van eenen schoenmaecker, genaemt *Jacob Willemsen*, woonende tegen over myns Heeren Herberge, gelegen van
- 2090 vier Jonge Soonen, genaemt Abraham, Isaack, Jacob, & Samuel, quamen alle vier levendich ter werelt. De Moeder was genaemt *Maeyken Cornelis*, lyndenaeyster.
- 2095 Sy wierden in den Augustynen kercken doop gebracht van een Compaignie Borgers die inde wapenen waren met het vliegende vaendel vande nieuwe straet, daer van eenen Clootwijck
- 2100 Capiteijn was. de Ed: Magistraet van Dordrecht heeft dese kinderen geheven, & syn hare Peters geweest. Dese Sectie vant Jaer 1588, moet volgen 't Jaer 1587.
- 2105 Int Jaer 1622. doen Bergen op den Zoom vanden Marquis *Spi-nola*

W 2089 *gelegen van:* bevallen van. **2098-2099** *de nieuwe straet:* de Nieuwstraat (?). **2102** *geheven:* ten doop gehouden.

T 2089 *myns Heeren herberge:* er waren tal van herbergen en logementen in het Dordrecht van die tijd. Deze herberg was mogelijk dezelfde als *Huize Malburg*, dat zich aan de Voorstraat bevond tegenover wat nu boekhandel De Bengel is. Balen p.763. **2103-2104** In Van Godewijcks tijd was de geboorte van een vierling een zo opmerkelijke gebeurtenis - wat wel blijkt uit de aandacht die eraan besteed werd - dat hij deze hier alsnog vermeldt. Zou Van Godewijck hieraan herinnerd zijn door de geboorte van een vierling op 9 juni 1621, van wie een anoniem portret in het Dordrechts Museum hangt? De opmerking 'Dese Sectie vant Jaer 1588, moet volgen 't Jaer 1587' is mogelijk bedoeld voor een toekomstige drukker.

H 2103 Spatie voor *Dese*.

50 verso

nola belegert was, die seer groote
fortse en̄ geweld op de Stadt dede,
met syn canon, & hy het in & wt
2110 comen niet en konde beletten, doen
voermen soo vry van Dordrecht bin-
nen Bergen, gelyck oft niet bele-
gert en was, daer quam menige
Speeljacht van Amsterdam hier
2115 voorby gevaren, en voeren met sulck
een vrolickheijt na Bergen, of se
na een kermis reysden.

Int Jaer van 1624, is binnen Dor-
drecht gekomen *Ernst* Grave
2120 van Mansvelt, Generael velt
Overste des Coninx van Bohe-
men, met vorst *Christiaen*, her-
togh van Bruynswyck, geseijt den
dollen Hartogh, mede in dienst van-
2125 den Coninck van Bohemen. Wier-
den treffelick & heerlick vande
Ed: Magistraet getrackteert, inde
Herberge genaemt de Paeuw, hadden
een

W 2108 *fortse*: kracht, geweld; *fortse en̄ geweld*: een synoniemenpaar. **2117** *kermis*: (jaar)markt met volksfeest (oorspronkelijk een kerkelijk feest). **2123** *geseijt*: bijgenaamd.

T 2127-2128 *inde Herberge genaemt de Paeuw*: herberg de Pauw was een soort vijfsterren hotel: adellijke en vorstelijke personen logeerden meestal hier: Stadhouder Willem II (r. 2877) en Koning Karel II van Engeland (r. 3034) worden in deze kroniek vermeld als gasten. De herberg stond aan de Kop van de Wijnstraat aan het Groothoofd bij de aanlegplaats van beurtschepen en marktschuiten; de achteruitgang kwam uit op de Mattenkade. C. Esseboom (2001-3) p. 36.

H 2109 *canon*: in deze Kroniek wordt *canon* gebruikt voor enkelvoud en meervoud, vgl. r. 2797-2798: *het Canon, tot ses en dertigh stucken* en r. 3585: *sij losten het Canon op 't Hoof, aen allen sijen*.

- 51 recto
- 2130 een groote Suite by haer. Desen vorst
Christiaen verloos synen eenen arm
inden Slagh by Floru by Namen.
- 2135 Int Jaer 1626. op den 26. Januarij
is binnen Dordrecht overleden &
inden Heere ontslapen de Gods-
lige & vrome Leeraer *D. Johannes*
Becius, heeft binnen Dordrecht het
Predickampt bedient veertigh Jaren.
Was geboren te Frankfort 1558. den
9. Octobris. Syn leste Predicatie die
- 2140 hy dede in 't avont gebedt in den Augu-
stynenkerck, was wt den Sentbrief
Pauli tot den Romeijnen cap. 8. vers
9. 10.
- 2145 Int selve Jaer 1626. op den 3. decemb.
des nachts tusschen i. en 2. uyren
is inden Heer ontslapen, de vromen
& getrouwen Herder *Johannes Debits*
na dat hy het predickampt binnen
Dordrecht bedient hadde dertigh
Jaren

W 2129 *Suite*: gevolg. **2135** *Leeraer*: predikant; *D.*: Dominus.

H 2144 *selve*: tussengevoegd boven de regel; *1627* verbeterd in *1626*; *December*: zie H1874.

51 verso

2150 Jaren, was geboren te Duysborgh, int Landt van Cleef, was out sestich Jaren. Syn leste Predicatie die hy dede was wt den 51. Psalm. Geeft my Heer een nieuw hert &c:

2155 Int Jaer 1627. op den 28. Augusti, is binnen Dordrecht gestorven de Godvreesende & vromen Leeraer *Daniel Demetrius*, hadde achthien Jaren hier binnen gestaen. Was 48

2160 Jaer out doen hy stierf. Is geboren anno 1579 te Frankendael inde Palts, syn leste Predicatie die hy dede, geschiede int avont gebedt inden Augustynen Kerck, wt Matthæus

2165 capittel 4. van de versoeckinge des Sathans tegens Christum.

Int Jaer 1628. op den 9 July, is inden Heere gestorven de wel geleerde & godsalige *D Daniel de*

H 2161 *ten verbeterd in te.*

52 recto

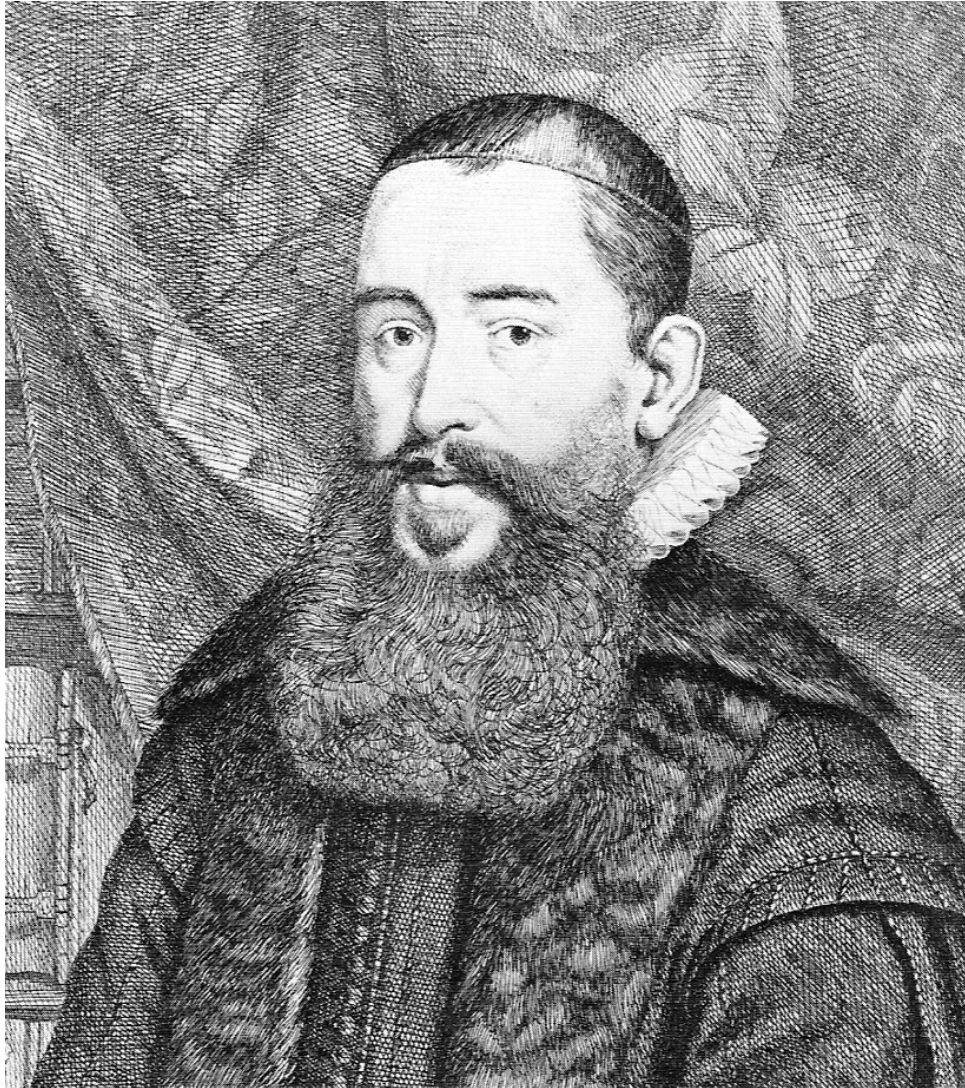
2170 *de la Vigne*, in syn leven getrouwen
Herder inde Walsche Gemeente
binnen Dordrecht, out 93 Jaren,
heeft het predickampt alhier be-
dient seshien Jaer, was in de
2175 vermaerde Coopstadt Amster-
dam gebooren.

Int Jaer 1629. op den 20 Januarij,
is in den Heere Godsalichlick
ontslapen binnen Dordrecht, de
2180 getrouwe & hoogheleerde *Baltha-
zar Lydius*, Dienaer des Godde-
licken woorts, wiert den 24 des
selven maendts begraven inde Nieu-
kerck, was 52 Jaren out doen
2185 hy stierf, heeft het pre-
drick ampt alhier bedient 26 Jaren,
hy is geboren te Vmbstadt inden
Churvorstelicken Palts, Syn leste
predicatie die hy dede inde groote
2190 kerck was wt het 2 capittel Lucae.
vers 15.

Int

T 2187 *Vmbstadt*: het huidige Gross und Klein Umstadt in de Landkreis Darmstadt-Dieburg.

H 2185 2x heeft, het tweede doorgehaald. **2185-2186** *predrick ampt* i.p.v. *predick ampt*.

BALTHASAR LYDIUS. PREDICANT TOT DORDRECHT;

*geboren in den Palts A. 1576. den 13. Aug. Overleden A. 1629. den 20. Jan.
Siet hier Een Deylich Man en Syn Mannhaftich Wesen;
Eendonder in de Kerck. Van Ieder Hoog Gepresen;
Maer wylike Meerder Sien of in of Nedrens Siem.
Soo Schildert Syn Verstand, en syn Geleerde Stem.*

G. Schalken fecit.

J. Gats.

Balthasar Lydius (1576-1629). Predikant te Dordrecht van 1602-1629. Lydius hield zowel bij de opening als bij de sluiting van de synode van Dordrecht (1618-1619) een preek in de Grote Kerk. Bij zijn vader Martinus Lydius, hoogleraar te Franeker, had hij oosterse talen gestudeerd. Als zestienjarige studeerde hij theologie te Leiden. Van zijn hand verschenen werken over de geschiedenis van de Waldenzen.

- 2170 De la Vigne, in syn leeden getrouwd
 heerde inde valsche Synagoge
 binnen Dordrecht, out 43 jaren,
 heeft het predikantsamt alhier be-
 dient seftgien jaren, was inde
 2175 vermaerde Reepstadt Antwerpen
 dan geboren.

- In t'jaar 1629. op den 20 Januarij
 is in den heere Godsalighe-
 outslapen binnen Dordrecht, de
 2180 getrouwe O'hooghgelovde Baltha-
 zar Lydius, die waerde Godde-
 licken woort, wiert den 24 des
 selven maents begraven inde Nieu-
 kerke, was 52 jaren out doer
 2185 syn sterven, heeft heeft het pre-
 dikants amt alhier bedient 26 jaren,
 hy is geboren te Wubstادت in der
 Egher vorstheijde Salto, syn leste
 predication die hy dede inde groote
 2190 kerke was wt het 2 capittel Luca.
 vers 15.

52 verso

- 2195 Int selve Jaer 1629. syn buijten Dordrecht in de Voor Stadt genaemt het Wilgenbosch, buyten de Vuylpoort af gebrant by de 30 huysen, tot de gront toe, na de middach tusschen vier & vyf uyren, , dese huysen waren meest met riet bedeckt.
- 2200 Int Jaer 1630. op den 13 October, wiert buyten Dordrecht, op't verdroncken landt, inde Vlecke van Dubbeldam, de eerste predicatie gedaen van *D. Gosuino Buytendijck*,
- 2205 inde kercke aldaer nieuwe gebouwt; Nam synen text wt den 84 psalm, *Hoe lieffelijck syn uwe wooningen Heer.* Voor de Predicatie song men den 33 psalm, na de predicatie den 27.
- 2210 Dit lant is onder gevloeyt *Anno* 1421. syn als doen vergaen buyten Dordrecht 72 Parochyen. gelyck hierboven verhaelt is.

Int Jaer

T 2202 *Vlecke*: een groot dorp of een plaats van enig aanzien die geen stad is (zo is Den Haag in de 17e eeuw ook een *Vlecke*). **2204** *Gosuino*: de ablatief van Gosuinus. **2210-2213** Zie r. 17-59.

H 2197 Twee komma's na *uyren*.

53 recto

- 2215 Int Jaer 1631. den 12. Mey is binnen
Dordrecht een groot ongeluck geschiet;
Een seker huys staende op den
rietdyck, alwaer het Casteel van
Antwerpen uijt hanght, is van 't bus-
kruijt op gesprongen, en̄ geraeckte
2220 van achteren geheel onder de voet,
alwaer vyf menschen syn omgekomen;
een soldate vrouw met twee kinderen,
die daer quam om kruijt te vercoopen,
de man vant huijs, & syn huysvrouw, totter
2225 doot te gequetst, daer bleef oock doot
een schippersknecht, twee arbeyders
die daer verby gingen, seer deerlick
gequetst, de huysen die daerontrent
staen wierden seer beschadicht.
- 2230 Int selve Jaer van 1631. op den 10.
Septemb. is van Antwerpen
't seijl gegaen de Groote
Vloot, onder 't Commandement van
Graef *Jan van Nassauw*, de Prin-
2235 ce *Barbanson*, Duc *de Bossu*, Mai-
stre

W 2219-2220 *geraeckte ... onder de voet*: stortte in. Zie WNT *voet* 9d. 2232 *'t seijl gegaen*: afge-
varen, vertrokken.

T 2217-2218 *Casteel van Antwerpen*: vermoedelijk een herberg, niet genoemd in Van Dalen. 2221
Er kwamen welgeteld zes mensen om, niet vijf. 2234 *Graef Jan van Nassauw*: de katholieke
Johan de Jongere, graaf van Nassau-Siegen, 1583-1638. Hij trad in 1621 in Spaanse dienst en
nam deel aan krijgsverrichtingen tegen de Republiek, waarbij hij herhaaldelijk kwam te staan
tegenover zijn jongere, protestantse, broer Willem, veldmaarschalk onder Frederik Hendrik. Als
hij in 1631 een aanval doet op Zeeland, wordt hij verslagen op het Slaak. Zie ook r. 2272 en 2918-
2923.

H 2223 Tussen *kruijt en te* een doorgehaalde -d-. 2225 *te*: lees *toe*. 2227 Tussen *ging-* en de uitgang
iets doorgehaald. 2231 *September*: zie aantekening bij r. 1874.

53 verso

stre *del Campo*, Mons *Haynin*, den
Admirael *Jacob Jansz. Baij*, en̄ veel
andere voorname Chrijs Officieren,
neffens 2000. Boots gesellen, de vloot
2240 bestont in 10. ponten, 18. pleijten, 50.
Chaloupen, sy meenden eenige plaetsen
in Hollandt, Zeelandt af te loopen, maer
wierden by ter Tolen geheel in route ge-
2245 slagen, soo dat by na alle haer ponten, pley-
ten chaloupen het Staten Volck tot
buyt is geworden, 4000 wierter gevan-
gen, 2500 gebleven verdroncken, & int
slick versmoort, daer sijn oock voor buijt
2250 bekomen eenige halve cartouwen, drie-
lingen, veel kleijne metale stucken,
oock syn bekomen acht tonnekens met
gelt, 400 stuckx vuyrwerck, eenige
tonnekens met stroppen & messen. Alle
2255 de reedtschappen van ponten, pleijten cha-
loupen & amonitien van oorlogen, wierden
den 18 September desselven Jaers
binnen Dordrecht gebracht, om dat aldaer
's Landts Magasijn van oirlogen is; de ge-
2260 vangen wierden in de Steden verdeelt,
& daer vast geset, onder de welcke
waren

W 2238 *Chrijs Officieren*: legerofficieren. **2240** *ponten*: platte, brede vrachtschuiten voor de binnenwateren; *pleijten*: een lang en plat vaartuig voor de binnenvrachtvaart. **2241** *chaloupen* of *sloupen* (zie r. 2268): sloepen. **2242** *af te loopen*: te plunderen of te verwoesten. **2243-2244** *geheel in route geslagen*: volledig in de pan gehakt. **2246** *wierter* lees: *wiert er*. **2247** *gebleven verdroncken*: kwamen door verdrinking om het leven. **2249** *cartouwen*: kleine kanonnen, uit het Italiaans *quartana*, letterlijk 'kwartkanon'; men onderscheidde halve, hele en dubbele kartouwen. **2249-2250** *drielingen*: kanon ter grootte van een derde van een vol kanon. **2252** *vuyrwerck*: zogenaamd *ernstvuurwerk*, voorwerpen gevuld met explosieven.

T 2258 T1960-1961.

H 2258 *oirlogen*: de laatste letter is onleesbaar, maar vermoedelijk een *-n-*. **2258-2259** *gevangen* i.p.v. *gevangenen*.

- 54 recto
 waren eenige Grooten, als Mons' *Dulcken*,
 Gouverneur van Groll, Le Conte *Frésin*,
 Collonel, Conte *Villierval*, Capitaine
de Brandijn & andere. Menichte van
 2265 menschen quamen te Dordrecht, wt Hollant
 Vtrecht, Gelderlandt & andere plaetsen
 om dese vlote wt nieusgiericheijt te besich-
 tigen, elcke Sloup hadde de naem van een
 af gestorven Sanct. Daer was oock een
 2270 chaloup die den Hemel hiet, dit was den
 Admirael vande Vloot, in dese Sloup was
 geweest Graef *Jan*, met de Prince
Barbançon die't ontkomen syn. Me
 2275 Vrouwe de Princesse van *Oraengien*
 quam oock wt den Hage met een groote
 Suite om dese vlote te besien, Sy voer
 lancx de Stadt op 't diep in de Chaloup die
 den Hemel genaemt was, want op het
 2280 achterste van dese Sloup was een
 verdeck gemaectt in forme van eenen
 Hemel. Dit omvaren geschiede met
 groote blyschap & triumphe, tot een
 eeuwige gedachtenisse.
- Int Jaer 1636. heeft binnen Dordrecht
 2285 de peste seer gegrasseert, begon
 in't

W 2269 *Sanct*: heilige. **2277** *diep*: vaargeul. **2280** *verdeck*: soort overkapping. **2285** *gegrasseert*: gewoed, geheerst.

T 2272 Zie r. 2234 e.v. **2285** Dordrecht werd tussen 1450 en 1665 21 keer door de pest bezocht; Esseboom (1998-1) p. 255 e.v.

54 verso

in't begin van July 1636 & duyrde tot int
eynde van Juny 1637. daer storven
in dien tijt binnen Dordrecht drije duysent
vijf hondert drye & dertigh menschen.

2290	In de maendt van July syn gestorven -----	179.
	De maendt van Augustus -----	411.
	De maendt van September-----	720.
	De maendt van October -----	742.
	De maendt van November -----	599.
2295	De maendt van December -----	289.

	Somma 2900 menschen.	

Int Jaer 1637. op den 11. November is
gestorven binnen Dordrecht d'Heer
Symon van Beaumont Heere
2300 van Amelandt, doen regerende Borge-
meester deser Stede, & wiert den
15 daer aen begraven inde groote kerck,
daer waren over de seshien hondert
menschen

W 2302 *daer aen*: daarna.

T 2296 De uitkomst van de optelsom moet zijn: 2940. **2299** *Symon van Beaumont* (1588-1637): bur-
gemeester 1628-1630, 1632-1634 en 1637. Hij raakte in opspraak door zijn poging Ameland in
leen te krijgen van de keizer van Duitsland, Ferdinand III. Dit werd door de Staten van Holland
belet. Hij was dus geen *Heere van Ameland* zoals in de tekst vermeld staat. Molhuysen deel 1,
kolom 262-265.

H 2297 Boven de laatste vier letters van November staat een streep.

55 recto

2305 menschen op Syn Ed: Begraeffe-
nis, voor aen gingen de twee & dertigh
Gildens, met hare wapenen & schil-
den aen swarte stocken gebonden,
daer aen volghde de Schutteryen,
doen de Ed: Magistraet deser Ste-
2310 de, & soo voorts.

2315 Int Jaer 1638. op den 25 January
synde Pauli bekeeringh heeft men be-
gonnen binnen Dordrecht, op den Orgel
te spelen onder het singen der Psalmen,
voor & nade Predicatie. inde Groote
Kerck speelt men Sondachs 's morgens
onder het singen, & na de middach inden
Augustynen, & voorts de gansche weeck
in d'avondt Predicatie.

2320 Int selve Jaer 1638. is op den 20
Augusti des avonts tusschen 5 & 6
uieren des avonts binnen Dordrecht
garriveert, met het Schip van Syn
Hoocheyt

T 2311-2319 Zie Lips p. 166.

H 2308 *volghde(n)?*: het lijkt niet aannemelijk dat het summiere golfje na de *-e-* bedoeld is als een *-n-*. 2317 Na *middach* iets doorgehaald. 2321-2322 Verschrijving: *2x des avonts*.

55 verso

- heijt *Frederick Henrick* Prince van
2325 Oraengien, hare Majesteyt de Co-
ninginne van Vranckryck, *Maria de*
Medices, Moeder van *Lowys* de
derthiende Coninck van Vranckryck,
2330 comende uyt Brabant over 's Harto-
genbosch, alwaer syn hoogheijt den Prin-
ce van Orangien doen ter tijt met het
geheele Leger aengekomen was,
wiert seer treffelyck & heerlick ge-
wellecomt, & inghaelt van Syn
2335 gemelte hoogheyt, Me Vrouwe de
Princesse van Oraengien, Me Vrouw
Van *Brederoede*, Suster van Me
Vrouw de Princes, & andere Adelicke
Dames, den Jongen Princen van Orangie
2340 *Wilhelm*, ten Bosch wiert het canon drye
mael om de Stadt los gebrant, & het
Leger stont in bataille. Van daer is
haere Majesteyt verselschapt met
2345 Me Vrouwe de Princesse van Oran-
gien, & me Vrouwe van *Brederoede*,
de Heer van *Brederoede*, de Grave
van *Cuylenborgh* & andere Groote
Heeren, gevaren op Gorcom & soo
voorts

W 2340 *canon*: dit woord wordt zowel voor het enkelvoud als het meervoud gebezigd. **2342** *stont in bataille*: stond in slagorde.

56 recto

2350 voorts op Dordrecht, alwaer vier carrossen op 't Hooft stonden haere Majesteit en wachten, de Carros vande Coningin was met swart fluweel overdeekt, & met silverdraet geborduyrt, daer gingen ses swarte paerden voor de Carros vande Coningin, & voor de Carros van Me Vrouwe de Princes gingen vier witte Merrijen, haer hoogheits Carros was van binnen met root fluweel bekleet, de andere waren na advenant cierlick tot gemaect; De Coninginne quam met eenige Jachten & een groot getal van schepen, als sy ontrent de Stadt quam wiert het geschut los geschoten, de Trompetten speelden *Wilhelmus van Nassauwen*. de Magistraet stont voor opt Groote Hooft, hebben haer seer eerbiedelick ontfangen, de Borgerye elck op het braefste & cierlickste gemonteert, stonden in de wapenen van het groote Hooft af tot verby de Tollebrugh, & de huysingh vande E Heer Borgemeester *van Beveren*, heere van *Strevelshouck*. Haer Majesteit was gedefroijeert Int Sint Joris
over

W 2359-2360 *na advenant cierlick tot gemaect*: in overeenstemming met de status van de inzittenden sierlijk tot eenvoudig (*gemaect* wordt gebruikt in tegenstelling tot *cierlick* en kan impliceren dat het niet om handwerk maar om massa- of seriewerk ging. Zij die in een *carros* reden die *gemaect* was, hadden dus een lagere status). **2368** *braef*: fraai. **2369** *gemonteert*: uitgerust. **2374** *gedefroijeert*: op kosten van de stad ondergebracht.

T 2371-2373 *Borgemeester van Beveren*: Cornelis Jacobsz van Beveren (1568-1641) was burgemeester 1630-1632 en 1638-1640. Hij bewoonde het stamhuis van de Van Beverens in de Wijnstraat, dat nu nog bekend staat als 'De Beverenburch' (nu Wijnstraat 127). Het huis heette lang 'De Witte' omdat de gevel wit gepleisterd was. Er staat nu nog op te lezen DIT . IS . IN . BEVERËBVRCH. Het jaartal 1556 is aangegeven met muurankers. **2374** *Sint Joris*: niet in Van Dalen.

H 2351-2354 *caros* verbeterd in *carros*: koets.

56 verso

2375 over de Nieuwbrugge, welcke huysinge nu
beseten wort by d heer *Carpentier*.
Me Vrouwe de Princesse hadde haer
Logement ten huysen van de Ed: heer
van Strevelshouck, de heer *van Bre-*
2380 *deroede* was gedefroijeert tot de
Heer *Ruys*. de Graef van *Culen-*
borgh tot d'heer Schout *Abraham van*
Beveren, & soo was voorts de gansche
Suite gedefroijeert inde voornaemste
2385 huysen der Borgeren. De Borgerye
die inde wapenen was hebben dapper
vuyr gegeven, geen cruyt sparende.
Des avonts wiert hare Majesteyt
heerlick & Conincklick getracteert,
2390 & vereert met een deftigh bancquet.
Des anderen daeghs is haer Majesteijt
met haer gansche Suyte, nobelesse &
Dames ontrent seven uren met eenige
Sloupen, om dat het stil was na Rotter-
2395 dam gevaren op het alderspoedichste.
Sy had in haer Suyte de Jonge Princesse
van *Savoijen*, oock een Marquise
wt Vranckryck synde een vande
Grootste

W 2380 en 2384: *gedefroijeert*: W2374. 2386 *dapper*: flink, hevig. 2390 *een deftigh bancquet*: een rijk voorziene feestdis. 2392 *nobelesse*: edelen.

T 2382-2383 *Abraham van Beveren*: Abraham Cornelisz van Beveren (1604-1663); schout 1631-1643, burgemeester 1643-1645, 1660-1662. Hij stond in de kuiperijen in de Dordtse regeringskringen meerdere malen tegenover de familie De Witt. Hij verving Jacob de Witt nadat deze na zijn vrijlating uit Loevestein zijn functie als oudraad en afgevaardigde naar de Staten van Holland op bevel van Willem II had neergelegd, maar weigerde weer plaats te maken voor De Witt na de dood van de prins. Hij liet in 1650 het Huis De Onbeschaamde in de Wijnstraat bouwen.

H 2388 Voor *Des* is doorgehaald: *Har*. 2393 Tussen *uren* en *met* is een *-m-* doorgehaald.

57 recto

2400 Grootste Dames vant Landt, sy hadt oock by haer een seker getal van Geestlickhey, waer onder waren eenige Jesuijten.

2405 Int Jaer 1639. heeft de E. Magistraet der Stede Dordrecht, alle haer timmerlieden & metselaers, & alle die aende Stadt plegen te wercken af gedanckt, & hebben haer reparatien van Stadts wegen besteedt, & besteden die noch alle Jaren, ten meesten oirbaer & profyte. Hebben oock af gedanckt haer Stadts

2410 karren, & hebben in plaets van die, vuylnis backen gemaect aende vesten, havens, & grachten, tot geryf vande Borgerij. Soo dat de vuylnis alle Jaer verpacht wert, & de Pachter laet deselve alles

2415 met karren wech halen.

Int selve Jaer den 8. Septemb̄. is vande Magistraet by openbare klockslag, vande E. Magistraet geordonneert dat yder Borger aende voorstraten, & principaelste

W 2408 *oirbaer*: voordeel, baat, nut; *profyte*: voordeel. *oirbaer & profyte* vormen een synoniemenpaar. **2419-2420** T 269, T1325 en T2800.

T 2417 *by openbare klockslag*: T565.

H 2408 Na *oirbaer* is doorgehaald -vo-. **2416** *Septemb̄*: H1874.

57 verso

- 2420 principaelste syd'straten, haere goten sullen in halen & afbreken, & in plaetse van dien loode & blecke buysen of pijpen leggen, van boven tot beneden langs de gevel & muyren neergaende.
- 2425 Int Jaer 1640. op den 4 April isser een groote aerdbevinghe geweest in verscheyden quartieren van Europa, heeft mede geweest binnen Dordrecht. dese Aerdbevingh wiertmen gewaer
- 2430 's snachts tusschen 2. & 3. uyren, was soo crachtich, dat 't Antwerpen op't Casteel een halve Cartouw staende vande wallen gesmeten wiert.
- 2435 Int Jaer 1641. is binnen Dordrecht inden Harmansuijsstraet, in een steeghje genaemt het Borgemeesters Poortie, een wanschepsel geboren, van een vrouw die vande Gemeynte gehouden wiert: Dit kindt quam ter werelt, hebbende het aengesicht de gedaente van een uijl, sonder hals,
syn

W 2422 *blecke*: blikken. 2432 *cartouw*: klein kanon. W2249. 2439 *gehouden wiert*: onderhouden werd.

T 2431 *dat 't Antwerpen op 't Casteel ...*: waarschijnlijk wordt bedoeld: dat *te Antwerpen een halve cartouw op 't Casteel staende van de wallen gesmeten wiert*; met het *Casteel* wordt waarschijnlijk bedoeld *Het Steen*, een kasteel uit circa 1200 in het centrum van Antwerpen waarin nu het scheepvaartmuseum is gehuisvest.

H 2430 Sic: 's snachts. 2436 Mislukte -B- voor *Borgemeesters* doorgehaald.

58 recto

syn oogen stonden recht in syn voorhoofd,
het hadt twee haijrlocken, elcke
lock anderhalf vierendeel langh,
2445 syn hayr hingh over syn voorhoofd, als
het gemaecte haijr oft de garsetten
van de Joffvrouwen, het had achter
op syn hoofd eenen tuyt van vleesch die
gebreyt was, gelyck de vrouwen haer
2450 haijr vlechten, het hadde oock achter
op syn lyf eenen staert van vleesch,
& wees met syn twee voorste vingeren
op de menschen. Veel menschen binnen
Dordrecht hebben dit kint gesien,
2455 wat voor beduydingh dat dit is, of
wesen sal, dat is de Almachtige God
bekent — .

Int Jaer 1643. op den 22. Meert,
is gestorven de Ed. Heer *Cornelis Adriaensen Teresteyn*, doen
2460 tertydt synde regerende Borgemeester
van Dordrecht; Syn Ed: was
den 14 derselver maendt, met eendrachtige
Stemmen van den Outraet
&

W 2444 *anderhalfvierendeel*: circa 25 cm. Een vierendeel is een kwart el; een el was in de 17e eeuw ongeveer 69 cm. **2446** het *gemaecte haijr oft de garsetten*: *gemaect(e) haijr* is namaakhaar, dus een pruik. *Garsetten* (niet in WNT, Verdam of Kiliaen) betekent dan waarschijnlijk namaakponyhaar. **2448** *tuyt*: min of meer spits, uitstekend stuk vlees. **2449** *gebreyt*: gevlochten.

T 2458-2515 In Balen p. 879-880 wordt deze begrafenis ook beschreven. Balen merkt op: ‘volgens *Pieter van Godewijks Schriftelijke Aanteykeningen*, tot een *Beschrijvinge der Stadt Dordrecht*’; Balen heeft Van Godewijck dus als bron gebruikt. Zie Inleiding. **2464** *Outraet*: het belangrijkste bestuursorgaan in Dordrecht, gelijk aan de vroedschap in andere steden. De Oudraad vormde het hoogste gezag in de stad. De leden, veertig in getal, waren oudschepenen en -raden. Schotel p. 22.

H 2450 Doorgehaalde *-b-* na *haijr*. **2456** De *-o-* in *God* is uitgevlekt en een andere *-o-* is erboven geschreven. **2460** Het streepje boven de tweede *-e-* van *Teresteyn* zou een afkortingsstreepje kunnen zijn, zodat men dan *Terensteyn* zou moeten lezen.

58 verso

2465 & Achten Borgemeester gekoren
op saterdach, synde acht dagen voor
syn doot. Wiert begraven op den
29 Meert synde Palm Sondagh;
Daer wierden getelt over de twee
2470 duysent & drye hondert menschen die
mede te begraeffenis gingen. Voor
aen gingen de 32. Gildens met
hare Dekens, voor yder Gildt
wierde gedragen vande Gilde
2475 knechts de wapens & blasoenen
van yder Gilt, aen swarte stocken
gehecht, cruyswys over malkan-
dren. Sommige Gilden hadden
Vanen of Banderollen, waerin hare
2480 Blasoenen geschildert stonden. Hier
aen volchden alle de Weeskin-
deren int root gekleet, tot over
de drye hondert, doen volghde
twee kamerwaerders in den rouw,
2485 dragende twee stocken met silver
beslagen, doen volghden den
Dienaer van den overleden heer
Burge

W 2484 *kamerwaerders*: bedienden in de Schepenkamer.

T 2465 *Achten*: T1815-1816. **2482** De weeskinderen waren gekleed in de rood-witte kleren van het gesticht. Lips p. 273.

H 2474 Na *Gilde* staat, doorgehaald, *-ke-*; de *-e-* is gevlekt.

59 recto

Burgemeester, dragende syns Heeren
wapen, met de vier quartieren, doen
2490 volghden het Lyck, wert gedragen
vande E. Magistraet deser Stede,
& vande Stadts Boden, geaccompaigneert
vande Hellebardiers, de Hellebaerden
waren met swarten baeij overtrocken.
2495 Hier op volghden de E Heeren
Schut Meesters, Schepenen, Raden
met de Goede Luyden vande Achten.
doen quam de Schuttery vande Cloveniers
Doele, daer syn E. Schut-Meester
2500 af was, allegaeder synde seer statigh
inden rouw. Synde een weynigh spatie
tusschen beyde, volghden de naest
Bloetverwanten, de E. Magistraet
2505 Pensionarissen, Predicanten, Doctoren
in de Medicynen, & andere gequalificeerde
Personen, met de gansche Borgerye.
Soodanighen manier van begraeffenis
wert gedaen aen den overledene
regerende & dienende Burgemeester.
2510 Dit is nu de derde
Bur-

W 2489 *quartieren*: de stad was sinds de middeleeuwen verdeeld in vier kwartieren o.a. in verband met de verponding (grondbelasting). **2496** *Schut Meesters*: een schutmeester beheerde de schietwapens van de schutterij. **2499-2500** *daer syn E. Schut-Meester af was*: waarvan zijn Ed. schutmeester was.

T 2497 T1815-1816.

H 2488 Voor het eerst in het handschrift wordt *Burgemeester* met een -u- geschreven. **2489** Na *doen* is *ge* doorgehaald.

59 verso

Burgemeester, die sint gedurende
de Nederlandsche Troubelen, synde wel
over de tachtentich Jaren geleden,
op sulcker wyse & maniere begraven
2515 is binne Dordrecht. Als namelick
de Heer *Cornelis van Beveren*
out Borgemeester deser Stede,
Groot vader vande Ed Heer *Corne-*
2520 *lis van Beveren*, Heere van *Stre-*
velshouck, de welcke subtelick stierf
inde weeskamer achter op't Stad-
huys, inden Jare 1586. op den 27
January. De tweede Borgemeester
die op sulcke wyse is begraven, is ge-
2525 weest de gemelte *Symon van*
Beaumont, de welcke stierf op den
11 November, Anno 1637. & de derde,
de voorsz. Heer *Cornelis van Tere-*
steyn, liggende begraven inde Grootte
2530 kerck in de Capelle vande Beve-
rens, welcke Capelle gesticht is
int Jaer 1431. van Joffrou *Suete*
de Bever, alwaer een kostelike
Sepul-

W 2511 *sint*: sinds. **2520** *subtelick*: plotseling.

T 2512 *Troubelen*: de woelingen ontstaan tijdens en na de Opstand tegen de Spanjaarden, zo'n 71 jaar eerder. **2530** Deze kapel heet de Sint Barbarakapel; de grafsteen van Van Teresteyn is ook nu nog te bezichtigen, met afgehakte familiewapens en zonder marmer of gulden letters, maar wel met een tekst beginnend *Hier legt begraven de heere Cornelis van Teresteyn*Nijman p. 22-23.

- 60 recto
- 2535 Sepultuer opgericht is van toetsteen,
met een treffelicke inscriptie,
waer boven op in albast wt gehou-
wen is de Beeltenis na't Leven vande
Ed. Heer Borgemeester *Corne-
lis Teresteyn*.
- 2540 Int selve Jaer 1643. hebben de
E. Heeren Collonels & krysch-
raedt binnen Dordrecht geresolveert
& gearresteert, dat de elf vaendels
vande Borgerije, Jaerlycx den derden
2545 Pinterdagh weer sullen monstren, ge-
lyck sy plegen, om haer inde wape-
nen te oeffenen. Soo ist gebeurt
dat syn hoogheijt van Orangien *Frede-
rick Hendrick*, quam op den derden
2550 Pincxsterdach 1643, wt 's Graven-
hage op Swyndrecht, de Borgerij
doenmaels inde wapenen staende om te
monstren, Syn Hoocheijt was verselschapt,
met de Princesse van Orangien syn
2555 Gemael, de Princesse Roijael,
outste

W 2534 *Sepultuer*: grafmonument; toetsteen: zie opmerking bij T374-375. **2545** *monstren*: 'monstren': in Dordrecht en andere Hollandse steden werd ieder jaar een monstering gehouden: officieren en leden van de Magistraat inspecteerden de wapenrusting van de schutters. Daarna volgde de 'optreck', een optocht naar een centraal punt waar wapenexercities werden uitgevoerd. Deze parade vond in Dordrecht plaats op de dag na Pinksteren. T1810-1814. **2545-2546** *gelyc sy plegen*: zoals hun traditie is.

H 2541 Een ander soort hoofdletter *-E-*, eenmalig in dit handschrift, maar niet ongebruikelijk in de 17e eeuw. Balen p. 880 heeft Ed. **2545** *Pinterdagh*: verschrijving, vgl. r. 2550.

60 verso

- outste Dochter van *Charles de 1e*
Coninck van Groot Brittaignien,
met haer Man Prins *Willem*,
outste Soon van Syn Hoogheijt Prins
2560 van Orangien, den Jongen Graef
van Oost Vrieslandt Graef
Enno, eenigste Erfgenaem
van't Graefschap van Oost Vries-
Landt, ondertrout met de Jon-
2565 ge Princes van Orangien, vertroc-
ken alt'samen van Swyndrecht
met eenige Sloupen na de Swa-
luwe, & soo na Breda, namen een
eerlick afscheijt vande E. Magistraet.
2570 Na dat de E. Magistraet haer eer-
biedelick had ontfangen, de Borge-
ry vereerden haer met drye voleens
& eerschoten.
- Int Jaer 1644. op den 10 Januarij
2575 is binnen Dordrecht bevesticht
voor de middach des sondachs, inde
Groote

W 2569 *eerlick*: gepast. **2572** *voleens*: salvo's, volée's.

T 2556 *Charles de 1e*: koning van Engeland van 1625 tot 1649. Er ontstonden ernstige conflicten tussen Karel I en het parlement die uitmondten in een burgeroorlog tussen de koningsgezinden of Cavaliers en de parlementaire partij, de Roundheads (zo genoemd vanwege hun korte haar). Overall in Engeland vonden veldslagen plaats. In januari 1647 werd Karel gevangen genomen door Oliver Cromwell, sinds 1643 de leider van de parlementaire partij. Karel kwam in juni 1647 vrij en kreeg weer de macht, maar in 1648 brak een tweede burgeroorlog uit, die desastreus verliep voor de koning. Hij werd schuldig bevonden aan tyrannie, hoogverraad en moord. Op 30 januari 1649 werd hij voor zijn paleis in Whitehall, het tegenwoordige Banqueting House, onthoofd. Engeland was een republiek van 1649 tot de restauratie van de Stuarts in 1660.

H 2566 Voor *Swyndrecht* is de doorgehaald.

61 recto

Groote kerck van D. *Petro Wassenburgio*, in den kercken dienst
de Godsalige & Geleerde *Jacobus*
2580 *Borstius*, hebbende geweest kercken-
dienaer te Wormerveer; heeft na de
middach op den selven als hy bevesticht wiert
synde eerste Predicatie, synde een In-
leijdingh, gedaen inde Groote Kerck,
2585 nemende synen text wt den 2 Brief Pauli,
opt derde capittel, 5 vers, tot den Corinth:
Niet dat wij van ons selven bequaem ijert te
dencken, als wt ons selven, maer dese onse be-
quaemheijt is wt Gode, die ons oock bequame
2590 *dienaers des nieuwen Testaments gemaect*
heeft. De voorgemelte *Borstius* heeft
een seer grooten toeloop van volck als hy
preeckt, veel meerder als oijt eenige Pre-
dicanten binnen Dordrecht gehad hebben,
2595 jae den toeloop is soo groot, dattet volck
‘s morgens voor vyf uijren na de kerck loopen
als hy te negen uyren preken sal, & loopen
na de middach ten half twee als hy ‘savonts
ten vijf uyren het avont gebedt sal doen, die
2600 kerck is dan soo vol volcx alsoe oijt in
mensen

W 2577 *van:* door.

T 2577-2578 *D(omino) Petro Wassenburgio:* ablatief van *D(ominus) Petrus Wassenburgius*.

H 2578 *Na dienst* is doorgehaald *bevesticht*. 2583 *synde:* verschrijving voor *syne*, waarschijnlijk door verwarring met *synde* verderop in de regel. 2591 Spatie na *heeft*. 2596 Voor *vyf* doorgehaald *ten*, voor erboven geschreven. 2599 Het is mogelijk dat de schrijver *die* heeft gecorrigeerd in *de*, maar duidelijk is het niet.

61 verso

- menschen gedencken geweest is. De Diakens hebben in viermaenden tijts sedert dat *Borstius* hier gestaen heeft, seventhien hondert guldens meer gehadt
- 2605 boven het ordinaris. Int eerst doen hy hier quam, heeft hy seer heftich & ijverich gepreeckt tegen het langh hayr der mannen, & de locken der vrouwen. Hier tegen heeft de seer hoogheleerde
- 2610 *Claudius Salmasius* hem wederom gekant, in eenen sekeren Latynschen Brief, die Syn Ed. schreef aen *Andreas Colvius* Fransche Predicant binnen Dordrecht. Int nederduytsch overgeset door *Iohannes*
- 2615 *Michaëlius* van Hoorn.
- Int Jaer 1645 inde maent van Meij, syn de eerste fundamenten geleijt van de Wynbrugge, dewelcke in dit Jaer vernieuwt wiert, om datse door
- 2620 outheijt ingevallen was.

Int

W 2600-2601 (*in*) *menschen gedencken*: sinds mensenheugenis. **2605** *het ordinaris*: het gebruikelijke.

T 2606-2608 *het lang hayr der mannen*: Borstius achtte het dragen van lang haar (Franse krulpruiken) onbijbels; zijn 'Predicatie van 't langh hair' kwam uit in 1645, maar werd onmiddellijk verboden. Hij kwam, evenals zijn collega's, voort uit de lagere standen en was zeer populair bij het volk, zoals uit de tekst blijkt. Zie Busken Huet p. 585 en Alleblas p. 335. Zijn de *locken der vrouwen* misschien de mysterieuze *garsetten* van r. 2446? **2610** *Claudius Salmasius*: Frans humanist en filoloog, stond bekend als een groot en veelzijdig geleerde. Werd in 1631 benoemd aan de universiteit van Leiden. **2612-2613** *Andreas Colvius*: Waals predikant te Dordrecht. Was 'Zeer geacht by de Geleerste Mannen onzer Eeuwe' volgens Balen (p. 225-226). Overleden te Dordrecht op 1 juli 1671, ongeveer 77 jaar oud. **2614-2615** *Iohannes Michaëlius*: collega van Pieter van Godewijck aan de Latijnse School.

H 2610 Na *Claudius* is doorgehaald *Salsa*. **2620** Boven de *ij* van *outheijt* staat een tekenkje zoals dat consequent boven een -u- wordt geschreven.

62 recto

Int Jaer 1646. heeft de E. Magistraet
deser Stede, de gevange Poort, de Vuyl-
poort genaemt, vercocht aende Waert
int Hert, & hebben het Gevangenhuys
2625 getransporteert & gemaect boven het
Stadthuys, & den diefput comt onder
het achter Sadthuys, seer diep gegraven,
in tras geleijt, overwulft, seer duyster,
daermen met een wenteltrap na beneden
2630 gaet. Dit hebben de Ed: Heeren
gedaen, omdat de gevangen Poort
seer ongelegen quam, staende aen 't eyn-
de van de Stadt. Boven de Heeren kamer,
& de Groote Sael, alwaermen den
2635 torff plach te stapelen, syn de Gajolen
gemaect & de Sluytplaetsen, met de
pyn kamer, & daer de gevangens ge-
examineert worden, is altemael seer
sterck & vast werck. De Sipier
2640 heeft syn wooningh boven achter opt
Stadhuijs, gaende met een wentel-
trap achter op neffens het Cantoor,
waer langhs oock de gevangenen boven
geleijt worden.

Int

W 2626 *diefput*: onderaardse kerker, ook wel de Leeuwenkuil genoemd. Havers p. 57. 2628 *tras*: WNT: 'een soort van tufsteen die als gruis of poeder gebezigd wordt in mortels, inz. die welke moeten dienen voor bijzonder vast en waterdicht metsel- en pleisterwerk.' 2635 *Gajolen*: in het Middelnederlands *Gayole*, *gayool*: kooi, cel, gevangenis. 2636 *Sluytplaetsen*: cellen. 2637 *pyn kamer*: vertrek waar de gevangenen gepijnigd werden, folterkamer. 2637-2638 *geëxamineert*: verhoord.

T 2627 De achterkant van het stadhuis was in die tijd aan de Voorstraat. 2635 Deze cellen zijn nog steeds te bezichtigen. Stades-Vischer p. 65.

H 2627 *Sadhuys*: verschrijving voor *Stadhuys*.

62 verso

- 2645 Int selve Jaer 1646. inde Maent van Junij
& July, is hier voor Dordrecht een
groote vergaderingh van Chrysch volck
geweest, de meeste Infanterije van
de Ho: Mo: Heeren Staten Generael,
2650 synde sterck over de drye hondert Com-
paignien, brengende wt over de dertigh
duysent mannen, behalven de Ruyterye,
die doen ter tyt inde Langhstraet lagh.
Inde Vereenighde Provintien wiert
2655 doen vry leger gepubliceert, in allen
Steden, voor de tyt van 14 dagen,
welck leger gehouden wiert voor Dor-
drecht. Daer quamen van allen kanten
menichte van Soetelaers, die haer
2660 Hutten stelden buyten aende volmolen,
buyten den Riedyck, Nieuwpoort, Groote
Hoofd, achter de Drappenierskaeij,
buyten de Sagers Poort, & buyten
de Vuylpoort, de Soetelaershutten
2665 stonden in soodanigen postuyr & ordre oft een
volcomen Leger was, daer was van als
te coop, broot, bier, speck, osse, schape
vleesch, boter, kaes, gebraden visch, toe-
back, wyn, daer waren oock eenige
hutten

W 2655 *vrij leger*: gratis kwartier. **2660** *Hutten*: tenten; *volmolen*: molen waarin wollen weefsel gevold werd, d.w.z. het bewerken met het doel het te laten vervilten. **2659** *Soetelaers*: marketenters. **2665** *postuyr*: opstelling. **2666** *volcomen*: volwaardig.

T 2660 De volmolen *De Beer* stond van 1599 tot circa 1650 op het molenhoofd tegenover de Riedijkspoort. Lieven Verschuer heeft hem omstreeks 1645 geschilderd. **2661** *Nieuwpoort*: bij de huidige Merwekade; de *Florens- of Melkpoort* werd ook de *Nieuwpoort* of het *Nieuwpoortje* genoemd. Een smal straatje tussen de Merwekade en de Riedijk heet nu nog Melkpoortje. **2662** *Drappenierskaeij*, ook: *Drapperskade*, nu Wolwevershaven; zie r. 2693-2694 (*drappeniers* waren lakenwevers, of eigenlijk ondernemers in de lakenindustrie. T3078). **2663** *Sagers Poort*: stadspoort voor de Engelenburgerbrug, in het deel van de stadsmuur dat op de plaats van de huidige Lange Geldersekade stond; of misschien een doorgang in het rondeel Engelenburg. Hendriks en Koonings p. 85-86.

H 2645 Het jaartal *1646*. is boven de regel toegevoegd. **2666** *als* i.p.v. *alles*.

63 recto

- 2670 hutten met koussens, nestelingen, handschoenen, mutsen, pluymen, syde linten, schoenen & voorts byna al dat de Soldatesque van noode hadde. Daer wiert geropen
- 2675 Rotterdams bier als speck voor onsen beck, broot als koeck in desen hoeck. Soo dat buyten de poorten wiert gesien & gehoort een groot gekrioele en gerommel, men droncker men kloncker, men danstender, men peper, men vochter men speeldender op de
- 2680 viool, duytsche fleut, lulle pyp & liersack. Daer quamen dagelycx veel kyckers en passagiers om te kycken, van Rotterdam, Gorcom, Delft, 's GravenHage, Leyden, Haerlem, Amsterdam & andere plaetsen. Indese ordre
- 2685 lagen de Soldaten lanckx de Stadt, buyten de Riedyckx poort lagh het Regiment van de Colonell *Varick*, met het Regiment van de Schotten; buyten
- 2690 het Nieupoortje lagen de Overyselsche guarnisoenen, buyten het Groote Hooft lagen de Vriessche & Engelsche Regimenten, achter de Drappenierskaeij, hetwelck 't Scheuers Werck plagh te
heeten

W 2670 *nestelingen*: veters, rijgsnoeren; riemen. 2672 *soldatesque*: krijgsvolk. 2677 *gerommel*: van *rommelen*: zich zeer luidruchtig, lawaai en kabaal schoppend, bewegen; men *droncker*: men dronk er. 2678 *men peper*: men pep/peep er: onvoltooid verleden tijd van *pijpen*: op een fluit of pijpzak (doedelzak) spelen. 2680 lulle pyp: doedelzak.

T 2693-2694 *Drappenierskaeij* / 't *Scheuers Werck*: de huidige Wolwevershaven: Lips p. 224 & 229, T2662. 2690 *Nieupoortje*: T2661.

63 verso

- 2695 heeten, lagen een deel Geldersche & Friesche Compaignien onder malkanderen, by de Blauwe poort, buyten het Zagers poortie lagh de Guarde van Syn Hoogheijt, buyten de Vuylpoort
- 2700 lagen de Fransoysen met haer Regimenten. Midden op Stroom lagen verscheyden Oorlogh Schepen & Wtleppers, pleijten, wel gemonteert met volck & geschut, waer onder mede
- 2705 lagh de groote & kleyne Jaght van Syn Hoogheyt met de keucken. Aen d'ander syde vande Stadt tusschen de Vriesse & Sint Joris Poort, lagen al de Amonijtie Schepen, met de Constapels Timmerlieden & Vuyrwerckers Schepen,
- 2710 De Soldaten vrouwen wiesschen kooecten & smooecten onder de Gaelderye, langx de groote kerck, inde
- 2715 gemetselde bogen, die int Jaer 1649 afgebroken syn, de wyfs bleyckten & drooghen haer lindewaet op het groote kerckhof.

Den 11

W 2703 *Wtlepper*: uitleggers moesten op de naleving van het Dordtse stapelrecht toezien en patrouilleerden op de Lek en de Merwede om ervoor te zorgen dat passerende schepen hun koopwaar in Dordrecht verstopelden. *Palmen* (1998-2) p. 172-175; *pleijt*: W 2240; *wel gemonteert*: goed uitgerust. **2709** *Amonijtie*: krijgsvorraad of kriegsbehoeften. **2709-2710** *Constapels*: (onder)officier bij de marine belast met de zorg voor geschut en munitie; hoofd van de kanonniers. **2710** *Vuyrwerckers Schepen*: schepen waarmee *vuyrwerckers*, d.w.z. samenstellers en bewaarders van buskruit, hun materialen vervoerden. **2717** *lindewaet*: lijnwaad → wasgoed.

T 2698 *Zagers poortie*: T2663. **2713-2714** *Gaelderye*: de Gaanderij: de weergang op het deel van de stadsmuur langs de Lange Geldersekafe tussen het rondeel Engelenburg en de Ezelstoren. *Hendriks en Koonings* p. 87. Zie ook r. 2768-2773, 3128-3134. **2715** *bogen*: de stadsmuur had aan de binnenzijde vrij grote, brede bogen, die ooit gemaakt waren om de weergang te dragen. Het stadsbestuur stond arme lieden toe daarin te wonen; in deze passage werden ze gebruikt door de vrouwen van de soldaten. *Havers* p. 57. **2717-2718** *het groote kerckhof*: het kerkhof lag rondom de Grote Kerk, ook aan de Pottenkafe. *Lips* p. 141.

H 2700 *2x lagen*, het tweede doorgehaald. **2711** Na *Schepen* doorgehaald: *met de Constapels*. Van *Godewijck* heeft bij het kopiëren kennelijk naar het verkeerde woord *Schepen* gekeken.

64 recto

Den 11 July ontrent vyf uyren is den
2720 Heer van *Beverweert* Sergant
Majoor vant Leger, alhier van Bre-
da gekomen, met ordre van syn Hooghz.
dat elck Soldaet sich soude versien
met vivres voor vyf dagen, beginnende
2725 donderdagh den 12 deser, om haer alte-
saem gereet te houden, & werden alle
Majoors vande Regimenten ontboden
die ordre ontvingen, & de Sarjanten
belasten sulcx de Soldaten aen te
2730 dienen, & alles gereet te maken. De
Schipers wierden alhier belast om
op de eerste Canon schoot 't seyl te
gaen, de bruggen voor de paerden wier-
den alhier wt het ordinarisse 's lants
2735 Magasyn huys gehaelt, & gescheept.
De Soldaten kochten vivres, & elck
heeft hem voorsien, sy namen haren
cours na Bergen op Zoom, tot naer-
der ordre, eenige gingen na 't Zas
2740 van Gent. Int afvaren der Sche-
pen voor dese Stadt, hieltmen dese
ordre. Den 12 July, soo haest
de

W 2724 *vivres*: leeftocht, proviand. 2729-2730 *aen te dienen*: bekend te maken. 2732-2733 *'t seyl te gaen*: af te varen, te vertrekken. 2734 *ordinarisse*: gewone. 2737-2738 *namen haren cours na*: zetten koers naar. 2742 *soo haest*: zodra.

T 2720 *den Heer van Beverweert*, Lodewijk van Nassau, bastaardzoon van Prins Maurits en Margaretha van Mechelen; hij kreeg van zijn vader het huis Beverweerd en de heerlijkheid Odijk. In 1660 werd hij benoemd tot extra-ordinaris ambassadeur in Engeland. Hij stierf in 1665. 2722 *syn Hooghz.*: Frederik Hendrik (1584-1647).

H 2720 Er stond *Sergaent*; de *-e-* in de tweede lettergreep is doorgehaald. 2722 *Hooghz.*: lees: *Hoogheyd*, H78.

64 verso

- de Diane 's morgens ten drye uyren
was geslagen, werden drye Canon
2745 schoten geschoten van 't Jacht van-
de Heer van *Beverweert*, dat
doen terstont seyl gingh, doen hebben
oock al de schepen haer seylen opge-
haelt, Daer wiert doen sulcken
2750 een menichte van Schepen gesien
voor Dordrecht, alsser oijt in eeni-
ge Jaren voor deselve Stadt
geweest syn.
- Int selve Jaer heeft de E. Ma-
2755 gistraet haer sitstede verandert
inden Augustynen kerck, hebben een
Gestoelte laten maken, int midden
vande kerck tegen een pylaer,
over de Preeckstoel om daer be-
2760 ter te kunnen hooren. Dit gestoelte
compt half cirkels wys rontom de
Pylaer. Edoch is int Jaer 1649 het
selvet gestoelt weder afgebroken & d
Heeren syn wederom gaen sitten op d'oude
plaets

W 2748-2749 *haer seylen opgehaelt*: de zeilen gehesen.

T 2743 *de Diane*: het is niet duidelijk wat hiermee wordt bedoeld: een schip?, een klok? Volgens A.P. van Vliet van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie in Den Haag zijn er geen gegevens over een marineschip met de naam Diane uit het midden van de 17e eeuw.

H 2763 *selvet*: verschrijving voor *selve*; aan het eind van de regel: *d* i.p.v. *de* of *d'*. **2764** *d'oude*: *d'* staat boven de regel.

65 recto

2765 plaets, namelick inde Groote Capelle, & 't nieuwe Gestoelte dat afgebroken is, staet inde Grootekerck.

2770 Int selve Jaer heeft de E. Magistraet doen afbreken de groote & stercke Gaelderij, van Engelenborgh streckende tot aende Leugebrugh, & hebben aldaer langhs een haven gemaect.

2775 Int Jaer 1648. wiert op den 15 Junij binnen Dordrecht voor't Stadthuys afgepubliceert den eeuwigen vrede die besloten was op den 30 Januarij 1648 by de Plenipotentiarissen, tusschen den Doorluchtigen & Grootmachtigen Prince
2780 Philip de 4. Coninck van Spaenjen &c: ter eener, & de Hooge Mogende Heeren Staten Generael vande Vereenighde Nederlandsche Provincien ter andere syde, binnen de Stadt van
2785 Munster in Westphalen. Dit geschiede met groote triumphe al hier

W 2778 *Plenipotentiarissen*: gevolmachtigden.

T 2771 *Leugebrugh*: de huidige Leuvebrug. **2772-2773** De hier genoemde haven is het Maartensgat. Het besluit deze haven te graven werd genomen in 1647. Zij is genoemd naar de toenmalige 'fabryck' (directeur van gemeentewerken), Maarten Gillesz. van der Pijpen. **2776** *den eeuwigen vrede*: de Vrede van Munster, het officiële einde van de Tachtigjarige oorlog. **2786** *triumphe*: feestelijkheden.

H 2781 *Hooge Mogende*: verschrijving voor *Hoog Mogende*. **2786** Tussen *triumphe* en *al* staat een betekenisloze dikke haal schuin naar beneden.

65 verso

hier voort Stadthuys, daer waren
inde wapenen ettelicke hondert Borgers,
altemaal muskettiers, genomen wt
2790 de elff vaendels, opt braefste & cier-
lickste gemonteert. Voor de Publicatie
luyden alle de kloeken, & sloegen voort
Stadthuys seshien trommelen & bliesen
ses trompetten. Na de publicatie schoten
2795 de Borgers dryemael salve, de trom-
melen sloegen wederom & de trompetten
speelden lustigh, het Canon, tot ses en
dertigh stucken wiert drijemael ronts
om de Stadt gelost, hier op marcheer-
2800 de Burgery de twee voorstraten
langhx. Na de middach ten drye uyren
wierter in drye kercken een danck-
seggingh gedaen, inde Groote,
Augustynen, & Nieuwkerck, des avonts
2805 heeft men dapper & triumphatelick ge-
viert, als men in menich Jaren binnen
Dordrecht gedaen heeft, de ses ender -
tich Stucken wierden wederom drijemael
rontom de Stadt gelost, & wierden
2810 eenige vuyrpylen & fuseen in de
lucht op geschoten, oock hier & daer
constige

W 2787 *voort*: voor het. 2790-2791 *opt braefste & cierlickste gemonteert*: op zijn fraaist en mooist uitgerust; vgl. r. 2368-2369. 2791 *publicatie*: bekendmaking. 2795 *salve*: salvo. 2805 *triumphatelick*: feestelijk. 2810 *fuseen*: een synoniem van *vuyrpylen*.

T 2797 *Canon*: het enkelvoud duidt hier 36 kanonnen (*stucken*) aan, vgl. r. 2807-2809. 2800 *de twee voorstraten*: de twee hoofdstraten, te weten de huidige Voorstraat en Wijnstraat met Groenmarkt en Grotekerksbuurt. Vgl r. 269.

H 2792 de *c* in *kloeken* doorgehaald en verbeterd. 2798-2799 *rontsom*: andere spelling voor *rontom*, vgl. r. 2809. 2802 Tussen *in* en *drye* is doorgehaald *de*.

- 66 recto
- constige vuurwercken gepractiseert
& aangesteken; de E. Magistraet heeft
des anderen daeghs, de Borgery die
2815 inde wapenen geweest hadde, by de
ses hondert sterck synde vereert &
beschonten metten Rynschen wyn in-
beyde de Doelen.
- 2820 Int selve Jaer 1648. op den 17 Meij,
is den Hartogh van *Jorck*, des
Conincx Soon van Engelandt
binnen Dordrecht heymelick gekomen,
met syn twee, in vrouwen klee-
deren, hy is seer schielick wt Enge-
2825 landt gevlucht, vreesende voor't
Parlement, was gelogeert inde
Witte Swaen op den Rietdyck.
- 2830 Int Jaer 1649. den derden Juny syn-
de 8 dagen na Pinxteren
quam op Swyndrecht, wt 's Graven
Hage

W 2812 *gepractiseert*: bedacht; vervaardigd? **2816-2818** (*heeft*) ... *vereert & beschonten ... met Rynschen wyn*: (*heeft*) ... als blijk van waardering Rijnwijn aangeboden.

T 2818 *beyde de Doelen*: de St Joris- en de Kloveniersdoelen. De Sint-Jorisdoelen, de huidige ar rondissementsrechtbank, dateert van voor 1485, maar is in 1826 'zo onherstelbaar verminkt dat er van stijl niets meer te bekennen is' Lips p. 525-543; de Kloveniersdoelen, waarvan de voorgevel aan de huidige Doelstraat stond, dateerde uit 1532. In 1618-1619 werd hier de Nationale Synode gehouden. In de toren aan het Stek bevond zich de *draaiom*, een kamer die rond kon draaien waardoor men de stad kon bezichtigen vanuit de hoogte. Het gebouw is in 1856 afgebroken. Zie r. 2054-2058 en Lips p. 525-543. **2820** *den Hartogh van Jorck*: de tweede zoon van de koning van Engeland. In Engeland woedde de burgeroorlog in alle hevigheid en de situatie voor de volgelingen van Karel I was uiterst precair, vandaar dat de hertog van York, de latere Jacobus II, het land 'schielick' ontvlucht was. Jacobus II regeerde van 1685 tot 1689, toen hij door zijn schoonzoon, Stadhouder Willem III (gehuwd met Mary Stuart), werd afgezet. Willem regeerde als koning William III van Engeland, Schotland en Ierland van 1689 tot zijn dood in 1702.

H 2817 *beschonten met*: lees *beschoncken met*. **2824** *is* staat boven de regel. **2830** Voor *Swyndrecht* bevindt zich een hartvormige inktvlek en een soort apostrof.

66 verso

Hage, met eenige Carrossen *Charles* Prins van Walles, verselschapt met den Prins van Orangien *Wilhelm*, de Princesse Roijael, de Coninginne van
2835 Bohemen, de oude Princesse, Moeder van Syn Hoogheijt, Douagiere van Oraengien, Graef *Maurits*, de Schotse Graef *Montrosse*, de Heer van *Beverwaert*, & andere van
2840 Adel. De E. Magistraet heeft haer op't Veer seer eerbiedelick onfangen, de Burgery was inde Wapenen, op't cierlickste toe gerust, & gaven haer met Musquetten & Canon het *Valè*.
2845 De pyckeniers stonden altemael op 't veer van Swyndrecht, in ordre daer de Carrossen quamen door ryden, Haer Hoogheden quamen niet inde Stadt, alhoewel seer ernstelick genoodicht synde, maer
2850 voeren in alderhaest, met eenige Jachten, die daer gereet lagen na de Swaluwe, & soo na Breda. Desen *Charles*, Prins van Wallis, was de eerste Soon van *Charles Stuart* Coninck van
Groot

W 2844 *canon*: hier meervoud. **2845** *pyckeniers*: piekeniers, met pieken gewapende soldaten. Een 'piek' was een lange stok met een puntig metalen uiteinde.

T 2831-2832 *Charles Prins van Walles*: de latere Karel II; *Wallis/Wallis* (2853): Wales. **2833** *Wilhelm*: Willem II (1626-1650), zoon en opvolger van Frederik Hendrik, getrouwd met Mary Henriette Stuart, zuster van de genoemde Charles. **2835-2836** de *Moeder van Syn Hoogheijt* was Amalia van Solms (1602-1675). **2854-2859** Karel I van Engeland werd op 20 januari 1649 door de Republikeinen aangeklaagd wegens tirannie, hoogverraad en moord, en tien dagen later onthoofd.

H 2831 *Carossen* verbeterd in *Carrossen*. **2845** Na *altemael* is in doorgehaald. **2846** Na de komma is *da* doorgehaald. **2847** *Sy* verbeterd in *Haer Hoogheden*. **2853** *tweede* doorgehaald en verbeterd in *eerste*.

67 recto

- 2855 Groot Brittangien, die te Londen openbaerlick op een Schavodt seer schandelick & verachtelick voor het Hof van Witthal met een bijl onthalst is, den 30 Januarij *a*° 1649 ouden styl.
- 2860 Int Jaer 1650 den 8 Juny des avonts ten elf uren 'swoondachs, is alhier binnen Dordrecht gearriveert syn Hoogheyt *Wilhelm* Prince van Orangien, met een groote Suite; inde suyte waren Graef *Hendrick van Nassou*, broeder van Graef *Maurits*, die als Gouverneur van Brasilien geweest is; de Heer van *Beverweert*, Gouverneur van Bergen op Zoom, De Heer van *Somelsdyck* Gouverneur van Nimmegen, de Heer *Vander Myl*, Gouverneur van Willemstadt, de Heer van *Steelandt* Drost van Buren, de Colonel *Cromwel*, eñ verscheyden andere Gouverneurs eñ Colonellen, van Engelsche eñ Fransche regimenten. Quamen oock op de selve tijt alhier, seven Gecommitteerde vande Staten Generael, die gelogeert waren inden Toelast, Syn Hoogheyt echter was gelogeert inde Paeuw. Den 9 dito donderdach ontrent ten een ure na de middach, reedt, syn hoogheyt met 9 carossen

W 2857 *verachtelick*: getuigend van minachting. **2878** *Den 9 dito*: de negende juni, zie r. 2860.

T 2859 *ouden styl*: Karel I werd onthoofd op 30 januari 1649, maar tot 1752 eindigde het jaar op 25 maart, zodat op zijn doodkist te lezen staat: *King Charles, 1648*. **2860** e.v. De Staten van Holland wilden het leger grotendeels afdanken. De kosten, die voornamelijk door Holland werden gedragen, rezen de pan uit. Stadhouders Willem II, gesteund door de overige zes provinciën, was hier fel tegen en reisde de Hollandse steden af om deze op zijn hand te krijgen. Dordrecht bezocht hij als eerste. Tijdens de besprekingen in het Stadhuis probeerde hij de Oudraad d.m.v. intimidatie over de streep te trekken. Op donderdag 9 juni 1650 werd een verklaring van de Prins voorgelezen. Vrijdag, 10 juni, sprak de woordvoerder, Alexander van der Capellen, ronduit dreigende taal. De Oudraad zwichtte niet. Oud-burgemeester Jacob de Witt nam, als woordvoerder van de Oudraad, geen blad voor de mond en gaf te kennen dat Dordrecht zich over het gedrag van de Prins zou beklagen bij de Staten van Holland. De volgende dag vertrok Willem met zijn gevolg. Gezien het feit dat Van Godewijck oud-burgemeester Jacob de Witt goed kende, is het opmerkelijk dat er in de kroniek nauwelijks iets wordt vermeld van de gespannen sfeer tijdens deze bijeenkomsten. Zie r. 2892-2904, Kooijmans en Misset p. 48 e.v., Panhuysen p. 93-98. **2876** *Toelast*: naam van een herberg op de Riedijk met een 'vrije uitgang naar de Torenstraat'. *Toelast*, een maat voor Rijnwijn, was niet ongewoon als naam voor een herberg.

H 2858 Voor *van* een mislukte -v-? **2860** e.v. Vanaf r. 2860 lijkt het schrift iets te veranderen. Ook vervalt vanaf p. 67 recto de herhaling van het laatste woord(deel) van de vorige bladzij. Enkele woorden worden anders gespeld en men vindt in plaats van het teken & veel vaker *eñ*. **2863** *koets* is verbeterd in *suyte*. *Opmerking*: men kan zich afvragen of vanaf r. 2860 inderdaad sprake is van een andere hand, of dat Pieter van Godewijck, door papiergebrek misschien, kleiner is gaan schrijven. Vanaf r. 2985 is stellig sprake van een andere hand.

67 verso

- 2880 na 't Stadhuys, alwaer den Outraet verga-
dert was, Syn Hoogheyt was verselschaft met
de E. Heer *Johan Berck*, regerende Borge-
meester, de Heer *Hallingh*, doen Schout van
acht dagen, d'Heer Mr. *Jacob de Witth*, out
2885 Borgemeester, d'Heer *Abraham van Be-*
veren, out Borgemeester, d'Heer Pensio-
naris *Matthys Berck*,. voor de Carros van
Syn Hoocheyt gingen seshien hellebardiers,
behalven de ses hellebardiers van d'heer Schout
2890 en Borgemeester, de Gecommitteerde
vande Staten Generael quamen mede
op 't Stadhuys,. De Propositie die syn
hoogheyt in de Raet kamer dede, bestont
om het casseren van de militie voor te
2895 comen; alsoo die van Hollandt hardt en in-
stantelick drongen op de cassatie en
reductie) van 12 Cornette paerden, &
40 compaignien te voet, hetwelck de
andere Provintien niet en konden advoyeren,
2900 noch toestaen; die van Hollant klaeghden
seer van wegen de gelt middelen, en sware
lasten die sy door den oorlogh ten achteren
waren, de welcke schenen na haer seggen
irreparabel te wesen.
- 2905 Den 10 dito, synde vrydachs na de middach
gingh Syn Hoogheijt te voet nae't Stadthuys,

W 2894 *casseren*: afdanken, ontslaan. **2894-2895** *voor te comen*: te voorkomen. **2895** *alsoo*: aange-
zien. **2897** *Cornette paerden*: afdelingen der cavalerie. **2899** *advoyeren*: goedkeuren. **2902-2903**
die sy ... ten achteren waren: die zij ... niet hadden kunnen voldoen.

T 2882-2883 Johan Diercxsz Berck was schepen in 1628 en burgemeester 1650-1652; **2883-2884**
Schout van acht dagen: Zie Lips p. 600-2, Van Dalen p. 133-134. **2887** *Matthys Berck*: was van
1636 tot 1653 pensionaris van Dordrecht; hij overleed in 1655.

H 2883 Spatie na *Heer*. **2888** Onleesbaar haaltje boven de uitgang van *gingen*. **2897** Er staat een
schijnbaar betekenisloos haakje na het woord *reductie*.

68 recto

- met een groote Suite, en negen carrossen, was ontrent by de twee uren besoignerende op 't Stadhuys,. Den selven dito, tegen den avont ontrent ses uren, gingh Syn Hoogheyt
- 2910 een visite doen in de Jacht de welck aen't Nieupoortje lagh, waerin dat was de Weduwe van Graef *Johan van Nassou*, die haer Dochter overbracht na Duytschlant, komende van Antwerpen, dewelcke Dochter te Brussel getrouwt was, met eene Graef
- 2915 van Nassou, wiens vader was mede een van de Ambassadeurs van wegen de keyserlicke Mt. gesonden te Munster op de vredehandelingh,: De vader van dese Jonge Bruyt, was die Graef *Jan van Nassou*,
- 2920 de welcke anno 1631, den 10 Septemb. met de Spaensche Armade, bestaende meest wt sloeppen 't seyl gingh van Antwerpen, meenden Hollant en Zeelant van een te separeren, maer wierden t'eenemael., verslagen, en alle de sloepen veroverd. De visite, die syn hoogheyt, aen dese Jonge Gravinne van
- 2925 Nassou, syn Nichte dede, duijrde ontrent een uijr: van daer reedt syn hoogheijt wederom met carros, na de Paeuw syn logement,. Wy sagen Syn Hoogheijt den selven dito 'savonts eten, al waermede aen taeffel saten Graef *Hendrick van Nassouw*, de Heer van
- 2930 *Beverwaert*, d'Heer van *Cappel*, d'Heer van *Suyliche*), de Gouverneur van Nimmegen, de Drost van Buren, de Gecommitteerde Staten Generael, de Schout, Borgemeester, en eenige vande Magistraet van Dordrecht.

W 2908 *bij de twee uren*: bijna twee uur lang; *besoignerende*: aan het beraadslagen, besprekingen aan het voeren. **2916** *de keyserlicke Mt*: de keyserlicke Majesteyt. **2917** *vredehandelingh*: vredesonderhandeling(en).

T 2910 *Nieupoortje*: T2661. **2918** *Jan van Nassau*: zie r. 2272. **2927-2928** *Wy sagen Syn Hoogheijt ... eten*: Pieter van Godewijck zou als leraar geen toegang krijgen tot een dergelijk gezelschap, maar het was waarschijnlijk wel bekend dat hij een geschiedenis van Dordrecht aan het schrijven was en om die reden toegelaten werd als een journalist *avant la lettre*. Of misschien is de verklaring nog simpeler en keek Van Godewijck gewoon door de ramen naar binnen als een zeventiende-eeuwse paparazzo, weliswaar zonder camera maar met notitieboekje.

H 2907 In plaats van *ende* vinden we hier *en*, evenals in r. 2923. **2912** Na *overbracht* doorgehaald *brach*. **2919** *September*: zie H1874. **2930** De naam *Suyliche* wordt gevolgd door een boogje dat gelezen moet worden als een *-m*: *Suylichem*.

68 verso

- 2935 Den 11 dito saterdach, maeckte, syn Hoogheijt gereetschap om te vertrecken, wy sagen doen wederom Syn Hoogheijt inde Pauw eten,. De Borgery quam na de middach inde wapenen om hem wt geley te doen, en̄ het *valé* te geven; na dat hy gegeten hadt, presenteerde hy sich aen de vensters van syn logement, alwaer de elf vaendelen borgers voorby quamen marcheren, doende in syn tegenwoordicheijt brave exercitien van wapenen, alsoo deselve Borgery (sonder roem gesproken) seer wel, op syn Soldaets met de wapenen kan omgaen & gedresseert is, waer in Syn Hoogheijt scheen groot vermaeck te hebben, doen de Borgery voor by Syn logement gepasseert was, Is syn hoogheijt buijten het Groote Hooft, na dat hy vande E. Magistraet syn af scheyt genomen hadt, jn syn groote Jacht getreden, de Borgery staende rontom de wallen hebben hem lustigh met musquetten *bene vale* gegeven, het Canon daeronder donderende, de trompetten bliesen *Wilhelmus van Nassouwe*, hy nam Syn reys na Gorrichem. Hy is int tegenwoordige Jaer 1650 oudt geworden 24 Jaren, Is geboren in 's Gravenhage anno 1626. inde maent van Mey,. De goede Godt wil desen Jongen Heer bekroonen met syn heylige vreesse, & geven hem den Geest des

W 2935-2936 *maeckte gereetschap*: maakte zich gereed, maakte aanstalten. 2943 *brave*: blijk gevend van dapperheid. 2944 *sonder roem gesproken*: zonder op te scheppen. 2946 *gedresseert*: ordelijk. 2947 *vermaeck*: genoeg (zonder negatieve bijbetekenis). 2954 *Canon*: als meervoud op te vatten.

T 2937 e.v. Ondanks de conflictsituatie tussen de Prins en het Dordtse stadsbestuur blijft men hem toch met de nodige egards behandelen. 2956-2970 Voor deze passage zie Voorwoord.

H 2935 De komma na *maeckte* heeft geen functie. 2936 2x *om*, het eerste doorgehaald. 2939 2x *na*, het eerste doorgehaald. 2945 Er lijkt *omg* te staan, waarvan de -g is doorgehaald.

69 recto

Raets, wysheijt & verstants, dat hy sij een voester-
heer der Gereformeerde kercke, & een gese-
gent Instrument om de geunieerde Provincien
2965 in desen eeuwigen vrede, die sy met Spaengien
besloten hebben, in eendracht en alliantie te
behouden, tot welstandt van ons lieve Vader-
landt, tot voorplantinghe vanden waren Gods-
dienst, en̄ tot afbreuck van onse binnen
2970 landsche & wt landsche vijanden.

Int selve Jaer, int begin van Junij wiert-
er een Pasquill in 'S Graven-Hage
op't Hoff wt gestroijt & aengeslagen.
Den Inhout was.

2975 *Staten sonder Soldaten,
Prins sonder verstant,
Binnen twee jaer,
Is de Spaenjaert klaer,
En Meester van Hollant.*

2980 De Heeren Staten hebben op de Drucker &
den Autheur vant voorsz. Pasquill, een mercke-
licke somme gelts geset tot vereeringh van-
die gene die de selve aen wees oft
conde bekomen.

W 2962-2963 *voesterheer*: beschermheer. 2968 *voorplantinghe*: verkondiging. 2970 *wt landsche vijanden*: vijanden buiten de Verenigde Provinciën of buiten Holland. 2973 *aengeslagen*: vastge-
maakt, (opgehangen). 2982 *tot vereeringh*: als beloning. 2984 *bekomen*: in handen krijgen.

T 2965 *desen eeuwigen vrede*: de Vrede van Munster van 1648. 2973 *'t Hoff*: het huidige Binnen-
hof. 2975 Deze regel slaat duidelijk op de eis van Holland het grootste deel van het leger af te
danken.

H 2980 Voor *Drucker* lijkt *den* te staan, waarvan de *-n-* is doorgehaald.

69 verso

- 2985 In't Jaer 1652 heeft men de erven verkocht, gelegen by de Grootte kerck, daer de oude Gaeldery pleegh te staen; daer sullen schoone huysen op geset werden, dese huysen moeten in drye Jaer op gemaect syn, en werden oock twee nieuwe poorten gemaect, met twee ophalende bruggen, aen elcke sijde vande have, tot geryf vande Coopluyden.
- 2990 Int selve Jaer heeft men de straten beginnen te verhoogen en te repareren, met den draeyboom aen t Grootte Hooft.
- 2995 In't selve Jaer 1652 op den 2 July smorgens ontrent vyf uren is binnen Dordrecht op gesprongen en̄ in de lucht gevlogen, het landts vuyrwerckhuys en̄ kruyt toren, met honderden granaden, soo datter van't huys naelix ijēt bleef staen, de granaden vlogen hier en daer door de Stadt, den hof vande Oude Vrouwen was aen d'een syde 't geheele dack af gesmeten, daer bleven doot vier menschen, te weten Mr. Frits Busbyn, met syn Nicht Ermgardt, en Mr. Joost Busbyn, met syn Soon Gerrit Busbyn, alle drye s Landts vuyrwerckers; men kan niet wel weten door wat oorsaeck dit ongeluck geschiet is. ,
- 3000 T'opspringen van 't huys geschiede smorgens doen dese Persoonen daerin wrochten.
- Int Jaer 1654 den 24 april syn binnen Dordrecht gekomen drije Gecommitteerde van Rotterdam, de predicant Lamotius, den Ouderlingh Haemstede, en een wt de Magistraet, hebben D. Borstius versocht om aldaer predicant te wesen, dewelcke des anderen daeghs syn dimis vercregen heeft, ende de Magistraet van Dordrecht heeft hem ontslagen en bedanckt van synen Dienst, de Gemeente is over het subyte vertreck van D. Borstius seer bedroeft en ontoert geweest.
- 3010
- 3015 Int Jaer 1655 op den 3 Januarij is D. Johannes Vrechemius predicant geweest hebbende te Aernhem, in den kercken dienst bevestight binnen Dordrecht, van D. Isaaco Lydio, inde plaats van D. Borstius., hy dede op den selven dagh na de middagh, inde grootekerck syn eerste Predicatie, synen
- 3020 Text was *Broeders bid voor ons*. Thessal. 5. vers 25.

W 2988 *op gemaect*: voltooid. 3006 *wrochten*: werkten. 3011 *dimis*: ontslag.

T 2985 Vanaf r. 2985 is er duidelijk sprake van een andere hand. 2986 *Gaeldery*: vgl. r. 2713-2716, 2768-2773. 2989 *twee nieuwe poorten*: de Catharyne- en Annapoort die de Hooikade afsloten. Alleen de Catharynepoort bestaat nog, de Annapoort is in 1869 afgebroken. 2990 *have*: het Maartensgat. 2996 Het *vuyrwerckhuys* stond aan de Vest achter het Arend Maartenshof bij de toren Luchtenburg. Van Dalen p. 617. Margaretha, Van Godewijcks dochter, schreef een gedicht over dit ongeluk, waarbij naast *Mester fryst* (Frits Busbyn) en zijn nicht, ook 'Lysbeth Jacobs een vryster op den Arend Maertenszhof' wordt genoemd. 3013-3014 Men vraagt zich af of de magistraat Borstius ook met lede ogen zag vertrekken na zijn 'hairige oorlog'. T2606-2608. 3017 *Isaaco Lydio*: de ablatief van *Isaacus Lydius*.

H 2994 *Jaer* staat boven de regel. 2997 Niet-functioneel boogje boven *staen*.

70 recto

Int Jaer 1655 den 7 april 's woondaghs ontrent drye uren na de middach, is gestorven de godsalige en vrome Leeraer D. Petrus Wassenburgh, na dat hy over de vyf en twijntigh Jaren binnen Dordrecht gestaen hadt, had des sondachs, acht dagen voor syn doot
3025 noch het avontmael wt gedeelt in de groote kerck.

In't selve Jaer en inde selve maent, is oock gestorven, de E. heer Coenraet Ruysch, gewesene Borgemeester binnen Dordrecht, te vooren gecommiteert in de vergaderingh van de hooghmogende Heeren de Staten Generael;

3030 In't selve Jaer in de maent van Meert, is s'avonts binnen Dordrecht gekomen de Coninck van Schotlant, Carolus Stuart de tweede, wiens heer vader binnen Londen, op een Schavot voor Witheal, met een byl onthalt is, hy was gelogeert inde
3035 Pauw, bij t groote hoofd, hy quam maer met syn drye, gedeguisseert als een onbekent persoon, sonder suite, quam seer schielick van Ceulen, en vertrouck na Zeelant.

Int Jaer 1655 den 12 Meij wiert binnen Dordrecht gehouden de eerste sessie van mijn Heeren de Chambre my party, in't Princen Hoff, welcke plaets alvorens daer toe geprepareert was,. De gedelegeerde Heeren die dagelick
3040 compareren, syn dese. van de Coninx van Spaengiens wegen, : d'Heer Pensionarius Lottin,. d'Heer Verheyen, d'Heer Rijckwaert, d'Heer van der Beken, d'Heer Stucker,. d'Heer Edelheer Pensionarius vant Antwerpen., d'Heer
3045 Loyens,. d'Heer Cuyermans, de Grieffier Becabella. vande Ed. Heeren Staten syde, d'Heer van Hooren, d'Heer Crommom,. d'Heer Panhuysen,. d' Heer Moreelsen, d'Heer Bouritius,. d'Heer Coeverden, d'Heer Clant d'Heer Lintelo, de Grieffier Graswijnckel.

W 3022 *Leeraer*: predikant. **3028** *gecommiteert*: afgevaardigd. **3034-3035** *gedeguisseert*: vermomd. **3039** *alvorens*: te voren. **3041** *compareren*: verschijnen.

T 3027 *Coenraet Ruysch*: hij was burgemeester 1652-1654. **3032-3033** *wiens heer vader ...met een byl onthalt is*: vgl. r. 2854-2859. **3038-3039** *Chambre my party*: de Chambre mi partie, volgens Balen de *Midgedeelde Kamer*, Balen p. 126 e.v., 668-669 en 883. Lips p. 301-302: 'Deze kamer bestond uit de afgevaardigden van de Republiek der Verenigde Nederlanden en Spanje, elk voor de helft. Zij moesten beslissen over alle vraagstukken die door het sluiten van het vredetractaat van Munster in 1648 te berde kwamen.' **3042-3049** Voor de gedelegeerden zie ook Balen p. 126.

H 3024 *te doorgehaald na dagen*.

70 verso

- 3050 In't Jaer 1631. is christelick inden Heer gestorven de godsalighe ende seer geleerde *Samuel Everwyn*: Dienaer des Goddeliken Woorts inde Gemeynte Jesu Christi binne Dordrecht.
- 3055 In't Jaer van 1636. den 3 September is binnen Dordrecht vande Pest gestorven den hoogh geleerden *Johannes Westerburgh* Dienaer des goddelycken woorts aldaer, *Professor historiarum*.
- In't selve Jaer is mede gestorven vande Pest, de E. hooghgeleerde *Anthonius Nuyssenborgh*, ordinarius Stadts Doctor Medicinæ, ende *Professor Philosophiæ*.
- 3060 Int Jaer 1637. inde maendt van Januarij, is *D Isaacus Lydius* ende *Dominus Jacobus Lydius*, beyde Soonen van den hooghgeleerden *Balthazar Lydius*, in syn leven Predicant alhier, aengenomen ende bevestight tot kercken Dienaren binnen Dordrecht.
- 3065 Int Jaer 1643. op den 15 Januarij, donderdagh ten 2 uren na de middagh, is gestorven de godsalige seer geleerde *D. Nicolaus Crucius*, Dienaer des Goddelyken woortds binnen Dordrecht, out 47 Jaren, heeft 14. Jaren Godes woort alhier gepredickt, leydt begraven inde Groote kerck,
- 3070 onder de kopere Sarck, is eerst geweest Predicant op Bleyswyck.
- In't selve Jaer 1643. op den 29 November, is inde groote kerck van *D. Gosuino Buytendyck* in den kercken dienst alhier bevestight de godsalige & geleerde *Casparus Staphorstius*, geweest synde kercken Dienaer binnen
- 3075 Edam.

W 3070 *Sarck*: zerk, grafsteen.

T 3050 e.v.: de chronologische volgorde is hier verbroken; zie Inleiding. **3058** Van Nuyssenburgh werd samen met Johan van Beverwijck in 1635 benoemd tot professor aan de Illustre School. **3073** *Gosuino*: de ablatief van *Gosuinus*.

H 3055-3056 Boven de *-st-* in *Westerburgh* en in *historiarum* staat een haaltje (als versiering?). **3058** Tussen de *-o-* en de *-r-* in *Doctor* is een letter doorgehaald. **3061** *Jacabus* is verbeterd in *Jacobus*. **3063** In de lange haal van de *-d-* in *ende* staan korte dwarse streepjes. Men vindt dit soort versiering (?) wel vaker in deze kroniek.

71 recto

In't Jaer 1644. in de Maent van Meij, Junij, July & Augusti, syn binnen Dordrecht eenige drappeniers & wollewevers van Leyden metter woon gecomen met vrouwen & kinderen & haer gansche huygesinnen. De Magistraet hebben haer eenige erven gegunt op de Nieuwe haven bij 't West Indisch huys, alwaer eenige huysen voor haer gemaect wierden, voor elck getouw dat sy in haer huys hebben, hebben sy vande Stadt duysent guldens genoten, ende syn oock voor eenige Jaren wacht vry. De kaeij daer sy op woonen, heeft de naem gekregen vande Wollewevers kaeij.

In't Jaer 1647. in Junij & July was 't Synodus Provinciael van Hollandt binnen Dordrecht vergadert; alwaer de kerckelycke historie in folio, beschreven door den seer geleerden *D. Johannem Wtenboogaert*, wiert gesupprimeert ende verboden.

In't selve Jaer van 1647. den 19 Januarij, des saterdachs, is gestorven de seer geleerde ende vermaerde *D. Johannes van Beverwyck*, wiert in syn leven binnen Dordrecht 1627. Raedt, wiert 1629. Schepen. wiert 1631. Schoolversorger; ende Weesmeester van de Weeskamer. Wiert 1637. buijte Vader vant Weeshuys. Wiert 1642. gedeputeert op de daghvaerd van de Heeren Staten van Hollandt; is oock geweest ordinarius Stads Medicus ende Bibliothecarius. Heeft verscheyden Latynsche en duytsche boecken in druck nagelaten.

Int Jaer 1645. den 22. Junij is de godsalige ende seer hoogh geleerde *D. Johannes Bocardus* deser Werelt overleden, is in syn leven geweest Predicandt binnen Dordrecht, en oock op Dubbeldam; was een vande geleertste Theologanten in synen tijt.

W 3079 *metter woon*: om te wonen. **3085** *wacht vry*: zij werden vrijgesteld van dienst. **3091** *gesupprimeert*: eigenlijk: onderdrukt → uit de handel genomen. **3098-3099** *gedeputeert op de dagh- vaerd van de Heeren Staten van Hollandt*: afgevaardigd naar de Statenvergadering. **3101** *duytsche*: Nederlandse.

T 3077-3087 Het stadsbestuur nodigde de Leidse wolwevers uit zich onder aantrekkelijke voorwaarden in Dordrecht te vestigen. Palmen (1998-1) p. 200. **3078** *drappeniers*: lakenhandelaren. **3080-3087** *'t West Indisch huys*: het huis stond in de Wijnstraat. Op de latere Wolwevershaven, in de kroniek nog aangeduid met de voorlopige naam Nieuwe Haven (later zou men de haven een passende naam geven), bevond zich de werf van de WIC met een loods waarin materialen voor scheepsbouw werden opgeslagen. T1480. **3089-3092** Johannes Uytenbogaert was arminiaan, dus tegen de predestinatieleer. T2036. **3100** De stadsbibliotheek bevond zich destijds in de crypte onder de kapel van het voormalige Mariënborklooster. Zie Alleblas p. 338. **3106** Na regel 3106 zijn vier regels, waarvan de inhoud in r. 3015-3020 vermeld wordt, doorgehaald: 'In't Jaer 1655 den 3. Januarij is de godsalige ende geleerde / D. Johannes Vrechemius binnen Dordrecht bevestight inden/ kercken dienst, hebbende eerst gestaen te Wercken-/ dam, en daerna twee Jaren Aernhem'.

H 3079 *2x gecomen*: het tweede doorgehaald. **3080** *huygesinnen*: verschrijving voor *huysgesinnen*. **3085** Na *kaeij* schuine streep, kennelijk zonder betekenis.

71 verso

In't selve Jaer 1655. den 8 Augusti, des sondaghs smorgens, ontrent 10. uren, is de nieuwe vaerdt tusschen den Na Dort en s Gravendeel, buyten Dordrecht
3110 doorgebroken, hebbende gekost van graven inde tachtentigh duysent guldens,. Die van Rotterdam ende andere steden, hebben seer tegen dese vaert geprotesteert, en hebben 't selve werck door een Mandament van de Heeren Staten van Hollandt soecken
3115 te beletten, ende is 't selve werck voorts blyven steken; was toenmaels Borgemeester mijn Heer *Jacob de Witth*.

In't selve Jaer van 1655. is de Engelenborghse kaeij voltroucken, streckende van Engelenborgh tot de Logebrugge toe. op welcke kaey nu tegenwoordigh staen veel schoone nieuwe huysen, als oock mede 't deftich huys van Joncheer *Willem de Beveren*, Bailliuw van Strijen. Langhx
3120 dese kaeij loopt een nieuwe wyde haven, plach te heeten Maartens gadt, van eenen Maerten Giellissen,
3125 die daer mede een schoon huys op heeft, synde geweest Fabryck binnen Dordrecht: maer nu heetse de Engelenborghse kaeij,. Op dese plaets plach eertijts een oude steenen gaelderye met boogen
3130 te staen, daer kyckgaten in waren inde plaets van een steenen vest, daermen met twee blauwe steene trappen op gingh, welcke gaelderij liep langx 't groote kerckhof, ende is afgebroken doen de heer *Johan van der Borgh* Thesaurier was.

W 3114 *Mandament*: bevel; *soecken*: trachten. **3131** *vest*: borstwering.

T 3108 *de nieuwe vaerdt*: nu bekend als het Mallegat. **3109** *Na Dort*: gedeelte der gemeente de Mijl, Krabbe en Nadort; Nadort was een landelijke bezitting aan de oever van de rivier even ten zuiden van Dordrecht, ongeveer in de tegenwoordige bovenmond van het Mallegat. **3117** *Jacob de Witth*: 1589-1674, de vader van Johan en Cornelis de Witt; hij was burgemeester 1639-1640, 1646-1647, 1654-1655. **3120** *Logebrugge*: de huidige Leuvebrug. **3122** *'t deftich huys*: staat nu bekend als het huis Bever-Schaep. **3128-3134** Zie r. 2768-2773, waar het afbreken van de Gaanderij al vermeld wordt.

H 3124 *In haven* is tussen de *-h-* en de *-a-* iets doorgehaald.

72 recto

- 3135 Int Jaer 1656. inde Maendt van Mey, is begonnen te graven de nieuwe haven buyten de vuylpoort, beginnende van 't hooft tot bij 't Willigen bosch, of de afgebrande huysen, dese haven is gedestineert en sal dienen om de kalck schepen in te bergen; langhs de kaeij van dese haven staen oock schoone
- 3140 erven, daer mettertijt huysen op sullen geset werden. Was toen Borgemeester doe dit werck begonnen wiert de heer *Adriaen van Blijenborgh*, heer van Naeldt-wyck.
- 3145 In't selve Jaer 1656. den 21. Mey. sondaghs voor de middagh wiert de geleerde *D. Laurentius Laurentij*, geboortigh van Amsterdam, geweest synde Dienaer des goddelycken woorts binnen Nimwegen bevestight & aengenomen in den kercken dienst binnen Dordrecht van *D. Dibbitzio*.
- 3150 In't selve Jaer 1656. inde Maendt van Junij, heeft de Engelsche Court haer getransporteert, van Rotterdam binnen Dordrecht. Dit voornoemde Transport ende Ordonnantie is geproclameert van 't Parlement binnen Londen op den 13. dagh van Meij 1656.
- 3155 int Paleys van West Munster.
- 3160 In t selve Jaer, is 't Engelsch Courthuys voltrouken ende gemaect int Princenhoff, alwaer de Magistraet hebben laten bouwen een bequame huysingh ende logement tot gerief van de Engelsche factoors en Coopluyden, dit huys heeft een bequame Eetsael; keuken ende eenen hoff met fruytboomen beplant, tot accommodement vande Engelsche Factoren, die dagelycx daer ter taeffel gaen.

W 3138 *dese haven ...te bergen*: is bestemd om ligplaats te bieden aan **3151** *Court*: vereniging van handelaren. **3159** *factoor*: agent of vertegenwoordiger van een (buitenlands) handelshuis. **3162** *accommodement*: gemak.

T 3136 *de nieuwe haven*: de huidige Kalkhaven. Van Wijk e.a. (1995) p. 71-73. **3149** *Dibbitzio*: de ablatief van Dibbitzius, de gelatiniseerde vorm van Dibbets. **3150-3152** Volgens Van Lieburg (1998) p. 291-292, kwamen de *Merchant Adventurers* in 1655 van Rotterdam naar Dordrecht. Zie ook Van Dalen p. 333 en Lips p. 302-303. Zij hadden het alleenrecht op de uitvoer van wollen laken uit Engeland. Prak p. 121. **3155** *West Munster*: het *Palace of Westminster* stond op de plaats van de huidige Houses of Parliament. Een deel van het paleis, Westminster Hall uit 1097, bestaat nog. De neo-gotische parlamentsgebouwen met de beroemde *klok* (in de zin van het instrument dat tot klinken wordt gebracht met een hamer of klepel) Big Ben, werden tussen 1834 en 1874 gebouwd door Sir Charles Barry nadat het paleis van Westminster was afgebrand. **3158** *een bequame huysingh*: dit zijn mogelijk de huizen op de noordelijke hoek van de Hofstraat en het plein (Hofstraat nummer 1 en 3).

H 3159 *factoors*: de meervouds *-s* staat boven de *-r-* aan de rand van de bladzij. **3161** Voor *hoff* staat een mislukte *-h-*. **3163** Voor *dagelycx* lijkt een mislukte *-d-* te staan.

72 verso

In't Jaer 1657. is een gedeelte vande Wynkoopers
3165 Capel of ysere Waegh, geprepareert ende gemaect
tot een Engelsche kerck, waer inde Heeren van
de Engelsche Court ende haer gevolgh
haren gods dienst plegen, hebben in't byson-
der haren eygen Predicant ende kercken-raedt,
3170 de voornaemste Leden vande kourt hebben inde
selve kerck hare graven.

In't Jaer 1658. den 24. Aprill, was het Wees-
huys binnen Dordrecht seer ten achteren, ende de
Heeren Weesvaders geen middel konnende uijt-
3175 vinden om de selve achterheyt te redresseren,
hebben haer dieshalven geadresseert aende
E. Magistraet, ende versocht dat haer E.
geliefte was, ijets te willen beraemen tot re-
dressement ende soulagemeent vanden selven
3180 huuse. Eyndelyck heeft de E. Magistraet
goet gevonden en geordonneert, datmen alle
Maendagen een ordinaire collecte sal doen Jaer
uijt Jaer in, met de schael van huys tot huijs.
Dese Collecte sal gedaen werden, niet by de
3185 dienende Diakenen, maer by de Officieren
van de elff vaendelen, een yder onder syn
vaendel en quartier.

W 3173 was ... *seer ten achteren*: had veel achterstallig onderhoud. **3175** om de selve achterheyt te redresseren: om dit achterstallig onderhoud te herstellen. **3176** hebben haer dieshalven geadresseert aen: hebben zich om die reden gewend tot. **3177-3178** versocht dat haer E. geliefte was: verzocht of de Edele Heeren zo welwillend wilden zijn. **3178-3179** redressement: herstel. **3179** soulagemeent: verlichting (H3179). **3182** ordinaire: gewone.

T 3164-3165 De *Wynkoopers Capel*, gesticht in 1325, stond aan de Wijnstraat tussen de Wijnbrug en de Nieuwbrug. De ruimte werd later door het wijnkopersgilde verhuurd als ijzerwaag. In 1656 werd er de Engelse kerk gevestigd. Van Dalen p. 724-725. **3187** quartier: W2489.

H 3164 1677: verbeterd in 1657. **3176** her voor haer doorgehaald. **3179** soulagemeent: verschrijving voor soulagement.

73 recto

- In't Jaer 1657: inde Maendt van July, Augusti, September, October ende November heeft de Peste binnen Dordrecht ende in andere Steden van Hollant seer gegrasseert. Ende voornamelyck binnen de Stadt —
- 3190 Leyden, daer de Pest een groot getall duysenden van menschen seer subytelyck wegh geruckt heeft.
- Int Jaer 1658. den 30 December inden avontstont, tusschen lichten en donckeren, is het water met geweld gedrongen in den Alblasser-Waerd tegen Dordrecht over, makende inden Dyck verscheyden groote gaten, onder de Heerlyckheijt van Hardincx Veldt. Dit is bij gekomen door eenen swaren ijssdam: Want het hadt
- 3195 al vroegh, in die selve Maendt voor kerssemis gevoren, ende bitter kout geweest, de slede met het paerdt was op het ys,. Doe het begon te doijen, maeckten het een grooten swaren yssdam, waer door dat den loop van de rivier wierdt gestut ende verhindert, ende alsoo
- 3200 wiert den Alblasserwaerd overvallen van 't water. Dit heeft veroorsaect eenen hoogen ende swaren Inbreuck, soo datter twee en dertigh Dorpen ende ses en dertigh duysent twee hondert ende drije en veertigh
- 3205 mergen Landts, inden selven Waerd toen ter tijt diep onder water stonden; ijder mergen gerekent op vijf hondert roeden: Soo dat de huysluyden gedwongen waren haer beesten om een slechte en geringen prys te verkoopen. Ja sommige gaven die
- 3210

W 3190-3191 *gegrasseert*: gewoed. **3196-3197** *tegen Dordrecht over*: tegenover Dordrecht. **3199** *bij gekomen*: gebeurd, ontstaan. **3204** *gestut*: gestuit, tegengehouden. **3206** *Inbreuck*: doorbraak van een waterkering. **3209** *mergen*: benaming van een landmaat. **3211** *roeden*: oude maat, in west Nederland variërend van circa 13 tot 23 tot 29 m². Zie Verhoeff; *huysluyden*: boeren.

T 3194-3211 Balen vermeldt op p. 884 slechts: *In 't Jaer 1658. den 30. van Wintermaand, brak in, door een Yssdam, den Alblasserwaard, doende groote schade*. De Alblasserwaard is zesmaal overstroomd tengevolge van een ijssdam, in januari 1573, nieuwjaarsdag 1624, 27 december 1655, 30 december 1658 (hierboven beschreven), 20 januari 1663 en maart 1709. Schakel p. 26. **3209** Een *mergen* (of: *morgen*) was niet overal even groot. De naam beduidt zoveel land als men met een span ossen in een morgen kon ploegen. Een morgen was 600 roeden, d.w.z. ongeveer 7.800, 14.000 of 17.500 m², zie W 3211.

73 verso

3215 bij na wegh om dat sij geen voeder en hadden,
een beest van twalif a derthien pondt wiert ver-
cocht voor vier of vijf guldens.

Int Jaer 1659. den 12. Meert, is binnen
Dordrecht gecomen Myn Lord Douwingh, Amba-
sadeur van Engelandt, de welcke uyt s'
3220 Gravenhage quam: Ende Syn Ed: heeft
te Amsterdam ende inden Hage af gedaen
de differenten tusschen de Nederlandsche
Oost Indische Compaignie ende de
3225 Engelsche geïnteresseerde. Dese onlusten
syn by geleydt in minne ende vriendschap;
hopende dat 't selve aenleydinge geven sal tot
verder continuatie van vriendschap met de
Geunieerde Provincien ende de Republycke
van Engelandt. Desen Ambassadeur
3230 wiert te Dordrecht heerlyck getracteert van-
de Engelsche Court aldaer residerende, in't
Princenhoff. Des anderen daeghs wiert
Syn Ex.^{tie} van gelycke getracteert van
de E. Magistraet in den Doel. Daeghs
3235 te vooren na de maaltijt ontrent vier uren reedt
Syn Ex.^{tie} met Syn Ed Carosse met ses
paerden, verselschapt met eenige andere Caros-
sen, buyten Dordrecht, om het Landt te sien,
twelck in't Jaer 1421 inundeerde ende
3240 onderliep door een Inbreuck van het
water.

W 3215 *pondt*: W572. 3222 *differenten*: geschillen, onenigheid. 3225 *by geleydt*: bijgelegd. 3230 *heerlyck getracteert*: onthaald zoals past bij een voornaam heer. 3233 *van gelycke*: op gelijke wijze.

T 3218 *Lord Douwing*: George Downing (1624-1684) was een Engels diplomaat, geen ambassadeur, die carrière maakte in het leger van Cromwell. Hij verbleef van 1657 tot 1660 in Den Haag. Sloot zich in 1660 aan bij Karel II. Hij had zich in het verleden doen kennen als 'rabiaat anti-Hollands', Prak p. 58. 3228 *Republycke*: Engeland was van 1649 tot 1660, het jaar van de restauratie van de Stuarts, een republiek onder de Puriteinse Oliver Cromwell, 'Lord Protector of England'; na zijn dood in 1658 werd hij opgevolgd door zijn zoon Richard. Deze bleek zo'n zwak leider dat men zich weer keerde tot de Stuarts, d.w.z. de zoon van de geëxecuteerde koning, de latere Karel II, die regeerde van 1660 tot 1685. T2556.

H 3218 *gecomen*: boven de regel tussengevoegd. 3238 doorgehaalde letter voor *buyten*. 3240 doorgehaalde letter tussen *door* en een *Inbreuck*.

74 recto

In't Jaer 1659. den 15 April, op den 3. paesdach tussen 11. ende 12. uren op de middach; is in het Dorp van S'Graven-deel een grooten brandt on'tstaen, soo datter 18. huysen
3245 geheel af gebrandt syn, ende veel huijsen seer beschadight, oock paerden en beesten verbrandt.

Int Jaer 1659. in Martio is de Beurs begonnen te maeken, aende Tolbrugh, op't martveldt, en is inde selve maendt daer van den eersten steen geleyt: was alsoeden regerende Borgemeester d'Heer *Johan van Meeuwen*, en d'Heer *Cornelis van Eyssel* was Thesaurier vande Stads reparatie. Dese Beurs staet op palen geheijt, brughs gewijs verheven, daermen aen twee syden met drye blaeuwe steene trappen op gaet, aen 't eynde tegen de tollebrugh aen, staet een overdeckte gaelderij, met een solderingh en een schaeljen dack, daerboven op een wel geproportioneerden Toren, met een uerwerck, wyser & klock, tot geryff
3255 vande Coopluyden vande Engelsche Court en anderen, die dagelycx ten twalif uren aldaer compareren. De gaeldery staet op verscheyden pilaren, met een bequaem frontispicium en inganck: aen't ander eynde vande Beurs is een sware ijsere leun of Baillie gemaect,
3260 om by avondt 't peryckel van t vallen in't water te verhoeden.

In't Jaer 1660., den 15. Januarij, heeft *D. Laurentius laurentij* geboortigh binnen Amsterdam, syn afscheijt genomen, en leste predicatie binnen Dordrecht gedaen, smorgens ten acht uren inden Augustijnē kerck. Nemende in syn predicatie syn afscheyt vande Magistraet, predicanten, Ouderlingen, kerckenraedt en de gansche gemeynthe, vertreckende na Amsterdam, alwaer hy beroepen was. Had synen Text genomen uyt den 2. brief pauli tot den Corinth. cap. 13. versu 13. *De genade des Heeren Jesu Christi ende de Liefde Gods ende de gemeynschap des Heijlighen Geest, sy met u allen. Amen.*

3265

W 3246 *beesten*: koeien. 3250-3251 *Stads reparatie*: dienst der publieke werken. 3254 *een schaeljen dack*: een leien dak. 3257 *compareren*: verschijnen; bijeenkomen. 3259 *Baillie*: hekwerk. 3260 *peryckel*: gevaar, risico.

T 3248 *'t martveldt*: het huidige Scheffersplein. 3260 De straatverlichting was in de zeventiende eeuw, zeker tot 1663, toen zij belangrijk verbeterd werd, volstrekt onvoldoende, zodat het in de steden 's avonds en 's nachts erg donker was.

H 3245 Tussen de *-s-* en de *-e-* in *huijsen* is een *-u-* doorgehaald. 3263 Augustijnē: lees Augustijnen.

74 verso

- 3270 In't Jaer 1660. den 24. Meij is Carel de 2. Coningh Van Engelant, Schotlandt, Ierlandt en Vrancryk gekomen van Breda met een groot getall, ende eenige Cornette paerden, op de Moerdijck: verselschapt met haer Coninglyke hoogheyt, de Princes Royael, Princesse van Orangnien, Syn Majesteyts Suster, de
- 3275 Hartogen van Jorck ende Clochester, Syn Majesteyts Broeders; met eenige Engelsche Graven, Baroenen ende Ridders; geac-compaigneert met de Gecommitteerde van de Ho. Mo. Heeren, mijn Heeren de Staten Generael, en de Mo. Heeren Staten van Hollandt en Westvrieslandt, de Heer van Beverwaert, ende
- 3280 veel Adelyke Personen. Aende Moerdyck lagen thien groote Jachten, alwaer Syn Majesteyt met den ganschen Treyn embarqueerde, ende voeren de kill door na Dordrecht, alwaer Syn Majesteijt voor de Stadt gecomen is, na de middagh tusschen twee en drije uren. Syn Majest. gingh op ancker
- 3285 leggen met de ander Jachten, ontrent een quartier uers vande Stadt, boven den oordt, op't Noortdiep, alwaer Syn Majest. op de Stroom heerlyck vande Magistraet van Dordrecht getraceert wiert, synde als doen Schoutet dHeer *Jacob van Beveren*, Heer van Swyndrecht, ende Borgemeester d'Heer Abraham van
- 3290 Beveren, Heer van Oost en West Barendrecht. De elff Compaignien Borgers waren in de wapenen fraeij en cierlyck gemonteert, stonden lanx de waterkant ende vesten in militaire ordre, gaven Syn Majesteyt met haer musketten de geluckwensingh in syn Coninghryck, daer onder donderde het geschut; Want
- 3295 die van Dordrecht hadden veertigh Stucken langhx de water kant en op de Wallen staen, meest heele en halve kartouwen, de Trompetten bliesen lustigh *Wilhelmus van Nassouwen*. de Conings Schepen ende Jaghten, lieten wimpels en vlaggen afwaeyen, soo dattet plaisiergh en aengenaem om sien was,
- 3300 Syn Majesteyt bleef leggen op stroom, tot 'savonts ten 7. uren eer hy 'tseyl gingh, en quam op den selven avont te Delfshaven.

W 3276 *baroen*: oudere spelling voor baron. 3281 *Treyn*: gevolg. 3282 *embarqueerde*: aan boord ging. 3287-3288 *op de Stroom*: op de open rivier; *heerlyck getraceert*: onthaald zoals past bij een belangrijk heer; *als doen*: een benadrukte vorm voor toen. 3291 *gemonteert*: uitgerust. 3292 *ordre*: slagorde. 3296 *kartouwen*: kleine kanonnen. W2249. 3299 *afwaeyen*: WNT: 'nederwaarts wapperen'; *plaisiergh*: plezierig.

T 3270-3271 Jonathan Harris van de Universiteit van Londen liet mij weten dat 'strangely enough the kings of England, Scotland and Ireland were still also crowned as kings of France as late as 1760'. Pas in 1820 liet men deze (betekenisloze) titel weg. 3275 *Clochester*, bedoeld wordt Gloucester in het westen van Engeland, zie Balen p. 885 (*Glocester*). 3289-3290 *Abraham van Beveren*: burgemeester 1643-1645 en 1660-1662; hij liet het huis *De Onbeschaamde* in de Wijnstraat bouwen door de beroemde bouwmeester Pieter Post. T2382-2383.

H 3280 Boven het woord *thien*, waarvan de *-e-* niet goed leesbaar is, staat geschreven *10*. 3286 *Noortdiep*: de *-t-* los boven de regel geschreven. 3288 *Schoutet*: in het Middelnederlands kwam de spelling *scoutet* voor. 3299 *om sien was*, lees: *om te sien was*.

75 recto

Int Jaer 1660. den 8. Juny, hebben de Coopluyden van de Engelsche Court, op't Princenhoff, synde 't Court huys binnen Dordrecht geviert, hadden een staeck gemaect in't hoff, daer op stonden 13. pecktonnen sy schoncken overvloedigh de wyn onder het gemeijne volck, schoten oock menichte van vuyrpylen over de Stadt in de lucht verdwenen,. Dese Triumph geschiede 'savonts ten 10. uren, over de herstelling ende bevestingh van Carel de 2. Coningh van Groot Bri-

3305

3310 tannien in Syn Coninghrijck, twelck is geschiet op Syn Majesteys geboorten dagh. Op den riedtdyck voor de herbergh van de | Swaen | was een staeck gemaect daer een schilderij aen was gespyckert, waer in was geschildert Cromwel, die van twee duyvels wiert gegeesselt, welcke Schildery mede verbrant wiert.

3315

In't Jaer 1660 den 16. October, wiert Adriaen Dircksz. van Angeren uijt syn gevangenis gebracht in de Vierschaer, om syn Sententie aen te hooren, die over syn persoon gepronuncieert wiert, hy is geweest Contrerolleur vande yckinghe der Leger Schepen. Hy wiert in syn Sententie beschuldight dat hy 't Landt veel duysenden trouwlooselyck hadde ontstolen; Dat hy gevangen, ampt, eer & eedt vergetende, heeft selfs te gelyck gecommiteert *Crimen Falsi Furti et Peculatus*. Ende dien volgende met menigvuldige & groote quantiteyt van syn uijtgegevene valsche yckbrieven, soo voor hem selven als voor anderen, door syn toedoen ondeughdelyck gefraudeert, genoten & gestolen tot irreparable schade van het Landt. Om welke delicten & misdaden den voornoemden Adriaen Dircksz. van Angeren, vande hooghe Overicheyt wiert gebannen & Graeflyckheyt van Hollant & West Vrieslandt, al syn leven langh geduyrende uyt de Stede Dordrecht voorsz. mitsgaders uyt den Lande van Hollandt & Westvrieslandt, sonder oijt wederom daer in te mogen comen op poene van arbitralyck aenden lyve gestraft te werden, & verklaren alle syn goede ren geconfisqueert ten behoeve van opgemelte hooge —

3320

3325

3330

W 3304 *geviert*: een feestdag gehouden, feestgeviert. **3306-3307** *schoten ... vuyrpylen over de Stadt in de lucht verdwenen*: deze zin lijkt wat kreupel te lopen, wellicht is het relativum *die* of *dewelcke* vergeten na *Stadt*; *verdwenen* duidt erop dat de pijlen in de lucht uitdoofden. **3308** *Dese Triumph geschiede*: Deze feestelijkheden vonden plaats. **3317** *Vierschaer*: rechtbank. **3320** *trouwlooselyck*: op een onbehoorlijke, bedrieglijke en oneerlijke manier. **3322** *Crimen Falsi Furti et Peculatus*: de misdaad van een gemene diefstal en verduistering. **3327-3328** lees: *vande hooghe Overicheyt & Graeflyckheyt van Hollant & West Vrieslandt wiert gebannen; geduyrende*: (voort)durende. **3329** *mitsgaders*: alsook. **3330** *op poene van*: op straffe van. **3331** *arbitralyck*: van een uitspraak: gedaan na arbitrage.

T 3303-3311 Zie Lips p. 302-303. **3313** Het is niet geheel duidelijk of hier Oliver Cromwell of zijn zoon en opvolger Richard Cromwell wordt bedoeld; vermoedelijk de vader, die verantwoordelijk was voor de executie van Karel I.

H 3308 Voor *over* is iets doorgehaald. **3309** *bevestingh*: lees *bevestigingh*. **3312** *Swaen* staat tussen twee verticale strepen die vermoedelijk als aanhalingstekens fungeren. **3316** Waarschijnlijk begint bij deze regel een andere hand. **3327** Voor *vande hooghe* staat een mislukte -v-. **3332** *behoeve*: verschrijving voor *behoefte*.

75 verso

Overicheyt, & Graefflickheyt van Hollandt. Gedaen in Dordrecht, & gepronuntieert den 16. October 1660.

- 3335 Anno 1661. den 3. Meij savonts ten 9. uren, heeft de Engelsche Court binnen Dordrecht wederom heerlyck geviert in't Hoff, over de Crooningh en Herstellingh van Carel de 2. Coningh van Engeland, Schotland, Vrancryck en Ierlandt, synde den dagh van Syn geboorte, op welke dagh hy oock gekroont
- 3340 wiert binnen Londen, na dat hy 12. Jaren na syn vaders doot, als een ballinck uijt syn vaderlandt in verscheyden quartieren heeft moeten omswerven, Alhier binnen Dordrecht had toen de Engelsche Court in't Hoff, een Croon gemaect van vuyrwerck, seer heerlyck, 't scheen of se van gout was, alwaer
- 3345 sich onder verthoonde dese Spreucke in't Latyn *Carolus Secundus Rex Britanniae, Angliae, Schotiae, Franciae et Hiberniae, Defensor Fidei*. Sy hadden oock gemaect verscheyden konstige vuyrwercken, die sigh hoogh in de lucht begaven, daer wierden oock op geschoten menichte van vuyrpylen. Sy lieten oock voort volck
- 3350 loopen roode en witte wijn.

- Anno 1661. op den 4. July, tusschen 11. en 12. uren voorde middach, is *D. Gossuinus Buytendyck* godsalich inden Heer gestorven, hebbende over de 50. Jaren predicant geweest, heeft binnen Dordrecht Gods woort gepredickt ontrent de veertigh Jaren, was oock
- 3355 mede aldaer Schoolversorger. Was 76. Jaren out doen hy stierff.

- Anno 1662. op den 28. Mey, synde Pinxterdagh wierden te Dordrecht naer voorgaende proclamatie vier predicanten te gelyck bevesticht ende aengenomen, met namen *D. Ludovicus Suggeraat*, hebbende eerst gestaan te Wassenaar bij leyden, ende daer na te Nimmegen; *D. Gryphonius Ravesteyn*, synde
- 3360 geweest Predicant te Leckerkerk; onder 't Classis vander Goude;

W 3341 *quartieren*: landstreken; **3345-3347** *Carolus Secundus Rex Britanniae ...*: Karel de Tweede, Koning van Britannië, Engeland, Schotland, Frankrijk en Ierland, Verdediger des Geloofs. **3349** *op*: omhoog. **3358** *naer voorgaende proclamatie*: na voorafgaande proclamatie. **3362** *Classis*: eenheid van kerkelijke indeling bij de N.-H. kerk; *vander Goude*: van Gouda.

T 3338 *Vrancryck*: T3270-3271.

H 3354 na *oock* is doorgehaald *mede*.

76 recto

D. Jacobus Roelandus, hebbende gestaen te Rysoort by Dordrecht; & *D. Henricus Franken*, gewesene predicant te Woggenum in Noort —
3365 hollant by Hoorn. Sy wierden algelyk, met een grooten toeloop van volcx aen genomen inde Grootte kerk van *D. Vrechemius*.

Anno 1662. int begin van September is binnen Dordrech gekomen Syn vorstelyke Doorluchticheyt, de Cheurvorst & bisschop van Ceulen, hadt een tamelyke Suite by hem, heeft de Stadt bekeken ginch inde
3370 Grootte kerck int Amonity huys & in de principaelste gebouwen der Stadt, wiert van de Stadt gedefroyeert, vertrouuck des anderen daeghs over Rotterdam na den Hage, & soo voorts na Amsterdam.

Int Jaar 1666. isser binnen Dordrecht op den 13. Julij een grouwelyke ende schrickelyke moort geschiet. Seecker Timmerman binnen Dordrecht woonende,
3375 een welhebbend Man, had drye kinderen by syn huysvrouw geteelt, vande welcke de oudtste was een Soon, genaamt Hendrick, negen Jaren oudt synde, de tweede daer aen een dochter Anna geheeten, ende de derde eenige jaren jonger. Alsoo't op Swyndrecht paarde Marckt was, op welcke paarde marckt veel volcx uyt Dordrecht & de nabuyrige Steden en Dorpen gewoon is te comen; vandt desen Timmerman goet met sijn huysvrouw & huijsgesin het vermaack daar
3380 van te nemen, & begeeft sich derwaarts, met syn vrouw & kinderen, naar dat sy daar een geruymen tijt geweest waren, komen sy weder t'huys, & alsoo't noch vroegh inden avondt was, besluyt de Vader en Moeder noch eens inden thuijn te gaen; de welke niet verre buyten de poort vande Stadt gelegen was; de kinderen gelyck hun
3385 gewoonte is, een yder joockende en genegen sijnde om mede te gaen, werden om geen ongenoegen aen d'een of d'ander te veroorsaken alle gelast t'huys te blyven & te bedt te gaan, alleenich den oudtsten Soon, of heymelick last van syn ouders hebbende, of om andere redenen bleef in syn onderkleederen op, of voor het bedde, wachtende tot dat syn Suster in slaap soude syn, misschien om dan noch
3390 wat te spelen, of rinckelroyen. Of nu ondertusschen eenigh gekyf, tusschen dit jonge goet mach ontstaan syn, of dat andersints de Jonge een wrock op syn Suster hadt, die hy oock soude gedreyght hebben, wanner sy te bedde waren te bruyen, gelyck het geboefte gewoon is te spreken. Ten lesten hy comt ontrent tusschen acht en nege uijren savonts in syn onderkleederen voor den dach, roept
3395 tegen syn buyrvrouw, die over syn deur tacken of thienen schelden, datter dieven in huys waren, die syn Suster vermoort hadden; een eerlyck Borger daar

W 3365 *algelyk*: allen tegelyk 3369 *tamelyke*: overeenkomend met zijn waardigheid. 3371 *gedefroyeert*: de stad hield hem en zijn gevolg vrij. 3375 *welhebbend*: wellevend, fatsoenlijk; *by syn huysvrouw geteelt*: bij zijn vrouw verwekt. 3382 *alsoo*: omdat. 3385 *joockende*: popelend; *genegen sijnde*: zin hebbend. 3387 *last*: opdracht. 3390 *rinckelroyen*: spelen, pret maken. 3393 *bruyen*: slaan; lees: *die hy oock soude gedreyght hebben te bruyen, wanneer sy te bedde waren*. 3395 *syn deur*: haar deur; *tacken of thienen schelden*: takken of (wilgen)tenen schilde, d.w.z. om manden e.d. van te vlechten. 3396 *eerlyck*: achtenswaardig.

T 3378 Volgens een resolutie van de Staten van Holland van 1574 mocht de paardenmarkt verplaatst worden van Valkenburg bij Katwijk naar Zwijndrecht, omdat Valkenburg onbereikbaar was door de Spaanse troepen die Leiden belegerden. Over de betekenis van dergelijke markten zie Van Deursen (1991) p. 129.

H 3367 *Dordrech*: verschrijving. 3370 *Achter Amonity* staat een valse aanzet tot een *-e-*. 3373 *Dordrecht* tweemaal, het eerste doorgehaald. 3380 Tweemaal met *syn huysvrouw*, het tweede doorgehaald. 3385 Bij de *-g-* van *gewoonte* is de ganzenvaar kennelijk uitgeschoten. 3392 *wanner*, verschrijving voor *wanneer*.

76 verso

een eerlyck borger daar by staande valt door de kelder deur in't huys,
maer vindt geen dieven, maar vindt wel een droevigh spectakel,
namelyck het dochterken zieltoogende, & in haer bloedt gewen-
3400 telt, het geruchte lockte daar terstont eenige Chirurgijns
by de handt, die het bloet afwassende een lichaem vinden
dat door meer als vyftich wonden mismaeckt was: de pan
was op twee plaetsen door, & te mortel geslagen met
een Timmermans dissel, die hy vande vaders gereetschap
3405 genomen had, welcken dissel men noch op't bedde vant
leggen; de wonde vant hoofd was soodanigh, datmen een
handt gemackelyck daar konde insteken, het eene oor was
af gehouwen, & 't aansicht wreedelyck door hackt, de eene
schouder & d'ander handt by naar aff, verscheyden kerven
3410 hier & daar, ja selfs op den bill, soo dattet een schrick
was aen te sien. De Chirurgyns, willende soo langh sy
leven vermerckten, hun plicht doen, verbonden de wonden
soo wel als sy na vermogen konden. Maer de Ouders onder-
tussen t'huys gekomen synde, & gelyck als wel te bedencken
3415 is, tot der doot toe aen't herte geraackt synde, wasser
weynigh ordre, van behoorlycke toebereijtsels, oock was
het geensins noodich, alsoo't Meijnsken onder't verbinden
doot bleeff. De Jongen evenwel volherdende dattet van
twee dieven of Mannen met gekleurde kleederen of
3420 swarte Mantels (gelyck hy versierde) gedaan was, ver-
oorsaackte terstont veel volckx, & korts daaraen quamen
de Stedehouders met haar Dienaars in't huys vallen, &
liepen 't huys over al door, om de schelmen op te soecken, lae-
tende geen hoeck of wynckel, schoorsteen of dack ondoor
3425 socht, tot diep in de nacht toe, maar alles te vergeeffs.

W 3397 valt ... *in't huys*: gaat snel het huis in. **3400** *geruchte*: geroep, geschreeuw. **3402** *pan*: her-
senpan, schedel. **3403** *was op twee plaetsen door, & te mortel geslagen*: letterlijk: was op twee
plaatsen kapot en tot gruis geslagen. **3404** *dissel*: bijl waarvan het gebogen ijzer dwars op de steel
zit. **3405-3406** *vant leggen*: vond liggen. **3409** *by naar*: bijna. **3410-3411** *soo dattet een schrick*
was aen te sien: zodat het ontstellend was om aan te zien. **3417** *alsoo*: omdat. **3418** *van*: door.
3420 *versierde*: WNT *versieren*: 'iets wat laakbaar is ... verhullen'. **3422** *Stedehouders*: onder-
schouten. **3424** *wynckel*: hoek, m.a.w. ze zochten in alle hoeken en gaten (*hoeck en wynckel*:
synoniemenpaar).

T 3404 *dissel*: een dissel lijkt op een moderne klauwhamer, het was een traditioneel stuk gereed-
schap voor de houten scheepsbouw.

H 3397 De laatste vier woorden van de vorige bladzijde worden hier (bij vergissing) herhaald. **3400**
Er lijkt *Chirurgijnss* te staan, maar dit is niet duidelijk leesbaar. **3402** De eerste *-e-* van *meer* is
verbeterd. **3403** De *-e-* in de eerste lettergreep van *plaetsen* is niet duidelijk leesbaar. **3418** *van*
staat boven de regel. **3422** *vallen* is onduidelijk geschreven, er is een *-a-* ter verduidelijking bo-
ven het woord gezet.

77 recto

Maar de vader des morgens met de Soon vluchtende gaff
genoechsaem te kennen, wie de Moordenaar van dese schricke-
lijcke & grouwelycke moort was.

3430 Anno 1667. op den 5. Juny, synde 8. dagen na Pinxteren
is binnen Dordrecht inden kerckendienst bevesticht
ende aengenomen de godsalige ende geleerde Leeraer
Johannes Godsschalck, hebbende 6. Jaer gestaen
op t Dorp de Ryp by Amsterdam: hy wiert aen-
genomen ende bevesticht vanden Predicant *D.*

3435 *Roelandus* voor de middach in de Grootte
kerck, ende syn E: dede daer op, s'avonts te 5. uren
inde selve kerck, met een groote toeloop van volck
syn eerste predicatie, synde als een Inleydinge
op syn Beroep ende Dienst. Nemende synen

3440 Text uyt de Propheet Jeremia op syn eerste
capittel, vers 6. Doch ick sprack: Och Heere, Heere
ick en doogh niet te prediken, want ick ben te jonck.
De Heere sprak daer en tegen: Segget niet, ick ben
te Jonck: Maer ghy sult henen gaen, waer ick u

3445 henen sende, & prediken wat ick u heete
Vreest u niet voor hen,: want ick ben by u, & wil
u verlossen spreeckt de Heere.

Anno 1666. ind Maend van September, quam hier te Dordrecht op de Beurs
aen de Engelsche Cooplyuden van de Court, een seer jammerlyke ende bedroef
3450 de tydinge wt Londen: de welke veel de tranen uyt de oogen deden vallen,
van wegen den schrickelyken ende horribilen brandt, die daer ontstaan is
den 12. September deses Jaers 1666. Die't meerendeel ende het voornaem
ste vande oude Stadt in vier dagen tijts heeft neder gestort, in assche
en vlam geset,. Welken brant begon inde puddinglane dicht bij de brugh
3455 die over de Teems strekt tot een backer; alwaer de stad seer dicht betimmert
is, en meest van houten huysen, met leem of peck besmeert, welke door
den harden wint uyt den oost en noordoosten soo schrickelyk voort geslagen
is, dat se in weijnigh uren de Teemsstraet ende Coningsstraet tot in't

W 3442 *ick en doogh niet te*: ik ben niet geschikt om te... (*dooghen*: deugen). **3443** *Segget niet*: Zeg het niet. **3445** *wat ick u heete*: wat ik u gebied. **3449-3450** *bedroefde*: droevige. **3455** *tot*: bij (na *strekt* zouden wij nu een komma zetten); *betimmert*: bebouwd (niet alleen met houten gebouwen).

T 3426-3427 In r. 3404 gaf de schrijver al te kennen dat de zoon de moord had gepleegd: '*hy*'. **3448** Londen was het jaar ervoor al geteisterd door een pestepidemie die door Ziegler (p. 151) 'the Great Plague of London' werd genoemd; deze duurde van mei tot in de wintermaanden. Bovendien woedde de Tweede Engelse Oorlog (1665-1667) die na Chatham (zie r. 3528-3549) eindigde met de vrede van Breda. **3452** De Grote Brand van Londen brak niet uit op 12 september, maar op zondag 2 september 1666, midden in de nacht; zie Pepys p. 314.

H 3429 Er lijkt hier weer sprake te zijn van een andere hand, evenals bij r. 3448. Zie Inleiding. **3435** Na *Roelandus* is een -*m*- doorgehaald; voor het woord *middach* is datzelfde woord, verkeerd gespeld, doorgehaald. **3446** Na *by* is het woordje *u* boven de regel tussengevoegd. **3453** *neder*: *meder* is verbeterd in *neder*.

De brand van Londen in 1666 (detail).

77 verso

3460 int midden vande Stadt is door gebroken. Desen brandt volgens het
waerachtich schryvens uyt Londen, heeft verteert ende inde asschen
geleijt over de twaliff duijsent huysen: Ja het seekerste dat daer
na gekomen is verhalen, helaes! wel van veertigh duysent huysen.
Soo dat het inder daet scheen te wesen, die de Stad van binnen en van buyten
aensach de destructie van Jerusalem of den brandt van Troyen.
3465 Vele berghden haer goederen onder St Pauwelskerck & elders, maer
den brand op den 2. en 3. dagh tegen de wint op klimmende heeft seer
vele van't gene men meende wel bewaert te syn verslonden, anderen
hebben hare goederen wel 2. a 3. malen gevluicht & noch eyndelyck met
droefheijt sien verbranden. Want op dynsdach is den brand soo heftich
3470 voortgebroken, dat het bergen onmogelyk scheen, veel siende dattet
nergens seker was syn met haer goederen gevluicht op eenige ruyme
velden, die achter de duytsche kerck en elders syn leggende. Aldus heeft
desen schrickelyken brand sonder ophouden tot op woonsdagh voorge-
varen, alles te verslinden: Als wanneer den Coningh met den Hartogh
3475 van Jorck, eenige huijsen ontrent Holborne en de Magasyns by den
Tour door boskruijt op springen lieten om alsoo bressen te maken, ende
den brand syn voort ganck te benemen, 't welck goet effect dede, ende is
alsoo eyndelyck desen grouwelyken brand komen te stuyten. Op woens-
daghs snachts berstede tot Temple weder een nieuwen brand uyt, de
3480 welke geblust wiert op donderdagh ontrent ten 2. uren s'morgens
ende wiert het dien dagh op alle plaetssen int generael gestut, als
tot Temple Curch, by Holbornbrid. Dus is het op gehouden na dat
de besonderste wynkels en straten verbrand syn, als Cheapside,
Leadenhalstraet, het oost Indishuys, Lombaerdstraet, de Coning-
3485 lycke Beurs, de Fleetestraet, St. Pauwels Churzstraet, St.
Pauwels Church dat schoone gebouw van Europa. De gulden hall of
laken court, waer in een onuytsprekelyck getal van kakenen waren.
Costome House of Tolhuys, daer in waren vele schriften van groot
belangh,: Voort alle de palleysen, Collegien, kercken, Cloosters &
3490 andere straten die verbrant syn, te noemen, 't soude te lang vallen,
Immers dit is gewis, dat binnen de oude wal van Londen, ontrent
80 parochie kercken verbrant syn, als ook mede groote Sinte
Pauwelskerck, doch de duytsche kerck is blyven staen. Boven
de kercken syn ontrent 12000 huysen verbrand, & daer in soo
3495 veel wynkels van alderhande kostelyke waren & wtmun-
tende Coopmanschappen als gout, silver, kostelyke gesteen-
ten, lywaten, krameryen, syde stoffen, wollen lakenen etc:
onmogelyck alles te noemen, van Temple tot den Tours
Magazyn, sijnde wel een ure gaens, is binnen de

W 3468 *eyndelyck*: uiteindelijk. 3472 *duytsche*: Nederlandse. 3475-3476 *den Tour*: de Tower of London. 3479 *berstede*: barsste. 3481 *gestut*: gestuit. 3496 *Coopmanschappen*: koopwaar. 3497 *lywaten*: lijnwaad = linnen, linnengoed; *krameryen*: collectieve benaming voor allerlei waren die in het klein verkocht worden.

T 3461-3462 Kennelijk zijn er in Dordt nog meer berichten ontvangen over de brand. 3482 Met *Holbornbrid* wordt Holborn Bridge aangeduid. 3486 Met de *gulden hall* wordt de *Guildhall* bedoeld.

H 3460 *schryvens*: lees *schryven*. 3470 Voor *voortgebroken* staat *so*, maar dit lijkt te zijn. 3487 Voor *laken court* is doorgehaald *la*; het woord *kakenen* is een verschrijving voor *lakenen*. Vgl. r. 3497.

78 recto

- 3500 muyren niet blyven staen, ho'et aldaer gestelt is can een yder gissinge maken, daer soo groot getal van menschen, ontbloomt van hare huysen & onderhout in open velt moeten logeren. Wt des Conings Magasynen heeft men die lieden moeten toereykingen doen & alimenteren, & is wt last van den Coningh aende omleggende plaetsen bevolen 't volck
- 3505 te ontfangen te herbergen & te onderhouden. Den Tour is noch blijven staen, doch den brand is al geweest inde Poorten: De schade te begrooten, daer soo grooten Coopstad inde asschen valt, & slechts de uijterste eynden overblyven, is niet wel mogelyck om doen. Dit droevigh ongeluk & jammer specktakel is een Spiegel voor Landen,
- 3510 Coningh Ryken & Republyken. Wel te recht segt een Heijdens Poët. *Felix quem faciunt aliena pericula cautum*. dat is Hy spiegelt hem saght, die hem aen een ander spiegelt. Den Almachtigen God heeft duysent middelen & roeden, daer
- 3515 de Menschen mede kunnen gestraft werden, alle Creatuyren staen tot synen dienst gereet, als Aerde, Lucht, Water & Vuyr. Segt God niet door de Propheet: Ick sall een vuyr in hare Poorten aensteken, dat haer Palleijsen sal verbranden, & hare Steden inde asschen leggen & hare Inwoonderen sal verteeren.
- 3520 Anno 1667. hebben de Hoogh Mogende Heeren Staten Generael goet gevonden & eenpaerlyk gestemt, dat de Heer Cornelis de Witt, toen ter tyt regerende Borgemeester der Stadt Dordrecht, Ruwaert & Opperdijck Graef vanden Lande van Putten Bajlljuw vande Beyerlanden. hebben haer Ho: Mo:
- 3525 syn Ed: als toen gedeputeert als volgemachtichde over t'employ van't Lands Vlood der Vereenichde Nederlanden.
- Anno 1667. den 17. September na de middach, is de Ed. Heer Cornelis de Witt, Ruwaert van Putten Borgemeester van
- 3530 Dordrecht, binnen Dordrecht gekomen. Syn Ed: wiert ingehaelt met een groote vreughde & blyschap vande Borgerij: Sijn Ed: comende als victorieus uyt Engelandt, uyt de Rivier de Teems, hebbende dat groot exploit door den

W 3500 *niet*: niets. 3501 *ontbloomt van*: beroofd van. 3503 *toereykingen doen & alimenteren*: voorzien van de eerste levensbehoeften. 3507 *daer*: waar. 3533 *exploot*: heldendaad, wapenfeit.

T 3511 *Poët*: bedoeld wordt Plautus (*Mercator 893*). Vrij vertaald: *een gewaarschuwd man telt voor twee*. 3515-3516 De (enige) vier elementen waaruit volgens middeleeuwse filosofen alles voortkomt. 3523 *Ruwaert*: bestuurt uit naam en in de plaats van de landsheer. 3532 *comende als victorieus uyt Engelandt*: d.w.z. nadat Cornelis de Witt was teruggekeerd van Chatham, waar onder Admiraal De Ruyter de Hollanders de ketting hadden stukgevaren en de Engelse oorlogsschepen hadden vernietigd; zie r. 3534-3546. Prud'homme van Reine p. 13 en 192-197 en Panhuysen p. 332-340. De Nederlandse vloot vernietigde schepen nabij de werf van Chatham. De Oudraad van Dordrecht had aanvankelijk geweigerd Cornelis de Witt, toen pas een paar maanden burgemeester, toestemming te verlenen aan de expeditie deel te nemen, maar uiteindelijk, door druk van boven, werd deze toch gegeven. Panhuysen p. 332. Zie ook Pepys p. 478 e.v.

H 3508 *om doen*: lees om te doen. 3511 *Poët*: er stond *Poëet*, maar de tweede *-e-* is doorgehaald.

78 verso

3535 segen vanden Almachtigen Godt volbracht,; Is door Syn Ed:
beleydt & cloeckmoedicheijt, als oock mede met militaire
voorsichticheijt & ervarentheyt vanden Ed. Heer den
Admirael den Ruyter, & de Ed: Heer Vice Admirael
Gent, & andere klouke Zeehelden; in genomen &
3540 bemachtich het Coninglycke Magasyn Chattan: al-
waer sy de Conincklyke Zeedwingers & Schepen
in brand staken & vernielden voor de Werff van
Chattan, in't gesichte van de Stadt Rochester & des
Conincks Chrijsch volck; brachten tot een triumph
3545 te Helvoet in, de Royale Charles, voerende 100.
stukken geschuts, t grootste dat oijt in Engelandt
gebouwt is. Voor waer een Romeynsche stoute
daet van een Borgemeester van Dordrecht.
Dit heeft de Vrede tusschen Engelandt & de Ver-
eenighde Nederlanden verhaest. Wanneer
3550 Syn Ed: met het Jacht vande Staten van Hollandt
't welck deftich gemonteert was, met syn andere
byhebbende Jachten de Stadt begon te naderen wier-
den thien groote metaale Stucken gelost, die opt
Groote Hooft stonden, met 2. hondert vijftich Muskettiers,
3555 cierlick gemonteert, genomen uyt de elff vaendelen,
die braeff in batailje stonden, hebben lustich onder
't Canon met Musketten vuyr gegeven, de Stucken
wierden drymaal gelost, de Trompetten bliesen &
daer was een groot gejuyght & vrolijkheijt bij vele
3560 Menschen, om dat de Victorie de Vrede verhaest
heeft: Als Syn Ed: uyt het Jacht tradt op't -
Groote Hooft, alwaer hy van de Magistraat ver-
wacht wiert, die hem congratuleerden over de ver-
regene Victorie, wasser sulck een toeloop &
3565 gedrangh van volck, datmen de straet niet en conde
gebruijcken. Syn Ed: wiert geaccompaigneert
vande Magistraet tot aen Syn Logement, & wiert
aldaer verwellecompt van Syn Familie & Bloet
vrienden.

W 3536 *voorsichticheijt*: waakzaamheid. **3540** *Zeedwingers*: een dichterlijk woord voor oorlogsschip; Dick Wortel suggereert 'Zeekastelen'. **3543** *Chrijsch volck*: krijgsvolk. **3546** *stoute*: moedige; vermetele. **3551** *deftich gemonteert*: deugdelijk uitgerust. **3556** *die braeff in batailje stonden*: die kloek in slagorde stonden (opgesteld). **3560** *verhaest*: bespoedigd. **3568-3569** *Bloet vrienden*: bloedverwanten.

T 3537-3538 *Vice Admiraal Gent*: bedoeld wordt luitenant-admiraal Willem Joseph van Gendt. **3544** *Helvoet*: Hellevoetsluis was vanaf het begin van de zeventiende eeuw de thuishaven van de Hollandse oorlogsvloot; de *Royale Charles*: de Royal Charles was het Engelse vlaggenschip, een belangrijke verovering; op diezelfde dag, 22 juni 1667, werden nog zes andere kapitale oorlogsschepen veroverd en in brand gestoken. Prud'homme van Reine p. 193. **3567** *Syn Logement*: waarschijnlijk wordt hiermee de herberg De Pauw bedoeld op korte afstand van het Groothoofd. T2127-2128 en r. 3034.

H 3554 De 2. is later tussengevoegd. **3560-3561** Tussen *vrede* en *verhaest* en tussen *tradt* en *op't* bevindt zich een grote inktvlek, die bij het schrijven vermeden is.

79 recto

3570 Aen den Edelen heer E. Cornelis de Witt Ruwaert van Putten etc: regerende Borgmeester van Dordrecht, gedeputeert als volle macht hebbende over 't employ van de vloot ter Zee, van haer Hoogh-Mogentheden. Wanneer Syn Edelheit Victorieus wederquam uyt de Teems de Rivier van Londen; hebbende Chatan & de Coninklycke groote Schepen in't gesichte vande Stadt Rochester vernielt & verbrant. Arriverende binnen Dordrecht saterdach na de middagh den 17. September. 1667.

Syt Welkom Mijn Heer. Hoe sietmen 't vollick woelen.
3580 Een ijder is verheugt: o! wat een soeten wensch!
Men wenschte u 't heyl van God; dat wij alreets gevoelen,
Den vrede brengt gij ons, tot vreughde van de Mensch.
Dat bleek wel uyt 'tgelaat der Dortse Borgerijen,
Wanneer sij uwe komst vernamen op de Maas,
3585 Sij losten het Canon op't Hooft, aen allen sijen,
Musketten gaven vuyjr, wat was daar een geraas.
De Borgeren op de been in wyken en in straten,
Het juijchen vande Jeught klonk boven inde Lucht,
Een yder was verheught, tot spijt van die u haten,
3590 En 't geen gij hebt gedaan, strekt Hollant tot een vrucht.
Ghy smee des Bisschops Muts int Sant en twas daer Buyten, *
Soo dat hy stout verset, en al syn eer verloos,
Tarante sloegh hem op, met al syn Munster Guyten;
Soo dat hy voor den krygh, een veyle vreed' verkoos.

* San^tdaer Buyten is een Dorp
gelegen by den Oudenbosch.

W 3572 *employ*: gebruik. 3579 *woelen*: te hoop lopen. 3585 *Canon*: meervoud. 3589 *tot spijt van*: in weerwil van. 3590 *een vrucht*: profijt, nut. 3593 *sloegh hem op*: versloeg hem; *Guyten*: schelmen. 3594 *veyle*: WNT *veile vree*: 'zonder kennis van vrees voor dreigende gevaren.'

T 3591-3594 Henri Charles de Trémoille, hertog van Thouars (1620-1672), een achterkleinzoon van Willem van Oranje, wist als gouverneur van 's-Hertogenbosch tussen 1665 en 1670 het platteland van Brabant bij Wouw en Oudenbosch te zuiveren van de Munsterse partijgangers, volgelingen van de bisschop van Munster. Hij heroverde deze plaatsen (volgens de kroniek ook Standdaarbuiten) en maakte bovendien 1.200 gevangenen. Hij smee dus inderdaad de muts van de bisschop van Munster, Christoph Bernhard von Galen, ook bekend als Bommen Berend of Kanonenbischop door zijn voorliefde voor de artillerie, *int Sant*. In r. 3590 geeft Van Godewijck Cornelis de Witt de eer van dit wapenfeit, maar het was *Tarante*, d.w.z. Henri Charles de Trémoille, die sedert 1643 ook de titel Prins van Tarente voerde, die dit voor zijn rekening nam. Molhuysen deel V, kolom 961-963.

H 3576 Tussen *Rochester* en *vernielt* bevindt zich een inktvlek in de vorm van een grote punt. 3579 Aan het eind van deze regel staat een krullerig tekenje zoals men dat ook boven de *-u-* aantreft. Zo ook bij r. 3586. 3591 Bij de voetnoot in het handschrift: de *-t-* staat boven de *-n*. Boven de *-r-* in *Santdaer* staat een duidelijker *-r-* geschreven.

79 verso

- 3595 Men heeft door u beleyt des Conincx grootste Schepen
Vernielt, verstroijt, verbrandt en in den gront geboort.
Het Conincklyke Schip de Charles sachmen slepen
Voor Helvoet ten triumph; wie heeft sulcx oijt gehoort.
't Was op syn Bataviers, en op syn Damiaten,
3600 Men sneed de kettingh door met Brakels houten paart,
Gy deed een grooten dienst voor 't Landt, en d'Heeren Staten;
Heel Eng'land was onstelt, en Londen seer vervaart.
Weest welkom braven Helt, in u geboortens Palen,
De Maeght in steen gesnéén in't voorhoofd van ons Stadt,
3605 Die loegh u vriend'lijck toe, sy scheen u in te halen,
Sij acht u cryschmans hert meer als de grootste Schad.
Dat om den trouwen dienst die vaderen en vrienden
Bewesen onse Stadt, wanneer sy op't Stadhuys,
Tot hulpe vanden Raad als Borgemeesters dienden,
3610 En suijverden haar Stadt van alle quaet gespuys.
Wanneer u brave Jacht de Sadt begon te naken,
Men sloegh tot uwer eer den Dorsen Borgers Trom
De Buyrt van u geboort met op gespannen kaken,
Die bood u oock geluk, die hiet u wellekom.
3615 Gesegent syt dan Heer om dat gy sijt gesproten
Uyt sulck een waerden Stat, die voorsitt inden Raadt,
Sy heeft de eerste Stem in't Hoff, by Bondt genoten,
Sy is een Parel en een kroone vanden Staat.
Volhert nu inde Deucht, ga voort van trap tot trappen,
3620 En wilt alsoo het Spoor van u voor Oud'ren gaan,
Voornaem'lyk van die Man, die seven mael most stappen
Het Raathuys op en neer als *Marius heeft gedaan.

* De Heer Cornelis Fransz. de
Witt. grootvader van de Heer
Cornelis de Witt, daer wy van spreken,
is seven maal Borgemeester geweest
binnen Dordrecht.

W 3599 *op syn Bataviers, en op syn Damiaten*: heldhaftig. 3602 *vervaart*: bevreesd, bang. 3603 *in u geboortens Palen*: in uw geboorteplaats. 3605 *loegh*: lachte. 3611 *naken*: naderen. 3613 *met op gespannen kaken*: WNT opspannen: 'door spannen doen uitzetten, in het bijzonder van de wangen om te blazen. ...Evenzo van de keel, om woorden of tonen uit te brengen'. Blies men trompet of werd er hard gejuicht? 3619 *ga voort van trap tot trappen*: moge u steeds iets hogers bereiken(?). 3620 *u voor Oud'ren*: uw voorouders.

T 3599 *op syn Damiaten* verwijst naar de verovering van de Egyptische stad Damiate in 1219, waarbij ook een ketting werd doorgevaren. 3613 *De Buyrt van u geboort*: nu de Grotekerksbuurt. Cornelis de Witt is geboren in een huis waar nu het huis staat met de nummers 21-23. De gevelsteen vermeldt alleen dat Johan op deze plek is geboren. 3616 *voorsitt inden Raadt*: d.w.z. 'het voorsitten inde Staten van Holland', T119-120. 3622 *Marius*: wie hier bedoeld wordt is onduidelijk. * *Cornelis Fransz. de Witt*: was volgens Balen zesmaal burgemeester tussen 1586 en 1620.

H 3602 *Engeland*: veranderd in Eng'land met het oog op het metrum. 3605 Boven de tweede -e- van *scheen* staat een duidelijker -e- geschreven. 3611 *Sadt*, verschrijving voor *Stadt*; zie ook *Stat* i.p.v. *Stadt* in regel 3616.

80 recto

Sta mè alsoo te roer, en neem op uwe schoud'ren
Den last van sulk een Ampt, en stuyr het Dortse Schip,
3625 Tot voordeel van den Staat; volgt hier in v Vooroud'ren;
Myt Sanden, Drooght en Strant, gevaarelijke klip.

P. Godewyck

Anno 1668. Januarij 18. quam binnen Dordrecht met een seer groote Suite
den prince van Toscane vanden Huijse de Medicis Broeder van den Grooten
3630 Hartogh van Florencen, komende van Amsterdam, Leyden en den Haagh,
heeft Dordrecht besichticht, heeft geweest in't Artellerij huys ende s'
Lands Magazijn huys, ende de Metalen Stucken aldaar besien, ook de
Groote Kerck & andere publycke plaatzen mede bekeken.

W 3623 *mè*: mede. 3625 *v*: uw.

T 3626 *-re-* in *gevaarelijke* is boven de regel tussengevoegd - in verband met het metrum? 3628 *Suite* paste niet meer in de regel en is boven *groote* geschreven.. 3630 De *-a-* in *Hartogh* is uitgevlekt en daardoor onduidelijk.

Register jaartallen

Daarbij niet als jaartal meegerekend omschrijvingen als *Int selve Jaer*, etc.

Jaar 1048 regel 654
Jaar 1058 regel 655
Jaar 1064 regel 292, 782
Jaar 1101 regel 439
Jaar 1126 regel 441
Jaar 1203 regel 683
Jaar 1241 regel 695
Jaar 1245 regel 704
Jaar 1296 regel 715
Jaar 1311 regel 344
Jaar 1323 regel 726
Jaar 1326 regel 405
Jaar 1336 regel 740
Jaar 1339 regel 298, 301, 305
Jaar 1348 regel 761
Jaar 1351 regel 761
Jaar 1352 regel 805
Jaar 1354 regel 809
Jaar 1380 regel 452
Jaar 1382 regel 493
Jaar 1397 regel 456
Jaar 1403 regel 564
Jaar 1411 regel 813
Jaar 1414 regel 95
Jaar 1415 regel 826
Jaar 1417 regel 850
Jaar 1418 regel 901
Jaar 1420 regel 905
Jaar 1421 regel 20, 210, 310, 314, 445, 461, 469, 2210, 3239
Jaar 1430 regel 912
Jaar 1431 regel 2532
Jaar 1457 regel 302, 306, 923
Jaar 1468 regel 933
Jaar 1471 regel 940
Jaar 1475 regel 878
Jaar 1477 regel 946, 1086
Jaar 1478 regel 978
Jaar 1479 regel 987
Jaar 1480 regel 991
Jaar 1481 regel 1028
Jaar 1482 regel 1099
Jaar 1486 regel 1108
Jaar 1488 regel 1134
Jaar 1489 regel 318, 321
Jaar 1490 regel 366, 1141

Jaar 1492 regel 406
Jaar 1502 regel 345, 1162
Jaar 1507 regel 1179
Jaar 1512 regel 358
Jaar 1516 regel 389
Jaar 1522 regel 1191
Jaar 1523 regel 356
Jaar 1524 regel 390, 1210
Jaar 1536 regel 1232
Jaar 1538 regel 1289
Jaar 1540 regel 489, 1347
Jaar 1549 regel 13, 1364, 1411
Jaar 1558 regel 2138
Jaar 1559 regel 1422
Jaar 1566 regel 1438
Jaar 1567 regel 1460, 1974
Jaar 1568 regel 281
Jaar 1570 regel 1471
Jaar 1572 regel 348, 396, 465, 1483, 1535
Jaar 1573 regel 1766
Jaar 1574 regel 1779
Jaar 1575 regel 1784
Jaar 1576 regel 2009
Jaar 1578 regel 1804
Jaar 1579 regel 423, 521, 2161
Jaar 1585 regel 1810, 1847
Jaar 1586 regel 1849, 2522
Jaar 1587 regel 1858, 2104
Jaar 1588 regel 1881, 2085, 2104
Jaar 1594 regel 1412
Jaar 1598 regel 2064
Jaar 1607 regel 1925
Jaar 1608 regel 1931
Jaar 1610 regel 1949
Jaar 1611 regel 1962
Jaar 1612 regel 1985
Jaar 1613 regel 1995
Jaar 1614 regel 2012
Jaar 1615 regel 2012
Jaar 1616 regel 2012
Jaar 1617 regel 2012
Jaar 1618 regel 2036
Jaar 1619 regel 253, 2059
Jaar 1622 regel 2105
Jaar 1624 regel 2118
Jaar 1626 regel 2132, 2144, 2958
Jaar 1627 regel 2155, 3095
Jaar 1628 regel 2167
Jaar 1629 regel 2177, 2192, 3096
Jaar 1630 regel 2200

Jaar 1631 regel 2214, 2230, 2919, 3050, 3096,
Jaar 1636 regel 2284, 2286, 3054
Jaar 1637 regel 2287, 2297, 2527, 3060, 3097
Jaar 1638 regel 2311, 2320
Jaar 1639 regel 2402
Jaar 1640 regel 2425
Jaar 1641 regel 2434
Jaar 1642 regel 3098
Jaar 1643 regel 2458, 2540, 2550, 3065, 3072
Jaar 1644 regel 2574, 3077
Jaar 1645 regel 2616, 3102
Jaar 1646 regel 2621, 2645
Jaar 1647 regel 3088, 3093
Jaar 1648 regel 2774, 2777, 2819
Jaar 1649 regel 2715, 2762, 2828, 2859
Jaar 1650 regel 2860, 2957
Jaar 1652 regel 2985, 2994
Jaar 1654 regel 3007
Jaar 1655 regel 3015, 3021, 3037, 3107, 3118
Jaar 1656 regel 3135, 3144, 3150, 3154
Jaar 1657 regel 3164, 3188
Jaar 1658 regel 3172, 3194
Jaar 1659 regel 3217, 3242, 3247
Jaar 1660 regel 3261, 3270, 3303, 3316, 3334
Jaar 1661 regel 3335, 3351
Jaar 1662 regel 3357, 3367
Jaar 1666 regel 3373, 3448, 3452
Jaar 1667 regel 3429, 3520, 3528, 3578
Jaar 1668 regel 3628

Register onderwerpen

- 0001 - 0016 Ligging van Dordrecht 'op vier vloeden'.
- 0017 - 0102 Sint Elisabethsvloed: gevolgen en mogelijke oorzaak.
- 0103 - 0109 Veel vis en 'endt vogels' rond Dordrecht.
- 0109 - 0117 Ludovico Guiccardini beschrijft Dordrecht als een mooie en rijke stad.
- 0118 - 0123 Dordrecht heeft 'præminentie, & het voorsitten inde Staten van Hollant'.
- 0124 - 0140 Verklaring van de naam Dordrecht.
- 0141 - 0155 Vroegste geschiedenis van Dordrecht.
- 0156 - 0169 Dordrecht als vrijplaats.
- 0170 - 0183 Dordrecht en het 'Recht vande Munte'.
- 0184 - 0196 In Dordrecht zijn veel oude 'timmeragien' met goede wijnkelders. Welvarende stad door het stapelrecht.
- 0197 - 0206 Koophandel met Brabant, in het bijzonder m.b.t. de 'Brouwerij Neringe'.
- 0207 - 0235 Bedijken van de 'verdroncken Landen'; de 'blancke Zee' heeft ook voordelen, want de Spanjaard kan Dordrecht niet 'overwinnen'.
- 0236 - 0246 'Dese heerlicke Stadt' is welvarend gebleven en wordt goed bestuurd.
- 0247 - 0327 De sierlijkheid van deze stad bezongen: O Flos nobilis Urbium: poorten, straten, waterstromen, kerken.
- 0328 - 0333 De stichting van de Grote Kerk.
- 0334 - 0428 Kloosters: 'twee Mannen & vier Vrouwen Cloosters'; Augustijnenkerk en kapellen; het 'Clooster vande Grauwe Susters ... 1579 verandert in de Latijnsche Schole'.
- 0429 - 0433 Gasthuizen.
- 0434 - 0448 Vroegere kerken buiten Dordrecht.
- 0449 - 0483 Klooster Eemsteyn.
- 0484 - 0511 Oude Stadhuis op Tolbrug naar Koopmanshal.
- 0512 - 0560 Latijnse School: rectoren en docenten.
- 0561 - 0573 Al in 1403 waren 'bijscholen' verboden.
- 0574 - 0605 Bibliotheek 'inde Clooster kerck vanden Marien Born'.
- 0606 - 0654 Dirck IV verdedigt Dordrecht met succes tegen Gysbert van Putten, wordt in de 'Grave-straet' getroffen door een 'vernynde pyl' en sterft twee dagen later.
- 0655 - 0682 Veldslag tussen Graaf Floris I en 'de Luyckschen & Cuelschen', waarbij de laatsten een verpletterende nederlaag lijden.
- 0683 - 0694 Ada, dochter van Dirck VII wordt verjaagd door haar oom Graaf Willem.
- 0695 - 0703 Graaf Willems zuster Alit (Aleidis) trouwt met Jan van Avenes.
- 0704 - 0714 Graaf Willem verslagen tijdens veldtocht tegen de West-Friezen.
- 0715 - 0725 Floris V vermoord; zijn moordenaars gestraft.
- 0726 - 0739 Koningin Isabella van Engeland vlucht naar haar broer Charles IV, maar zoekt kort erna haar toevlucht bij Graaf Willem III en zijn vrouw.
- 0740 - 0760 Baljuw van Zuid-Holland in Henegouwen onthoofd omdat hij een 'huysman' een mooie koe ontstolen had.
- 0761 - 0804 Grote 'slag & strijt' op de Maas bij Zwartewaal tussen de keizerin Margriete & haar Zoon Willem. Begin van de Hoekse en Kabeljauwse twisten.
- 0805 - 0808 De zoon van Heer Jan van Arkel dodelijk gewond in toernooispiel.
- 0809 - 0812 Kooplieden uit de Oostzeelanden komen na geschil met Vlamingen uit Brugge naar Dordrecht.
- 0813 - 0825 Het mislukte verraad door een zekere Foyken.
- 0826 - 0849 Keizer Sigismund van Luxemburg op doorreis in Dordrecht om in Engeland 'den vrede te maken' tussen de koningen van Engeland en Frankrijk. Hertog Willem begeleidt hem.
- 0850 - 0857 Jacoba van Beieren wordt in Dordrecht ingehuldigd als Gravin van Holland.
- 0858 - 0904 Hertog Jan van Brabant belegert Dordrecht tevergeefs in 1418; slimme zet van 'die van Dordrecht'.
- 0905 - 0911 Hertog Jan van Beieren neemt Leiden in.

- 0912 - 0922 De Bisschop van Utrecht zoekt bescherming in Dordrecht.
- 0923 - 0932 Grote brand van Dordrecht in 1457.
- 0933 - 0939 Karel van Bourgondië te Dordrecht ingehuldigd tot Graaf van Holland.
- 0940 - 0945 Grote onlust tussen de Magistraat en de Schout Jacob Pot.
- 0946 - 0977 Oproer van de Burgers van Dordrecht over 'al de voorleden excysen & Schattingen' in 1477 van Hertog Carel (Karel de Stoute). Veertig leden van de Magistraat door de gilden gevangen gezet.
- 0978 - 0986 Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk 'treffelijk ingehaelt' door de Dordtse Magistraat.
- 0987 - 0990 De stad Oudewater met list ingenomen door de Dordtenaren.
- 0991 - 1098 Inname van Dordrecht door Jan van Egmond in 1481 met de Dordtse variant van het Turfschip van Breda. Het stadsbestuur wordt vervangen.
- 1099 - 1107 Mislukte aanslag van Dordtse ballingen op Dordrecht.
- 1108 - 1133 Keizer Frederik en zijn zoon Hertog Maximiliaan door Jan van Egmond te Dordrecht rijkelijk ingehaald.
- 1134 - 1140 De Dordtenaren verslaan de Rotterdammers op 4 juni 1488.
- 1141 - 1161 Jan van Egmond verslaat Frans van Brederode in een 'waterslagh' bij Dreischor. Van Brederode, 24 jaar oud, sterft in de Puttoxtoren bij het Groothoofd aan zijn verwondingen.
- 1162 - 1178 Een priester uit het geslacht Van der Does steekt burgemeester Willem van Alblas dood. De priester wordt ontwijd en 'onthalst'. De burgemeesters krijgen daarna een lijfwacht.
- 1179 - 1190 Keizer Maximiliaan te Dordrecht 'treffelijk ingehaelt'. De straten waren 'met alderhande bloemen bestroijt'.
- 1191 - 1209 Levende krabben met brandende 'wasse kaersiens' op 't Groot kerckhof om 'aelmoessen' te vangen.
- 1210 - 1231 Christiaan, Koning van Denemarken, nogal egocentrisch aanwezig in Dordrecht.
- 1232 - 1288 Franse rovers, met twee oorlogsschepen smadelijk 'in de boot genomen' door die van Dordrecht.
- 1289 - 1346 Seriemoordenaars Neeltgen Jan, Jan Smit (reeds gestorven!) en hun kinderen van herberg het 'Anckertgen' en hun straf.
- 1347 - 1363 Keizer Karel V logeert in Dordrecht na eerst de 'oproerige Gentenaers' te hebben gestraft.
- 1364 - 1421 Keizer Karel eerst naar Brussel, daarna naar Dordrecht, waar hij groots wordt ingehaald met een groot gezelschap hooggeplaatste dames en heren. Filips ingehuldigd als Hertog van Brabant en Graaf van Vlaanderen, Henegouwen en Zeeland. Alva logeert in 'de huysinge over de Wynbrugh'.
- 1422 - 1459 Men krijgt in Dordrecht 'smaeck' in de Gereformeerde religie, o.a. door het schandelijk leven van vele geestelijken. De Beeldenstorm in Dordrecht voorkomen. Het moest volgens vele 'Oudelieden' wel tot een verandering van de religie komen; veel geestelijken hadden scheldnamen als Slampamp, Jan Beutel e.d.
- 1460 - 1470 Predikanten zamelen in opdracht van de Prins van Oranje geld in voor de oorlog tegen Alva.
- 1471 - 1482 Wateroverlast in Dordrecht tijdens de Allerheiligenvloed.
- 1483 - 1503 Dordtse burgers slachtoffer van de Bloedraad te Brussel.
- 1504 - 1534 Dood van Jan van Cuyck, een onschuldige 'glaesschrijver' en een vrouw uit Molenaarsgraaf tot 'groote weersien' (afschuw) van vele omstanders. De man was als ketter aangebracht door monniken, die wel 'verleerden haar ongeschick preken'.
- 1535 - 1581 Nadat Alva Den Briel had verloren, kwamen de Spanjaarden 'nat en beslickt' voor Dordrecht, maar hun werd de toegang geweigerd.
- 1582 - 1608 Strijd op de rivier bij Dordrecht tussen de Watergeuzen en de Spanjaarden. De Watergeuzen steken het klooster Eemstein in brand.
- 1609 - 1707 De Watergeuzen komen richting Dordrecht; zij hebben een overeenkomst gesloten met schippers en schutters in Dordrecht. Brieven van Willem van Oranje aan het Dordtse stadsbestuur zaaien onrust in de Oudraad. Adriaan van Blijenburg staat in contact met de Prins. Schutters dringen het stadhuis binnen en weigeren bevelen van de Schout op te volgen. Dordrecht kiest voor de Prins en verklaart de Hertog van Alva tot vijand.
- 1708 - 1736 De Geuzen trekken Dordrecht binnen, de 'Glippers' verlaten de stad, katholieke geestelijken moe-

- ten de mis verdedigen tegen vier Predikanten.
- 1737 - 1754 De eerste predicatie van de gereformeerden 'onder den Lindeboom int St. Joris Doel'. De doop van een kind. De beelden en altaren worden afgebroken. Kloosters worden in gebruik genomen als paardenstallen.
- 1755 - 1765 Schoonhoven ingenomen door de Graaf van der Marck. 'Die van Dordrecht queten haer vromelick'.
- 1766 - 1778 'Die van Dordrecht' en anderen zijn met vijftien honderd man getrokken naar het eiland van 'de Clundert, Fynart en Ruygenhil' om de Walen 'onversiens uyt den nest te lichten'.
- 1779 - 1783 16 juni 1574 wordt in Dordrecht een Provinciale Synode gehouden.
- 1784 - 1803 Alva heeft zich in de buurt van Krimpen 'seer gesterckt' om de Dordrechtse Waard te veroveren, maar de Prins van Oranje heeft dat plan verijdeld.
- 1804 - 1809 2 juni 1578 wordt in Dordrecht een Nationale Synode gehouden.
- 1810 - 1848 Oprichting van twaalf 'vaendelen wt de Borgerye'.
- 1849 - 1857 Leicester, 'Grave Robrecht van Leycester' wordt in 1586 te Dordrecht ontvangen met een 'deftich gespreck' door Mr. Joost Mennin.
- 1858 - 1880 Leicester ten tweede male in Dordrecht, nadat hij via Vlissingen uit Engeland was gekomen. Zeer vriendelijk ontvangen te Dordrecht. Veel andere steden vertrouwden hem niet vanwege 'syn vrede manieren van doen'. Heeft een 'Remonstrantie' doen uitgaan.
- 1881 - 1924 Opstand van soldaten in Geertruidenberg wegens achterstallige soldij. Geven voor over te zijn gegaan naar de Koningin van Engeland. Dreigen met plundering. Dordrecht tracht te bemiddelen, maar 'dan al 't werck liep onvruchtbaer af', want de stad werd aan de vijand 'vercocht'.
- 1925 - 1930 Johan Berck, raadpensionaris van Dordrecht wordt in Engeland tot ridder geslagen.
- 1931 - 1948 Spaanse ambassadeurs komen op 30 januari 1608 met sleden over het ijs van Geertruidenberg naar Dordrecht om 'den vrede te voltrecken'.
- 1949 - 1956 23 januari 1610: door hoog water breken vele dijken door in de omgeving van Dordrecht.
- 1957 - 1961 De ambassadeur van de koning van Marokko in Dordrecht.
- 1962 - 1984 De prinses van Condé komt met een gezelschap vanuit Geertruidenberg naar Dordrecht. Prins Maurits en anderen vertrekken van Dordrecht naar Den Haag.
- 1985 - 1994 Graaf Philips van Hanau vertrekt vanuit Dordrecht naar Engeland om een huwelijk te bespreken tussen de Engelse Elisabeth en Frederik V.
- 1995 - 2011 Paltsgraaf Frederik V bezoekt Dordrecht met Elisabeth. Heeft het huis bezocht waar zijn moeder geboren was: 'is het groote Huys vande Heer Pensionaris Berck'.
- 2012 - 2035 Grote twist onder de 'Leeraren van de Gereformeerde kercken' over de leer der predestinatie. Het gaat om de aanhangers van Arminius (de Remonstranten) en die van Gomarus (de Contra-remonstranten).
- 2036 - 2058 De Nationale Synode is op 13 november 1618 te Dordrecht begonnen 'op den Doel' met deelnemers uit vele landen.
- 2059 - 2076 Brabantina van Nassau in Dordrecht; bezoekt het huis waar zij geboren is.
- 2077 - 2084 Op 9 mei 1619 eindigt de Nationale Synode.
- 2085 - 2104 (In 1588) is er een vierling geboren in een schoenmakersgezin; Dordrecht maakt hier werk van. Van Godewijck vermeldt dat deze passage na 1587 had moeten volgen.
- 2105 - 2117 Spaans beleg van Bergen op Zoom, in de ogen van Van Godewijck een lachertje. Dit beleg vond plaats in 1622, een jaar na afloop van het Twaalfjarig Bestand.
- 2118 - 2131 Christiaan, de 'dolle hertog', bezoekt Dordrecht en logeert in de 'Paeuw'.
- 2132 - 2143 D. Johannes Becius te Dordrecht overleden.
- 2144 - 2154 D. Johannes Debits te Dordrecht overleden.
- 2155 - 2166 D. Daniel Demetrius te Dordrecht overleden.
- 2167 - 2176 D. Daniel de la Vigne te Dordrecht overleden.
- 2177 - 2101 D. Balthazar Lydius te Dordrecht overleden.
- 2192 - 2199 Dertig huizen afgebrand in de 'Voor Stadt genaemt het Wilgenbosch'.
- 2200 - 2213 D. Gosuinus Buytendijck houdt zijn eerste predicatie in de nieuwe kerk 'inde Vlecke van

- Dubbeldam’.
- 2214 - 2229 Explosie in een huis ‘op den rietdyck’ waarbij vijf mensen omkomen.
- 2230 - 2283 Grote Spaanse vloot bij Tholen geheel verslagen: 2.500 manschappen verdrinken, 4.000 gevangenen genomen. Flinker buit.
- 2284 - 2296 1636: de pest woedt in Dordrecht en maakt vele slachtoffers.
- 2297 - 2310 Begrafenis van regerend burgemeester Simon van Beaumont.
- 2311 - 2319 Orgelspel in de Grote Kerk tijdens het zingen der psalmen op zondag.
- 2320 - 2401 Frederik Hendrik, Prins van Oranje, de Koningin van Frankrijk, en vele anderen worden groots ontvangen in Dordrecht. Beschrijving van de ‘carros’ van de Koningin. De burgerij was ‘op het braefste & cierlickste gemonteert’. Onderkomen van de hoge gasten en een ‘deftigh banquet’. De volgende ochtend vertrekt het gezelschap naar Rotterdam.
- 2402 - 2415 Timmerlieden en metselaars én de stadskarren in Dordrecht afgedankt. Plaatsing van vuilnisbakken aan de vesten, havens en grachten.
- 2416 - 2424 Aan de ‘voorstraten en de principaelste syd’straten’ moet men de goten van huizen verwijderen en ‘loode & blecke buysen of pijpen’ aanbrengen.
- 2425 - 2433 Aardbeving in Dordrecht op 4 april 1640 tussen 2 en 3 uur ‘s nachts.
- 2434 - 2457 Wanschepel geboren in de ‘Harmansuijsstraat’ Dordrecht. Een grafische beschrijving.
- 2458 - 2539 Uitvoerige beschrijving van de begrafenis van Burgemeester Cornelis Adriaensen Teresteyn en vergelijkingen met de begrafenis van andere burgemeesters.
- 2540 - 2573 Oefenen van de elf vaandels ‘Jaerlycx den derden Pinterdagh’; bezoek aan Dordrecht van Frederik Hendrik vergezeld van zijn zoon Prins Willem II.
- 2574 - 2615 Jacobus Borstius bevestigd als predikant in de Grote Kerk; deze predikant trekt zeer veel mensen. Gaat flink te keer tegen het ‘langh hayr der mannen, & de locken der vrouwen’.
- 2616 - 2620 De Wijnbrug wordt vernieuwd ‘om datse door outheijt ingevallen was’.
- 2621 - 2644 De Vuilpoort wordt door de Magistraat verkocht en er wordt een gevangenis gebouwd boven het Stadhuis. De ‘diefput’ of de ‘leeuwenkuil’ komt onder het Stadhuis, ‘seer diep gegraven, in tras geleijt, overwulft, seer duyster.’ De cellen boven de ‘Heeren kamer’ zijn nog altijd te bezichtigen.
- 2645 - 2718 In de maanden juni en juli bevinden zich om Dordrecht grote menigten krijgsvolk, die gevolgd worden door ‘Soetelaers’, marketenters die hun waar aan de man brengen en voor de nodige afleiding zorgen. Tal van mensen, helemaal uit Leiden, Haarlem en Amsterdam komen kijken. Beschrijving van de plaats van de verschillende eenheden. De soldatenvrouwen verrichten hun bezigheden ‘onder de Gaelderye’.
- 2719 - 2753 Voorbereiding voor het vertrek van de soldaten bij Dordrecht, na het inslaan van hun ‘vivres’. Dan volgt het vertrek in de voorgeschreven volgorde.
- 2754 - 2767 Het nieuwe ‘Gestoelte’ voor de Magistraat in de Augustijnenkerk geen succes. In 1646 aangebracht, in 1649 verplaatst naar de Grote Kerk.
- 2768 - 2773 In 1646 heeft de Magistraat de ‘Gaelderij’ tussen de Engelenburg en de Leuvebrug doen afbreken.
- 2774 - 2818 Op 15 juni 1648 wordt te Dordrecht voor het Stadhuis ‘den eeuwigen vrede afgepubliceert’, d.w.z. de Vrede van Munster tussen de Republiek en Spanje. Wordt uitbundig gevierd.
- 2819 - 2827 De zoon van de Engelse koning op 17 mei 1648 ‘heymelick’ naar Dordrecht gekomen ‘met syn twee, in vrouwen kleederen’. ‘Was gelogeert inde Witte Swaen op den Rietdyck’.
- 2828 - 2859 Charles, Prins van Wales komt op 3 juni 1649 met een groot gevolg naar Zwijndrecht, maar heeft geen tijd Dordrecht te bezoeken. Hij is de zoon van de ‘Coninck van Groot Brittangien, die te Londen ... seer schandelick & verachtelick ... met een bijl onthalst is’.
- 2860 - 2904 Op 8 juni 1650 arriveert ‘s avonds om 11 uur Willem, de Prins van Oranje met een groot gevolg. De volgende dag, donderdag 9 juni, rijdt hij met negen ‘carossen’ naar het Stadhuis. Holland voorstander drastische inperking leger, maar Willem probeert het ‘casseren van de militie voor te comen’. Begin van de ‘Coup van 1650’.
- 2905 - 2970 Willem is weer twee uur lang op het Stadhuis. In de vooravond legt hij een visite af in een jacht bij het ‘Nieupoortje’. Dineert ‘s avonds in de Paeuw, waar de schrijver hem ziet eten. Op zaterdag 11 juni herhaalt dit tafereel zich. Daarna wordt stijlvol afscheid van hem genomen.

- 2971 - 2984 Er is een schotschrift, een 'Pasquill', in Den Haag verspreid. De Staten loven een prijs uit om de drukker en de auteur te laten arresteren.
- 2985 - 2993 Er zullen mooie huizen worden gebouwd op de plaats waar de 'oude Gaeldery' placht te staan.
- 2994 - 3006 Een explosie in 's lands 'vuurwerckhuys ende kruyt toren' eist het leven van vier mensen.
- 3007 - 3014 D. Borstius vertrekt naar Rotterdam.
- 3015 - 3020 D. Johannes Vrechemius wordt door Isaac Lydius bevestigd als opvolger van Borstius.
- 3021 - 3025 D. Petrus Wassenburgh te Dordrecht overleden.
- 3026 - 3029 Coenraet Ruysch, oud-burgemeester overleden.
- 3030 - 3036 Carolus Stuart II is 's avonds in Dordrecht gearriveerd, incognito. Weer snel naar Zeeland vertrokken.
- 3037 - 3049 De eerste sessie van de Chambre mi partie is op 12 mei 1655 in het Prinsenhof in Dordrecht gehouden.
- 3050 - 3053 D. Samuel Everwijn te Dordrecht overleden.
- 3054 - 3056 D. Johannes Westerburgh te Dordrecht overleden.
- 3057 - 3059 Anthonius Nuyssenborgh te Dordrecht bezwelen aan de pest.
- 3060 - 3064 De twee gebroeders Lydius, zonen van Balthazar Lydius in Dordrecht aangenomen en bevestigd.
- 3065 - 3071 D. Nicolaus Crucius te Dordrecht overleden.
- 3072 - 3076 D. Casparus Staphorstius in Dordrecht bevestigd.
- 3077 - 3087 Leidse 'drappeniers & wollewevers' vestigen zich in Dordrecht met steun van de Magistraat.
- 3088 - 3092 Het 'Synodus Provinciael' verbiedt de geschriften van D. Johannes Wtenboogaert.
- 3093 - 3101 De vermaarde D. Johannes van Beverwijk is op zaterdag 19 januari 1647 te Dordrecht gestorven. Een kort overzicht van zijn leven.
- 3102 - 3106 D. Johannes Boccardus te Dordrecht overleden.
- 3107 - 3117 De Nieuwe Vaart tussen Nadort en 's-Gravendeel is doorgebroken. Heeft Rotterdam hier iets mee te maken?
- 3118 - 3134 De 'Engelenborghse kaeij' is voltooid met o.a. het 'deftich huys van Joncheer Willem de Beveren', nu nog bekend als Het Bever-Schaep. Deze kade loopt langs het Maartensgat, zo genoemd naar de 'Fabryck' Maerten Giellissen.
- 3135 - 3143 Men gaat 'de nieuwe haven buyten de vuylpoort' graven, nu bekend als de Kalkhaven.
- 3144 - 3149 D. Laurentius Laurentij wordt bevestigd in Dordrecht.
- 3150 - 3155 De 'Engelsche Court' wordt overgeplaatst van Rotterdam naar Dordrecht op last van het Britse Parlement.
- 3156 - 3163 Het 'Engelsche Courthuys' is 'gemaect' in het Prinsenhof (nu het Hof), met eetzaal en een tuin met 'fruytboomen'.
- 3164 - 3171 Een deel van de Wijnkoperskapel (of 'ysere Waegh') is 'gemaect' tot een Engelse kerk voor de heren van de Engelse Court.
- 3172 - 3187 De 'Heeren Weesvaders' hebben de Magistraat om subsidie verzocht teneinde het Weeshuis te laten opknappen, 'dat veel achterstallig onderhoud heeft'. De Magistraat vindt goed dat hiervoor gecollecteerd wordt door de Officiëren van de elf vaandelen.
- 3188 - 3193 In juli, augustus, september, oktober en november van 1655 heeft de pest flink huis gehouden in Dordrecht en andere steden van Holland. Leiden zeer zwaar getroffen.
- 3194 - 3216 Door een zware ijssdam is het water doorgedrongen in de Alblasserwaard. Twee en dertig dorpen onder water. De boeren moeten hun vee voor een prikkie van de hand doen.
- 3217 - 3241 Lord Downing in Dordrecht, na in Amsterdam en Den Haag de geschillen tussen de VOC en de Engelsen te hebben 'af gedaen'. Wordt in Dordrecht 'heerlick getraceert' door de Engelse Court. Gaat ook het land bekijken dat in 1421 was ondergelopen.
- 3242 - 3246 Bij een grote brand in 's-Gravendeel branden 18 huizen af.
- 3247 - 3260 In maart 1659 is de eerste steen gelegd voor de 'Beurs .. aende Tolbrugh, op 't martveldt'. Het geheel gaat er fraai uitzien, met een overdekte gaanderij, een 'wel geproportioneerden Toren, met een uerwerck, wyser en klok'. Er is ook een 'sware ijsere leun' gemaakt om te verhoeden dat mensen in het water vallen.

- 3261 - 3269 D. Laurentius laurentij neemt afscheid van Dordrecht en vertrekt naar Amsterdam.
- 3270 - 3302 'Carel de 2. Coningh Van Engelant, Schotlandt, Jerlandt en Vranckryk' arriveert vanuit Breda in Dordrecht met een groot gezelschap. De koning blijft op zijn jacht, alwaar hij 'op de Stroom heerlyck vande Magistraet van Dordrecht getracteert wiert'. Met donderend geschut en musketten geven de burgers zijne Majesteit 'geluckwensingh'. 's Avonds vaart hij door naar Delfshaven.
- 3303 - 3315 Op 8 juni 1660 wordt door de kooplieden van de Engelse Court groot feest gevierd naar aanleiding van de restauratie van de Stuarts. De wijn vloeit overvloedig voor het 'gemeijne volck', en men schiet vuurpijlen af. Een schilderij van Cromwell met twee duivels wordt verbrand.
- 3316 - 3334 Adriaen Dircksz. van Angeren wordt uit Holland en West-Friesland verbannen omdat hij de staat 'veel duysenden' afhandig heeft gemaakt.
- 3335 - 3350 De Engelse Court viert wederom feest over de 'Crooningh en herstellingh van Carel de 2.' Wederom vuurpijlen en wijn.
- 3351 - 3356 D. Gossuinus Buytendyck te Dordrecht overleden.
- 3357 - 3366 Vier predikanten zijn in Dordrecht bevestigd: D. Ludovicus Suggeraat, D. Gryphonius Ravesteyn, D. Jacobus Roelandus en D. Henricus Franken.
- 3367 - 3372 In 1662 bezoekt de keurvorst en bisschop van Keulen Dordrecht. Vertrekt daarna via Rotterdam en Den Haag naar Amsterdam.
- 3373 - 3428 Drama in een timmermansgezin. De negenjarige zoon doodt zijn zusje met een 'dissel', een kromme bijl, maar geeft de schuld aan twee dieven of 'Mannen met gekleurde kleederen of swarte mantels'. De vader vlucht met de zoon.
- 3429 - 3447 D. Johannes Godsschalck wordt bevestigd te Dordrecht.
- 3448 - 3519 Een gedetailleerd verslag van de grote brand van Londen in september 1666.
- 3520 - 3527 Cornelis de Witt aangesteld als gevolmachtigde van de vloot der Verenigde Nederlanden.
- 3528 - 3578 Cornelis de Witt komt als overwinnaar terug van de tocht naar Chatham. Verslag van deze tocht en van het welkom dat Cornelis de Witt ten deel valt.
- 3579 - 3627 Welkomstgedicht van Pieter van Godewijck aan Cornelis de Witt.
- 3628 - 3633 De Prins van Toscane bezoekt Dordrecht met een groot gevolg.

Register Persoonsnamen

Bij meerdere vermeldingen kunnen verschillende personen met dezelfde naam worden aangeduid.

Bekendere namen zijn vermeld in hedendaagse spelling, andere volgen de spelling van het handschrift.

Abbenbrouck, Gerard van 1129-30
Ada 688
Adriaensen, Gillis 1052-3
Æmylius, Anthonius 550
Alblas, Willem van, heeren Jansz. 1162
Aleidis 695
Alva, Ferdinando de Toledo, hertog van 1387-8, 1417, 1467, 1536, 1599, 1630, 1706, 1976
Andries, Adriaenken 1489
Andriessen, Jacob 1492
Andriessen, Pieter 1495
Andriessz., Pieter 1493
Angeren, Adriaen Dircksz. van 3316, 3326
Anna (dochter van timmerman) 3377
Anthonis, bastaardzoon van Philips, hertog van Brabant 1018-19
Arkel, Jan van 807, 814-5
Ascoli, prins van 1393
Astorgo, markgraaf van 1393-4
Augustus, keizer 594
Aurits, Sir Thomas 1016
Avesnes/Avennes, Jan van, graaf van Henegouwen en Holland 698, 701-2
Baarland, Hugo van 720-1
Baij, Jacob Jansz. 2237
Barbanson/Barbançon, Prins 2234-5, 2273
Baudixius, Thomas 918-9
Beaumont, Dirck Govertsz van 1074-5
Beaumont, Symon van 2299, 2525-6
Becabella 3045
Becius, Johannes 2135-6
Beeckman, Isaacus 560

Beieren, Jacoba van 850, 859
Beieren, hertog Jan van 480-1, 905-6
Beieren, Willem van 54-5, 61
Beieren, Willem van, Albrechts zoon 815-6
Beken, van der 3043
Berck, pensionaris 2011
Berck, Johan 383, 1926, 2882
Berck, Matthys 2887
Bergen op den Zoom, markgraaf van 1398-9
Bever, Suete de 2532-3
Beveren, Abraham van 2382-3, 2885-6, 3289-90
Beveren, Cornelis van 376, 2516
Beveren, Cornelis van, heer van Strevelshoek 1559-60, 1697-8, 1742-3, 2518-9
Beveren, Cornelis Jacobsz. van, heer van Strevelshoek 2371-3, 2378-9
Beveren, Jacob van 3288
Beveren, Pieter van 379
Beveren, Willem de 3122-3
Beveren, Willem van 378-9
Beverweert/Beverwaert, heer van 2720, 2746, 2839, 2866-7, 2929-30, 3279
Beverwijck, Johannes van 3094-5
Blijenburg, Adriaan van 3142
Boccardus, Johannes 3103
Borgh, Johan van der 3134
Borstius, Jacobus 2579-80, 2591, 2603, 3009-10, 3013, 3018
Bossu, graaf van/duc de 1556-7, 1764, 2235
Bouchard 699
Bourbon, Louise de 2062
Bourgondië, Adolf van, heer van Beveren 1352
Bourgondië, Karel van 935-6, 952-3
Bourgondië, hertog Filips van 934
Bourgondië, Maria van 978-9
Bourgondië, Maximiliaan van, markgraaf van Vere en Vlissingen 1354, 1391
Bouritius 3048
Brabant, hertog Jan van 858-9, 864, 903

Brabant, Philips B. van 1064-5
Brakel 3600
Brandenburg, markgraaf van 629
Brandijn, capitaine de 2263-4
Brederode, Frans van 362, 1145-6, 1149
Brederode, heer van 2346, 2379-80
Brederode, Me Vrouw van 2336-7, 2345
Brederode, Reijnout van 1157-8
Brimeux, Charles de, graaf van Megen 1399-1400
Bronckhorst, Gerard van 457
Brunswijk, Christiaan, hertog van 2122-3, 2130
Burchard, bisschop van Utrecht 437-8
Busbyn, Frits 3001
Busbyn, Gerrit 3002
Busbyn, Joost 3002
Buytendijck, Gosuinus 2204, 3073, 3352
Bye, Andries Pieters 1499-1500
Calfsvel 1500-1
Campo, maistre del 2235-6
Cappel, heer van 2930
Carel II 3270, 3309, 3337
Carolus Stuart II 3031-2
Carpentier 2376
Castille 417
Catz, Jan 1133
Charles IV, koning van Frankrijk 730-1
Charles I van Groot Brittannië 2556, 2854
Charles, prins van Wales 2831-2, 2852-3
Christiaan, koning van Denemarken 1210-1
Clant 3048
Coeverden 3048
Colvius, Andreas 2612-3
Condé, prins van 2066-7
Condé, prinses van 1964
Cornelis, Maeyken 2094
Cornelissz., Jacob 1488-9
Cornet, Pieter 1731
Crabbius, Johannes 1725
Croesingh, Cornelis 1131
Crommom 3047
Cromwell (Oliver) 3313

Cromwell, kolonel 2871
 Crucius, Nicolaus 3066-7
 Cuyck Woutersz., Jan van 1508-9
 Cuyermans 3045
 Cuylenborgh/ Culenborgh, graaf van 2346-7, 2381-2
 Debits, Johannes 2147
 Demetrius, Daniel 2158
 Dibbitzius 3149
 Dirk IV 611, 632, 640
 Dirk VII, graaf 683-4
 Does, van der 1166
 Dorp, Cornelis 1130
 Downing, Lord 3218
 Drenckwaert 368
 Drenckwaert Boudewynsz., Jan van 1514-5
 Drenckwaert, Jan van 1314
 Duretus 125
 Dulcken, Mons. 2261
 Edelheer 3044
 Eduard II, koning van Enhgeland 727
 Egmond, Jan van (Manke Jan) 992, 1004, 1012, 1056, 1063, 1070, 1077, 1117, 1118-9, 1141-2
 Egmond, Lamoraal, graaf van 1396
 Egmond, Otto van 1021-2
 Elisabeth, prinses 1990, 1998
 Emanuel, prins van Portugal 1980
 Enno, graaf 2561-2
 Epessoon, Joriaen 1462-3
 Ermgardt, nicht van Frits Busbyn 3001
 Everwyn, Samuel 3051
 Eyssel, Cornelis van 3250
 Fergels, Jfken 1490-1
 Filips II 11, 1366, 1403
 Florence, hertog van 3630
 Floris de Eerste, graaf 657
 Floris de Vijfde, graaf 715-6
 Floris van Haamstede 772
 Foyken 817
 Franken, Henricus 3364
 Frederi(c)k, keizer 982, 1112
 Frederick V 1991-2, 1996-7
 Frederik Hendrik, prins van Oranje 2324, 2548-9
 Frésin, le Conte 2262
 Gelpin, George 1912
 Genderen, Wouter van 478
 Gent, vice admiraal 3537-8
 Geroboldus, Joh. 1728-9
 Gesel, Cornelis van 1744
 Giellissen, Maerten 3125
 Gloucester, hertog van 3275
 Godebold, bisschop 440
 Godewyck, P. 3627
 Godsschalck, Johannes 3432
 Govers, Hester 1498
 Graswijnckel 3049
 Guicciardini, Lodovico 111-2, 117
 Haemstede 3009
 Hallingh, heer 2883
 Hanau, Philips van 1986
 Haynin, Mons. 2236
 Hendrick (zoon van timmerman) 3376
 Hendrixken 1496
 Henegouwen, graaf van 677-8
 Hooren, van 3046
 Hornes, Maximiliaen de 1735
 Hugens, Adriaen 1497
 Isabella, koningin van Engeland 728
 Jacobs, Aelken 1490
 Jacobsen, Adriaen 1491
 Jan, Neeltgen 1293
 Jans, Adriaenken 1529-30
 Jansen, Adriaan 1001, 1073
 Jansen, Dirck 1497
 Jansen, Jacob 1495
 Jonghe, Aerdt 1221
 Junius, Hadrianus 126-7, 212
 Karel, keizer 1217, 1347, 1364-5
 Laleingh, Jolente de 1159-60
 Lambert, graaf van Leuven 678-9
 Lamotius 3008
 Lannoij, Jan 1118
 Laurentii, Laurentius 3145, 3261
 Leicester, graaf van 1850-1, 1859, 1873, 1891
 Lintelo 3049
 Lippius, Johan 1730
 Lodewijk, graaf van Loon 690
 Lottin 3042
 Louis XIII 2327-8
 Loyens 3045
 Loyse Iuliane 2007
 Lumey zie Marck
 Luxemburg, keizer Sigismund van 829-30
 Lydius, Balthazar 2180-1, 3062
 Lydius, Isaacus 3017, 3060-1
 Lydius, Jacobus 3061
 Mansvelt, Ernst, graaf van 2119-20
 Marcellus, Adrianus 531
 Marck, graaf van der 1702, 1756
 Margriet, gravin van Vlaanderen 699-700
 Margarehta (Margriet), keizerin 763
 Marius 3622
 Martini, Gerard 1729
 Matthyssen, Jan 1033
 Maurits, graaf 2837, 2865
 Maximiliaan, keizer 1179-80
 Maximiliaan 1354
 Maximiliaen, hertog 1109
 Medices, Maria de 2326-7
 Medici, de, prins van Toscane 3629
 Meeuwen, Jan/Johan van 1223, 3249-50
 Megen, graaf van 1400
 Mennin/ Menin, Joost (de) 1855, 1913-4
 Mentheda, Bartholt Entes/Entens van 1700-1, 1708
 Michaëlis, Iohannes 2614-5
 Michiel 1020
 Mierbecanus, Franciscus 1723
 Mijl, heer van der 2869
 Minnebeeck, Jacob Damissz van 1088-9
 Minnebode, Reynout 455
 Montmorency, hertog van 1965-6
 Montmorency, Philips van, graaf van Horne 1397-8
 Montrosse, graaf 2838
 Moreelsen 3047
 Myle, Arent van der 1558
 Nansius, Franciscus 527-8
 Nassau, Brabantina van 2060
 Nassau, Catharina van 1987-8
 Nassau, Hendrik van 2864, 2929
 Nassau, Jan van 2234, 2272, 2911-2, 2918
 Nassau, prins Maurits van 1979-80
 Nassau, Willem I van Oranje Nassau 1389-90, 1988, 2061
 Neij, Johan 1947-8
 Nicolay, Everard 1406

Noortwyck, Jan van 1131
 Nuysenborgh, Anthonius 3058
 Oostenrijk, hertog Maximiliaan van 981-2
 Oostenrijk, Maria van 1384
 Oranje, Wilhelm, prins van 2339-40, 2833, 2862
 Ottens, Fredrick 1801
 Panhuysen 3047
 Parduyn, Casparus 557-8
 Parma, Margaretha, hertogin van 1424
 Pauli 1847
 Pescara, markgraaf van 1395
 Philadelphus, Ptolomeus 588
 Philips, hertog van Brabant 1019
 Philip IV 2780
 Philips Willem, prins van Oranje 1973
 Pieters, Maeyken 1492-3
 Pieters, Maryken 1494
 Pisistratus 592
 Pollio, Asinius 593
 Polyander, Johannes 535
 Pot, Jacob 942-3
 Puteanus, Erycius 544
 Putten, Gijsbert van 635
 Quarebbe, Pieter 1719
 Rampius, Johannes 554
 Ravesteyn, Gryphonius 3361
 Richardot 1944
 Roelandus, Jacobus 3363, 3435
 Roevre, Pieter de 1420
 Rommerswaal 417
 Rutgersius, Ianus 545
 Ruychrock 417
 Ruys/Coenraet Ruysch 2381, 3027
 Ruyter, admiraal de 3537
 Rijckwaert 3043
 Salmasius, Claudius 2610
 Sanseverijn, prins van 1941
 Savojien, Prinses van 2396-7
 Savoyen, Emanuel, hertog van 1386-7
 Segwaert, Meynaerd van 1478
 Slingeland, Saris van, Sarisz. 1026-7, 1086-7
 Smit, Andries 1299
 Smit, Jan 1295, 1337
 Smit, Maey 1298
 Sommelsdijk, heer van 2868
 Spinola, Ambrosius 1940, 2106-7
 Staphorstius, Casparus 3074-5
 Steelandt, drost van Buren 2870-1
 Stoop Gerbrantsz., Dirck 1915
 Strelshouck, heer van, Cornelis van Beveren 2371-3, 2379, 2518-2520
 Stucker 3043
 Suggeraat, Ludovicus 3359-60
 Suyliche, heer van 2930
 Sweer: zie Zweder van Culemborg
 Teresteyn, Cornelis Adriaansz 253-4
 Teresteyn, Cornelis Adriaensen 2459-60, 2528-9, 2538-9
 Thalamont, Thouars, prins van 2065-66
 Thomassen 2074
 Toledo, Antonio de 1400-1
 Toledo, Ferdinando de, hertog van Alva: zie Alva
 Tremouille, Claude, hertog van 2064-5
 Varick, kolonel 2688
 Velzen, Gerard van 725
 Vere en Vlissingen, markgraaf van der 1392
 Verheyen 3042
 Verreycken 1944-5
 Vigne, Daniel de la 2169-70
 Villierval, conte 2263
 Vijeboom, Jan 2075-6
 Vlissingen, heer Jan van 414-5
 Vossius, Gerardus 542
 Vrechemius, Johannes 3015, 3366
 Wassenburgius/Wassenburgh, Petrus 2577-8, 3022-3
 Wenssen, Matthijs 349-50
 Werve Adriaensz., Pieter van der 1461-2
 Wesel, Jan van, Thomassen 2074
 Westerburch, Johannes 3055
 Wichart, voogd van Geldre 679-80
 Wilfoort, Thomas 1910
 Wilhelm, prins van Oranje, zoon van Frederik Hendrik 2340, 2833, 2862
 Wilhelmi, Barthold 1730
 Willem, heer 1160
 Willem I, graaf van Holland 693-4
 Willem II, graaf van Holland 696,707
 Willem III, graaf van Holland 733, 749
 Willem van Geldre 787-8
 Willem XII, bisschop van Utrecht 784-5
 Willem, graaf 357
 Willem, hertog 774, 839, 851
 Willem, prins 2558
 Willem, zoon van keizerin Margriet en Lodewijk van Beieren 764, 774
 Willemsen, Jacob 2088
 Willemsen, Abraham, Isaack, Jacob & Samuel 2090-1
 Willoughby 1895, 1906
 Winfelt, Johan 1907-8
 Witgen (1453), 1658, 1662
 Witt, Cornelis de 3521-2, 3528-9, 3570, noot bij r. 3622
 Witt, Cornelis Fransz. de, in noot bij r. 3622
 Witt, Jacob de 2884, 3117
 Wittens, Jacob Franssen 920-1
 Witth, Cornelia de 919-20
 Wor, Dirck 1590-1
 Wtenboogaert, Johannes 3091
 York, Hertog van 2820, 3275, 3474-5
 Zevenbergen, Heer van 55-6, 73
 Zutphen, Hendrick van 389-90
 Zuychem, Viglius van 1405
 Zweder van Culemborg, bisschop van Utrecht 912-3

Register topografische namen in Dordrecht

- Agnietenklooster 402
 Ammunitiehuis ('s Landts Am-
 nities huys) 1961, 3370
 Ankertje 1310
 Arend Maartenshof 2998-9
 Artellerij huys 3631
 Augustijnenkerk 366-7, 1154-5,
 2095, 2140-1, 2164, 2318,
 2756, 2804, 3263-4
 Augustijnenklooster 354-5
 Azijnhof 1360, 1413
 Bagijnhof 870-1, 876
 Berckespoort 2010-1
 Bethlehem (zie Cellezusterskloos-
 ter)
 Beurs 3247, 3251, 3259, 3448
 Beverenburg 2371-2
 Bibliotheek 578, 600-1
 Blauwpoort (Blauwe Poort) 2697
 Blijenborgh (Huis) 1358
 Blindeliedengasthuis 432-3
 Borgemeesters Poortie 2436-7
 Brandenborgh, Huis 832-3
 Breestraat (Breedestraet) 427-8
 Brouwerij van Rijplandt 400-1
 Casteel van Antwerpen (zie Kasteel
 ...)
 Catharijne- en Annapoort 2989
 Cellezustersklooster (Bethlehem)
 426
 Courthuys (van de Engelse Court)
 3304
 Cruceborgh (huis) 917
 Doel (Kloveniersdoelen) 2056,
 2498-9, 2818, 3234
 Drappenijskaeij 2662, 2693
 Dubbel 435
 Dubbeldam 2203, 3105
 Engelenborgh 2770, 3119
 Engelenborghse kaeij 3118-9, 3128
 Engelse kerk 3166
 Gaanderij 2713-4, 2770, 2986,
 3129, 3132
 Gaelderij (zie Gaanderij)
 Galgoord 1334
 Gemeentebibliotheek (huidige)
 1220-1
 Gevangenpoort (Vuilpoort) 2622
- Grauwe Zusters (zie Klooster)
 Gravenstraat 652
 Groothoofd 1030, 1153, 1182-3,
 1617, 1622, 2350, 2366,
 2370, 2661-2, 2691-2, 2949,
 2993, 3034, 3554, 3562, 3585
 Groothoofdspoort 251, 328, 1622
 Grote Kerk 115-6, 276, 285, 328,
 916-7, 928, 1184, 1380, 2004-
 5, 2302, 2315-6, 2529-30,
 2577, 2584, 2714, 2767,
 2803, 2986, 3019, 3025,
 3069, 3072, 3366, 3370,
 3435-6, 3633
 Grote kerkhof (zie Kerkhof bij
 Grote Kerk)
 Grotekerksbuurt 1164-5, 3613 (De
 Buyrt van u geboort: Cornelis
 de Witt)
 Hal 492, 501-11, 927
 Heer Heymansuysstraat (Harman-
 suijsstraat) 2435
 Herberg de Pauw (zie Pauw)
 Herberg de Witte Swaen (zie Witte
 Swaen)
 Herberg het Anckertgen (zie An-
 kertje)
 Herberg Sint Joris 2374
 Herberg van de Swaen (zie Swaen)
 Herberg de Toelast (zie Toelast)
 Hof van de Oude Vrouwen 2999
 Hof (zie Prinsenhof)
 Huis burgemeester Van Beveren
 2371-2
 Huis genaamd Holland 646
 Huis van pensionaris Berck 2010
 Kapel van Van Beveren (Capelle
 vande Beverens) 2530-1
 Kasteel van Antwerpen 2217-8
 Kerk Mariënbornklooster 602-3
 Kerkhof bij Grote Kerk 1193-4,
 2718, 3133
 Kill, De 3282
 Kleine Spuistraat 2073
 Klooster van de Grauwe Zusters
 420-1, 522
 Kloveniersdoelen (zie Doel)
 Kruyt toren 2996
 Latijnse School 424, 523, 539-40
 Leugebrugh (zie Leuvebrug)
 Leuvebrug 2771, 3120
- Lindeboom 1738
 Logebrugge (zie Leuvebrug)
 Maartensgat 3125
 Magazijn van oorlogen ('s Landts
 Magasijn van oirlogen) 2255
 Magazijnhuis ('s lants Magasyn
 huys) 2735, 3632
 Mariënbornklooster 395, (kapel)
 603
 Markt 877
 Marktveld 3248
 Mijns Heren Herberg 2089
 Minderbroedersklooster 337
 Nieuwbrug 2375
 Nieuwe Haven 3081 (Wolwe-
 vershaven), 3136 (Kalkha-
 ven)
 Nieuwe Werk 1528
 Nieuwkerk 278, 2183-4, 2804
 Nieuwpoort 2661, 2690, 2910
 Noortdiep 3286
 Oude Haven 1031
 Oude Mannenhuis 341
 Oude Stadhuis (zie Stadhuis)
 Pauw (Herberg de Pauw) 2128,
 2877, 2927, 2937, 3034
 Prinsenhof 3039, 3157, 3232,
 3304, 3305, 3336, 3343
 Puttoxtoren 364, 945, 1152-3
 Raadhuis 722, 1322, 3622
 Riedijk 1548, 2217, 2661, 2827,
 3311
 Riedijkspoort 2687
 Rijplandt (zie Brouwerij)
 Sacramentsgasthuis, Heilig 430,
 925-6
 Sagers Poort (zie Zagerspoort)
 Scheuers Werck 2694
 Sint Adriaanskerk 447
 Sint Jacobsgasthuis 431
 Sint Jansgasthuis 430
 Sint Joris (Herberg) 2374
 Sint Jorisdoelen 1739, 2818
 Sint Jorispoort 2708
 Sint Paulsgasthuis 431
 Sint Pietersgasthuis 431
 Stadhuis (oude stadhuis) 484, 491,
 1046
 Stadhuis 899, 928, 948-9, 1174,
 1332, 1552, 1670, 1678,
 1690, 2521-2, 2626, 2627,

2641, 2775, 2787, 2793,
2880, 2892, 2906, 2908, 3608
Stadsboom 643
Stadsmuur 874
Swaen (Herberg van de Swaen)
3312
Thiedradeskerk 436
Thieselineskerk (zie Tiezeliuskkerk)
Tiezeliuskkerk (Thieselineskerk)
441
Toelast (Herberg) 2876
Tolbrug 486, 1046-7, 1409, 2370-
1, 3248, 3253
Tolbrugtoren 825, 1409
Vest 1455
Visbrug 1220
Volmolen 2660
Voorstraten (de twee voorstraten)
1325, 2419, 2800
Vrieseport 871, 2708
Vriesestraat 340
Vuilpoort 446, 925, 1619, 1692,
2194-5, 2622-3, 2664, 2699,
3136
Vuurwerkhuis (het landts vuyr-
werckhuys) 2996
Waag 721, 1361, 1410, 1411
Weeshuis 3172-3
West-Indisch huis 1480, 3082
Wijnbrug 1418-9, 2618
Wijnkoperskapel 834-5, 3164-5
Wijnstraat 1182
Wilgenbosch 2194, 3137
Witte Swaen (Herberg) 2827
Wolleweverskaeij 3086-7
Wijnkoperskapel 834-5, 3164-5
IJzeren Waag 3165
Zagerspoort 2663, 2698

Register geografische namen buiten Dordrecht

(In hedendaagse spelling en niet als onderdeel van eiggennamen als in 'de Koning van Spanje')

Achthoven 66, 77
Alblasserwaard 3196, 3205, 3209
Alexandrië 590
Amsterdam 2114, 2175-6, 2684-5,
3146, 3221, 3262, 3266,
3372, 3630
Antwerpen 2231, 2431, 2913, 2921
Arnhem 3016
Athene 591
Barendrecht 138
Berg: zie Geertruidenberg
Bergen op Zoom 1021, 2105-6,
2112, 2116, 2738
Bleiswijk 3071
Bommel 1768
Brabant 24, 198, 1305, 1732, 1887,
2329
Brazilië 2866
Breda 1080, 2568, 2721-2, 2852,
3271
Bremen 2051
Brugge (in Vlaanderen) 497, 812
Brussel 1368, 1483, 2914,
Buren 1721, 1768
Chatham 3539, 3542, 3575
De Rijk bij Amsterdam 3433
Delfshaven 3302
Delft 2683
Den Briel 466, 766, 1536, 1610
Den Haag / 's-Gravenhage, 93-4,
1093, 1984, 2275, 2550-1,
2683-4, , 2830-1, 2958,
2972, 3220, 3221, 3372, 3630
Dillenburg 1624
Dordrechtse Waard / Grote Waard
39, 444, 449, 461, 1793, 1802
Dreischor 363
Dubbel 435
Dubbeldam 2203, 3105
Duisburg in het land van Kleef
2150
Duitsland 188, 2913
Edam 3076
Eem 451
Eemsteyn 451-2
Egypte 586
Emden 2052
Engeland 739, 831, 839-40, 1860,
1989, 1998, 2044, 3229,
3532, 3548, 3602
Europa 2427
Floru (bij Namen) 2131
Frankendaal in de Palts 2161-2
Frankfort 1109, 2138
Frankrijk 599, 1968, 2398
Friesland 49-50
Fijnaard 1771
Geertruidenberg, Berg 51, 866,
1882, 1901-2, 1922, 1933,
1963-4,
Gelderland 2266
Geneve 1653
Gorinchem 996, 1113-4, 1120,
1767-8, 2348, 2683, 2956
Gouda 110, 1603, 1768, 3362
Groot-Brittannië 2557
Grote Waard: zie Dordrechtse
Waard
Haarlem 2684
Haastrecht 137
Hardinxveld 3198
Hellevoetsluis 3544, 3598
Hendrik Ido Ambacht 744
Hessen 2046
Heusden 1090, 1113
Holland: passim
Hoogwoude (W-Friesland) 713-4
Italië 596
Jeruzalem 3464
Keulen 622, 1112, , 3036
Klundert 1771
Krimpen 232, 1786
Langstraat 2653
Leiden 538, 908, 910, 2684, 3079,
3192, 3630
Lek 323, 1102, 1761, 1791,
Lekkerkerk 3362
Leuven 1720, 1974
Lindt 464
Linge 5
Londen 2855, 3032, 3154, 3340,
3450, 3460, 3491
Luik 622
Maas 5, 21, 765, 768, 779, 1105,
1243

Meldorp (Meldorf in Dithmarschen) 390-1	Sas van Gent 2739-40	Vlaanderen 50, 528
Merwede 2, 104, 1950	Schoonhoven 1757, 1769	Vlaardingen 1106
Middelburg 1999-2000	Schouwen 1294	Vlissingen 1860, 1999
Moerdijk 3272, 3280	's-Gravendeel 3109, 3243-4	Voorne 1538
Montfoort 1144	's-Gravenhage: zie den Haag	Waal 21
Moordrecht 137	's-Gravesande 766-7	Wassenaar 3360
Munster (Westfalen) 2785, 2917	's-Hertogenbosch 2329-30, 2340, 2821, 3219, 3229, 2972, 3220, 3221	West Friesland 3328, 3329-30
Nadort 3109	Slavonië 143	Wieldrecht (in de Achthoven) 65, 77, 102
Nassau Wetteravia (Wetterausche republycke) 2048-9	Sliedrecht 139	Willemstad 1772, 2870
Nijmegen 3147, 3361	Spanje 1349, 1363, 1366, 1422-3, 1978, 2965	Wiltenburg 144
Oost Frieslandt 2563-4	Standdaarbuiten 3591	Windesheim 408
Orléans (Frankrijk) 598	Theems 3455, 3533, 3574	Woggenum (bij Hoorn) 3364
Oudewater 989	Tilburg (in Brabant) 1295	Wormerveer 2581
Palts 2044-5, 2188	Tholen 2243	IJssel 1790, 1791
Papendrecht 138, 1612	Toulouse 1967	Zeeland 49, 1146, 1350, 1774, 1783, 1888, 2242, 2921, 3036,
Petten 48	Troye 3464	Zuid-Holland passim
Rijn 4, 189, 630	Umstadt (Gross und Klein Umstadt) 2187	Zwaluwe 2567-8, 2851
Rijsoord 3363	Utrecht 111, 144, 458, 1101, 2266	Zwijndrecht 138, 2551, 2566, 2830, 2846, 3378
Rochester 3542, 3576	Valenciennes (Henegouwen) 742, 750	Zwijndrechtse Waard 463
Rome 460, 592	Venetie 388	Zwitserland 2047-8
Rotterdam 1065, 1576, 1595, 1613-4, 2394-5, 2683, 3008, 3111, 3152, 3372	Verenigde Nederlanden 3548-9	Zwolle (Swol int Landt van Overysel) 409
Ruigenhil 1771		

Literatuur

- Aa, J.A. van der: *Biographisch woordenboek der Nederlanden*, Haarlem 1852-1878
- Alleblas, J.: Gedrukt in Dordrecht: de boekenbranche' in W. Frijhoff e.a. (red.), *Geschiedenis van Dordrecht 1572 tot 1813*, Hilversum 1998
- Balen, M.: *Beschrijvinge Der Stad Dordrecht*, Dordrecht 1677; facsimile herdruk 1966
- Beverwijck, J. van: *'T Begin van Hollant in Dordrecht*, Dordrecht 1640; facsimile herdruk 1972
- Boer, D. de: 'Handel en Nijverheid in ontwikkeling: via overvloed naar tegenspoed' in *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572*, Hilversum 1996
- Burgers, J.W.J.: *De Rijkroniek van Holland en zijn auteurs*, Hilversum 1999
- Busken Huet, C.: *Het Land van Rembrandt*, Haarlem 1941
- Dalen, J.L. van: *Geschiedenis van Dordrecht*, Dordrecht 1931/33
- Deursen, A.Th. van: *Mensen van klein vermogen*, Amsterdam 1991
- Deursen, A.Th. van: *Maurits van Nassau, de winnaar die faalde*, Amsterdam 2000
- Deursen, A.Th. van: *De last van veel geluk*, De geschiedenis van Nederland, 1555-1702, Amsterdam 2005
- Duinen, H.A. van: *Hendrik van Zutphen*, Bleskensgraaf 2004
- Duinen, H.A. van en C. Esseboom: *Een leven lang restaureren*, jaarboek 2005 van de Vereniging Oud-Dordrecht, Dordrecht 2006
- Esseboom, C. (1): 'Gezondheidszorg' in W. Frijhoff e.a. (red.), *Geschiedenis van Dordrecht 1572 tot 1813*, Hilversum 1998
- Esseboom, C. (2): 'Onderwijs op het Eiland van Dordrecht' in W. Frijhoff e.a. (red.), *Geschiedenis van Dordrecht 1572 tot 1813*, Hilversum 1998
- Esseboom, C.: 'Hulde aan Dordrecht uit een ver verleden', in *Oud-Dordrecht* 2001-1
- Esseboom, C.: 'Dordrecht en Leeuwarden, de Prins werd in twee stukken begraven', in *Oud-Dordrecht* 2001-3
- Esseboom, C.: *Minerva Dordracena*, Dordrecht 2003
- Groot, J.M. de: *Dordrechts Museum 150 jaar - 1842-1992*, Dordrecht 1992
- Ham, W. van der: *De Grote Waard*, Rotterdam 2003
- Havers, E.: 'De Dordtse ruimte: veranderend beeld van stad en omgeving' in W. Frijhoff e.a. (red.), *Geschiedenis van Dordrecht van 1572 tot 1813*, Hilversum 1998
- Hendriks, J. en J. Koonings: *Van der stede muere: Beschrijving van de stadsmuur van Dordrecht*, jaarboek 2000 van de Vereniging Oud-Dordrecht, Dordrecht 2001
- Herwaarden, J. van (1): 'Ontstaan en oudste geschiedenis van Dordrecht' in *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572*, Hilversum 1996
- Herwaarden, J. van (2): 'Dordrecht en het begin van de Hollandse partijtwisten' in *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572*, Hilversum 1996
- Herwaarden, J. van (3): 'Dordts bestuur in maatschappelijke context' in *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572*, Hilversum 1996
- Herwaarden, J. van (4): 'Dordtse twisten rond 1400' in *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572*, Hilversum 1996
- Herwaarden, J. van (5): 'Water en vuur in en om Dordrecht' in *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572*, Hilversum 1996
- Hooft, P.C.: zie onder Nijhoff.
- Israel, J.I.: *De Republiek, 1477-1806*, Franeker 1996 (vertaling uit het Engels)
- Janse, A.: 'Een in zichzelf verdeeld rijk' in T. de Nijs e.a. (red.), *Geschiedenis van Holland tot 1572*
- Jansen, H.P.H.: *Prisma Kalendarium: Geschiedenis van de Lage Landen in jaartallen*, Utrecht 1971
- Jansen, H.P.H.: *Apud Dordrecht. Moord in 1049 bij Dordrecht*, Dordrecht 1979
- Jensma, Th.W.: 'Officiële Ontvangsten en Plechtigheden', in *Kwartaal en Tekenen*, 1984-1
- Kooijmans, L en C. Misset: 'Van rebellen tot koningen in eigen huis' in T. de Nijs e.a. (red.), *Geschiedenis van Holland 1572 tot 1795*, Hilversum 2002
- Knevel, P.: *Burgers in het geweer*, Hilversum 1994
- Lieburg, F. van: 'Geloven op vele manieren' in W. Frijhoff e.a. (red.), *Geschiedenis van Dordrecht 1572 tot 1813*, Hilversum 1998

- Lieburg, F. van: 'Verhalen van Dordrecht', *De Dordtse Synode 1618-1619*, Papendrecht 2004
- Lips, C.J.P.: *Wandelingen door Oud-Dordrecht*, Zaltbommel 1974
- McKisack, M.: *The Fourteenth Century 1307-1399*, Oxford 1959
- Molhuysen, P.C.: *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, Leiden 1911-1937
- Nusteling, H.: 'De bevolking: van raadsels naar oplossingen' in W. Frijhoff e.a. (red.), *Geschiedenis van Dordrecht 1572 tot 1813*, Hilversum 1998
- Nijhoff, M.: *P.C. Hooft's Nederlandse Historiën in het kort*, Amsterdam 1947
- Nijman, W. *Hier leyt begraven. Grafzerken in de Grote Kerk te Dordrecht*, z.j.
- Nijs, T. de (1): 'Inleiding' in T. de Nijs e.a. (red.), *Geschiedenis van Holland tot 1572*, Hilversum 2002
- Nijs, T. de (2): 'Van rebellen tot koningen in eigen huis' in T. de Nijs e.a. (red.), *Geschiedenis van Holland 1572 tot 1795*, Hilversum 2002
- Palmen, E. (1): 'De gilden en hun economische betekenis' in Frijhoff e.a. (red.), *Geschiedenis van Dordrecht 1572 tot 1813*, Hilversum 1998
- Palmen, E. (2): 'Dordt en zijn ommelanden' in Frijhoff e.a. (red.), *Geschiedenis van Dordrecht 1572 tot 1813*, Hilversum 1998
- Panhuysen, L.: *De Ware Vrijheid*, Amsterdam/Antwerpen, 2005
- Pepys, S.: *The Diary of Samuel Pepys*, London 1906 (herdruk 1975)
- Prak, M.: *Gouden Eeuw. Het raadsel van de Republiek*, Nijmegen 2002
- Prud'homme van Reine, R.: *Rechterhand van Nederland*, Amsterdam 1996
- Renting, G.: *Verdrongen Land, Herwonnen Land*, Alphen aan de Rijn 1993
- Romein, J.: *Geschiedenis van de Noord-Nederlandsche Geschiedschrijving in de Middeleeuwen*, Haarlem 1932
- Rowen, H.H.: *John de Witt, Grand Pensionary of Holland, 1625-1672*, Princeton 1978
- Schakel, M.W.: *25 Eeuwen Alblasserwaard en de Vijfheren landen*, Hoornaar 1986
- Schotel, P.: 'Strijd om de macht' in W. Frijhoff e.a. (red.), *Geschiedenis van Dordrecht 1572-1813*, Hilversum 1998
- Sicking, L.: 'De integratie van Holland' in T. de Nijs e.a. (red.), *Geschiedenis van Holland tot 1572*, Hilversum 2002
- Stades-Vischer, M.E.: *Het Stadhuis te Dordrecht*, Dordrecht 1985
- Stoke, Melis e.a.: *Rijmkroniek van Holland 366-1305*, uitgegeven door J.W.J. Burgers, Den Haag 2004
- Verhoeff, J.M.: *De oude Nederlandse maten en gewichten*, Amsterdam 1983
- Verhoeven, G. (1): 'Parochies' in *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572*, Hilversum 1996
- Verhoeven, G. (2): 'Kloosters' in *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572*, Hilversum 1996
- Wijk, W. van, e.a.: *Dordt in de Kaart gekeken*, Zwolle 1995
- Wijk, W. van: *Dordrecht van stad tot eiland*, Dordrecht 2003
- Ziegler, R.: *The Black Death*, New York 1969

Voor woordbetekenissen is voornamelijk gebruik gemaakt van het *Woordenboek der Nederlandse Taal (WNT)* op cd-rom (2003); P.G.J. van Sterkenburg: *Een Glossarium van zeventiende-eeuws Nederlands*, Groningen 1977; L. Koelmans: *Zeemans Lexicon - Woord en woordbetekenis bij Michiel de Ruyter*, Zutphen 1997; J. Verdam: *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 's-Gravenhage 1932.

BIJLAGE 1: het gedicht achterin Van Godewijcks eigen exemplaar van *Het Begin van Hollant in Dordrecht*.

Op dit jegenwoordige werck, Aen de Maeght van DORDRECHT.	Sorghster voor 't Gemeene besten, Dickwils binnen u vesten Is den kerckelicken twist Neer geleyt, en gansch geslist.
Schoonste Peerel van de Steden, Schat vol wyshey; Hof vol vreden; Stadt vol eer, vol moets, vol kracht, Thuyn vol konst, vol recht, vol macht!	Voe ^d ster die syt ingespannen Met geleerd' en vrome Mannen; In u voorhoofd is geteelt PALLADIS en MARTIS beelt.
O! ghy Herbergh van de vrome ⁿ , Weerdiger als 't oude Rome ⁿ ; D'outst'en d'eerst in 't Staetsgestoelt: Hollant heeft u deught gevoelt.	Pronck van alle u Gebuyren Hoe dick hebt ghy in u Muyren Keyser Carels Throon gehadt? O! ghy Vorstelicke Stadt.
D'Hollants Grave, met verlangen, Plagh syn Huldighing te ontfangen Binnen u beroemde Pael, Met een feestelick onthael.	Machtigh Puyck wie kan afmalen V Cieraet en schoone, Salen? Wie kan uwen grooten Lof Schild'ren in het aerdsche stof?
'T Stapel-recht van coopmans waren, Die van boven komen varen, Heeft u Diedrick Graef gegunt; Carel schonck u d'Hollants Munt.	Wie kan al u hoogh gebouwen, Na de konste uyt gehouwen, Treffen met een gaeuw pinceel? Hollants Roem en Staets luweel!
Stapel van de Rhynsche wynen, Van het Hout, en ys're Mynen, Stapel van het Ooft en Fruyt, Men in uwe Havens sluyt.	Nochtans is de MAN gevonden, Die ons wyst u eerste gronden, Wat van u verborgen lagh Brecht hy t'samen aen den dagh.
Merwe, Maas, de Waal en Lingen, Vwe Wal en Muyr omringen: Stroomen versch, geduyrigh soet, Geven visch in overvloet.	Nu wort ghy op nieuw herboren, Vwen oorspronck scheen verloren, V Beginsel wert verklaert En al wat u maeckt vermaert.
Menigthe van hondert Schepen, Door u waters daegh'licx slepen: Sijt een Eylant en een Stadt, En onwinn'lick door het nat.	Iae alwaert dat al u dingen Gansch tot niet te gronde gingen, Men noch echter hier in leest, Wie ghy bent en sijt geweest.
Vvreedsame Borgers Scharen, Syn de stijlen en Pylaren Die u houden vast by een, Tot 's Lants ruste, en 't Gemeen.	Steyle Torens, hooghe Muyren, Konnen eeuwich niet geduyren, Want sy worden metter tyt, Al haer glans en Luyster quyt.
D'Hemels Vooght heeft u gesegent, En met 't hooghste Heyl bejegent; Want men alle dage hoort In u kercke Godes woort.	Huysen vande hartste steenen, Syn op 't leste noch verdwenen: Daer en wort soo niet gebout, Of 't vergaet en wort gansch out.

Maer den omtreck van de Pennen,
Sal de Werelt heel door rennen;
Wat sy schryft blijft eeuwich staen,
'T kan wt 's menschen breyn niet gaen.

'T kan vervallen, noch versterven,
'T kan oock nimmer meer bederven.
Daerom Maghet pryst 't GEMOET
Dat u eeuwich leven doet.

PETRUS GODEWYCK.
Dordrecht-Batavus.

Tot GODE is ons WYCK.

Pael: gebied (meestal meervoud: palen, vgl. Kroniek r. 3603)

Carel: Koning Karel V

Gemeen: gemeenschap van burgers

V: Uw

geslist: bijgelegd

dick: dikwijls

de MAN: Johan van Beverwijk

begin: begin

BIJLAGE 2: titels van werken van Pieter van Godewijck

Remedie voor de Pest, In Rijm gestelt door P. van Godewijck; Dordrecht 1636.

Tranen over J. Westenburg; 1636.

Segen-Krans op de Victorie, verkregen by syn Hoogheyt ende Vorstelicke Ghenade Frederic Henric, Prince van Oraengien, Grave van Nassou enz. van weggen het innemen der stercke Stadt van Breda, geschiet op den 10 October Anno 1637; Dordrecht, 1637.

Zegen-vlag op de Overwinninge van den edelen zeeheld Marten Harpertsz. Tromp; Dordrecht 1639.

Lyk-Klaght, over de Doot van Hendrick Kasimier, Graaf van Nassau, Stadhouder van Friesland; Dordrecht 1640.

Lof op de geboorte onzes Heeren Jesu Christi; Dordrecht 1641.

Witte-Broods-Kinderen of bedorve jongelingen, Bly-eynde spel; Dordrecht 1641. [heruitgegeven door dr. G.D.J.

Schotel in 1867; Broese, Utrecht]. *Opmerking*: volgens Erik Geleijns van de Koninklijke Bibliotheek zou dit spel een vertaling zijn van een werk van Cornelius Schonaeus getiteld *Dyscoli*, welk werk op zijn beurt een bewerking is van *Rebelles* (1539) van Georgius Macropedius (pseudoniem van Joris van Lancvelt). Schotel schrijft in de inleiding van zijn uitgave van *Wittebroods-kinderen*: 'oorspronkelijk is het echter niet, maar eene navolging der *Dyscoli* van den Haarlemschen rector Cornelius Schonaeus, wiens *Terentius Christianus* toen in handen der schooljeugd was. Opmerking verdient hetgeen hij omtrent de magt der schoolmeesters in zijn drama vlechte. Hij ontleende zulks aan Schonaeus, en aan den schoolmeester van Barsegherhorn, Dirck Adriaensz. Valcooch, schrijver van het *Nut en Profytelyck boecxken, ghenaemt Een reghel der duytsche schoolmeesters*, dat in 1591 te Amsterdam in het licht verscheen [...].' Hij wijst erop dat Van Godewijck het heeft geschreven in de Dordtse volkstaal en ook verplaatst hij ons 'in zijne geboortestad, spreekt van het *Groene-paadjje, het Hof, den Doel, den Langeweg*, alle aldaar nog bekende plaatsen, en leert ons een menigte woorden en uitdrukkingen, die er toen in gebruik waren ...'

Versen aen den Heer Jacob Pijll; Dordrecht 1643.

Hollandtschen Mars, aen zyn Doorluchtige Hoogheid Frederick Henrick Prince van Orangie, enz. Op het veroveren van de stercke en vermaerde Forteres 't Sas van Gent. Ghewonnen den 7 Sept.; Dordrecht 1644.

Op de doot van den geleerden Caspar Parduyn, Waerde Rector in de Schole van Dordrecht; Dordrecht 1644.

Oorloghs-Reden, op de Doot van zyn doorluchtige Hoogheid Frederick Henrick Prince van Orangie; Dordrecht 1647.

Olyftak, Op den Eeuwige-Vrede, Tusschen Philips de IIII ende de Hooge en Mogende Heeren, de Staten Generael, den 5 Juny 1648 afgekondight in alle de Nederlanden, enz.; Dordrecht 1648.

Vreughde van Henriette de Bourbon, Moeder van Karel II, Koning van Groot-Brittannien; Dordrecht 1660.

Welkomstgroet aan Cornelis de Witt, Dordrecht 1667. [Zie Kroniek r. 3570 tot en met 3627]

Daarnaast heeft Van Godewijck een aantal gedichten opgedragen aan Cornelis en Abraham van Beveren, Adriaan van Bleyenburg en Matthys Pompe en heeft hij nog enkele Latijnse gedichten geschreven.